6033

Go 33

F. — 151

Complete

Note: R/Sir
Check: weather the
numbering is Correct or
In-Correct. Then
explain How # F.
Should be Calculated

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ने. घो.
टी.
१

ॐनमः ॐश्रीगणेशायनमः ॐनमःशिवाय ॥ ॐद्वारेशानवरन्ध्रगाहृदयगोवाम्नग
णेशोमनः शब्दाद्याःगुरवस्समीरदशकंनाथारशाक्त्यात्मकम् चिद्देवोथविमर्शशक्तिस
हितःषाड्गुण्यमंगावलिर्लोकेशाःकरणानियस्यमहिमातंनेत्रनाथंस्तुमः॥ यन्मंत्रावलि
नायकंभवतियत्स्ववीर्यमंतर्बहिर्यत्प्राणांभविनोविभूतिकृदयेणायद्विश्वरत्नाकरम् ज्योति
स्तत्परमंपरामृतमयंविश्वात्मतत्त्वंत्रिकंनेत्रंपंचकमप्रकामशिवयोर्नौम्येकवीरंस्फुटम् ॥
योन्तर्विश्वंकडिडिकलयन्नत्तचक्रेश्वरीभिः स्वात्मैकात्म्यंशमयतिनिरानन्दयानाथितूपे :
यःपूर्णत्वादहितरपितथैवोच्छलत्स्वात्मरूपोबोधोल्लासोजयतिनिमगुरुः कोप्यपूर्वोरह
स्यः॥ सर्वाभासविकासिचिन्मयमहः स्वच्छस्वतंत्रस्फुरद्यद्वैतेन्यनदायिस्वपरमाद्वैता
मृतेनोच्छलत् द्वैताद्वैतदृगन्धकारहरणांथामत्रयैकात्मकम् शैवंनेत्रमनुग्रहायजगतोम
त्रैतद्ः घोतते ॥ अभिनवबोधादित्यद्युतिविकसितहृत्सरोजान्मेरमयतरसाः परिम
लमसारसंसारवासनाशांत्यै ॥ सूक्ष्मजिदृत्तामनाःपरमंविदेवीप्रबोधितोऽवतितारयि
षितसर्वागमरहस्यैतच्छासनानुगुणयननमस्कार्यनमस्कारंकश्चित्तंत्रावतारकमाह ॥ त्रि
विधातिस्टष्ववस्यास्वरूपमास्थायशक्तिमान् उद्भवस्थितिसंहारान्कुर्वन्विश्वस्यशक्तिनः॥

विधातायोनमस्तस्मै शुद्धामृतमयात्मने शिवायब्रह्मविष्णीशपरायपरमात्मने
तस्मैशिवायचिदानन्दघनस्वरूपायपरमात्मनेनमः देहप्राणादिमितात्मप्रक्षीभावेन।
तंसमाविशामिकीदृशायब्रह्मविष्णीशेभ्योब्रह्मादिनाश्रितान्तेभ्यः परायप्रकृष्टायेनतत्व
लनष्टवर्णकत्रैव ईशशब्दस्यसामान्येनरुद्रेश्वरसदाशिवानाश्रितान्तानाह परत्वादेव।
शुद्धोमहामाययाप्यकलुषीतस्मादमृतमयोजगदानन्दस्तस्मास्वभावोयस्येदृगेवहिपरमा
त्मास्वरूपकथ्यत इति कस्मैतस्माइत्याह त्रिधेत्यादिधः शक्तिमान्स्वतंत्रः शक्तितः स्वा।
तत्रशक्तानिरपेक्षबहिब्रह्माप्रकृतिमायाण्डरूपास्व ३ न्तर्नादादिज्ञागराद्यात्मिकास्तेतैर्न
वावस्थाभिर्भासितत्वादवस्थास्त्रिधाब्रह्मविष्णुरुद्ररूपमास्थायचदीनामायानस्यकृत्स्न
स्योद्भवस्थितिसंहारानन्यथायोगंविदाताविदधातितच्छीलः १ तथानिरपेक्षलयाधि।
कारभोगाख्यास्ववस्थास्वत्रिधानाश्रितसदाशिवेश्वरात्मरूपमाश्रित्यशुद्धाध्वात्मनः कृ
त्स्नस्यविश्वस्ययथोचितंयुगपद्भवादीन्विधातास्थितिसंहृतिविशेषात्मानौविलयानु।
ग्रहौस्थितिसंहाराभ्यामेववशीकृताविति पंचकृत्यकृदेवेदेवः एतद्व्याख्याद्वयानुरूपश्चा

ने·
द्यो· टी·
२

2

ग्निमोग्रन्थः सृष्टिं स्थितिं च संहारं त्रितनं विदधाम्यहमित्यस्ति ॥२॥ किंचतिसृषुपरा
पराभूमिषु त्रिधा क्रियाज्ञानेच्छाख्यं रूपमास्थाय यदङ्गवादी विधानाय यद्दृश्यति एवंम
मेच्छाज्ञानाख्या क्रियाख्या शक्तिरुच्यते इति क्रियाशक्त्यानसृजति ज्ञानशक्त्याजग।
स्थितिम् संहारं रुद्रशक्त्या चेति ३ अपिच परा स्वमेयमान मात्रात्मिकामु तिसृष्ववस्थासु
नरशक्तिशिवभेदात्त्रिधा रूपमास्थाय कृत्स्नस्य विश्वस्याङ्गवादी विधानायोयद्दृविष्यति।
एवमुक्तेन विधिना मंत्रास्सर्वे जितन्वतऽत्यादि भवन्ति सर्वतः सर्वेऽत्यादिव ४ अपि च तिसृषु
स्वापहृवनविश्रांत्यात्मिकास्ववस्थासु प्रदरभेदात्त्रिधामान्नं रूपमास्थाय कालान्तरत्यादेस्स्व
मकलांतस्य कृत्स्नस्य विश्वस्यार्धभवनचिद्गम्यंतःकारप्रकाशानन्दमहाव्रूपानुद्ववादीन्याविधा
नायदभिधास्यति प्रणवः प्राणानं प्राणा इत्यादिशूर्गायेत्यंतं अन्यस्त्रतिसृषु नतवीमदलिगामयमभू
मिषु वहिस्स्वनिशादिनसन्ध्या रूपास्ववस्थासु त्रिधा नेत्रनाडीसंचारविशेषरूपं सोमसूर्यवह्न्यात्म
करूपमास्थाय कृत्स्नविश्वस्याप्यायप्रकाशदाहादिरूपानुग्रवादीन्यो विधानाय यदाद्देक्ष्यति सर्वाच
द्रमसोवह्निस्त्रिधामपरिकल्पना त्रिनेत्रकल्पनामस्त्यंतदर्थे परिदर्शयते दहनाप्यायनेनेनप्राकाशं

विद्याम्यहमित्येवमस्त्रेवस्थाशाब्दोभावमायनोधिकारमायनस्त्रयध्यायोगंयोन्यः एवंम
त्वाहमिममहंदृष्ट्वायस्त्रियात्रिष्ववस्थास्वेति विद्यातीतिच पठित्वायतद्याऊर्वाणनपदास्या
एव एवमिष्टदेवतांनमस्कृत्यतन्त्रावतारकग्रायनिक्रममनुपक्रमतेवक्रम ॥

कैलासशिखरासीनंदेवदेवमहेश्वरम् क्रीडमानंगणैस्सार्थंपार्वत्यासहितंहरं दृष्ट्वाप्र
हृष्टितंदेवंप्राणिनांहितकाम्यया तत्संगादवतीर्यासुपादौजग्राहपार्वती पप्रच्छपरया
भक्त्यासन्तोष्यपरमेश्वरम ॥

महेश्वराख्यंदेवानांब्रह्मादीनांदेवंद्योतनादिमतत्वं
सकलभोगदनिमित्तहेतुत्वाद्योगमोक्षप्रापकत्वाच्च हरमुक्तंच हरतिपशुभ्यः पाशान्सुसंसोप्यर्थं
नयतियस्माद्धरइति पार्वत्यासहितमित्युमापतिकैलासवासिनंपरमशिवं अतएववास्यग
णैस्सहक्रीडन्तमपिवस्तुतोगणैस्वमरीचिचयैस्सहविश्वनिर्माणादिक्रीडातात्कालील्येनविद
यतमतश्चस्वमरीचिचक्रविश्रान्तेः प्रकर्षेणमुदितम परमानन्दघनमतएवच केशिवस्य
लास्फुरंतीशक्तिलस्यामासमसुमनेयस्यव्यापिनीसमनात्मतश्शिवरस्यात्मस्वस्यथात्मनः तत्रा
सीनमुन्मनापरतत्वस्फारमयंदृष्ट्वानिश्चित्यावसरज्ञादेवीविनयात्मरीचिचयमत्संगमज्झित्वा

ने· मुपादग्रहणपूर्वं परस्वरूपाराधनपरयाभक्त्यासन्तोष्यप्रणवदनं निवृत्तयापृष्टवतीयत्प्र
धा· टी· ष्टुतदर्शयति ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ भगवन्देवदेवेश लोकनाथजगत्पते यत्त्वयामहदाश्च
३ र्यंकृतंविस्मयकारकम् सर्वस्यजगतोदेवकिंतमेपरमेश्वर दुर्विज्ञेयंदुरासादंरहस्यंनप्र
3 काशितम् कार्तिकेयस्यचनमेनसर्वेषुगणेषुवा योगेश्वरीणांमातॄणामृषीणांयोगिनां
नहि तदद्यमेजगन्नाथप्रसन्नोसियदिप्रभो प्रार्थयामिप्रपन्नाहंनिःशेषंवक्तुमर्हसि ॥

हेभगवन् ज्ञानैश्वर्याद्यतिशयशालिनाराध्यदेवदेवानांब्रह्मादीनामी[illegible]शस्वामिन् लोकानां
नाथस्वामिन् ममभिलषितसिद्धयेलोकैः प्रार्थ्यमानजगतोविश्वस्यपतेपालकदेवक्रीडादिपर
परमेश्वरपरमशिवमूर्तेत्वयामेविरणानि सकलनिष्कलोभयस्वरूपामर्शनेनभगवतः सार्वात्म्य
प्रथनपरगणिभक्त्यातिशयद्योतनादाम्मसम्मुखीकारायत्वयायन्महदाश्चर्यंकृतमभाविविशेष
पूर्वंदर्शयिष्यमाणसंहाराद्याप्यायकृन्नेत्रप्रकाशनरूपंतन्ममैवापिनसर्वस्यविस्मयकृत् तस्मद्दुः
र्विज्ञायतेनिश्चीयतेनआसाद्यतेप्राप्यतेनमाविष्क्रियतेचरहस्यंयतोनस्वनाद्यापिप्रकाशितंयोगेश्व
र्योवात्याःखेचर्याद्यामातरोब्राह्म्याद्याःऋषयस्तीव्रतपसः योगिनःषडंगादियोगेनैश्वर्याराधकाः

तदिव्याश्चर्यम् मेद्यतिनद्वक्तिनष्टः प्रसन्नद्युतिमायाकालघ्नशांत्यानन्तैमेमल्यंगतः जगन्नाथेतिवा
क्यांतरस्यत्वान्नपुनरुक्तम् यतोजगन्नाथोसिअतस्त्वंप्रपन्नावदाराधनेकपरासतीत्वांप्रार्थयेपतन्निः
शेषंमेप्रपन्नायावक्तुमर्हसि अतएवतारकःसंगतिंकरोति ॥ एवंदेव्यावचःश्रुत्वाप्रहासव
प्रकृष्टोहासः पवनादंदशासमावेशोट्टहासोवदनेभियानेयस्याहृष्टविग्रहा दनोब्रवीत ॥
ब्रह्मान्वाद्धिवात्परमकारणात ध्वनिरूपविनिष्क्रांतंशास्त्रमित्याम्नायेप्युक्तत्वात अथच प्रहास
सात्विकभावोदयात्प्रफुल्लवक्त्रंयस्याकिमब्रवीदित्याह ॥ श्रीभगवानुवाच किंवदसि
यतोवसरज्ञातयाप्रिया सश्रेशाणिरहस्यंतेहृदिस्थितं सर्ववक्ष्यामिसन्देहंतोषितोहंत्वयानघे ॥
नुनिवृत्ताप्रवणातयाचाहंत्वयातोषितोतस्मात्वेरहस्यंनिःसन्देहंतेवक्ष्यामिकिंकिंनेहृदयेस्थि
तंवदेवसुतत्वाविशेषप्रश्नेदेवींप्रोत्साहयति अथचयद्रहस्यंतेतेहृदिस्थानन्नवस्थितंकेवलमुन्
मीलितम् वदसीतिपाठस्पष्टोर्थः एवंदेवेनसामान्येनवक्तेयत्प्रतिज्ञातंतद्स्फीकर्तुम् ॥
श्रीदेव्युवाच भगवन्देवदेवेशाचिन्त्याश्चर्यप्रवर्तक आश्चर्यमीदृशोरम्यंनश्रुततत्कुतोमया
हं विभोप्रसन्नवदनपरमानन्दकारक अमात्सर्येणभगवन्कथनीयंत्वयामम ॥

ने· घो·टी· ४ ५

ईदृशमितिदृत्स्थितम् स्फुटीकरिष्यमाणेनश्रुतमितिनाद्यापिनिर्णीततत्वम् तच्छ्रुणोत्स्य
धिजिगमिष्यामि एतत्स्फुटयति ॥ यत्तदापोमयंदेववक्त्रः सर्वत्रदृश्यते तस्मादग्निःक
पंरौद्रउत्पन्नःकालदाहकः येनवैदृष्टमात्रस्त्वमिन्द्रजोभस्मसात्कृतः किंतद्रौद्रंकृतंदेवव।
ह्निकालादियत्त्वया प्रज्वालितंजगत्सर्वंब्रह्मादिस्थावरान्तकं कामस्तथैवनिर्दग्धोलील।
यापरमेश्वर क्रोधनेत्रानलेनाद्यदृश्यतेयन्नकस्यचित् कृतंयद्देवदेवेनमहाविस्मयकारकं
देवनेत्रांतरेवह्निस्त्वदृतेकस्यदृश्यते किंवावह्निमयंवक्त्रंतत्कथंनविभाव्यते येनैववक्त्र
घात्कृत्स्नंप्रसवंचजगत्पते सर्वामृतमयेनैवजगदाप्यायसेत्वयात मामानन्दयसेदेवप्रस
न्नेनैववक्त्रया अमृताकारवच्छुभ्रंजगदाप्यायकारकं तस्मात्कालानलप्राप्यःकुतोवह्निः
यच्चत्वितिगोलकरूपंदृश्यतेसर्वैरुपल प्रजायते एतत्सर्वंसमासेनभगवन्वक्तुमर्हसि ॥
भ्यतेतदापउनिमित्तरूपवाक्फल्यात ममनेत्रोदकंचैवेत्यादिनदीयांगुलिभिः प्रियेदशधानिस्र।
तांगतेतिश्रीमत्स्वच्छन्ददेवेनाभिहितत्वाच्चाप्रूपंयद्यपिताकिंकेलनोरूपमनमीयतेवक्त्रस्त
थापियदृश्यते तदकृदेतोरञ्जूपमेवातएवामयंनविद्यतेमयोहिंसायत: ॥०॥ ०॥ ॥

तस्मात्कालाग्निदाहीकथमिति विरुद्धोग्निर्नीतः किं तद्धोद्वंकृतमिति कालकामादिदाहायज
गत्प्रदीपकं त्वयैतन्मात्रं किंवोत्थापितं यस्मात्कोथावसरोनकस्यापीष्यते तन्मूलं देवदेवे
न सर्वेन्द्रियशक्तिविज्ञाभासेन भूमनैतद्दोह्कर्कृतं तन्यत्नापरतेन्यत्राद्दृश्यमानत्वान्मदृदाश्चर्यं कृ
त. किंवेति कालदाहादिकार्यानगुणपादन्येस्तत्थास्तुपरामाश्चर्यदिवाक्तं च तत्तत्कथमस्य प्रका
शहेतुदीपादिवन्नदृश्यते सावात्तथादर्शिकथं तनेनवाक्येन त्वं प्रसंगजगदाप्यायसि मामानन्दय
सि चामृताकारः तदिति तदेतस्मात्कारणान्तर्दृश्यतोदयहेतवेतत्कथं कथंचामृतमयादस्मा।
त्कालकामादिदाहीकलाभिकरोजातउत्यतद्विरुद्धमाभासमानं समर्थयन्नपरमेश्वरो निर्दिष्टा
ष्टः॥ श्रीभगवानुवाच श्रुतिकौतूहलाविष्टा पृच्छस्येतत्कृते प्रिये॥ शृणोतितुत्वा
देवीमभिमुखीकृत्य विशेषनिश्चयं कर्तुं प्रतिजानीते॥ यन्मेनेत्रान्तर्वज्ञिर्यद्वामृतमन्
मनेत्रावृत्यमृततद्वयं यदन्तमं रहस्य तन्मं तत्सर्वं कथयिष्यामि योगयुक्ताः शृणोषि
मिति प्रागुक्तमतश्चपाशानांकालादेश्चदाहकं पश्चामावेशान्मजगदाप्यायकृत्यघो ये
यगयुक्तापराद्वयम्भागनुप्रवेशेनकथयिष्यामि। त्वंचतथैव शृणु एव न विमृश। तदेन दाहि

ने॰
घो॰ टी॰
५

वाक्यं अत्रपरब्रह्मस्वरूपात्मनेत्ररहस्यमभिधेयं तस्यात्मत्वमभितिविशेषणेनभोगमोक्षाख्यं
प्रयोजनंअप्युपायत्वमसूचितम् परादिनदीव्यान्तःषाष्ठमंबन्धः प्रसिद्ध एव नेत्रतत्वाभि
धायत्वान्नेत्रमियस्यनामप्रतिज्ञातंस्फुटयति ॥ यत्तद्रूपंनिजंसूक्ष्मंव्यापकंसर्वतोमुखं
सर्वभूतांतरावस्थंसर्वप्राणिषुजीवनं योगगम्यंदुरासादंअप्राप्यमकृतात्मभिः स्वसंवे।
द्यंस्वसंवेद्यममेयपरमंपदं तद्वीर्यंसर्ववीर्याणांतद्धिबलवतांबलं तदोजश्चौजसांसर्वं।
शाश्वतंह्यचलंध्रुवं सा मम इच्छापराशक्तिः शक्तियुक्तास्वभावजा वह्नेरूष्मेवविज्ञेया
रश्मिरूपारवेरिव सर्वस्यजगतोवापिसाशक्तिःकारणात्मिका सर्वज्ञादिगुणास्तत्रव्या।
पकाश्चसमास्थिताः सैवेच्छाज्ञानरूपाचक्रियादिगुणविस्तरा ज्ञानादिषुगुणायेने।
तत्रस्थाःप्रभवंतिहि सैवमेह्याक्रियारूपासंस्थितैकाक्रियामता अणिमादिगुणानोष्टाक।
रोतिविकरोतिसा एवंमेच्छाज्ञानाख्याक्रियाख्याशक्तिरुच्यते सूर्याचन्द्रमसोवह्नित्रि
यामपरिकल्पना त्रिनेत्रकल्पनामत्तंतत्थ्यमिहदृश्यते दहनाप्यायनेनेननाशकार्यंपवित्रया
स्पदम् ॥
यन्निजमात्मीयंविशेषानुपादानात्प्रमेयप्रमाणप्रमातृरूपस्यविश्वस्यस्वंस्वरूपमात्मीयायद्धि

हान्माशेषव्यवस्थाहेतुः स्वभावतएवस्फुरद्व्यापकंस्वभिन्नौ विश्वोल्लासकमपिनविहेनाच्छादितं
दर्पणवत्सर्वतोसद्भावानिप्रसरंत्यशक्तयायस्य सर्वाणिचनीलसुखादिज्ञानानि शैवीमतविमि
होच्यते इतिस्थिराससद्भावानिप्राप्यपायायस्यसर्वेणचस्वरूपेणप्रधानम् सर्वेषांस्थावरादिब्रह्मा
न्तानांभूतानामन्तरावस्यमहन्तात्मकपतयास्फुरत सर्वेषुप्राणिषुभिव्यक्तप्राणादिरूपेषुजीवन
म् शाक्तसंवित्प्राणेपविणतेतिस्थित्यागृहीतप्राणादिभूमिकमतस्त्वयोगेनप्राणादिप्रमातृता
प्रशमनेनगम्यम्। दुःखेनामादनीयं। नचैतत्प्रसमनेनशंकरेणोपलभ्यते। इतिनीत्याशक्ति
पातवैतेवोपदेशागम्यम दुःखेनचप्राप्यते कथंचिदुपलब्धेपिवासनानप्रजायते इत्यादिस्थि
त्याकेश्चिदेवापश्चिमजन्मभिरभियुक्तेर्नद्दृनिश्चितमतिभिः प्राप्यम् स्वस्यात्मनश्चित्प्रकाशस्य
स्ववीर्यंविश्वनिर्मातृविमर्शशक्त्यात्मबलम्। यच्छ्रीकालीकुलम्॥ तस्यदेवातिदेवस्यपरबो
धस्वरूपिणः विमर्शः परमाशक्तिः सर्वज्ञानशालिनीति। स्वसंवेद्यंस्वप्रकाशम्। ससैवेतिम
सोमापतेः परममेवपदं। एवकारोभिन्नक्रमः विचित्राणांमंत्रमुद्रादिसर्ववीर्याणामपिवीर्यम
बलवतांपवनादीनांतदेवबलम्। सर्वेजन्त्वाजसंतानदेवोजः यद्रूकंशक्त्याशक्त्यपरामर्शमना
पत्यप्रवर्तनम्। तेनउक्तसुदितंमद्भिसंवेदनतनभ स्वतइतितत्त्वसर्वंविश्वात्मकंशाश्वतमविव
तमचलमपरिणामि ध्रुवंनित्यं सत्ति यदेवंभूतंवीर्यंमममसमस्थिनीपराशक्तिरिच्छा इच्छा

ने॰ घो॰ टी॰ ६

रूपतां प्राप्ता। कीदृशी इच्छा स्वभावना शक्तिपुञ्जगर्भीकृताशेषविश्वशान्तपाभेदविमर्शेति या।
वत इत्युक्तं च श्रीश्रीश्रीपूर्वे। यामाशक्तिर्जगद्धातुः कथिता समवायिनी इच्छात्वं तस्य सा दृष्टा विसिसृ
क्षोः प्रतिपद्यते इत्यादि स्वभावेनेति स्फुटयति। वक्ष्यमाणस्वरस्वरश्मिरूपेणैवेति शक्तिपुञ्जे।
ति च व्यनक्ति सर्वस्यानेन सर्वस्यापि जगतः कारणात्मिका निर्मात्री स्वात्मान्तर्यामीया चिदा
नन्दस्वरूपसंबन्धिनी शक्तिर्नित्योन्मुखतिका सर्वेत्तेति सर्वज्ञत्वादयो ये गुणास्तर्पितत्र प्रथमेच्छे
यं ज्ञानाख्यायाः सचित्तरूपाः स्थिताः सैवेच्छेति इच्छाशक्तिरेव एवमेतदादि ति ज्ञेयं ज्ञानाख्येति स्व।
निश्चितं ज्ञापयन्ती जगत्यत्र ज्ञानशक्तिर्निगद्यत इति श्रीपूर्वोक्तनीत्या ज्ञानशक्तित्वमापाद्य। ए
वंभूतमिदं वस्तु भवद्विति यदा पुनः। एतात्तैव तत्तस्तु कुर्वन्त्यत्र क्रियोद्यत इति स्थित्या क्रियाश।
क्ति सम्पन्ना कीदृशी गुणैर्विस्तरता निश्शेषैः कार्यैर्धर्मरूपैर्वैतद्यशासा ज्ञानादीनि ये पूर्वमिच्छा
यामासूचितकल्पा इत्युक्ताः सर्वज्ञत्वादयः ते तत्र क्रियाशक्तौ स्थिता इत्यर्थः भट्टारकपदे स्फुटीभूताः
प्रभवन्ति विजृम्भन्ते हीति यत एवमतो युक्तमुक्तं प्राग्व्यक्ताव्यक्ता इति सा चैव महाक्रियेति इष्य
भट्टारकात्मा क्रियाशक्तिरूपा सैव क्रिया विश्वनिर्माणे प्रभोः कारणरूपा। एतस्माद्द्वितीयाम
ता सैव चाणिमादीन्करोति जनयति विकरोति स्थापयति संहरति चेत्यर्थः एवमुक्तनीत्याम म
शक्तिः स्वातन्त्र्यरूपेच्छादित्रयात्मोच्यते सर्वेति इच्छादिशक्तित्रयमेव मध्यदक्षिणवाममार्गे

षुवह्निसूर्यसोमकल्पनांतर्बहिरपिचेच्छादिशक्तिस्फारूपाचवसूर्यादयः यदुक्तंश्री
स्वच्छन्दे ज्ञानशक्तिःप्रभोरेषातपत्यादित्यविग्रहातपतेचन्द्ररूपेण क्रियाशक्तिरित्यादि त्रि
नेत्रेतिमस्यंमदाकृतिव्यक्तयेत्रिणेत्रकल्पनानेत्रत्रयोन्मीलनेहृष्यतेमापितदर्थमिति नि॰
र्णीतयामतयाधिष्ठात्रशक्तितयाभिव्यक्तये यदुक्तंभावतेपि तिष्ठाद्वेदोयदाचैनंनित्यमेवा
मतेष्यम्बकस्तदाज्ञेयइति दहनेति यतएवम् परममेवथामोक्तयुक्त्यानेनरूपेतेनकाल॰
कामदाहनगदाप्यायप्रकाशनादियःकरोमितद्युक्तमेवमवशाक्तेश्चिहाम्नः किममाध्यमस्ती
तियावत अनएव ॥ सृष्टिंस्थितिंसंहृतिंचत्रितनुर्विदधाम्यहम ॥
तिस्ताग्रस्तविसृष्टाम्न नवोयस्समोहमे
कएवचिन्मयःक्रमेणसृष्ट्यादिकरोमि अथचगृहीताश्रितसदाशिवेश्वरमूर्तिस्थाधरा॰
ध्वविषयेसृष्ट्यादिरूपंचकारादिलयानुग्रहौचेतिपंचकृत्याद्यफमेवैकःकरोमिनतमद्यातिरि
क्तःकेचित एवमीदृशंस्पष्टमहार्थोपविनस्पंचब्रह्माद्यधिष्ठानेनभगवतस्सृष्ट्यादिकृत्वमाह
स्तभ्रान्ताएव किंच ॥ तद्वीर्यास्फुरितंसर्वममतेजोपबृंहितं इच्छाज्ञानक्रियारूपंनेशास्तम
तेनप्रोक्तस्वातंत्र्यशक्त्यात्मनावीर्येणस्फुरितंयन्मदीयंचिन्मकाशोपबृंहितंवा ॥ नतमम ॥

ने· पकमाश्यायादिकारित्वेनइत्यादिशक्तित्रयसामरस्यात्मतनिरूपयिष्यमाणेनयत्राणादि
घो·टी· धर्मतयानेत्रमविनाशपरमानन्दमयहाव्यामृतमविद्यमानमन्यदुत्तमं यस्मात्तादृगसमस्तमुच्य
१ तेआम्नायेषु। किंच। उद्वीर्यंपरमंधामयत्तत्सामरस्यरूपिणं यत्तत्परमानन्दंयदेतत्परमं।
तत्त्वागुरुकृत्वातंप्रशान्ता पदं तदेतन्निष्कलंज्ञानंविशुद्धंनेत्रमुत्तमं।
तद्वीर्यंसूर्यादिप्रकाशकत्वात्परमंधामचिद्रूप
त्वेनाविनाशित्वात्सामरस्यात्मवतत तदितिब्रह्मपरमानन्दरूपंयदेतदितिसदास्वप्रकाशं वाह्या
भ्यंतराशेषविश्वप्रतिष्ठास्थानत्वात् परंप्रकृष्टंपदंधाम तदेतदितितच्छब्देनोक्तपरामर्शरूपिणा
स्फुटमेवयत्सर्वत्रपरामृष्टमभूत्तदधुनास्फुटीकृतमित्येतच्छब्देनसहैतच्छब्दः प्रतिभिन्नान।
मात्मतत्त्वविषयंदर्शयति निष्कलंसकलकलाभ्योनिष्क्रांतं निष्क्रान्ताअस्यकलायतः तादृग्वि
शुद्धंपरमाद्वयात्मयज्ञानंचित्तंनेत्रमुच्यते नतुप्रसमग्रंथिशंकिताक्षपगोलकरूपंनित्यानुमेय
तेजसांज्ञातिरूपंवायततएवमेतत ॥ मृत्युजिन्नेनव्याख्यातंसर्वेषांमोक्षदायकं तन्मिह्रिदं
वपवार्थं नेनेतिनिष्कलचिदात्म परंदेवंसर्वदुःखविमोक्षदम ॥
नारूपेणमृत्युजिदेतदुक्तम। भावि

मृत्युंजयप्रकारास्त्रयाणां चैतत् सर्वेषां मोक्षदायकमित्यनेन नित्यकर्मदीक्षाभिषेकाधिका
राउपक्षिप्ताः वक्ष्यति च विप्रादिप्राणिनः सर्वे सर्वदोषद्रयार्दिताः येनैव स्मृतिमात्रेण मुच्यन्ते
इति सर्वेषामित्यनेन च वक्ष्यमाणपराद्वयव्याप्त्या सर्वक्षोभः प्रसिद्धतन्द्रेवतोपासिनां वि
ष्वादिसुगतान्ताराधिनां तुल्यैव मोक्षभूमिरित्यासूचितं तन्मिद्धिदमिति भाविसिद्ध्यधिका
रोपक्षेपः परं देवमिति द्योतनादिसततत्स्वरूपसमावेशाः कटाक्षितो यद्वक्ष्यति निमेषो
न्मेषमात्रेण यदि चैवोपलभ्यते ततः प्रभृति मुक्तोसौ न पुनर्जन्म वाप्नुयात् अत एव परम
न्तानुप्रविष्टानां देहादिप्रमातृतां विनाभाविदुःखास्पर्शात् सर्वदुःखविमोक्षदम् ॥

सर्वातिविधानार्थी नाम सर्वव्याधिहरं देवं सर्वामयहरं शिवम् ॥ ग्रंथज्वरादिरोगान्व
ष्टपंचदशाधिकारवक्ष्यमाणमंत्रयंत्रादिविविधाकारैर्हरतीति अत एव शिवं श्रेयोरूपम् दारि
द्र्यदमनमित्यष्टादशाधिकारवक्ष्यमाणश्रीमहालक्ष्मीयागादिविधिदुपक्षिप्तम् नित्यं मृत्युजि
दित्यनेनाष्टमाधिकारोक्तः परो मृत्युंजयप्रकारः कटाक्षितः सर्वतोमुखं चक्रनाम मृत्युजिदित्यने
न सप्तमाधिकारगतसूक्ष्मध्यानरहितको मृत्युजित्प्रकारः तथा ध्यानहोमादिरूपितप्रकारास्त्र

ने·
घो·टी·
८
8

चिताः यद्वक्ष्यति यदाव्याधिभिराक्रांतस्त्वपमृत्युगतोपिवा तदाऽमृतेनोपचारेण ध्यात्वं क्षीर
घृतेनवा तिलैः क्षीरसमिद्भिर्वाहोमाच्छांतिमवाप्नुते इत्यादि। अपिच। परमानन्दात्मक
पारमार्थिकफलात्मकत्वादमोघं सदासर्वावस्थासुद्योतमानत्वादमलं भेदोपशमाच्छान्तं चि
न्मात्ररूपं तथापिसर्वदं विश्वनिर्माण सर्गादिकर्तृत्वेप्यनुग्रहैकपरत्वात्सर्वमोचनं सर्वमायु
र्बलादिददाति यद्वक्ष्यति आयुर्बलंयशःकीर्तिंधृतिंमेधांवपुःश्रियः सर्वंप्रवर्ततेतस्यभू

अमोघममलंशांतंसर्वदंसर्वमोचनं सूर्यकोटिसहस्राणांवह्न्ययुतसहस्रशः य
त्तेजसासमंतस्यकलांनार्हतिषोडशीं सर्वतेजोमयंयस्मात्प्रसृष्टंसर्गसंभवैः तेनने
त्राग्निनासर्वंनिर्दहामिक्षणेनतु एवम् तेनैवाप्यायनंभूयः प्राकाश्यंविदधामिच ॥

स्तोत्राज्यमुत्तममित्यादि। निःसंख्यासूर्यवह्न्यादीनांतेजसामसमं यत्किंचित्कल्पनयाक
ल्प्यतेतदपि कल्पितत्वादेवतस्यनिष्कृतस्यमहाधाम्नः षोडशीमपिकलांनार्हति।
सम्यक्तमेनाप्यंशेनानन सदृशामकल्पितपरप्रमात्रेकरूपत्वात्। अप्रपञ्चमनभि
भवनीयंसर्वंनिर्दहामीतिमहाप्रलयादौ ॥ ०॥ ०॥ ०॥ ०॥ ॥

कर्तृकथाकालकामयो ध्रुवंनिश्चितं तेनैवचभूयः पुनः पुनराप्यायनंप्राकाश्यंचेतिकल्पा
न्तानेसर्वविषयंकरोमि कर्तृकथाहीणपार्वतींजंवाप्यायमकृताघस्याशाप्रकाशनस्य अनेन।
चैकविंशाधिकारभाविस्पष्टायुपहितमम। किंच॥ तस्मात्परतरंनान्यत्किंचिद्वीर्यंप्रदृश्यते
एतदेवपरंमंवीर्यंयद्वक्ष्यति मंत्रकोट्यास्तनन्तास्तथा (तदेवास्त्रमयंरौद्रमणसन्तारणंपरं॥
काव्यकाव्यवस्थिताः सर्वास्तास्मिन्दृष्टास्तेनग्राह्यनन्तंदिरोधिताइतिअनेनचतुर्दशद्वाविंशाधिका
स्येसर्वमंत्रोत्तमत्वमुद्दिष्टम अतएवरौद्रंभेदच्छेदिअस्त्रमयंतानामिन्द्रूपमदाहंनांजीवानांपरमेत
त्संतारणं। तथा॥ स्यदंसर्वशत्रूणांशास्त्रप्रोक्तमकीर्तितं सर्वेषामेवभूतानामायुर्यत्नंतदायुधं।
सर्वशत्रुत्तयदेत
हाच्छंस्तशमेहिंसार्थत्वात। यद्वक्ष्यति। परराष्ट्रविभीतानांनृपाणांविजयावहमिति सर्वेषामि।
तिस्थावरादीनांचतुर्दशानांभूतानामायुः प्राणान्यते स्वस्वसतंत्रचिदेकरूपत्वात। तस्मायुधं
विशेषानन्तकं स्वंमहावीर्यरूपत्वात। तदाह। तदेकंबहुधावीर्यंभेदानंत्यविमर्दितम।
भेदानन्येननपावैविर्येणप्रसृतं। एतदेवस्फुट
यति॥ महापाशुपतंमस्त्रंविलोमंचमहर्शनः ब्रह्मणोब्रह्मदाण्डस्नसर्वेषांस्वमायुधं॥

ने. मत्यमितिमदर्थम। स्पष्टंशिष्टं। यद्वैतत॥ सर्वेषांदेवानामनेकाकाररूपेणस्वरूपेणमे।
यो. टी. अनेकाकाररूपेणाप्यायुधंतदेनकथा मयाणंस्वस्वरूपेणमयावीर्यंसमर्पितम॥
२ ह्यनेकायुधं यत्तन्मयास्वमेकंवीर्यंसमर्पितम तथातथावैविश्येणभासितमितियावत नवेक
9 श्विवोःविकारीतच्छक्तिश्चाप्यतानन्तोशक्तोवहुधास्यात् यद्वाचेतस्यविनाकृतोविकारित्वादि
तिभेदवादिभिर्युक्तिरुपक्षिप्ता योगशक्त्यानयोगेशेनेनव्याप्तमिदंजगत॥ तत्कथमत
उच्यते। योगस्यशक्तयःस्वाकाविस्फूर्जितमूमनन्तरूपाश्चयाःकनीयायोगस्यवासादिशक्ती
नांयाशक्तिस्तामस्वतयाजगद्विश्वंतेनव्याप्तंप्रत्यंशमोतप्रोतंतदेकात्म्यैवेतियावत। तदुक्तंशिव
सूत्रेषु। स्वशक्तिप्रचयोस्यविश्वमिति। किंच॥ भीतानांभीपरायत्तात्रस्तानामुभ्यिकाननिंशा
भीतानांसापरायत्तात्रस्तानामभयंपरं शत्रुभिश्चार्दितानांतमोत्तदंपरमंध्रुवम॥
धिकारवत्स्यमाणतत्वछायोदोषभूतग्रहयत्तशाकिन्यादिमर्दितानांपरायत्ता तदधिकारवत्स
माणेपरमन्मृत्युणाम। त्रस्तानांचपरमाभयम। यद्वक्ष्यति। मारणंकरोतिसर्वेषांता।
वर्णांत्रस्तचेतसाम। इति। त्रासोस्यटूचट्टनंतीव्रंभयम। शत्रुभिश्चार्दितानांवपरमभय
म। यद्वक्ष्यति। ॥

संग्रामकालेथानव्यावङ्कपञ्जलताश्रितानयंप्रयच्छतेवश्यंरिपुदर्पापहाभवेत इत्येतन्मंत्रारा
ध्यमहालक्ष्मीमहिम्थयभुवेनिश्रितेपरमेमोक्षदमित्येतदस्यमुख्यंस्वरूपं। उपसंहरति ।। तीव्रत
रेक्तदिति ग्रशाक्यमपिघटयेत रौद्रसंस्टं श्रीमन्महाविभूति ऊर्जितमसामान्यबलं प्रसादम।
तिनिर्मले वरदंयथाभीष्टप्रदम् श्रेयः प्रशान्ताशेषक्लेशस्वात्मविश्रान्तिसारम् प्रकाशप
वप्राकाश्यंसूर्यसोमवह्न्यादिज्योतीरूपं यघदिति। षड्ध्वमध्येयत्किंचिदस्ति तत्सर्वंतदेवे

किंवातिविस्तरेणोक्तेनपोनःपुन्येनसुन्दरि यघतीव्रतरंरौद्रंश्रीमदूर्जितमेववा प्रसादंवर
दंश्रेयः प्रकाशंतत्तदेवहि तज्ज्ञेयमप्रमेयंचज्ञानेमंत्रमहाबलं तानारंसर्वभूतानांगुह्यगो।
ष्यंसदाहया तवाघकथितेदेवि किंभूयःपरिपृच्छसि।

तिश्लोकप्रकाशानन्दघनस्वरूपमि
त्यनेनसर्वोत्कृष्टाशेषविश्वमयदूमभगवतोनेत्रनाथस्योक्तं हीतियतपर्वतस्मात्किंवातिविस्त
रोक्तेनेतिसंगतिः अनेनचवैश्वात्म्यप्रकाशनेनषोडशाध्यायेदर्शयिष्यमाणसर्वाचारमत।
त्वमुपक्षिप्तं तदेववतत्वंविश्वोत्तीर्णमहाज्ञानत्वम सार्वात्म्यात्सज्ञानंशक्यमहंच अथचाप्रमेयंज्ञा
नमनवच्छिन्नसंविद्रूपंनतत कस्यापिप्रमाणस्यगोचरः। तदुक्तंनिकहृदये स्वपदास्वशिरच्छा
यांयथालंघितुमीहते कस्यापिप्रमा पादोद्देशशिरोनस्यात्तथेयंवैन्यवीकलेति। मत्यभिज्ञाया

ने· मपि विश्ववैचित्र्यविज्ञस्येति। मंत्राणांकोटिसंख्याकानांमहद्बलंपरमंवीर्यम् एतस्वचन·
द्यो·टी· दृष्टैकविंशद्वाविंशाधिकारेष्वभिव्यक्तमुपलिप्सम् एतश्चैतत्सर्वभूतानांत्राणेननानानुग्रहप्र
१· पंचेनतारदीप्सम्। त्राणेत्राः तयातारम् यतएवंतेनैतन्मम परंरहस्यसतत्त्वंगोप्यंरक्षणीयंशक्ति
10 पातवतामेव। प्राकाश्यंतयानोन्येषांतवचैतद्योग्यायाश्रतितीव्रशक्तिपातेनपरतत्त्वजिज्ञासा।

अशेषविश्ववैश्वात्म्यसामरस्येनसुन्दरम् चिदानन्दघनंश्रीमन्नेत्र
मेशमुपास्महे ॥ इतिश्रीराजानकक्षेमराजविरचितेनेत्रोद्योतेप्र
थमाधिकारः ॥ ॐनमःशिवाय ॥ ॥ दृष्टमूर्तिर्विश्वमूर्ति
यदमूर्तिप्रगीयते मंत्रमूर्तिर्नमोनेत्रंतच्चिन्मूर्तिमहेशितुः ॥

वसरेकथितम् ॥ किंभूयः परिपृच्छसीतिभाविप्रमेयावकाशदानायपाटलिकसंगत्य
र्थमितिशिवम् ॥ किंभूयः परिपृच्छसीत्युत्पादनावकाशावगतनद्यानवादपुरःसरंजग
दनुजिघृक्षयामंत्रस्वरूपमवतारयिषुः ॥

अमंत्रणानिप्राग्वत पूर्वाधिकारयेमयमंवीर्यनिर्णीतंमाल्लवादिविशिष्टंतवमुखाच्छ
तेयद्यघेवमुक्तदृशासर्वानुग्राहकंतद्भगवन्निखानुग्राहकः व्याख्यायाकीर्णायद्यत्तदृशं
मविथो भूतसर्गायचभूर्भुवर्मानुषेलोकेविप्राद्यास्तेनिःसंख्येःदुःखैः रागद्वेषादिदोषैश्चा

श्रीदेव्युवाच यद्येवंपरमंशांतमप्रमेयगुणालयं सर्वानुग्राहकंवीर्यंतवदेवमुख
च्छुतं भगवन्देवदेवेशलोकानुग्रहकारक नियोनिजमिदंसर्वंतिर्यमानुषदेवगम
र्गाधिव्याधिभयोद्विग्नंविषभूतभयार्दितं अपमृत्युशताकीर्णंज्वरकामतयान्वितं
भूर्भुवर्मानुषेलोकेविप्रादिप्राणिनस्तथा दुःखदोषशताकीर्णाः कृतस्तेषांस्वविवि
भो युगानुरूपमानेनतेषामायुःस्वमानतः जिवंसंतिवलोपेतास्त्वत्तेजोबलबृंहिताः
अनेकशतशोभेदैर्व्याधिभिश्चप्रपीडिताः तेषामनुग्रहार्थायकृपयाप्राणिनांहितं
वदोपायंजगन्नाथमुच्यन्तेयेनसर्वतः ॥

कीर्णास्तेषांचायुगानुसारपरिमि
तमप्यायुः त्वदीयतेजोबलाभ्यांस्फीताअर्थाच्छाकिनीभूतयक्षग्रहाद्याव्याधिभिस्तद्वद्ध
द्धन्तमिच्छन्ति। ततस्तेषांसर्वेषांप्राणिनांकृपयानुग्रहकर्तुंहितमुपायमादिश। ये
नैतेमुष्टपीडिताःसर्वेमुच्यन्ते। निवृत्तसर्वोपद्रवाअपमृत्युंजयन्तेततस्त्व ॥ ॥ ॥

ने· घो·टी· ११

येनयेनप्रकारेणज्ञानयोगेनमंत्रतः यद्यस्त्यस्तिदेवेशतदुपायंवदस्वमे ॥

हेदेवेशस्वप्रात्मन ज्ञानयोगमंत्रानाश्रित्ययेनयेनस्थूलेनसूक्ष्मेणपरेणवोपायेनतत्प्रश्नि
तंश्रेयोयद्यस्त्यस्ति। तस्योपायंवदयदत्रतंप्रावतारकः संगतिंकरोति ॥

एवंदेव्यावचःश्रुत्वाप्रहस्योवाचशंकरः ॥

प्रहस्येतियोगयुक्त्याक कथयिष्यामीत्यादि।
ष्टत्वात्मस्फुरत्तासमावेशाद्विहस्य ग्रंथचर्यानिरूपितनीत्यानादामर्शावेशाट्टहासंकृत्वाकिं
यदेतदस्यभगवतोसाध्यमितिस्मितंविधाय ॥

श्रीभगवानुवाच अतिकारुण्यमावि
यदिज्ञातिकृपयाहृदयारे शृणुदेविवरंगुह्यंगंभीरंयं नकेनचिद्दृष्टंश्रुष्टानाख्यातंकस्यचिन्मया ॥
दृष्टंतथानकेनचिद्दृष्टंश्रुष्टोतश्रुतनादृष्टःकस्यचिद्ब्रूयादितिनीत्यामयापिनकस्यचिदाख्या·
तं श्रुतश्च ॥

मन्त्रमंत्रेषुसर्वेषुनेत्रभूतंप्रकीर्तितम् समाशयेनकेनापिलक्षितेनेतस्य
इत्येमे तवाग्रेकथयिष्यामित्रिप्रकारंपरंध्रुवं मंत्रोयोगज्ञानगम्यंमोक्षदंसिद्धिदंध्रु
वम् ॥

यत्तयानेत्रस्वरूपंदृष्टंतत्तत्प्रधानतयाविद्यमानेषुसार्थत्रि
कोटिरूपेषुमंत्रेषुमध्येविषयेषुचनेत्रभूतंयथानेत्रमितरेन्द्रियमध्येप्रधानभूतंसत्त्वावि
घमानेषुभावेषुभावेषुप्रका ॥

शाक्तंचप्रकीर्तितम् तथैवैतत् यद्वक्ष्यति सर्वथारणोदेवः सर्वसिद्धिफलप्रदः सर्वेषामेव
मंत्राणांजीवभूतोयतःस्मृतइति तच्चसर्वशास्त्रोपदेशावसरेसमाशयस्यकेनापिनज्ञातं।
सर्वसर्वात्मनः परादयस्यसर्वशास्त्रेषुगूढतयासूचितस्यभेदाधिवासितैरुपरथावत्वात्
सद्गुरुलंभे एतन्मंत्रयोगज्ञानगम्यत्वात् स्थूलसूक्ष्मपरोपायप्राप्यंतिप्रकारंध्रुवंनित्यं भोग
मोक्षफलंतवयोग्यायाध्रुवंनिश्चितं ग्रथकथयिष्यामीतिसोपायकसप्रयोजनवस्तुतत्वप्र
तिपादने पुनरपिविशेषतःप्रतिजानीते ग्रथन्नोपादेयत्वादस्यार्थस्य। तत्र॥

आदौमंत्रमयंवक्ष्येसिद्धित्रयसमन्वितं सांगंसमुद्रयायुक्तंसर्वत्राणकरंपरम्॥

यउपक्रान्तंपरंरूपंतद्बोधस्यविमर्शसारत्वात् मंत्रःप्रकृतंरूपंयस्यतादृकभाविभोमान्तवि
तदिव्यत्वभिनसिद्धित्रययुक्त हृदयाद्यंगषट्कसहितंभाविपमात्स्तमुद्रयायुक्तम् सर्वत्राण
कृदित्यानुग्रहकृद्वक्ष्यामीतिमंत्रविषयेषेतदधिकारप्रतिज्ञा॥ किंच॥

भूतयक्षग्रहोन्मादशाकिनीयोगिनीगणैः भागिनीरुद्रमात्रादिशवीडामरिकादि
भिः रूपिकाभिरपस्मारैःपिशाचैश्चाप्यनेशकः ब्रह्मरक्षोग्रहाद्यैश्चकोटिशोयदिमुद्रिताः

ने॰ अपमृत्युभिराक्रान्ताः कालपाशैर्नियंत्रिताः राजानो राजतनया राजपत्न्योऽप्यनेक

यो॰ टी॰ शः विप्रादिप्राणिनः सर्वे सर्वदोषभयार्दिताः येनवै स्मृतिमात्रेण मुच्यन्ते तद्ब्रवीमि ते ॥

२२ भूतादिभिर्यदिसन्द्रितास्तमासनापमृत्यवश्च कालपाशैर्हन्तुमिष्टाः आपमृत्यव राजाद्याः

12 प्रजापालकास्तत्पत्न्यो विप्राद्याः सर्वदोषेभ्यो व्याध्यादिभ्यो यद्भयं तेनार्दिताः यत्स्मरतेरेव मुच्य

न्ते तन्मंत्रस्वरूपं ते वक्ष्मीति संगतिः भूताम्भून्यनृपैकवृत्तवचनवादिस्थानस्थाः यथा वलि

नः मन्त्रविशेषाः ग्रहा बालग्रहरेवतिग्रहाद्याः अपस्मारप्रलापनिमित्तक्रोधकामादिचित्त

वित्तवृत्तिदर्पयन्मादः नृपपरिवृत्य येपस्नु शोणिताद्याकर्षिणी शाकिनी। पीठजादेव्यो

योगिन्यः ब्राह्मीचंदशकोर्थाभगिन्यः ब्राह्माद्यास्तरुद्रमातरः डावोडामरिकास्तस्ति सर्व

वीरचित्तगतेस्मानृपस्यपरिवर्तनम् करोत्यमरतलव्याचत्रेयासारुद्रडाकिनी त्वपक्रम्य।

डाविस्पृश्यवंवियातेयाग्रुमाचारार्चनेरताः स्वादयन्तिनतस्माद्भिच्छिद्रान्वेषणतत्पराः डाम

यस्तपराजेयामंत्रतत्रकृतचेतसः परास्तंसमस्मैतिमानषंवादयंतिच पर्यटान्यखिलांश्च

च्छीनृपंकुर्वन्त्यनेकथेति लाक्षिताः हिंसिकाः नृपिकाः आकस्मिकपतनैः संक्षयछेणसो ॥

सोकादिकूटपस्मारः श्मशानादिवासिनः उल्कामुखाः पिशाचाः ब्रह्मरक्षोसिरातसमविशे
षाः ग्रहाश्च निष्टराश्रिगताभ्योमायाः वितन्यचेतन्मव्रूपमग्रेदर्शयिष्यामः अथशास्त्रोद्धारप्र
तिकर्तव्यतामाह ॥ भूप्रदेशेममेम्पुहेवन्दनागुरुचर्चिते कर्पूरामोदगन्धाढ्ये कुंकुमामो
दसेविते आचार्यस्तुप्रसन्नात्मा चन्दनागुरुचर्चितः उष्णीषाद्यैराभरणैर्भूषितैःसमस्त
शुद्धेश्वसित्रवर्णौ चन्दनेति चन्दनादिनाश्रा मतिः पद्ममष्टदलेकृत्वामातृकांतत्रवालिखे
थारशक्तिः तयाप्पूजितेरित्यर्थः प्रसन्नाश्चिवसमावेशप्रामनैर्मल्यआम्नायस्य चन्दनेति त्। कृत्य
नुष्ठानः मष्टमहामतिर्मातृकामतत्वज्ञः अज्ञातमातामातृकाशेषमंत्रादिजननीकथमित्याह ॥
चितनं —कारंमध्यतः काणि चितनंमध्यतोन्यस्यवर्गाःप्राग्मादितोलिखेत ॥ कायाम। वर्गा
न् कचटपयशाद्याक्रमेण प्राच्याद्येशान्यन्तं। इत्थंलिखित्वापाठक्रमेणैव ॥
पूजयेत्सरयाभक्त्यापुष्पधूमादिविस्तरैः मंत्राणांमानवदेविप्रोद्धरेन्मन्त्रदेवताम ॥
प्रोद्धरेदितिपूजानन्तरमित्यर्थः उद्धामाह ॥ विश्वाद्यंविश्वरूपान्तंविश्वद्धामृतकन्दले यो
निर्धतिःपराशक्तिश्चिवपकत्रसंस्थितः ॥

ने· विद्यार्थप्राथमिकमवर्णाम् । विश्वरूपायामायायाईकाम्यांतमंतरमवर्णाम् विश्वहाका-
यो·टी· लस्तहावीमकार अथच विश्वमयायः स्वरूपाभ्यस्तानहाचितादवर्णाम् तथाविश्वरूपस्य वि-
सोर्यतोनिश्चयोयस्यतत उवर्णाम् विश्वसंहर्तारुद्रः तद्दाविहात्मकारोपितयेति । वाम्यान्त-
१३ मार्थप्युहारः अस्तमशेषविश्ववेद्याभेदवेदनात्माबिंदुः कंदलमर्धचंद्रः ज्योतिर्निरोधिका
13 स्पष्टरेखात्माध्वनिः सर्ववाचकाभेदविमर्शात्मानादोहकलारूपः पराशक्तिर्बिंदुद्वयमध्य
गास्पष्टरेखा अत्रनादेननादान्तः स्वीकृतः पराशक्त्याप्यथरवर्त्यपरादिशक्तिरूपाः शक्तिव्या
पिनीसमनाशक्तयोंतःकृताः शिवउक्तविद्याभेदविमर्शात्मापरनादरूपतयासर्वोपरिदर्श-
नीयइतिधूलिभेदक्रमः ॥ अलोपेन्द्रफरणादवाच्यतमवागेकप्रथानादभूदारोहाय-
गलन्सवेधशाशिभ्यहेलावाविरोधातथा नासाजान्दतलोर्ध्वयोविगलितेवेधेस्फुटांतध्वनि
स्पर्शाव्याप्तिपदातदाननमनेनेतद्वोन्मनाभिस्तमइतिरुद्रेदक्रमः एकत्रसंस्थितइत्युक्ते-
अतः पदार्थजातस्यएकप्रणवात्मतादर्शिनाः स्यमाहात्म्यमाह ॥ ॥

अनेनग्रथितंसर्वंसूत्रेमणिगणाइव अ
स्मान्मेयास्तमुन्मनाः समकोट्टोधिकारिणा ॥

ग्रथितमभिमितं व्याप्तमितियावत् सप्तकोट्यो मंत्रा इति प्रथमसर्गेतावतामेवाधिकारो भूत् अन
न्तरं तज्जातमात्रेण गत्यर्थमंत्राणां कोट्यास्तिस्रः सार्द्धास्त्रिवनियोजिताः अनुग्रहाणां संख्यातं या
ताः पदमनामयमितितिश्रीपूर्वेभिधानादर्धचतस्रः कोट्योधिकृताः। द्वितीयबाजमुद्धरति ॥

चित्रभानुपदान्तं तच्छशांकशकलोदरं तदंकुशार्द्धविन्यस्तं तिर्यग्गांतोन्वयोजितम् ॥

चित्रभानुपदं पावकमाग्नेयपञ्चं तदान्तस्थं कवर्गसंबन्धिरेफं वर्णं तच्छशांकशकलमर्धचन्द्र उदरेम
ध्येयस्य तादृक् एवमुद्धारानुसारमग्निबीजमात्मजवर्णं जातम् तदंकुशस्याकारस्यार्द्धे विन्यस्तं का
र्यं तथा तिर्यग्गांतो वायुस्तत्पत्रे योन्तः एवर्गापेक्षया मकारस्तेनोर्ध्वं योजितं बिन्दुरूपं योजनायस्य अ
र्धबिन्दुरर्धचन्द्रदिप्रमेयास्त्राणयाः ॥ अस्यमाहात्म्यमाह। एतत्तत्परमंधाम एतत्तत्परमाख्
चिदानन्दघनमित्यर्थः तृतीयमुद्धरति ॥ ने ॥
एतत्परममुद्दिष्टममृतं लोकविश्रुतम् पीयूष
एतदितिस्वसंवेद्यं सम्यक्स्वरूपं स्फुरत् कलयायुक्तं पूर्णचन्द्रप्रभोपमं ॥ ॥ तथा समावेश
स्वभावमहाबोधमर्शित्वात् एवममुद्दिष्टम् अमृतं लोकविश्रुतमित्यमृतबीजतयालोके प्रसिद्धं सका
रात्मकम् पीयूषकलाग्रमात्म्याषोडशीपराविमर्शशक्तिस्तयायुक्तम् विश्वमन्त्रायाः परामृतमय

ने. पादानात्सूर्यचन्द्रप्रभातुल्यं यत्तत्परममुद्दिष्टमित्युक्तात्तृतीयबीजमाहात्म्यस्योक्तत्वात् समस्तम
घो.टी. न्त्रनाथस्य माहात्म्यमाह ॥ एतत्तत्परमं धाम एतत्तत्परमं पदं एतत्तत्परमं वीर्यमेतत्तत्परमामृतं
१४ तेजसां परमं तेजो ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम् सर्वस्य जगतो देवमीश्वरं कारणं परम् स्रष्टा यता
नदेतत्स्रष्टृ स्वरूप च संहर्ता नास्यस्य सदृशो बली मन्त्राणामालयो ह्येष सर्वसिद्धिगुणास्पदम् ॥
प्रतिभिज्ञापनाय परमनुत्तरं धाम चित्प्रकाशः पदं विश्रान्तिभूमिः वीर्यं सामर्थ्यम् । अमृतमान
न्दः । तेजसां कालाग्न्यादिदीप्तानां ज्योतिषां सूर्येन्दुध्रुवादीनां । [illegible] सर्वस्येति षडध्वरूपस्य
जगतो देवं द्योतमानमुपादानाद्यनपेक्षि परं कारणं । स्वचिद्भित्तौ स्वानतिरिक्तस्यैव विश्वस्य भास
कं । अत एव बली शक्तोऽस्य सदृशो न कश्चित् सर्गादिपंचकृदस्ति । अस्यैव स्वच्छस्वतन्त्रचिदेकघनत्वा
त् सदाशिवादीनां तत्तदाभासितानामेतदैश्वर्यविप्रुट्प्रोक्षणेन तदिच्छयैव स्रष्टृत्वादिकारित्वा
त् ॥ वक्ष्यति चैतत् । ध्यात्वा तं भगवान्सर्वं करोति हि विभुस्ततः । निमित्तकारणं देवं य
थास्त्रयमणेः क्रिया । उपादानं तु सा शक्तिः संलक्ष्या
समवायत इति । एतच्चात्रैव व्याख्यास्या
मः । मन्त्राणामालय इति ॥ ॥

सर्वेषां चिदानन्दात्मवीर्यमावत्वात् सर्वासां साधकोभीष्टसिद्धीनां गुणानां च सर्वज्ञत्वादीनामास्पद
माश्रयः अथ ॥ अधुनांगानि वक्ष्यामि सन्नद्धो येस्तु सिद्धति ॥
अंगानि हृदयादीनि सन्नद्ध इति नित्यनैमित्तिकादौ
कृतपरिग्रहः सिद्ध्यति भुक्तिमुक्तिं च लभते साधकादिशाचार्यत्वं वितरति पुत्रकादेरित्यर्थात् ॥
अनेन च भाविनित्यादिकर्मोपादित्सिता पाटलिकी संग निर्दर्शिता तत्र । हृदयमन्त्रमाह ॥

कृतान्तमध्यमं वर्णं स्वराणां पंचमान्वितं प्रभंजनान्तशिरस्कं हृदयं सर्वसिद्धिदम् ॥

कृतान्तस्य दलस्य चवर्गस्य मध्यमं वर्णं ज स्वरादिन्दुकलान्तवर्गस्य स्वरवर्गस्य पंचम उकारोनगो योग-
तो यस्य प्रभंजनान्तो मकारो बिन्दुरूपः शिरसि यस्येति मात्रं द्वितीयं बीजमेवैतद्धृदयं निर्णीतं मदा-
माहात्म्ययोगात्सर्वाः सिद्धीर्ददाति ॥ शिरोमन्त्रमाह ॥ सोमान्तमनलानाद्येन युक्तं प्रणवयोजितं ।
एतच्छिरः । सोमदिग्दलगं यवर्गान्त्यं वर्णं । अनल
स्याग्नेयवर्णस्य रेफस्याद्येन वर्णेन यकारेणा युक्तं प्रणवेणामिश्रीकृतं । एवं । वय । ॐ । एतद्द्वयेकी-
कारच्छिरः शिरोमन्त्रोयं । अथ ॥ अनिलान्तेन युक्ता माया शिखा स्मृता ॥ मायाई अनिलान्तेन-
साम्बविन्दुनाशिखा स्मृतेति । अविच्छिन्नेन पारम्पर्येण ॥ कवचमाह ॥ ॥

ने· ईशांतमीश्वरोर्ध्वंचद्वादशांतेनयोजितं शिवशक्त्याथनादेनयुक्तंतद्वर्मचोत्तमम् ।।

घो· टी· ईशादिरदलगमवर्णान्तम् इवर्णं । तस्यकूटाक्षरेहेनष्ट्यकात् यदिवाईशाईशानवक्त्रवाचीह्रोन्ते
घस्यति तदेवईश्वरईश्वरभट्टारकवाचीविंदुरूर्ध्वेशिरसियस्य द्वादशानामर्थस्यषष्ठबीजस्यऊकार
१५ स्योर्ध्वेयोजितम् शिवशक्तिरूपनेनार्धेगसर्वमात्रप्रमेयमुत्तमम् वर्मकवचम् । नेत्रमाह ।।

15

सभैरवाद्यंप्रणवंसदागतिशिरस्थितं नेत्रमंत्रोमहोग्रश्चसर्वकिल्बिषनाशनः ।।

भैरवोवांकारभैरववाचकोफकारस्तस्याद्यन् सहभैरवस्याद्यंनवर्ततेयत्प्रणवरूपंतद्वायुवर्ण।
स्ययकारस्यशिरस्सुपरिस्थितम् इतित्रितयैकीकारात्मकं महोग्रइतिशाकुमरुद्हेनिजभैरववक्त्रि
स्नुष्टाशेषभेदत्वात् सतएवसचपापदाही वकारः परविश्रांतिप्रदत्वंसमुष्ठिनोति अस्त्रमाह।

नविद्यतेजीवोयत्र। अजीवकटसंयुक्तमस्त्रमेतत्प्रकीर्तितं।। स्मात्मोयमजीवकः फकारः संहा
रवरणः सचासावजीवकेनप्राणेनानुक्तेनटकारेणसम्यक् संहारसारेणयुक्तः अजीवकशब्दा
द्धिरावर्त्यः उपसंहरति ।। (अंगषट्कंसमाख्यातंमंत्रराजस्यसिद्धिदम् ।।
सम्यग्वीर्यसारसमाख्यातम् ।।

सिद्धिदमित्याराधकानामर्थात। अनेनाधिकारान्तरसंगतिः सूचितेतिशिवम ॥

सर्वज्ञतादिगुणषट्कमयोगसंगिसंपूर्णमन्दरविवेकघनप्रकाशं निःशेषप्रपंचविपक्ष
त्यक्तदीशानेत्रमंत्रंनुमोनिखिलमंत्रमहेशमेकं ॥ इतिश्रीनेत्रोद्योतमंत्रोद्धारेद्वितीयोधिकारः २
ॐप्रवर्ततेयत्नः द्योतेनित्यकर्ममहात्मनाम अशेषक्लेशततेजेनमस्तस्मैललोद्दितम ॥

सिद्धिदश्चित्युक्ते: इतिकर्तव्यताप्रकरणेनप्रमाणीकाराधनित्यकर्मप्रकाशयिते ॥

अथुनेत्याराध्य श्रीभगवानुवाच अथुनायजनेवक्ष्येयेनसिद्ध्यतिमंत्रराट् ॥ मंत्रस्वरूपेप्रका
शितेयजनमंतर्वहिर्यागम सिद्ध्यति भुक्तिमुक्तिप्रदोभवति तत्रास्नानस्ययागेनधिकारात आदौ
स्नानंप्रकुर्वीतसर्वकिल्बिषनाशनम ॥ कथमित्याह ॥ अस्त्रमंत्रेणदेवेशिमृत्तनमुद्धृत्यमंत्रवि
त्तिशखेत्यानीत्याशारीरंशौचंकृत्वाअस्त्रम त शौचंयथोचितंकृत्वास्नानंपश्चात्समाचरेत
त्रेणमृदनुद्धृत्यस्नानमाचरेतेतिसंवन्धः तत्रादौसंहारक्रमेण ॥ पादौजंघेकटिंचान्तः पूर्वस्व
प्रत्यल्पत्यर्थात त्रिभिरितिलिंगव्यत्ययात एवमन्यदपिम ड्रिभिस्त्रिभि: ॥
नस्य किमवधानेनननेत्याह ॥ वितन्तवितयोगेन। त्रिस्त्रा

ने· वारा: अन्तरितोयोग:करतालनसमन्य: तेनपादौप्रक्षाल्यहस्तौप्रक्षालयेत। ततोजंघेततो
घो·टी· हस्तौततर्थन्तततोहस्तौतत:कटिरित्येषात्रार्थ:। एवंकृत्वा॥ समभि:शुध्यतेपुन:। करताल
नायाग्रहीताभिर्रद्भिरित्यर्थात अथ॥ समाभिमंत्रिते। कृत्वाग्रहस्तेनमंत्रवित॥
१९ मंत्रविदितिउक्तपापदा अनाप्यार्कमुखांपश्चाच्छरीरमनुलेपयेत॥ स्वमन्त्रवीर्यवित अर्कन्
16 खांदर्शितादित्यांतदृष्टेष्टाप्राणार्कस्पृष्टांनिजविवस्तितंचैतदनुलेपनम। विघ्नोपशामनार्थेत॥ अ
मसा। प्रक्षाल्यदेहमाचमेत॥ पूर्यपृक्शुध्यर्थप्रणवेनत्रिवंचआचमनंदिस्कन्किमाजनं हास्य
शीघ्रत्याचमनार्थं। मलस्नानमुक्त्वाविधिस्नानमाह। वामहस्ततलेभागान्स्त्रकायांकीस्त
प्रमाप्तामरत। मस्त्राश्रीन्भागानितिश्रीमच्छुन्दा
दिष्टनीत्या। अग्रसव्यापसव्यगतांतत्र॥ अस्त्रजपंदिपेहिस॥ अग्रास्थितेभागम॥ मू कारयेत॥
लेतीर्थंप्रकाल्पयेत॥ मूलमंत्रजपवामभागेनशिवतीर्थंकल्पयेदित्यर्थ:॥
अंगैरित्यंगषंकजपम अंगैशरीरमालभ्यस्नात्यवान्तर्जलेजपेत॥
मलस्नानवन्तर्जलेकिंजपेक्तियवेत्याह॥ ॥ ॥ ॥ ॥०॥०॥ दक्षिणभागमस्देत्यर्थ:

मूलं शान्त्या ॥ यथाशक्ति मूलमंत्रं जपेत । अथ । समुत्तीर्य संध्यां वन्देत वक्रमात । श्रीस्वच्छ
न्दादिष्टनीत्या कलशमुद्रया शिरोभिषिच्य जलाञ्जलीर्य वामकरगतांबुविप्रुषोद्दक्षिणकरस्था ।
त्वामिरस्त्रमंत्रेणाथः क्षेपः मूले हृदादिभिस्थपनीत्यादिसंध्यावन्दनं । किंच ।

शिखामंत्रं स्मृत्वा ॥ शिखां बद्ध्वा शिखां स्पृष्ट्वा मंत्राणां तर्पणं ततः ॥ शिखाग्रंथिं बद्ध्वा अथ
वशिखां मध्यशक्तिं बद्ध्वा तत्र स्थित्वा तद्वीर्यसारणं मंत्राणां तर्पणं कुर्यात ॥ अथ ॥ ॥

देवान्पितॄंस्तथर्षींश्च एवमन्नामृतसंयुतान संतर्प्य तीर्थसंग्रहयागोक्तविधिना विशेत ॥
सर्वमंत्रान्संतर्प्य शिवतीर्थमंत्रग्रहणेन भावनया स्वात्मलीनं कृत्वा यागगृहं भावविधिना विशेत । तं
विधिमाह ॥ आशामातृगणं लक्ष्मीं नन्दिगंगे च पूजयेत महाकालं तथा यमुनां देहलीं पूजयेत ततः ॥
वहिर्द्दिमाह : द्वारोर्ध्वे गणपति लक्ष्म्यौ पार्श्वद्वये नन्दिगंगे महाकालयमुने नियामे देहलीं प्रणव चतु
र्थीनमः शब्दयोगेन पूजयेत अस्यनयस्य संर्वेस हत्वा सिद्धान्तदृशा नन्दिगंगे दक्षिणपूर्वे महाका ।
लयमुने वामे वामस्थानस्य वमे षामपद्मगणस्यान्वधिकेः दक्षिणवामयोः भेवत्वस्थानमिसंहारप्रथा
नत्वाद्दक्षिणे महाकालयमुने वामे नन्दिगंगे षड्येन दिगिरमेत्योदत्वा वधिकावयसमवाराज्ञनमं ।

ने· दीपंकृत्समंनाराचास्त्रप्रयोगेणान्नःक्षिपा ॥ विघ्नप्रोत्साटनेकृत्वादिग्बन्धंकवचास्त्रतः ॥

या·टी· पातालादिगतान्विघ्नान्पार्ष्ण्याघातोत्सारतालादि

१० शब्दैरस्त्रेणोत्सादुकवचेनोत्सादितविघ्नाननप्रवेशायदिशो बध्नीयात् ॥ ततोपि ॥

17

स्वासनार्थंप्रकल्प्याथशक्तिमाधारिकंशुभां उपविश्यततःकुर्यात्प्राणायाममनुक्रमात् ॥

स्वस्यचिदात्मनश्चासनार्थंविस्ताध्नोसमनाद्धारणादाधारभूतांपरमेशींक्रियाशक्तिं। ॐ आधारशक्त्ये

नमः इतिकल्पयित्वोपविश्येतितदाश्रयमात्मानंकृत्वाप्रायत्निकरेचनपूरणकुंभनक्रमेणात्मनोहा

दशांतस्यशाक्तवलस्पर्शायदेहस्यदाढ्यार्थंचैयन्मंत्रमुत्पादयित्वाप्राणायामंकुर्यात्। अथादौकरयु

हित्वासंकृत्वा ॥ धारणामारभेतात्रयुगपच्छोषणादिभिः षाट्कोशिकंतत्रमलिनंनिर्दग्धंतत

पीतवज्रप्रान्तस्वलांछितभूधारणांदार्ढ्यंचसितावचन्द्रा भावयेत् ॥

स्तपमव लांछिताप्यधारणांपुष्टिंचदेहेविचिंत्य। षट्बिन्दु। य। लांछितकृष्णवृत्तात्मवाय

अथारणायामस्तथोषमस्यध्यायेदित्याद्यावस्थार्थीः। एवंकृतेसतितज्ज्ञासासहस्रज्ञास्थिमु

कृष्णपतात्मलिनंदेहंपादांगुष्ठा— कालाग्नि ॥ ० ॥

नालोदितत्रिकोणात्मशक्तिवलांछितासनधारणाचिंतनोहंभावप्रशमायदात्मभावयेत
अथविज्ञानंकेवलंतत्रशून्यंसर्वगतंस्मरेत। तत्रदेहेचिंतितेज्ञेयशून्यत्वाद्ध्यायिचिन्मात्रंस्मरेत।
एवध्यानात। नाहमस्मिनचान्योस्तिध्येयंचात्रनविद्यते आनन्दपदसंलीनंमनःसमरसीगतं ॥
नाहमितिमितः
प्रमाता अन्यइतिनीलादिर्बाह्योर्थः ध्येयमिति आंतरोल्लेखात्मनकिंचिदत्रावसरेस्तीतिकु।
त्वाएतात्प्रशान्ताशाक्तस्फारावेशादानन्दपदसंलीनंसन्मनः समरसीगतंचिन्मात्ररूपंजातं
एवमात्मसूतिन्यासादनंतरंसकलनिष्कलेकात्ममंत्रमूर्तिन्यासमुचितासनन्यामएवमाह।

पश्चादधारशक्तिस्थंध्यामनंपरिभावयेत धात्रींपयोर्णवंपद्मंचन्द्रविम्बावभासितं प

पश्चादितिदेहशुद्ध्याद्यनंतरम् धात्र्य
म्रतार्णवपद्मानिक्रमेणाष्टद्ध्यमेनस्तत्र

श्चात्कालकलापोढ्पीयूषेणाड्सेचयेत मू
र्तिभूतंचितत्वंतन्मूलेनैवप्रकल्पयेत ॥

व्याप्यानश्चाकाशाश्लिष्टमित्याधारशक्त्यन्तः पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेवच। पं
चैतानितत्वानियैर्व्याप्तमखिलंजगदितिस्थित्यासीकृताशेषाध्वप्रपंचतत्वपंचकमेतत प्र
णवेनस्वस्यात्मनः आसनंन्यसेत तत्रोपरिनिवृत्याद्यष्टत्रिंशत्कलाकल्पितभाविद्यानोचितदेह

ने. मात्मादितत्त्वत्रयसारसकलमूर्तिं देवं मूलमंत्रेण परमानन्दात्मकामृतरूपविमलव्याप्तिसतत्त्वे-
या. टी. नाभिषिंचेत् । प्रकृष्टतया कल्पयेत् । ततोंगानि कराभ्यां च शरीरे कल्पयेत्पुनः ॥ पुनरिति नि-
१८ ष्कलात्मनि सर्वज्ञत्वादिधर्मरूपादिति विशेषोऽत्राभिप्रेतः ॥ (मात्रं चैवाभिमानं तु चिंतयेद्ध्यानयो-
18 आप्यायिताप्याय्यमानवीर्यसारमात्रविमर्शमाविशेषैका
गेन । अथ सन्निधानायाह ॥ गतः ।

मुद्रां चैवामृतां बद्ध्वा पद्ममुद्रामथापि वा । ध्यायेदात्मनि देवे-
शं चन्द्रकोटिसमप्रभम् स्वच्छमुक्ताफलप्रख्यं स्फटिकाद्रिसमप्रभम् कुन्देन्दुगोक्षीरनिभ
हिमाद्रिसदृशं विभुम् शुभ्रहारेन्दुकान्त्यादिसितभूषणभूषितं सितचन्दनलिप्तांगं क।
पूर्णचन्द्रोदयसमम् स्फुरच्चन्द्रामृतस्फारवहल्लोर्मिपरिप्लुतम् सोममण्डलमध्यस्थमेक
वक्त्रं त्रिलोचनम् सितपद्मोपविष्टं तु बद्धपद्मासनस्थितं चतुर्भुजं विशालाक्षं वरदाभ-
यपाणिकं पूर्णचन्द्रनिभं शुभ्रममृतेनैव पूरितम् कलशं धारयंतं हि जगदाप्यायकार
उद्यतांगुष्ठमध्योपरिसंश्लिष्टतिर्यक्कनिष्ठं कम् परिपूर्णं तथा चन्द्रं वामहस्तस्य चिन्तयेत् ॥
गुलिवामसन्निवेशादमृताकलशमुद्रं परामृतपूर्णताशयात्
ाम्नायमु — वत कूष्ठोर्ध्वांगुष्ठकं हस्तमाकुमुद्रां च कालशीं संश्लिष्टांगुष्ठमकुलीकृतस्फारितक उक्तमन्यत्रस्तत वामकरस्याधेदक्षि

रहयांपममुद्रांवा अशेषविश्वस्फारणस्वस्वरूपाभिप्रायांवद्धा आत्मनिस्वस्वरूपेदेवेशंध्यायेदित्यन्
पाधिविश्येति देवस्वच्छस्वच्छन्दमहिम्नास्वभित्याभासिताशेषविश्वाज्ञादिमुदिततमाकृतिशु-
भ्राच्छकल्पमात्मनोरूपंविन्तयेत् स्फुरच्चन्द्रेति चन्द्रोत्रकरस्थः एकवक्त्रंनिस्सामान्यस्वतंत्रशक्ति
योगात् तन्माहात्म्यभासितेच्छादिशक्तित्रययोगात्त्रिनेत्रम् सितपद्मंशक्तिकमलंतस्याक्रमणो-
पद्मासनवन्यात् शून्यतीताभिन्नस्यदेवस्यज्ञानादिशक्तिस्फारणशयाच्चतुर्भुजत्वम् विश्वप्र-
काशकत्वाकूटाट्टिशालात्वम् सिद्धिदानसर्वभयोन्मूलनज्ञानाक्रियात्मकस्वस्वरूपोन्मेषकत्वाभि
व्यक्त्ये वरदाभयामृतकलशशूलोन्नकरता एवमाकृतितोध्यात्वा ॥ सर्वश्चेतोपचारेणाप्त
उपचर्यते नेनेत्युपचारः कुसुमनैवेद्यादि । तदितृकम् । बहुनाकिम् (जितेतमनुस्मरेत् ॥
केन । अयंहिदेवः परमानन्दनिर्भरत्वात् । साह्लादमृतसागरः युक्तंचैतत् यतः ॥

उत्पन्नंसमुल्लसितममृतंप अस्मादेवसमुत्पन्नममृतंविश्वजीवनं ॥ देशाकंवीर्ये अन्तआत्मा
न्यहार्यायंदेवः केननामनरूपेणास्फुरतीत्याशयेनाह ॥ अथचिंतामणिप्रख्यंभावभेदेन
भावस्यरागादिकलषस्याशयस्यभेदेनदलनेन तंच ॥ संस्मरेत् ॥

ने·   सौम्यंरौद्रंतथाभीमंविकृतंभावभेदतः सदाशिवंत्वंकुरुचभैरवंवीरनायकम ॥
घो·टी· वीरनायकंकलेश्वरंभावस्यसाधकाशयस्यभेदाद्धैविध्यादभासितानुग्राहिचिद्राकृतिमित्यर्थः ।
१९   यदाहु ॥ येनयेनहिरूपेणसाधकःसंस्मरेत्सदाशिवस्यतन्मयतांयातिचिन्तामणिर्विवेश्वरः कृ
पालवान   एवंध्यात्वायजेद्देवंमानसैःकुसुमैःशुभैः ॥ इत्यभिसर्वसिद्ध्यर्थे ॥ मानसैस्तत
19
स्मिद्युचितैः । एवंसाधकविषयमुक्त्वासामान्येनाह । पश्चाद्बाह्येप्रपूजयेत सानसार्चानन्तरंमंत्र
वक्राचितार्घपाद्यविशुद्धप्रक्षालितकुसुमादिभिः प्रकृष्टंपूजनंभवनीतिकृत्वादौमानसंकार्यम ।
किंच ॥ मानसैःकुसुमैर्याचासाविकीसास्थिरामता अनिर्माल्यापराशुद्धामोहदासिद्धिदा
शुभा ॥ अत्रसर्वस्यप्रातीतिकेनविदात्मत्वेनअहत्वार्पणादृष्टेरनिमेषात ॥

आदावेवप्रकर्तव्यम (तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमानसंयजनंध्रुवम ॥ ततोगुरुपंक्तिंपूजयित्वाततोल
ब्धानुज्ञःशिवताव्यक्तयेसर्वैरेव । पश्चाद्बाह्यैस्तुविस्तरैः । स्वच्छेदेवतागारेसंगमेगिरिमूर्धनि स
प्रयालेनभूभागेपमघरोडसशोभने ॥ यजनंप्रकर्तव्यमितिसंगतिः भूभागेऽतिसर्वत्रसम्ब
ध्यते । तत्रादौ । आलिखेन्मण्डलंविद्वान्सितरेखोपशोभितं चतुर्द्वारंचतुष्कोणंसमंततमनोरमं शो
भोपशोभासम्पन्नंमध्येशशिमण्डले संपूर्णचंद्रसदृशंरश्मिमालावलीयते ॥

उन्मध्येष्टदलंपदलंपद्मंस्वसितंचन्द्रसन्निभं विचित्रकेसरोपेतंहेमकर्णिकमुत्तमम् ॥

मण्डलस्यविधानेश्रीयागेग्रेभविष्यति इतिनेहतद्दितानितम्। अथ। तन्मध्येदेवदेवेशं

स्वस्थानादित्यनर्यागभुवः चिद्दाम्नः अवतारयेदनुग्रहायवात्तमूर्त्या (स्वस्थानादवतारयेत

भासात्मतयावतरन्तंविमृशेत सृष्टिक्रमेणचवहिर्यसेत। इत्थंरौतकरोकृत्वाअंगुष्ठेतत्रमध्य

आवाहनीत्यावाहनमुद्रया॥ (आवाहयेत्ततोदेवत्रिदेहपरिकल्पितम्॥ गो॥

आसमन्ताद्वाहयेद्बहिरप्यन्

ग्रहायाधितमूर्तोचिन्तयेत त्रिदेहेति चिन्मात्रतयाअंतर्यागध्यातेनबहिःस्थेनरूपेणत्रिभिर्धयोान

देव्याप्यव्यापकतयास्थितैः परसूक्ष्मस्थूलैर्निष्कलादिसारैर्देहैः परिकल्पितम अनन्तैकरूपम।

पि स्वातंत्र्यामुक्तमात्मानंस्वातंत्र्याददयात्मनः प्रभुरीशादिसंकल्पैर्निर्मायव्यवहारयेत इतिप्रत्य

भिज्ञोक्तनीत्यात्रित्वेनविभक्तमित्यर्थः आवाहितस्यसन्निधानायोच्छ्रितांगुष्ठमुष्टिभ्यांलिंगमुद्रां

गर्भगांगुष्ठमुष्टिभ्यांतन्निरोधायनिष्ठुरामुद्रांप्रदर्श्य। ततोपि॥ (आग्नेय्यादिविभागेनदलेष्वंगानि

आग्नीशरक्षोवायव्यदिक्षुहृदादीनिचत्वा विन्यसेत अग्नीशरक्षोवायव्यदिक्षु विन्यसेत॥

रिचतस्रष्टपूर्वादिदिक्षस्त्रंकर्णिकायांनेत्रं॥

ने॰ तत्सर्वं ॥ पूर्ण्णं स्वेतोपचारेण पुष्पास्तरविलोपनैः नैवेद्यैर्विविधैश्चित्रैर्धूपैर्हृष्टैः सुधूपितम् ॥

घा॰टी॰ हृद्यैः पानैश्च विविधैः सुधूपितं कृतेत्यर्थः अन्यत्स्पष्टं साधकस्य ॥ भावभेदेन पूजयेत् । तत्र ॥

२॰ पुष्ट्यर्थं बहुभिर्मिश्रैः (सर्वं स्वेतोपचारेण शान्त्यर्थं पूजयेत् स्त्रिये ॥ सम्भारैः समस्तैर्यजेत् मि-

श्रैः सितलोहिताच्छादितैः पैः । अथ वाङ्गभूते । पश्चाद्धोमं प्रकुर्वीत यथाकामानुसारतः ॥

20

मसृणस्निग्धलोष्टाभ्याम् बुभुक्षस्तु भावितैश्चैः के

न्याद ॥ त्रिमेखलेवर्तलेवचतुरस्रे स्तु शोभने ॥ हस्तमात्रेण तत्कुण्ड । अन्ते तत इति स्थलहोमेद्धिव

तर्हस्तादौ कुण्ड इति भविष्यति । अस्य च कुण्डस्य । षडंशेनोद्ध मेखला । मध्यमाद्वि चतुष्केन द्वादशांशायुता भवेत्

हस्तस्य षडंशेनांगुलचतुष्टयेन ऊर्ध्वमेखला मध्यमाद्विचतु (दैर्घ्यांच पार्श्वतस्तद्द्वाभ्यामध्याग्रेंगुलत्रयं ।

ष्केनाष्टमांशेनांगुलत्रयेनेत्यर्थः अधस्तनी द्वादशांशा द्व्यंगुला भवेत् खातमधः स्मृतम् शेषं मेखला

खातांतराले नर्हद्यमानावयवविशेषः अथ नूपत्रसदृशीं नाभिं योन्याकारां नाभिं पुरस्ताद्वय

विशेषः दैर्घ्यात्पार्श्वतश्च नवांगुलाम् षडंगुलाम् षडंगुलानि मध्येऽग्रे च त्र्यंगुलत्रयंयस्या

स्ताम् एतत्त्रकुण्डम् ॥

ऽक्तमाह त्रिकोहोमे। सहस्रसंख्याकइत्यर्थः। द्विगुणोवायुतेसततम् चसत्वर्थे। अयुतेदश
साहस्रेत्रिपंचायुतेहोमेतद्द्विगुणंतद्विधीयते॥ कुण्डंवैलक्षणोपेतंलक्षहोमेप्रशस्यते॥
त्रिंशत्पंचाशत्सहस्रपर्यन्तहोमेद्विगुणमितिच
तदूर्ध्वम् लक्षहोमेततोपिद्विगुं अष्टहस्तंद्विगुणंमितिकाकाक्षिवत् लक्षणोपेतंहस्तमानान्
सारेणचितमेखलादिमानंच किंच। नित्येनैमित्तिकेकाम्येशान्तौपुष्टौचवर्तुलम् सर्वसिद्धौप्र
नित्यंसदातनैनैमि शम्यतश्रीकाशोचन्द्रवक्त्रकं शस्यतेइष्टवमानेनशिष्टंवैकर्मभेदतः॥
त्तिकेदीक्षापर्वपवित्रकादौकाम्येशांतिपुष्ट्यात्मनि एवंचतत्कुण्डं श्रीकामविषयेद्वचन्द्रवक्त्रकं।
तच्चमानेष्टवमानेनप्रोक्तहोमसंख्यानुमानेणेत्यर्थः अन्यस्यांतुसर्वसिद्धौदेहोच्चाटनादिकर्म
भेदेनशिष्टमितित्रिकोणषट्कोणादिरूपं अग्र॥ संस्कारानस्यकुण्डस्यकर्तव्यान्सप्तमे
तानाह॥ अथःखननमुद्धारंइनिक्षेपःप्रपूरणं सेचनंकुट्टनंचैवमार्जनंलेपनंतथा॥ खनः॥
खननंभूस्थायाभ्यः उद्धारउत्क्षेपः इनिक्षेपः शर्करांगारादित्यागः प्रपूरणंभरणं सेचकाद्यनन्तरं
सेचनमद्भिर्योजनं कु— नंकठिनभागचूर्णनं मार्जनंकुण्डस्यसमीकरणंलेपनंगोमयोन्मसने पत्ता।

ने॰ नेष्टाः संस्कारा निष्पादनकाले निष्पन्नस्यापि भावनया शस्त्रेण कृत्वा ॥

यो॰टी॰ परिकल्पनं क्रियाशक्तिरूपतया प्रोक्षणताडने शास्त्रेणेत्यनन्तरमे | प्रणवेनतत्कर्तव्यं कु

२१ वमभविष्यति तत्तणमित्यादिना कुण्डकल्पनमित्यनेन कवचेनावगुण्ठनेनास्त्रेणार्थस्तमः अथा | ण्डस्यपरिकल्पने ॥

त्र। अक्षिना ॥ पूर्वोत्तराभ्या चतुष्पथं वा तत्वाटं वागीशाग्रहकल्पनं ॥ स्नाननाभ्यां दर्भाभ्यांच

त्पथ्यंमध्यलाभादेशादिकपूर्ववागीश्यान्यामाय चकारात्पूर्वमन्त्रैर्विधिभिः सोम्याननेनैकेनवजी-

कारः शिवाग्निसहितायैच सर्वकुर्ध्वदिग्दर्भान्तरणमत्तवाटो वागीश्याग्रहायेन्यत्रेणोतनलंवक्रया-

त प्रणवेनैव ॥ वागीश्यावाहनेपुनः अर्चनेदेविकर्तव्यंचितत्वेन ॥ शेवागीशिमनियतिस्त्रिया-

क्राने। चतुर्थीनमोयोगेनतत्वेनेवितत्वइति प्रणावइहत्योमूलमंत्रोवा पूर्वोक्तकुण्डसंस्कारपूर्वणा

माह ॥ तत्त्वांतया ॥ अस्त्रेणताडनेचैवसंस्कृत्यविधिपूर्वकं क्रियाशक्तिस्वरूपेणकोण्ड

कोणिडल्येति याक्रुण्ड ल्यात्मकुण्डकल्पनम् ॥

लिनीव्याप्या। यद्वावागीशायोनावेवप्रोक्षणताडनकुण्डल्यात्मक

कुण्डकल्पनानिकुर्यात अथ ॥ कथं ॥ तान्यंचाह ॥ स्नानशक्तिस्वरूपंतवह्निंतत्रोपकल्प

येत वह्निमादायपात्रस्थंपंचसंस्कारसंस्कृतं निरीक्षणादिशास्त्रेणकवचेनावगुण्ठनम् ॥

प्रणवेनाहुतीः पंचकृत्वा क्रव्यादस्य हृदये विश्वाग्न्यापादनं पश्चात्कुर्वीत भ्रमयेत्त्रिधा ॥

आदिशब्दात् शोषणताडने पतनं चोपक्रः क्रव्यादत्वं प्रमाथानिकत्वं तच्छुद्धिस्मरणीयः विश्वाग्नि
म्नितत्वात्मा शिवाग्निः तदापादनं त्रिधा भ्रमणं च प्रणवेनैव ॥ किंच ॥ वीजरूपं ततो वह्निमात्मानं
पतलीकृत्य वागीशीमित्यस्यानेध्यात्वेतियो परमेश्वरं मायांचैव तत्र वागीशीं योनौ संक्षेप्य संक्षेप
ण्यम् संक्षोभ्य त्रिधा भ्रमोणि नैव यदत्र तत्त्वेतच्छ्रीस्वच्छन्दोद्योते दर्शितम् ॥ अथ ॥ विश्वा (ते ॥
ग्नी । पूजनं प्रणवेन तत्कर्तव्यं तस्मात् विपश्चात्संस्कारास्ततो नले ॥ शिवाग्नितापादनाशये नैव शिवाम
येन मद्भाति पूजात्मसंस्कारमुखान्भावि संस्कारान्कुर्यात् तानाह । गर्भाधानं ॥

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा वक्त्रकल्पन निष्क्रामसीमयश्रीवादिकल्पनं जातकर्म त
थैवात्र निष्क्रामो नामकल्पना हृदयाद्यंगषट्केन कर्तव्यमनुपूर्वशः ॥

सीमन्तोन्नयनमित्यस्य विशेषणं वक्त्रकल्पनादीत्यनेन वक्त्राणां कल्पनमनन्तरमिति ता निष्क्रामोऽभि
व्यक्तिः अंगप्रत्यंगकल्पनारूपमित्यर्थः अत्र मध्ये सीमन्तशब्देन मुखहस्तपादशोणानां त्रितत्त्वया
स्थाकल्पनं सूचितम् निष्क्रामः आदित्यदर्शने अत्र च हृन्मंत्रेणाग्निं संपूज्यते नैव गर्भाधानं करोमि ।
स्वाहेति तिलैर्जुहुयात् इत्यादिक्रमः श्रीस्वच्छन्दादितोऽन्वेष्यः संक्षिप्तत्वादस्य विधेः समानता ।

ने॰ न्नापेक्षत्वात् एवमुत्तरत्रापि किंच॥ चूडाख्यायेनवालानां : पूर्णाहुत्येकयापुरः संस्कारान्
यो॰टी॰ पिसर्वांस्तान्वञ्चामूलेनपूरयेत् वालस्यवत्सलचा दिणान्नेयंभूताऽङ्घादयः॥
२२ चूडाद्यानर्वसंस्कारान् वञ्चाकरोमिस्वाहेति ग्रन्थार्थः॥ ग्रथ॥ शिवशक्तिमयोतत्रकल्पयेत
विधानमनन्तरंभविष्यति सीरवृ विधानवित् स्तुलवीतोह्ठोकार्योसीरवृत्तसमुद्भवो॥
तः स्वेताकृटिः किंच॥ शस्यतेशान्तिपुष्ट्योस्तुप्रशस्तद्रुमसंभवो॥ ग्रन्यत्रभावभेदेनकार्योक
श्रीपर्णीविल्वाधुत्थो॥ मीनरूपतः॥
भगवतोस्तेशस्यसाधकान्प्रतिशांतिपुष्टीप्राधान्येनतत्रतत्रेतिस्वकण्ठेनोक्तेत
ग्रन्यतमामान्योक्तापूर्वंसूचितेविधानेदर्शयति॥ षट्त्रिंशांगुलमानेनस्नुग्वावाहुप्रमाणतः॥
ग्रष्टयवमंगुलम् वाहुप्रमाणतइतिवाहूपवाहूव
स्वेछकलोमात्यिः कलादलेनहस्तापापुपवाङ्कोप्रतिमयोक्तनीत्यावाहुमूलात्प्रकोष्ठान्तमानेन। ग्रत्र
च। ग्रायामाद्दकभागस्यनवभोगांगुलमितिस्वांगुलापेक्षाषट्त्रिंशदंगुलमानताऽइतिविशेषः ग्रस्याश्च।
परिणाहोवेष्टनमानंकुंभोम् षडंषपरिणाहेनदण्डः कुंभसमन्वितः। लेवदाकृतिः सन्निवेशविशेषः
मवदण्डः॥ पीठंवत्नाष्किकाकारमग्रेयस्य॥ वत्तरंगलपीठाग्रसवनप्रानरंगुलः [illegible] तत्पीठंकमलोदरं
कर्तव्यंदण्डमध्येत॥

दण्डशब्देनात्रप्राणदण्डप्रकृतिरूपासैवैवस्तुच्यते तस्यात्र्यपिविभागेचत्वदण्डयोः षोडशांगु
लानिचतुष्किका चतुष्कपरिणामात वेदिकाकण्ठमुखानांऊर्ध्वभागेषोडशेतिकृत्वामध्येचता
रिपीठमानेभवति तत्रचपीठेपद्मम ॥ ऋंगुलायतवर्तुलं अवांगुलसमुत्सेधं विविद्ररचनां
गुलं तिलकरचनार्थंपार्श्वयोरंगुलद्वयं त्यक्त्वामध्येद्व्यंगुलीकार्यम् इत्यर्थः समुत्सेधश्चोन्नत्यं
अस्याग्रे ॥ वेदिकाष्टांगुलाकार्या चतुरश्रासुशोभना अथः पद्मनिविष्टात ॥ अस्यासवेधाः
ऊर्ध्वंपंचांगुलायतम खातंतत्र्यंगुलंकार्यंतद्दूर्ध्वेवर्तुलेकमात ऊर्ध्वंपृष्ठभागोष्टांगुलायावेधः
पार्श्वयोः सार्धसार्धमंगुलंत्यक्त्वामध्येपंचांगुलमायतं त्र्यंगुलंचाधः खातमाज्यस्थानंकार्यम त
द्योर्ध्वप्रमानस्त्वप्रमाणेनवर्तुलंभवति ॥ किंच ॥ अवांगुलप्रमाणेनत्रतिलकेरूपशोभितम

तस्यपार्श्वचतुष्कंतचतुष्कोणसमन्वितं शिल्पिविज्ञानरचनानानास्वरचितंचततत ॥

तस्यमध्यगस्यखातस्यवर्तुलस्यपार्श्वेयदध्यर्धमंगुलंवेदिकस्यंतत्रिधाविभज्यमध्यभागेचांगुला
त्तिलकाकार्याः रचनाव्यापारः सुरचनंशोभनं वक्ष्यमाणंपत्रवल्यादिसुरचितमितितत्स्पष्टं वेदि
कायाग्रे ॥ कण्ठपकांगुलः कार्यस्त्रिभागाविभक्तितः पार्श्वयोस्तु टेर्यादेकांगुलः वैपुल्या
ततदियष्टांगुलवेदिकामानंत्रिभागीकृत्यपार्श्वयोविभज्यभागद्वयंत्यक्त्वामध्यमत्रिमानः कार्य

ने॰ इत्यर्थः एकांगुलकादस्याग्रे ॥ तथाकार्यस्त्वंसमांगुलंशुभं दैर्घ्येन मुखमाज्यधारापातहे
घा॰ टी॰ त्रेशुभेविरचनासनाय ॥ तत्पार्श्वतोष्टेन ॥ तन्मुखपार्श्वतोवेदिकासममूलमित्यर्थः । अस्यच ।
द्वौभागौक्रामयेत्क्रमात्मुखाग्रतस्त्रिभागंतद्वौभागौतस्यपार्श्वतः वर्तयेत् ॥ मुखस्याग्रभागमष्टां
२३ गुलंत्रिधाकृत्वामध्यभागपार्श्वाभ्यांपूर्वकोणयोस्सूत्रद्वयमास्फाल्यपार्श्वगौद्वौभागौवर्तयेद्यथान
23 पातमंकयेत् ॥ ततस्तानेवक्रामयेत्खातयेदेवंचमुखाग्रमष्टांगुलमानात्रिभागंभवति ॥ किंच ॥
वेधयेत्तत्कनिष्ठांगुलिमानतः ॥ मध्येनाज्यधारापाताय । तच्च । निम्ननिम्नतरंकुर्याद्यावद
मुखाग्रमध्ययावद्द्वुलनिम्नच्छिद्रंकुर्यादित्यर्थः । तस्यतु ॥ अमुखान्तरे ॥
पार्श्वयोस्तुतथाकार्याविचित्ररचनाशुभा ॥
स्रुवमानमाह ॥

हस्तमात्रंस्रुवंकुर्यान्मूलपीठंत्रिशाखिनं माखाग्रपीठपद्मांकंकण्ठेंगुलस्रुवर्तुलं चतुरं
गुलदीर्घंतद्धिपुटाग्रेस्रुवर्तितं अंगुष्ठपर्ववत्खातंगोष्पदाकृतिकारयेत् कनिष्ठांगुलि
मानेनप्रतिशाखंत्ववटलं वर्तयेद्रचनायुक्तंकर्षाशूर्पितवक्रकं ॥
मूलपीठंचतस्याःसन्निवे
शोयस्येतिसः कनिष्ठांगुल्यग्रमानेनत्रितयव्याप्याप्रशस्तामूलपीठादुत्थिताशाखायस्यतथाग्र ।

पीठयोः पद्मांकितम् अस्य पीठस्य पुरोभागगे चकोर्ध्वांगुलमुष्टूवर्तलमानमवर्तलकण्ठमित्य
र्थः अस्य चचतवंगुलानिदीर्घं द्विपदे दीव मध्ये रेखाविभक्तपार्श्वद्वयमग्रे यस्य तत् मष्टवर्तलं यथा
न्नपातेमन्दं अत एव गोष्पदाकृति अंगुष्टस्य मध्यरेखावातोग्रान्तयत्पर्वतत्य रिच्छेदकत्वेन विद्यते
यस्यातादृ — तं यस्य अत स्रुक वैणगपूरितं वक्रमिति वक्रत्वात् स्थानं यस्य तादृशं स्रुवं कुर्यात् स्रु
— नेकृत परिमाणेन परिच्छिनत्ति चतष्पला भवेत्तेषां स्रुवादीनां आमिमाह ॥ स्रुकच्छक्तिस्तत्स्रु
वश्शिवः । क्रियाशक्तिस्तवैकुण्ठ ज्ञानशक्तिस्तथानलः ॥ शिवाभेदव्याप्तिरेवात्र परसंस्कार ३२
स्याशयात् । स्रुक स्रुवयोरिह संस्कारो नोक्तो ॥ एवं सम्याग्विधिवत्पश्चाद्धोमं समारभेत् ॥
एवं निष्पादने शिवशक्त्यभेदेन विमर्शनं विधिव
दितिवीर्यमाश्यन्न सारेण सार्धयथा शक्ति शतं सहस्रं वा मूलस्य तद्दशांशं शतं अगानां नित्यकर्मण्युक्त्वा कृया
न् काम्ये द्रव्यनियममाह ॥ तिलैः क्षीरघृतेर्होमाच्छर्करा घृतसंयुतैः महाशांतिप्रजायेन तत्क्षणा
एतत्प्रसंगादुक्तप्रकृतमाह । आदौ चैवाज्यसंस्कारात्कुर्याद्धोमं ततः परं ॥ मात्रसंशयः ॥
तानाह ॥ अग्निश्रयणमुद्वासं भ्रमणं स्थापनं ततः ॥ निरीक्षणं तथा प्रोक्षणं नीराजनं ततः परं । पर्यग्निकरणं चैव तथैवा स्वनमंत्रणौ ॥

ने॰ अस्त्रेणैव भागत्रयात्मकप्रत्यावरणं अग्नेरूर्ध्वे स्थापनं कुण्डस्य परितोऽग्निनयनं योनौ स्थापनं तत्र तेज
यो॰ टी॰ सापवतेजोमयहृत्पादनं दर्भाङ्कुरेकेन सर्वदिक्प्रकाशनं ज्वलद्दर्भस्यान्तः प्रक्षेपः कराभ्यामङ्गुष्ठा
२८ नामिकागृहीतपवित्रेण त्रिरूर्ध्वप्रेरणं त्रियश्रत्यथिअग्रयणादीनां स्वरूपं पुनर्नवसंस्कारानस्त्रेण।
कृत्वा अर्चनं मूलेनामृतीकरणं तथा अमृतमुद्राप्रदर्श्य। अथ। दर्भास्तरविष्टराणि परि
24
कल्पयेत्दर्भास्तरेणानाविधास्त्वष्टाभ्याविष्टराणि च सार्थान्यवस्थाप्य धीनस्वमन्त्रतः॥
लोकपालानामासनार्थं वह्निस्त्वशाकाब्याभ्यास्तत्प्रमाणाः समन्ततः पारिधयः परिधयः एतत्त्रयं कुण्ड
स्यवहिः अथाज्यपात्रे दर्भौ तिर्यग्वा॥ सूर्याचन्द्रमसोवाहोक कल्पयेत्स्त्रणावेनतत्॥
सप्रणवेण मूलेनाज्ये धामत्रयं कल्प
यित्वा वामदक्षिणमध्येभ्यः क्रमेणास्त्रुवसाधूर्य मूलमंत्रपूर्वं सोमाय स्वाहा अग्नये स्वाहा अग्नीषोमा
भ्यांस्वाहेति होमात् दग्निधामता शुक्लपक्षेकल्प्या कृष्णपक्षेतत्रवामात्सूर्याय स्वाहा दक्षिणात् अग्नये स्वा
हा मध्यात् दग्निसूर्याभ्यांस्वाहेति श्रीस्वच्छन्दोक्तविधिरत्रापेक्ष्यः अथाग्निं भावयेन्नवजिह्वं तत्॥
रक्तार्थाद्वाहजननीमृत्युदाशककारिका वशीकर्म्यप्राटनीस्यादकृदामुक्तिदायिका।
सर्वसिद्धिप्रदेत्येवं नामकाः प्रागादिमध्यान्ता जिह्वा अग्नेकल्प्याः अग्नेजि ॥ ॥ ०॥

क्षाकरष्यामीत्यदेन ॥ पूर्णांमूलेनपातयेत । एवंकृत्वाग्निस्तुकस्रुवान्यानिसत्कृत्य ॥

ततःपश्चात्मतंमंत्रैसांगमध्यगतंयजेत ॥

साधकस्तु ॥ एवंकृतेतत्रकुर्यात्मंत्रीकर्मानुसारतः ॥

एवंकृतउ तिनित्यकर्मसमाप्तो ।

पयसाघृतयुक्तेनपुष्टिर्भवतिशाश्वती ॥

कृतेनसाधकस्य ॥ तत्र ।

घृतगुग्गुलहोमेनपूर्णायुर्भवतिध्रुवम् ॥ आयुष्कामः ॥

श्रीकामोजुहुयात्पद्मान्घृतक्षीरपरिप्लुतान् राज्यकामस्तुबिल्वानित्रिमधुक्तानिहोमयेत क्षीर
घृतसमिद्भिस्तुहोमादारोग्यमाप्नुयात प्रशान्तपसिध्याहोमात्प्रशान्ततरुजेनले सर्वाकामान्।
वाप्नोतिसत्यमेवनचान्यथा ब्रीहिसमकहोमेनधनार्थीधनभाग्भवेत

स्पष्टं एवंशुभफलानिहोमात्प्रुक्ता उग्रसाधनाधिफलंहोमपवदेलयाह ॥ दुरितंकाम मुदितंसर्वदुरितंदि ममाचरेत

एतन्मंत्रोचितेनहोममाह ॥ पयसाकेवलेनैवहोमान्मृत्युंजयेद्ध्रुवं ॥

मृत्युंजयवशादस्यनाथ

स्यतिशिवम् ॥ निखिलजगत्प्रकाशिशशिवह्निदिनेशशानस्फुरितदयाविभागिविसरत्पर

ने॰ मास्तयुक् अकृतकचारुचित्रतिलकाकृतिशंकरयोरलिकविलोचनंजयतिसर्गलयति
यो॰टी॰ स्थितिकृत ॥ इतिनेत्रोद्योतेयजनादिस्तृतीयोधिकारः ३ ॥ कुर्वाणापरापांगसंगिदृष्ट्यामो
हंकटाक्षयन् संभोगंजयतिश्रीमल्ललाटनेत्रमैश्वरम् ॥
२५ नित्याकर्मणोनन्तरंनैमित्तिकमित्या
शयेन। भुक्तिदीक्षाशिवय श्रीभगवानुवाच अथदीक्षांप्रवक्ष्यामिभुक्तिमुक्तिफलप्रदां
25 मिभेदेनभिन्नासाधकस्यघ्ररतत्वप्राप्तिहेतुस्तत्समयिनः मुक्तिदीक्षा सबीजनिर्बीजरूपाचार्यपुत्रक-
योः उभय्यपिश्रीस्वच्छन्दादिदृष्टाधिवासप्रोक्तमण्डलादिशाकृता ॥
तैत्वैःषड्त्रिंशतावेनतदर्धे
रुद्धाादिशिवान्तानिषट्त्रिंशत त नाथपंचभिः त्रिभिरेकेनवाकार्यापरापरविभूतये ॥
दर्धमष्टादशभूतानिपंचप्रकृतिः पुरुषोरागोनियतिः शुद्धविद्याकालः कलामायाविद्याईशः स-
दाशिवः शक्तिःशिवइति तदर्धमपिप्रकृतिः पुरुषोनियतिः कालोमायाविद्याईशः सदाशि
वइतिनवपंचपृथिव्यादीनिनिवृत्त्यादिकलावद्विस्पव्यापीनित्रीणिभुवनशक्तिशिवाख्यानि।
मायासदाशिवशक्तीति एकंतत्वशोधं विश्वादिशिवतत्वं परापरविभूतिर्भोक्तभोगोसम्या ॥
योसर्वज्ञाविनिष्टो एवंषट्प्रकारांतत्वदीक्षामुद्दिश्य ॥ ॥

दीक्षामप्युद्दिशति ॥ कलाभिः पंचभिर्वाथ पदैर्दीक्षाथवा पुनः वर्णैः पंचाशता वापि मंत्रै-
निवृत्तिः प्रतिष्ठा वि र्वा भुवनैस्तथा ।
द्याशान्ताशान्तातीताः कलाः श्रीपूर्वादिनीत्या मातृकानुसारेण क्षहसषशवलरयमभबफपन
धदथतणढडठटञझजछचङघगखकेति नवपदानि विष्ठविश्वविश्रांतिस्थानत्वाद्धि सर्गाद्य-
कारान्तं तद्दशमं पदं श्रीस्वच्छन्दशास्त्रे तु नवात्मप्रस्तारोक्तान्येकाशीतिः ऋकारादीनि पदानि श्री
स्वायंभुवादिप्रक्रियया तु व्योमव्यापिमंत्रस्थानि वर्णाः क्षादिकमाः चत्वारिंशतः पृथिव्यादिसदाशि-
वान्तवाचकाः विसर्गाद्यकारान्तास्तु षोडश शक्तिशिवतत्त्वाभेदामर्शिनः श्रीपूर्वस्थित्या मध्य-
मवाग्रूपाकृरूपाणि पदानि पश्यन्तीरूपया मूर्तिमेदाभेदामर्शप्रधान्येन मंत्राः श्रीस्वच्छन्दस्येव
मत्यनन्तदिवक्रमंत्राणि निवृत्त्यादिकलापंचकव्याप्तिक्रमेण शेषाध्वामर्शीनि मंत्राः इह त्वप्र-
क्रियया वक्रमंत्राणामभावाद्दर्शान्येव भुवनानि तत्र श्रीपूर्वोक्तप्रक्रियया ष्टादशोत्तरशतसंख्या-
नि स्वच्छन्दशास्त्रे चतुर्विंशत्यधिकद्विशतरूपाणि अस्य यथास्तु स्यसर्वस्वातस्थग्रहरूपनानात्वा-
दागमोक्तषडध्वविभागकल्पनया दीक्षाक्रमस्याविरोधात् तत्र संभवेमतिदीक्षाप्रोक्तैः प्रकारैः
एतैः सर्वैर्वा कर्तव्या ॥ अन्यथा तु । कार्या ह्येकतमाथवा ॥ एकैकतापि च प्रकारे षड्विधाध्वाभिः

ने॰ सर्वैस्तत्समुदायेन। दीक्षाकार्या कथमित्याह। शक्तिव्यक्तिस्वरूपतः प्रकृतमंसंशोध्याध्वानं
घो॰टी॰ व्यक्तिरूपेणाव्यापकतयाप्राधान्येनाश्रित्यतदंतर्वर्तिमध्वपंचकशक्तिरूपेणाव्याप्यंभावयेदित्यर्थः
यथोक्तं श्रीस्वच्छंदे अध्वावलोकनंपश्चाद्व्याप्यव्यापकभावतः इत्यादि पश्चाच्चसर्वैर्वदीक्षा॥
२९ विभवतांमहासंभा यथाविभवसारेणाकर्तव्यादेशिकोत्तमैः॥ वैः इतरेषांह्वींम्युपल्लवादि-
26 भिरपि एवंस्वनालस्यैनैस्सहाभ्यांदाशिकानामुत्तमता तत्रादौशिष्यदेहपाशसूत्रावलम्बनमथस-
न्यानमध्योपस्थापनमथपूजाहोमावध्यांतः शत्रयभावनामाधारशक्तिन्यासादिचकृत्वा॥ वागीशी
पूजनंकार्यं। आह्वानपूर्वंहोमान्तमित्यर्थात ततःकृतप्रोक्षणताडनचैतन्यग्रहणशिष्यं॥ तद्भोगो
जयेत्पन्ने। कर्मपाशवशसंभाव्यविचित्रचतुर्दशविधभोगायतनोत्पत्त्यर्थं॥ अस्यच॥
गर्भाधानंतज्जननमधिकारोलयस्तथा भोगःकर्मार्जनंचैवनिष्कृतिःतदनंतरं॥
मूलमंत्रेणाकर्तव्यं नानाशरीराणांमन्तःप्ररोहोगर्भाधानंवहिर्निःसृतिर्जननं भोगयोग्यानांप्ररूढा
नांसम्पत्तिरधिकारः तदनन्तरंमंत्रमाहात्म्यपरिपक्वभोगसाधनत्वस्यकर्मणोर्जनम् भोगदानो
न्मात्मरूपंतदनन्तरंगुरवः खमोहप्राप्त्यान्याभोगः ततोनिवृत्तेपिभोगकेचित्रकालंभोगसंस्का
रोलयः

ततोपिसमस्तजात्यायुर्भोगानिःशेषसमस्तात्मनिष्कृतिविधयेतत्सर्वंमूलमंत्रहोमैस्त्यादिसंख्ये-
कार्यं निष्कृतिस्तु शतहोमा तदन्तस्त्व द्विजत्वापत्तिरुद्रांशापत्ती चिन्तयेत् समस्तेषुभोगेषुभोक्तृत्वाभा
वरूपे विश्लेषात्मसंस्कारंकृत्वा ।। पाशच्छेदस्तथास्त्रतः ।। अस्त्रमंत्रेण ततोविश्लेषानन्तरभावि
तयास्त्रतंपाशसूत्रस्यच्छेदमस्त्रमंत्रेणकृत्वातेनैवपाशस्यदाहस्तु कार्यः ततोपि भस्मीकरण
तस्थिते भस्मीकरणेननिःसंस्कारणांपाशानांशमनमस्त्रेणैव तस्थितंतन्निवृत्ताशेषशरीरस्याणि-
ष्वैतन्यस्यमूलेनैकंविभाव्य स्वहृत्प्रवेशेनद्वादशान्तप्रापणपूर्वंशिष्यहृत्स्थत्वापादनरूपंस्थाने-
स्थितं तस्यस्थितमितिविभुत्वात्तत्स्थितं अनन्तरंब्रह्मादेशक्रान्तपूजाहोमपुर्यष्टकांशार्पणश्राव
णविसर्जनादिकृत्वाकलादि तत्त्वान्तरानुसन्धिपूर्वंसर्वाध्वसंशुद्धिंकृत्वा शिखाच्छेदंततोहोमं
कुर्यात् विश्लाधाश्रयप्राणशक्तिरूपशिखाव्याप्त्याशिखांछित्वाजुहुयादित्यर्थः अथविध्य-
न्यथासम्पत्तिवशात्संभाव्यप्रायश्चित्तहोमानन्तरं ज्ञात्वाचारप्रमाणंतत्प्राणसंचारमेवचेत्यादिश्री
स्वच्छन्दोक्तप्रमेयपंचदशकसतत्त्वज्ञेतानयोगशाल्याचार्यवर्यः प्रशान्तपाशंशिष्यं ।। मूलेनै
वतयोजयेत ।। व्यापारंमानसंन्यस्त्वाबोधमात्रेणयोजयेत् तदाशिवत्वमभ्येतिपशुर्मुक्तोभ-
इतिश्रीस्वच्छ वार्णवात ।।

ने॰ न्दोक्तदृशापरतत्त्वसमावेशनयापरमशिवैकरूपंकुर्यात तदाह।

यो॰टी॰ तथासौतन्मयएवस्यात अथयोजनिकांविभागमाह॥ संयोज्यपरमोतत्त्वेसंस्था

नेतत्रकारयेत॥

२० अधिकारार्थमाचार्यपरापरपदेस्थितं शिवत्वेसाधकानांतुविद्यादीत्तांसदाशिवे पुत्रकेपर

परापरपदेशिवत्वेइति अत्रानुष्ठानक्रमतोशिवः परम। सेनतत्वेसमयि — स्वरेतथा॥

कारणमितिस्वच्छन्दोक्तनीत्यापरमशिवयोजनानान्तरं आचार्याणामपराशिवयोजनाकार्यासाध

कानांतुशिवयोजनानान्तरंसदाशिवयोजनाकार्यापुत्रकानांपरतत्त्वेएवसमयिनामीश्वरतत्वेइतिवि

भागः उपसंहरति। एवमुद्देशतोदीक्षाकथिताविस्तरोन्यतः॥ तदेशतइत्यन्यतइत्यनेनचाति

विस्तीर्णतन्त्रोपेयंदीक्षाविधिरिहानिसंक्षेपेणमयादर्शितनाश्रीस्वच्छन्दादिशास्त्रेभ्योवितत्यसम्यगवगम्य

प्रयोक्तव्यइतिशिक्षयतीतिशिवं। जयत्यशेषपाशौघमोषकृद्दिक्किणालिनी परयामसमावेश

अभिषिंचति

भुक्तिमुक्तयेमहतोयत्त्व प्रमाभ्रतनि अदंनेत्रंमहेश्वितः। इतिनेत्रोद्योतेदीक्षाधिकारचतुर्थः ४

वपुःप्रतिहृतेःपरमात्मना

फलेविटंशिवयोमेत्रमुना

स्तदेपदं॥ अथशास्त्रानन्तराभिहितोतच्छास्त्रस्तचितसवीज॥१०॥

दीक्षादीक्षितांछ्रुतशीलसमाचारानाचार्यान्साधकांश्चाभिषेचयितुम् ॥ श्रीभगवानुवाच ।

यथेति यथेति कर्तव्यतया यस्येत्याचार्यस्य साध अभिषेकं प्रवक्ष्यामि यथा यस्येह दीयते ।

कस्य वा दीयते तथा तस्याभिषेकं वक्ष्यामीतिज्ञा तत्र । अष्टभिः कलशैर्देयमाचार्यस्य विधानतः

विधानमीशानदिशि स्वस्तिकादिमण्डलगतश्रीप

र्णाद्यासनोपविष्टस्य विहितन्यासस्यास्त्रेशतयार्चितस्य काश्चिकौदनस्रग्गोमयदूर्वासिद्धार्थकादि

पूर्णसदीपकलशनिर्भञ्जनतः शमितविघ्नस्य परमंत्रस्फारावेशविध्यान्दिपरामृततयाऽमृतसार

चिन्तनेन सह शिरस्ति कलशाम्भः तेषात्मके येवैते कलशाः तेषविधेश्वराः श्रीकाद्याः समुद्राश्च सग

र्भगाः समुद्राष्टकाम्भोऽस्तु श्रीमदष्टतेशभेदस्फराविष्टानन्तादिविद्येश्वराधिष्ठिताभाव्याद्य

र्थः सगर्भगा इति यत्नौषध्यन्नादियुक्ताः एतच्चोपलक्षणं तेनाश्रितमन्त्रैः प्रत्येकं साष्टशतमू

लमंत्राभिमंत्रितैः दिव्यागमिकमभिषेकविषयमभिषिक्तस्य ज्ञानयोगस्फारोपायप्रकाशनो श्री

षसंहिताच्छत्रपादुकाकरणीकर्तव्यादिप्रदानायागमोक्तं सर्वमनुसन्तव्यं कलशविषयं पक्षान्त

रमाह ॥ पंचभिर्भूतसंख्यैर्वा त्रिभिर्वा तत्त्वरूपकैः आत्मविद्याशिवाख्यैस्तु एकेनापि शिवात्मना ।

ने॰ भूतानांपृथिव्यादिव्योमांतानांसम्य— नंमितृत्यादिकलाव्याप्त्यनुसन्धिनाप्रकाशोयेषां तैर्वैरात्मा
घो॰टी दिभिःरूपकंरूपाणिनिरूपणंयेषामात्मविद्याशिवैरासमंतात्व्यानेनमयतयाप्रव्यायेषांएषचाभिषे
कः अधिकारार्थमाचार्यैसाधकेसिद्धिकामतः एतानुग्रहैकप्रयोजनःकार्यः मंत्राराधनेनस्वात्मवि
२८ षयासिद्धिरस्यस्यादित्याशयेनसाधकविषयःकार्यः अत्रापिश्रीस्वच्छन्दाद्युक्तामर्वा। प्रक्रियानुस
28 रणीया अथायंसाधकः॥ अभिषिक्तोऽथविज्ञातः प्रकुर्यान्मंत्रसाधकं॥ नत्यदासीन तेनायम्।

तद्भक्तस्तत्समाचारस्तद्रूपस्तत्परायणः पवित्रोब्रह्मनिरतोलब्धाशीसंयतेन्द्रियः एकान्तेपुण्य
देशेतुतीर्थायतनगोचरे सर्वसंगोज्झितमनाःसाधकोजपमारभेत॥

तत्रैवव्रतेवाकचित्संयमः पूजाहोमात्मकस्तत्समाचारोयस्य स्पष्टमन्यत॥ तत्र। लक्षमेकंज पंमंत्री पूर्वमेवास
पूर्वमेवायांचसीनोदयात्मभृत्यधिकविश्रान्त्याजपःकार्यइ। तेनसामान्यकर्माणिसिद्ध्यन्तेसाधकस्यतु। मंत्रिनः
श्रीस्वच्छन्देप्सि। तथाजपाद्दशमांशेनोत्तमादिद्रव्यैर्होमः इतिसामान्यकर्माणिवश्याकर्षणादीनि किंच।
अन्तरिक्षींचलभते भौमींसिद्धिमवाप्नोति दशलक्षजपेनतु॥ ॥ पातालाकाशग
तिमाप्नोतीत्यर्थः। लक्षपंचशताद्ध्रुवं ॥ ॥ ०॥ ०॥

दिव्यां सिद्धिमवाप्नोति साधको नात्र संशयः ॥
दिव्यां भुवनेश्वरप्राप्तिं नृणां तथा कोटिकृते जप्ये ऐश्वरीं सिद्धिमाप्नुयात ॥ व्यापकस्त्वं शिवो भू
तानिग्रहस्तमः यथेच्छं कुरुते सर्वं धारयेत्संहरेद्ध्रुवं सर्वगः सर्वकर्त्ता च सर्वसो भवति ध्रुवं
व्यापक इत्यादिना ऐश्वरी सिद्धिं स्फुटीकृत्वा सर्वगः सर्वात्मा एतच्च सर्वं साधक एव देहस्य एव लभते इ
ति शिवं ॥ कमलजकृष्णरुद्रतनुभिर्वितनोति सृष्ट्यथ कल्किवस्त्राशिवेशमूर्तिभिरथाप्याष्टधानि
खिलं यदिह परात्मतेः समभिषिंचति भक्तजनं नयति ममत्वासिद्धित्वादिदं नयनं शिवयोः

इति नेत्रोद्योते अभिषेकविधिर्नाम पंचमोधिकारः ५ ॥

व्याध्यादिदौर्गत्यजरादिदोषकृताश शांतिं परमामस्तेयेत. अर्चाकृतिध्यानजपादिभिं वत्क।
शांतितं नौमि हरोर्ध्वनेत्रं ॥
पूर्वपटलाधिगतार्थानुवादेनान्यद्वतारयति ॥

श्रीदेव्युवाच श्रुतो मया महादेव मृत्युजित्सिद्धिमोत्तमः अधुना वितमिच्छामि सिद्धित्रयसम
न्वितं अमृतेशं महात्मानं सर्वप्राणिषु जीवितं यथा सिद्धिप्रदं लोके मानवानां हितंकरं पूर्वो
क्तदुष्टशमनमपमृत्युविनाशनं आप्यायनं शरीरस्य शान्तिपुष्टिप्रदं शिवं ॥

अथप्रथमद्वितीयाधिकारोक्तवाच्यवाचकात्ममंत्ररूपोमृत्युजित्तृतीयचतुर्थाधिकारोक्तनित्यनैमि
त्तकर्मणामोक्षदः पंचमाधिकारोक्तकाम्यकर्मतत्सामान्येनसिद्धिप्रदश्चमयाश्रुतः इदानींतत्तमे
वभौमदिव्यांतरिक्षसिद्धिप्रदमस्तेशोविषजीवनेमहान्नमात्मानेयायासिद्धिस्तत्वंलोकेसर्वत्र।
भूतसर्गेद्वितीयाधिकारोक्तदशाविशेषतोव्याध्यादिबाधितानांमनुष्याणांहितकरंश्रोतुमिच्छा
मिहितंकारवंपूर्वक्तेत्यादिनास्फुटीकृतं शान्तिर्ग्रहादिदोषनिवृत्तिः आप्यायः शुष्कस्यसरसीभावः
पुष्टिः प्रणांगता शुभंदौर्गत्यादिहारं पवंशष्टः॥ श्रीभगवानुवाच शृणुतांमंप्रवक्ष्यामिरहस्यं
परमाद्भुतं यथातरंतिमनुजाद्रुःखोदधिपरिप्लुताः अपमृत्युग्रहाक्रांताजनादारिद्र्यसंयु
ताः आधिव्याधिभयोद्विग्नाः पापौघैर्विनिपीडिताः मुच्यन्तेचयथासर्वैपूर्वोक्तेदारुणैः प्रि
ये त्रिविधंतदुपायंतत्स्थूलंसूक्ष्मंपरंचतत॥
मनुजाः इतिकृपास्पदत्वातिशायत्वेन
चोदितायथातरंतिनद्रुःखादिभाजोभवन्तिदारुणैर्भूतादिभिश्चयथामुच्यन्तेत्यज्यन्तेतथाप्रो
क्तवीर्यंसारमृत्युजित्परमार्थरहस्यंतत्रोपायरूपंवस्तुयत्तत्वंप्रवक्ष्यामितत्र ॥ ॥ स्थूलं
तयजनंहोमोजपोध्यानंसमष्टकम्। मंत्राणिस
मुटादीनिमंत्रराट्कुरुतेमरशे॥

मंत्रासननादिकृतेनस्ववीर्येणाप्यितिष्ठतिमुद्रात्रयपूर्वोक्ता। सुस्मवक्रादियोगेनकलाना
ऽस्दयेनच सप्तमाधिकारभाविषट्चक्रषोडशाधारादीयोयोगस्तेनतथाकलानाऽस्दयेनेति
कलाकालावयवमुहूर्तादुपलक्षणपरस्तत्रयानोयोनाऽस्युदयस्तेनश्रीस्वच्छन्दाद्युक्तवाद्यान
रंरौद्रेतरादिकालैकीकारेणप्रयुक्तोमंत्रराट्स्ववीर्यस्फारणेनमृत्युमपायंव्याध्यादिनाशनंक
रोतीत्यर्थः। परंसर्वात्मकंदेवंमोक्षदंमृत्युनिर्जयेत। महासामान्यमंत्रवीर्यरूपत्वान्मृत्युजि
नाथस्यास्येतिनिर्देशः सर्वात्मकंपरमाहृदयमेतच्चाष्टमाधिकारेनिर्णेष्यते तत्रस्थूलोपायंदर्शि
यितुमुपक्रमते यदामृत्युवशाक्रान्तः कालेनकलितःप्रिये इष्टस्तन्मतिचातार्थमस्तेशेय
नेनतदा सर्वस्वेनोपचारेणपूर्वोक्तविधिनाततः मृत्युरपमृत्युःकालोमहामृत्युःविधानंतरती
याधिकारोक्तंयागादि एवंचयस्यनाममध्यदृष्टिग्रयष्टजयेन्मृत्युजिद्विभं मृत्योकृतरतेशीघ्रंमत्यं
सेनान्तंबचः श्रमावित्यर्थात सत्यमित्युक्तानान्त्रमायाप्रमात्रतयामेदेन्यच्चे निश्चयस्यैवमि
सितशर्करयायुक्तेघृतक्षीरसमैस्तिलैः। पुण्यदाविन्यनेवक्षोकाऽडश (द्विनिमित्तत्वात।
तेनिमेखले महारक्षाविधानेनजुहुयाद्यस्यनामतः महाशांतिर्भवेत्तिप्रंगतस्यापियमक्षयं॥

ने॰ पुरांचपलाशादिदारु इत्यनंदीपनं यस्य महारक्षाविधानमस्त्रप्राकारादिचिन्तनं याच हर्म्यं च इष्ट
यो॰टी॰ प्रवेशरक्षणं नामत इति मंत्रान्तोश्चाचितेनयमस्त्वयंयमगेहं ॥ अथवाशर्करायुक्तंपयसाके
३॰ स्पष्टं ३ सुगंधिघृतहोमेन तीव्रस्तमयेन वलेनत होमात्स्रसंजयेच्छीघ्रं मृत्युजिनात्रसंशय ः ॥
30 यस्यना ले तर्पितोनाशयेन्मृत्युंमृत्युजिनात्रसंशयः ॥ स्नातस्येत्यर्थात ४ तीव्रहुतमसि होमात्स्वरत्नैः
पादेशमात्रास्स्तवचकनिष्ठा। गुलिमानास्मरसाः शाखास्समिधयः ५ णात। शायतेकु
तिलतण्डुलमाहीकमाज्यक्षीरसमन्वितं पञ्चपंचमतोहोमः सर्वदुष्टनिवर्हणः ॥ मंत्रराजप
गुग्गुलोर्गुलिकाभिश्चत्यर्थाभिश्चणमात्रया होमात्तुष्टिर्भवत्याशुक्षीणादेहस्यसद्यते ॥ सादात ६
वणाकप्रमाणाभिर्गुग्गुलधूपगुलिकाभिराज्यक्षीरक्षौद्रान्नविमध्यक्रमिहोमात्तुष्टिर्भवति वषट
प्यायनेशास्त इतिस्वच्छन्दोक्तनीत्यासर्वत्रात्रवषट्जातिः प्रयोज्या ॥ यदाव्याधिशताकीर्णोस्ववलो
मूलेनमंत्रेणद्यर्थात किंच ॥ यंयंमंत्रंजप विधानमूर्तेश नसंपुटं जपेतेनरः तदासंपुटीकृत्यनामजप्त्वाविमुच्यते
नयोत्रस्तकल्पोक्तविधिना पतन्या (तस्यसिद्धातिमहतिप्रभाम्यहीनोपियोभवेत ॥ मंगिकमुक्ता
प्रकृतमाह ॥

क्षीणगात्रस्य देवेशि भेषजं मंत्रसम्पुटं दीयते तत्क्षणाद्देवि सम्पुष्टिं लभते बली ॥

भेषजमौषधं मंत्रसंपुटमिति मंत्रसम्पुटीकारेण प्रयुक्तमित्यर्थः १०॥ हृत्पद्ममध्यगं जीवं वं
साध्यौ सः सविसर्गं सकारं होमबीजं प्रणवे हृत्पद्ममध्यगं साध्यं रोधितं कृत्वा सस्त्योतन्तनेश्वरि ॥
जीवनिकटाक्रमं वहिर्निस्सृतैरोधितमष्टामृतदिव्यध्यानेनाक्रान्तं चंद्रविम्बमतिविष्टमात्मनः परस्य ।
वा जीवं यः करोति ध्यायन्निमम्मृत्युमत्तरति कृतेन्यन्त्रभावितपिजर्थोपि । साध्यं रोधितं कृत्वा
जीववद्देहस्थायं रोधनप्रयोगः । ध्यायेद्देहे तु योगवित् सर्वव्याधिविनिर्मुक्तः स भवेन्नात्र संशयः

१४ क्षीरोदपद्ममध्यस्थमष्टार्दिमिराकुले ऊर्ध्वाधश्चाशिरुद्दंतसा
ध्यौः संपुटीकृतं ध्यायते मुपदृष्टाम्नायान्मनोपि परस्य वा सवाह्याभ्यंतरं सम्पुष्टं स्वधापूरितविग्रहं ।
आनंदं परमं नायासं सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥

क्षीराब्धिमध्यस्थसितसरोरुहकर्णिकागतेन्दूपवि
ष्टमूर्धस्थेंदुस्रवंते सिंच्यमानं सेन्दवप्रभाभारोच्छलत्क्षीरोदतरंगैरन्तर्वहिश्चापूरितं सम्पुष्टं च प्रोक्त ।
युक्त्या ध्यातमंत्रराजसम्पुटीकृतं यस्य शरीरं स्पृशं ध्यायते स नीरोगो भवति ॥ २३ ॥

ने. रोचनार्थं कुंकुमेनैव क्षीरेण च समन्वितः सितपद्मेस्त्वष्टपत्रे तु मध्ये साध्यार्णरोधितः

घो-टी. सर्वव्याधिसमाक्रान्तश्चन्द्रमण्डलवेष्टितः चतुष्कोणपुराक्रान्तो वज्राष्टद्वन्द्वलाञ्छितः मु

च्यते नात्र सन्देहः सर्वव्याधिनिपीडनात् ॥

३२ गोरोचनार्थं कुमक्षीरैर्भूर्जादौ सितकमलमा

लिख्य प्रतिपत्रमुक्तयुक्त्या लिखितमंत्रेण रोधितो र्थार्ककर्णिकायां नाम द्वारो लिखितः साध्यो वहि

षोडशकालेन्दुबिंबवेष्टितः सवज्रकवचवरपुरस्थो व्याध्याक्रान्तोपि सर्वव्याधिप्रपीडनान्मुच्य

ते वज्राष्टद्वन्द्वेत्युक्तेः समधिष्ठितानि वज्राणि ध्यायेदिति शिक्षयति २८

षोडशारे महाचक्रे षोडशस्वरभूषिते आद्यन्तमंत्रयोगेन मध्ये नाम समालिखेत् जीवान्त

स्थानमध्यस्थवर्णान्तानेन रक्षिते प्रत्यर्णमस्त्रेशेन संपुटितं तु सर्वतः मध्ये दलेषु स

वेष्टयाशिमंडलमध्यगं बाह्ये तु द्विगुणपद्मे कादिमान्तक्रमेण तु पूर्ववत्तां लिखेन्मंत्री

प्रतिमाद्यर्णरोधितं वर्गान्तदन्तैः साध्यस्य नाम वाह्येर्कमण्डलं पुरन्दरपुराण्यथः स

मंतात्परिवारयेत् सितचंदनसंयुक्तं रोचनाक्षीरयोगतः लिखित्वा मंत्रराजं तु कण्ठे शिरो॥

लोहदमरं महारक्षाविधानं तुष्टिसौभाग्यदायकं एतच्चक्रं महादेवि सितपुष्पैः प्रपूज

येत् ॥

सर्वस्वेतोपचारेणामयुमध्येनिधापयेत / अनेनैवविधानेनसमाहात्म्यमुज्जिङ्खेत ॥

षोडशदलकमलकर्णिकायांमंत्रसंपुटितंसाध्यनामजीवस्यसकारस्यान्तः कृत्वासान्तस्यह
कारास्यान्तविधायवर्णनेनहकारेणान्तर्बहिःसंस्थितेनरक्षितंकुर्यात प्रतिमंत्रंचास्तेशसं
पुटितंनामटकारवेष्टितंक्रमेणाकारादिस्वरमध्यगंकृत्वामध्यस्यमंत्रसाम्मुख्येनलिखेत षोड
शपत्रपद्मस्यबहिर्द्वात्रिंशद्दलमुल्लिखेत्तत्रचकादिसांतान्द्वात्रिंशद्वर्णान्न्यसेत तेषुचप्रतिवर्णं
पूर्ववत्साध्यगोरोधितमित्युक्तयुक्त्यामंत्रसंपुटितंतदितिपूर्वन्यस्तंसाध्यनामसांतर्मध्येलिखित्वा
सर्वस्यास्यबहिर्वर्कमण्डलमितिठकारेणतद्बहिः पुरन्दरपुरमितिवज्रलांछितंचतत्सृसन्निवे
शंकुर्यात प्रतिसाध्यर्णागोधितमित्यत्रव्यवहिताश्चेतिव्यवहितेनप्रतिनामवर्णशब्दस्यसंब
न्धः एतत्सर्वंचक्रंमितचन्दनगोरोचनाद्यैर्लिखित्वासितकुसुमकर्पूरादिभिरभ्यर्च्यसाहि
कमध्यस्थंपुष्टिसौभाग्यकृन्मसाहंमयुमध्यान्वितंचमस्तुजित किंचेदं १५ ॥

राजरक्षाविधानेनभूमस्तान्प्रकाशयेत संग्रामकालेवरदंरिपुदर्पापहंभवेत शिवा
दिनवतत्वानिप्रत्येकंशाशिमण्डमं मध्यात्सैव्यादिदेशान्तमस्तेशेनमंत्रिणा ॥

ने· यदाव्याधिशताकीर्णामपमृत्युशतेनवा तदाध्येनोपचारेण पूज्यं क्षीरघृतेनवा तिलैः
घो·टी· शातानवितानविन्यस्तवेणवावृतक्षकलितको क्षीरसमिद्भिर्वा होमच्छांतिसमश्नुते ॥
३२ पूनवकेप्रत्येकचंद्रमंडललांछितमध्यकोष्ठकात्प्रभृतिप्रागादिक्रमेण शांतंशिवसदाशिवे
श्वरविद्यामायाकालनियतिप्रकृतिपुरुषतत्त्वानि नामतउल्लिख्यसितोपचारेणानेन मंत्रेणाम
र्चिणयदाप्रजाती घृताभ्यां क्षीरा[illegible]स्थिलेः क्षीराक्तैस्समिद्भिर्वा होमोयथाशक्तिक्रियते त
दाव्याध्याद्यपमृत्युशताकीर्णमपिसाध्यशरीरंस्वस्थतामेति १९ । एवंसंपूज्यकुंभेतत्सर्वौ
षधिसमन्वितं सितपद्मस्रोवाद्यावेष्टगर्भाम्बुपूरितं सर्वमंगलघोषणाघोषसिताभिषे
एवमितिशिवादिनवतत्त्वानिउक्त चयेत मुच्यतेनसन्देहः सर्वव्याधिप्रपीडितः ॥
युक्त्याकुम्भंध्यात्वासंपूज्यतेनयोभिषिच्यतेशिरस्मिससर्वव्याधिभिः पीडितोपिमुच्यतेमितप
श्रेर्मुखेमुखितस्वारस्त्रामोदोयस्येतिसामाशः २० ध्यात्वापरामृतेनित्यंनित्योदितमनाम
ये प्रक्रियानन्त्यममृतमवतार्यपराच्छिवाम वनणीवामृताधारेनवपूजितं शतावलाभितैसि
त्यषट्पैवकसमन्वितं अनन्ताधारगंभीरमष्टाविंशाद्विभूषितं पंचभिवाप्रसिद्धयैपूर्णातेन।
निरन्तरं

32

एवंध्यानपरोयस्तुसर्वाम्नायाभ्यन्तरामृतं विलोभ्यकलशंमूर्ध्निदेशिकोमंत्रतत्परः अनु
ग्रहपदावस्थोह्यभिषिंचेत्प्रयत्नतः समुच्यतेनसन्देहः संसाराद्दुरतिक्रमात ॥

प्रक्रियान्तस्थसमनान्ताध्वपर्यन्तगमुन्मनापरतत्वामृतंपरामृतंनित्यमुदितमनाहतचिद्रूपो-
तीरूपंनित्यमविनाशि नविद्यतेग्रामयोमायायतस्माद्दृक्यात्वासमावेशयुक्ताविमर्शपतत्प
वपरमशिवादमृतमितिशाक्त्यानन्दमवतार्य शिष्यशिरोवतीर्णं विचिंत्यतन्मंत्रपूजितंपरामृ-
तपूर्णंकलशमुल्लास्यैवमित्युभयामृतध्यानासक्तोमंत्रराजपरामर्षपरोनुजिघृक्षयाचार्योयस्य
मूर्ध्निसर्वाभ्यन्तरमेतदमृतंविकिरेत्समोक्षमाप्नोत्येव कीदृगमृतमित्याह वर्तयेनवषड्विंश
नवरूपेणतिचत्वारिंशत्याअमृतानितेषामाश्रयंतथानवधायानि नवनवात्मव्योमव्याप्त्यादिप्रक्रि
ययैकाशीतिः पदानितैः पूरितंसंपूर्णंव्याप्तं तथाशतार्धेनपंचाशताश्रादिक्षान्तैः वर्णैःशो
भितंव्याप्तंभावितंतथाषड्भिरंगैः पंचभिर्वक्त्रैरेकेनचमूलेनसम्यगन्वितं श्रीस्वच्छन्दाद्युक्तसा
ध्यमंत्रसंहितापूर्णं तथाअनन्तैःकालाग्न्याद्यनाश्रितान्तैराधारैर्भुवनैरनन्तैर्व्याप्तैर्गम्भीरमपरि-
च्छेद्य तथाषट्त्रिंशतावर्णपंचककलाभिर्विभूषितं तेनेत्यनेनषड्विधेनाध्वनानिरन्तरंपूर्णं अ

ने॰ तएव प्रसिद्धिः प्रकृष्टाभुक्तिमुक्तिलक्षणासिद्धिरर्थः प्रयोजनं यस्य अत एव प्रधानेनाभिषिच्य
उ॰ टी॰ ते॥ आयुर्बलं जयः कान्तिर्धृतिर्मेधा वपुः श्रियः। सर्वं प्रवर्तते तस्य॥ प्रकर्षेण वर्तते पुष्यतीत्य
र्थः तथा भूमन्तोरोग्यामृतमं प्रवर्तते किंच। दुःखार्दितो विदुःखस्तु व्याधिमान्गतरुग्भ
३३ एतत्कलशाभिषेकात्सर्वाभीष्टफल। वेत् वन्ध्या तु लभते पुत्रं कन्या तु पतिमावहेत्॥
माप्नोतीत्यर्थः यदाह। यान्यान्समीहते कामांस्तान्सर्वान्ध्रुवमाप्नुयात्॥ उदिर्थ।

अभिषेकस्य माहात्म्यं विधानं विहितस्य तु कथितं ते मया देवि प्रजानां हितकाम्यया॥
अन्यथा स्वेच्छाप्रचारेण शास्त्रान्तरव्यवहारेण तदर्थमभिषेकात्साध्यः सर्वशांत्यपरो भवेत् अह।
शब्दस्थाने अवट इति शब्दपेशाः एतदुपसंहरन्नन्यदवतारयति॥ एवं स्थूलं विधानेन सूक्ष्मं चैव
अनेनाधिकारेण स्थूलध्यानमुक्तं भाविनात्तसप्तमेन सूक्ष्ममुच्य वायुना शृणु॥
तइतिशिवं॥ समस्तदुःखदलनं सर्वसंपत्प्रवर्तनं परिनिर्वाणानंदनं पुनः शांकरं परमः इति
नेत्रोद्योते धनरक्षाविधिः ९ ॐ चक्राधारवियलस्य ग्रंथिनाडादिसंकुलं साम्प्रते देहमाश्रितं
स्वरगम्यर्थे लक्षणविभोः॥ अथ सूक्ष्मध्याने निरोक्त माह॥

श्रीभगवानुवाच अतः परं प्रवक्ष्यामि ध्यानं सूक्ष्ममनुत्तमम् ॥

नविद्यतेतत्समन्यत्सूक्ष्मध्यानेयतः परंततोप्युत्तमंभविष्यति तदुपक्रमते ॥ स्तवः षट् ज॰
न्मनाभिहृत्तालुबिंदुनादस्थानानि डिमायायोगभेदनदीप्तिशांताख्यानि नाडिमायादिप्रसराश्रय
तात चक्राणियत्रस्वराः षोडश अंगुष्ठगुल्फजानुमेढ्रपायुकंदनाभिजठरहृत्स्यमनाडीकाएठ
तालुभ्रूमध्यललाटब्रह्मरन्ध्रद्वादशान्ताख्याजीवस्याधारकत्वादाधारायत्र यदिवासर्वसहत्वात्

स्तवकंस्वाधारंबिलत्वंव्योमपंचकम् ग्रन्थिद्वादशसंयुक्तंशक्तित्रयसमन्वितं धामत्र
यपथाक्रान्तंनाभित्रयसमन्वितं ज्ञात्वाशरीरंस्रोणिदशनाडिपथाहृतं द्वासप्तत्यास
हस्रैस्तुसार्धकोटित्रयेणच नाडिवृन्दैःसमाक्रान्तंमलिनंव्याधिविह्वृतं सूक्ष्मध्यानामृतेनैव
वपरेणैवोदितेनतत् आप्याय्याकुरुतेयोगीआत्मनोवापरस्यवा दिव्यदेहःसभवतिसर्वव्या।

स्वनयस्यकुलप्रक्रियया मेरुस्याधःकुलोज्ञेयो १ मध्येनविषमं धिविवर्जितः ॥
स्थितः २ मूलेनशाक्तःकथितोबोधनादप्रवर्तकः ३ अग्निसंतप्ततप्तार्धमंगुलानांचतत्रूर्ध्वे ना
भ्यधः पवनाधारे ४ नाभावेवचटाभिधः ५ नाभिहृन्मध्यमार्गेणसर्वकामाभिधेमतः ६ संजीव

ने· न्यभिधानाख्योहृत्पद्मोदरमध्यगः ७ वक्षःस्थले स्थितः कूर्मो ८ गले लोलाभिधः स्मृतः ९
यो·टी· लम्बकस्याश्रितस्त्वार्धे स्वधाधारः स्वधात्मकः १० तस्यैव मूलमाश्रित्य सोमस्थः सोमकलावृतः ११
भ्रूमध्ये गगनाभोगे विधाकमलसंज्ञितः १२ रोधस्थाललनाधारो रुद्रशक्त्यावधिष्ठितः १३ वि
३४ तामण्यभिधानाख्यश्चक्र घण्टनिवासियत १४ ब्रह्मरन्ध्रस्य मध्ये तत्तयोधारस्तु १५ मस्तके·
34 नाद्याधारः परः सूक्ष्मो चनव्याप्तिप्रबोधकः १६ इत्युक्ताः षोडशाधारा इति श्रीणपन्तर्वेद्दिकमय
रूपाणि लक्ष्याणि लक्षणीयानि यत्र तन्निर्वाणारूपत्वात् स्वमनन्तं तज्जन्माख्यमिति तद्वत्स्यमा·
णानां जन्मनाभिरूढ्हिन्दुनादरूपाणां स्वाम्नां पंचशाकं विद्यते यत्र जन्ममूले तन्मायाख्य इत्यभिधा
स्यमानाश्चैतन्यावृतिहेतुत्वात्तु व्ययः मायापाशवब्रह्मविष्णुरुद्रईश्वरसदाशिवइन्धिकादीभि
कावेन्दवनादशक्त्याख्याये पाशा द्वादशान्ते संपुक्तम ।। इच्छादिना शक्तित्रयेण समन्व·
गतितमीघ्राणीयादिविषये प्रवर्तमानम ।। सोमसूर्यवह्निरूपधामत्रयपदे । सव्याप·
सव्यपवनेर्मध्यमपवनेन वाधिष्ठितं इडापिंगलासुषुम्णाख्येन पवनाश्रयेण नाडित्रये·
णयुक्तं गान्धारी हस्तिजिह्वा पूषा यशा लंबुसा कु
हूशंखिनी ।। ० ।। ० ।।

भिन्नप्रयुक्तत्वाद्दशनाड्यः पंचप्राणो येषां प्राणापानसमानोदानव्याननागकूर्मकृकरदेवदत्तधनं
जयानां तैरासमन्ताद्धृतमोतप्रोतम् द्विदशाकावस्थितनाडिदशकप्रपंचभूताभिर्हासमन्यासह
स्रैर्मध्यव्याप्त्यासार्धकोटित्रयेणायमहाव्याप्त्यानाभिवृन्दैः समाक्रान्तं प्राणवमायीयकार्म
मलयोगान्मलिनं योगिनामपि येदं तद्धि भोगत इति स्थित्यावश्यंभाविव्याधिक्रोडीकृतं शरीरं त्वा
त्वा योगीयस्यात्मनः परस्य वा परेणैवेति परस्वरूपतामनन्तमपि समनन्तरभाविनाम्नस्तस्यान
स्तेनोदितेन स्फुटीभूतेनाप्यायं करोति सगतव्याधितिर्यग्देह इति सूक्ष्मध्यानाम्नस्ततोऽपि षड्वाक
र्तिस्त्वभवति सूक्ष्मध्यानाम्नस्तेनैव परेणैवोदितेनेति यदुक्तं तत्परोपक्रमं स्फुटयति ॥

यत्तद्रूपं तत्संवेद्यं तत्स्वस्वव्याप्तिसम्भवं सोदितात्परशक्तिस्तत्स्यतद्दुर्भगाशिवा तांव
हेन्मध्यमप्राणोप्राणापानान्तरे ध्रुवे प्रबुद्धभूत्वा ततो मंत्रं तत्स्यं तद्दुर्भगं ध्रुवं सोदितेन वा
गरोहे स्पन्दनं स्पन्दनेन तत् कृत्वा तमभिमानं तज्जन्मस्थाने नियापयेत् भावभेदेन तत्स्थाना
न्मूलाधारे नियोजयेत् नाचेदस्य व्याप्रयोगेन वेधयेत्सूक्ष्मयोगतः आधारे षाड्गाभिवाग्र
थिद्वादशकं तथा मध्यनाडिपथारूढो वेधयेत्सर्वं ध्रुवं तत्र विश्रान्ततो भूत्वा तत्स्थासौ व्याप

ने॰
यो॰टी॰
३५
35

सर्वामयपरित्यागान्निष्कलाक्षोभशक्तितः पुनराहृत्य तेनैव मार्गेणाहृदयान्तरं तत्र प्रवि
ष्टमात्रं तथ्यायेल्लब्ध्वा रसायनं विश्रामानुभवं प्राप्य तस्मात्स्थानात्प्रवाहयेत् सर्वं तदमृतं वे
गात्सर्वत्रैव विरेचयेत् अनन्तानाडिभेदेन अनन्तामृतमुत्तमं अनन्तध्यानयोगेन परिपूर्य
पुरं स्वकं अजरामरतो भूत्वा सर्वव्याध्यन्तरं प्रिये एवं मृत्युजिता सर्वं सूक्ष्मध्यानेन सूचितं ।
यदिति प्रथमाधिकारनिर्दिष्टपरमात्मवीर्यं स्वरू ततोसौ सिध्यति क्षिप्रं सत्यं देवि न चान्यथा ।
पमिति विशेषानिर्देशात्सर्वस्य स्वसंवेद्यं स्वप्रकाशं तत्र स्वसंवेदनाख्यप्रमाणप्रमेयं तस्य देवातिदे
वस्य परापेक्षा न विद्यते परस्य तदपेक्षत्वात्स्वतंत्रोयमतः स्थित इति श्रीकामिकोक्तनीत्यास्य भगव
तः प्रमाणागोचरत्वात् अत एव स्वतंत्रात्मन्यवतिष्ठति न त्वन्यत्र तद्धि विकल्पस्यान्यस्याभावात् अस्तु ना
न्यद्दिष्टं तद्व्याप्तत्वात्तन्मयमेव संभवतीत्याह स्वव्याप्तिसंभवं स्वव्याप्त्यासंभवो विश्वरूपतयोन्मज्ज
नं यस्य अस्य च भवतः परस्यात्मात्मशक्तिः स्वाव्यभिचारिणी चासावुदितात्मस्फुरद्रूपतत्वा
त्रैव च भगवद्रूपे स्थिता न चाधाराधेयभावेनापि तु सामरस्येनेत्याह उद्भमेणा अतस्त्वाश्रयः परमा
र्थशिवाभिन्नरूपत्वात् शिव एव परं रूपं भिन्नि भूतत्वेन प्रकाश्य सूक्ष्मध्यानेन ककमुपक्रमते तामि ।

दिना तां परां चितिशक्तिं मध्यमप्राणोन्मिष्यमाणस्योदानाख्यप्राणब्रह्मणीवहे निमज्जितप्राणापा
नव्याभिमग्नतया विमृशेत् कथं अहंभूत्वा देहादिप्रमातृताप्रशमनेन पूर्णाहंतामाविश्येत्यर्थः
ततउक्तवक्ष्यमाणवीर्यव्याप्तिकं मूलमंत्रं तत्स्थं तद्भंगामिति पराशक्तिसामरस्यमयमत एव स्पन्दन
मिति सामान्यस्पन्दरूपं कृत्वा कथं बोदितेन स्पन्दनेनाप्राणणघस्फुरत्तावष्टम्भेन एवं मंत्रवीर्यसा
रमामृश्यतमभिमानं तत्सामान्यचसंकरमयं स्ववीर्यजन्माधारम्रानन्दचक्रे निधापयेत् प्रतिष्ठापये
त् कथं भावस्य देहप्राणादिमिताभिमानमयस्य भेदेन प्रशमनेन ततोपि मूलाधारेकन्मेतमभिमा
नं भावाभेदेनैव प्रयोजयेत् निरूढं कुर्यात् ततोपि स्फुरत्तोन्मिषत्तारूपमंत्रनाथप्राणस्य व्या
देहेनाकृतोयः प्रकृष्टः क्रमात्क्रममूर्ध्वाधोऽभ्यासयोगस्तेन तथाभ्यासयोगत इति उन्मिषत्स्फु
रत्तोत्तेजनप्रकर्षेण मध्यनाडीपथमारूढः पूर्वोद्दिष्टकुलशास्त्रादिष्टसाधारषोडशकं तथोपक्रां
तनिरोध्यमाणं ग्रन्थिद्वादशकं च भित्त्वा परमं ध्रुवं द्वादशान्तधाम वेधयेदाविशेत् तत्र प्रविश्य
सर्वस्यामयस्य महामायापर्यन्तस्य बन्धस्य परित्यागात्तत्रैव ध्रुवपदे स्थितः सव्यापकनित्योदित
पराशक्तिसमरसपरमशिवैकरूपो भूत्वा तेनैव द्वादशान्तादंतः प्रसृतेन मध्यमेन मार्गेण हृदयम
ध्यमापूर्य परानन्दप्रसरणाच्छुरितं कृत्वा तत्र हृदि प्रविष्टमात्रं तत्परमानन्दरूपं रसायनमासादितं

ने० ध्यायेद्धिमरश्मी तावद्यावत्तत्र विश्रांतिमेति ततस्तस्मादूर्ध्वस्पन्दयाद्वच्छलितं तदमृतं प्रवाहद्वयेना
यो०टी० नाप्रवाहाभिमुखं कुर्यात् ततश्चास्तेनैवामृतेनानन्तनाडीप्रवाहप्रसृतेन बहलध्यानध्यातेनस
बाह्याभ्यन्तरं स्वपुरं देहं परिपूर्य तदनन्तं सर्वममृतं वेगाक्रान्तप्रवाहेन सर्वरोमरन्ध्रैः सर्वत्रगोच
३९ रे रेचयेदव्युच्छिन्नप्रवाहं प्रेरयेत् एवं परवीर्यात्मना भवता मृत्युजिता प्रोक्तसूक्ष्मशाक्तानन्दध्या
36 नेन यदा सर्वमाप्लावितं चिन्तयति योगी तदासावजरामरो भूत्वा द्विप्रं सिध्यति मृत्युजिद्भट्टारकः
ता माप्नोति नात्र प्रमादस्खलभः संशयः कार्यः एवं शाक्तानन्दमार्गावष्टम्भात्मकौलिकप्रक्रि
योक्ताचारादिभेदेन सूक्ष्मध्यानमुक्त्वा स्थूलयुक्तिक्रमेण तंत्रप्रक्रियोक्ताचारादिभेदेन पूर्वमि
तामृतकल्लोलचिंतनात्मसूक्ष्मध्यानं वक्तुमुपक्रमते ॥

जन्मस्थाने समाश्रित्य स्पन्दस्था
मध्यमां कलां तत्स्थकृत्वा तदात्मानं कालाग्निं समाश्रयेत् गत्वा गृहीत विज्ञाने वीर्यं तत्रैव नि
क्षिपेत् तद्वीर्यापूरिता शक्तिः क्रियाख्या मध्यमोत्तमा विज्ञानेनोर्ध्वतो भित्वा ग्रंथिभेदेन च कु
ण्डमूलस्पन्दं समाश्रित्य तत्कावाद्द्वयं ततः मध्यमार्गप्रवाहिन्या सुषुम्णाख्यां समाश्रयेत् ता
मेवाश्रित्य विरमेतत्सर्वेंद्रियगोचरात् तदा प्रत्ययस्तमायेन विज्ञानेनोर्ध्वतः पुनः ब्रह्मादिकारणानां
त्यागं कृत्वा शनैः शनैः ।

घस्मरां शक्तिमतां प्राप्य कुण्डलाख्यां निरोधिकां मायादिग्रन्थिभेदेन ब्रह्मादिव्योमपंचकं।
पूर्वजन्मस्थानमानन्देन्द्रियमुक्तमिहत्तकन्दः तत्र स्पन्दस्थानमिति स्पन्दाविष्टां मध्यमां कलां प्राण
शक्तिमाश्रित्य मत्तगन्धस्थानसंकोचविकासाभ्यां शातशाउन्मिषितां सूक्ष्मप्राणशक्तिमध्यात्मस्थानमा
नेमनस्तन्दवसरे तत्रस्यतनिभालनेन कोविष्टं कृत्वा कालाग्निमिति पादांगुष्ठाग्रात्संगत्वा समाश्रयेत्तद्भाव
नयाभ्यासीत तत्रैव च गृहीतविज्ञानं वीर्यमिति कर्मभूम्यामासादितं शाक्तस्पन्दनं वीर्यं निक्षिपेत् भा
वनाप्रकर्षेणास्फुटयेत् अयं तेने स्फुटवीर्येण पूरिताज्ज्योत्स्नया प्राणस्पन्दात्मा क्रियाशक्तिः तत्तमा।
श्रनिशायां नोद्गतासती मध्यमा भवति समस्तदेहस्यनाभिर्मध्यं तत्र प्रामाजायते कथं इच्छायां संको
चकमोक्षोर्ध्वारोहणे प्रयत्नेन विज्ञानेन च भावनया ऊर्ध्वत ऋजुपवित्तनगुल्फजान्नमेढुकन्दनाभ्या
ख्यानां ग्रंथीनां भेदेन व्यवधानव्यापारेण भित्त्वार्थान्तान्येवोर्ध्वस्थानान्याक्रम्यभेदिता माणुड्लिकाभू
भुजेतिवदूध्वीकारार्थः प्रथमं मूलस्पन्दं समाश्रित्येति मत्तगन्धस्थानं विकासाकुंचनपरंपरया पु
रःसरं निरोध्य एतश्च श्रीस्वच्छन्दोक्तद्विकरणोपलक्षणपरं अत एव पार्श्वनाड्योत्पन्नकापरिह
त्यततइति श्रीकेच्छातानावषुम्नसुनुत्रामध्यमार्गप्रवाहिण्याप्रोक्तयामध्यप्राणब्रह्मशक्त्यात्मसुषु
म्णाख्यां समध्यगाश्रयेत् तामाश्रित्य तत इति प्रभ्यस्तानसर्वेन्द्रियगोचरादिरमेदनन्नर्मुखीकृतसर्वे।

ने.
यो.टी.
३०

न्द्रियःतिष्ठति तदाचप्रत्यस्तप्रतिष्ठितामायाप्राणादिप्रधानतात्माख्यातिर्येनतादृशाप्रकाशा
नन्दात्मनाज्ञानेनहृत्कण्ठादिगतस्पृष्टादिसंवित्स्वभावब्रह्मादिकारणानिक्रमात्यक्त्वावक्ष्यमाण
मायादिग्रंथिभेदनेनसहहृदादिव्योमपंचकंत्यक्त्वाषण्णांब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवशिवा
ख्यानांकारणानामूर्ध्वंतदूर्ध्वेस्थितांकुण्डलाख्यांशक्तिंप्राप्यविज्ञानेनोर्ध्वंविरमेदुद्रंदनापरतत्त्व
त्तामाविशेदितिहृदयेनसंबन्धः विरमेदितिपूर्वस्यमिहापियोज्यंतत्रनिर्भेदयग्रंथ्यादीनांस्वरूपंताव
त्क्रमेणादिशति ॥ जन्ममूलेतुमायाख्योग्रंथिर्जन्मनिपाशवः ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चेश्व
रश्चसदाशिवः कारणस्यास्तुपंचैवंग्रंथयःसमुदाहृताः शक्तिकाख्यस्तुयोग्रंथिर्हिमार्गो
न्मनःशिवः तदूर्ध्वेदीपिकानामतदूर्ध्वेचैवबैन्दवः नादाख्यस्तुमहाग्रंथिःशक्तिग्रंथि
जन्ममूलमानन्देन्द्रियंतच्छरीरोत्पत्तिहेतुमायारूपतयामायाख्योग्रंथिः जन्म स्ततःपरं॥
निकन्देपाशवःपशूनांसंकुचितस्वच्छक्तित्वात्पाशानामयमायावरकत्वान्नाडीप्राणादीनांप्रथमो
द्रेट्कलः हृत्कण्ठतालुभ्रूमध्यललाटस्थानांब्रह्मादीनांकारणानांपशुप्रतिस्पृष्टादिकर्तृत्वेननिरो
धिकत्वाद्ग्रंथिरूपत्वात्तत्स्थःपंचग्रन्थयः निरोधिकोर्ध्वेग्रंथिकादीपिकाचैवबोधिकामोचिकोर्ध्व
गावेतिश्रीस्वच्छन्देनाटशाक्योयाउक्तमनापवेदपरचिन्मकाशावारकरूपत्वाद्ग्रंथयउक्ताः॥

तत्र द्राविकाख्यो योग्रंथिरसौ हृन्मार्गास्तमनः निरोधिकाख्य पूर्ववामदक्षिणवाहनिःशेषप्रशमन
हेतत्वत्त एव शिवऊर्ध्वैकमार्गारोहकत्वाच्छेयोग्यपत्नहृर्ध्वे किंचिद्दीप्तिदेतत्त्वाद्दीपिकाख्यो ग्रंथिस्तो
पि किंचिदधिकप्रकाशहेतत्त्वाद्बिन्दुवोरोचिकेत्यन्यत्र योक्ता शक्तिस्तद्रूपो ग्रंथिः तद्रूपविनादाख्या
महाग्रंथिरिति सोचिका ऊर्ध्वगे तियदन्यत्र शक्तिद्वयमुक्तं तत्रोर्ध्वगा नादांत इति तत्रैव योक्ता मेवं
हान्तर्भावित मोचिका नादाख्यो महाग्रंथिरित्यर्थः महत्वं चास्य ग्रंथ्यंतर्भावादेव अतः परः श
क्तिस्थानस्था ग्रंथिः शान्त्यग्रंथिः यदेवं निर्णीतं तत ॥ ग्रंथिद्वादशकं भित्वा प्रविशेत्परमे पदे।
उन्मनापरतत्त्वात्मनि याश्रि अत्र ब्रह्मादिकारणग्रंथिभे
दनादेव तदधिष्ठितहृदादिस्थानानि शक्तिग्रन्थिभेदेन च शक्तिस्थाने दलयेदित्याह ॥

ब्रह्माणं च तथा विष्णुं रुद्रं चैवेश्वरं तथा सदाशिवं तथा शक्ति शिवस्थानं प्रभेदयेत ॥

अनेन स्थानशब्दो ब्रह्मादिशब्दानामपि तत्स्थानप्रतिपादकत्वसूचनाय अथ पूर्वोद्दिष्टं स्थानपंच-
कं षट्चक्रं च प्रदर्शयति ॥

एवमूर्त्तं तत जन्माख्यं नाभौ व्योम द्वितीयकं तृतीयं तद्धृदिस्थाने च तुर्यं
बिंदुमध्यतः नादाख्यं तम प्रदिष्टं षट्चक्रमध्यमोच्यते जन्माख्यं नाडिचक्रं तत्र नाभौ मायाख्यमतत्रे

ने॰ हृदिस्थंयोगचक्रंततालस्थंभेदनंस्मृतं बिंदुस्थंदीप्तिचक्रंतुनादस्थंशांतमुच्यते ॥
यो॰ टी॰ अनंतवह्निस्थाश्रयत्वादनंतम् नादाश्रयत्वान्नादाख्यंनाडिप्रसरहेतुत्वाच्छिवचक्रेकायव्यूहज्ञानमि-
३८ तिनीत्यासमस्तमायाप्रपंचख्यातिहेतुत्वात् योगिनांचित्तैकाग्र्यप्रदत्वात् प्रयत्नेनभेदनीयत्वाद्दी-
38 प्तिरूपत्वात् शांतिप्रदत्वादितिक्रमेणनाडिचक्रादौहेतवः एतानिमुख्यानिमोक्षभावेशप्रदत्वात्।
चक्राणितद्भेदप्रसरहेतुत्वाद्धेयानीतिकुर्वीतस्मरेत् ॥ पूर्वोक्तानिचसर्वाणिज्ञानमूलेनभेदयेत्
पूर्वोक्तानीत्याधारग्रंथ्यादीनि ज्ञानमूलंमंत्रवीर्यभूत
चित्स्फुरत्ता ज्ञानमूलोत्तेजनेयुक्तिमाह ॥ आकुञ्च्यजन्माधाराख्यंतन्मूलंपीडयेच्छनैः ॥
चित्तप्राणैकाग्र्येणकन्दभूमिमवष्टभ्यतन्मूलमिति मतंगन्धस्थानेशनैरितिसंकोचविकासाभ्यासे-
नशनैरुन्मेषमुपलक्ष्यपीडयेद्यथाशक्तिऊर्ध्वमुखंभवति अथप्रसंगान्नानाशास्त्रप्रसिद्धान्पर्यायांज-
न्माधारस्याह ॥ तस्याधारस्यसुश्रोणिपर्यायाञ्छृणुवतःपरं जन्मस्थानंतत्कंदाख्यंकूर्माख्यंस्थान
मरुत्कुण्डलवहेतुत्वान्मध्यनाडीकन्दरूप पंचकं मत्स्योदरंतथैवेहमूलाधारस्तथोच्यते ॥
त्वात् कूर्माकारत्वात् पृथिव्यादिव्योमान्ततत्त्वपंचकस्थानत्वान्मत्स्योदरवत्स्फुरणान्न ॥

लभ्भूतत्वाश्च्रुतमथाख्यायते एवंमहामाहात्म्यशालित्वेषु निरूप्येतकन्दभूः ॥ यस्मात्तांखेचरां

ख्यातमुद्रांविन्देतयोगवित् मुद्रयातत्तयादेविश्रान्त्मावैमुद्रितोयदा तदाचोर्ध्वतत्त्विसरेद्धिता

नेनोर्ध्वतः क्रमात् ॥

तामितिकन्दभुविस्फुरितांशक्तिंमुदोहर्षस्यथावरणत्याशमोचनभेदद्राव

णात्मत्वात्परमंविद्राविणमुद्रणाखेमुद्रांलेवोयगगनेचरणात्खेचर्याख्यांयोगीलभते लब्ध्यातत

यायदात्मा यदाणन्मुद्रितस्तद्दशसम्पन्नः तदामंत्रवीर्यस्फुरत्तात्मनाविज्ञानेनोर्ध्वंद्वादशान्तेयाव

द्विसरेत प्रसरेत एतदेवस्फुटयति ॥ भिंयाद्विंयात्परंस्थानंयावत्त्वरवराशिते तत्स्थानेचैवस।

परंस्थानंद्वादशान्तंभिंधादितिवी स्थाप्ययोगीसमरसोभवेत् निष्कलंभावमापन्नोव्यापकःप

प्सयाक्रमादित्युक्तिःस्फुटीकृता समरसइतिसर्वस्याथम्ननस्याध्वनस्तन्मयी रमःशिवः॥

भावप्राप्तिःपरमःशिवइतितत्तभेदवायुक्तव्याप्तिविक्रमक्तशिवरूपः अथश्लोकार्थेनपरमाशि

वाभेदव्याप्तिमनवदनचष्ठक्रेरवरोहक्रमेणव्याप्तिमादेष्टुमुपक्रमते ॥ एवंभूत्वासममंसर्वं।

निस्पन्दंसर्वदोदितम् ततःप्रवर्ततेशक्तिर्लक्षहीनानिरामया इच्छामात्रविनिर्दिष्टज्ञानरू

भूत्वेत्यंतर्भाविनतणि पाक्रियात्मिका एकास्याभावभेदेनतस्यभेदेनसंस्थिता ॥ तर्थः नेनस।

वंसमनान्तमेवद्वादशान्तावोदशोनसमंसमरसंनि:स्पन्दंप्रशांतकल्लोलंसर्वदोदितंप्रान्तपर
चित्प्रकाशैकंभावयित्वासम्पाद्य ततएवद्वादशांतधाम्नोलतद्दीनापरस्फुरत्तात्मानिष्क्रांतप्र
मयोमहामायायस्यास्तादृशीमहामायायाघुलासिकापराशक्ति:प्रवर्ततेसमुन्मिषति इच्छाज्ञा
नक्रियारूपतयाक्रमेणास्फुरन्तीत्यर्थ: ततएवैकान्तस्येति परमशिवस्यसंबन्धिनाभावाभेदेन।
एषणीयज्ञेयकार्यावभासनोदयवैचित्र्येणाहेतनाभेदेनसंस्थितागृहीतेच्छादिनानात्वा यतए
वपरमशिवाच्छक्ति:स्वयंप्रवर्ततेतत्र।। खेचरीमुद्रयाशून्यंयथाकृत्वंतत्रसर्वत: यावत्स्वनोदि
तस्थंद्रस्तावत्तत्स्वंनिरंजनं भावयास्ममसान्निध्यंसर्वावस्थान्वितंपरं व्यापकंपरमेशानम
नौपम्यंनिरामयं भवतियोगिनस्तन्ततदारूढोवरानने ।।
तत्र। वद्वापद्मासनंयोगीना
भावदेश्वरंन्यसेत दण्डाकारंततावर्तंनयेद्यावत्कालत्रयम निपूस्यतत्रतंत्तरांप्रेरयेत्तत्त्रयेणत
एतांवद्ध्वामहायोगीखेगतिंप्रतिपद्यतइतिश्रीमालिनीविजयलक्षितयापूर्वोद्दिष्टखेचरीमुद्रया
शान्तयंतयावत्सर्वत: सर्वप्रकारेण शून्ययावत्तत्रचन्द्रइत्यपानोनोदितस्तावत्तदारूढोत।
छक्तिपदारोहेसतियोगिन: स्वत्समती
न्द्रियं। निरंजन ।। ।।

मनावरणंभावग्राह्यंस्वप्रकाशमसन्दिग्धस्वविमर्शसारं सर्वाभिज्ञागराघवस्याभिरुन्क्तितंस
वेसामरस्यावस्थानात्परंदिव्यदेशाघनवच्छेदाद्व्यापकंपरमेशानंस्वतंत्रमद्वितीयत्वात् अनेनोपायं
नविद्यतेअसयोमहामायावच्छेदोयतोभक्तिभाजांतदनामयंयत्पदंयामतद्भवति तन्मयाजाय
तइत्यर्थः एवंप्राप्तपरतत्वाभेदस्ययोगिनस्ततः प्रवर्त्ततेशक्तिरित्यनेनयोन्मिषन्तीपराशक्तिरुक्ता

सायोनिसर्वदेवानांशक्तीनांचाप्यनीकथा अग्नीषोमात्मिकायोनिस्तस्याः सर्वंप्रवर्त्तते यत्र
संग्रथितामंत्राब्रह्माणश्चनतोभवंतिहि सर्वेषांचेवसंहारस्तदेवपरमंपदं तस्मात्प्रवर्ततेसृष्टि
विंहाभ्यपरमंशिवम् अनेनोपस्याम्रतेप्राप्यविंदुस्थितोभ्यलीलया चन्द्रोदयेउदाप्यातेपर।
मामृतमुत्तमं बहुलामृतकल्लोलमनन्तंतत्रसंस्मरेत् तस्मात्प्राप्यामृतंशुद्धंसुषुम्नयाचेवक
र्षयेत् मध्यमार्गेणसुश्रोणिकारणादिप्रभेदयेत् आप्यायनंप्रकुर्वीतस्थानेस्थानेत्वनु
क्रमात् यावद्ब्रह्मपदंप्राप्तंतस्मादाप्याययेद्दयः जन्मस्थानपद्माश्चेवकालाग्नेन्तप्रवर्त्तये
त् तदादृश्यसमन्तात्परिपूर्णंस्मरेत्पुरं सुषुम्नाम्रतेनापिलेपपरिपूर्णंविभावयेत् अने
ननाडिभिस्तत्ररोमकूपैसमन्ततः निष्कम्पव्यापकोभूत्वा हृम्रतोर्मिभिराकुलम् अमृता
र्णवसंमग्नमग्नममृतार्णवे तदेवंह्यमृतार्णस्थंप्रकुर्तंव्यापकंशिवम् ॥

ने· सर्वदेवानामित्यनाश्रितसदाशिवेश्वरानंतरुद्रादीनां शक्तीनामिति वामाज्येष्ठादीनां ब्राह्म्यादीनां
घो·टी· चयतश्चसा शक्तिरग्नीषोमात्मिकायोनिस्ततएवसोमप्रधानायतस्तस्याः सर्वं प्रवर्ततेतद्वत्यत
एवाग्नीषोमात्मप्रकृतिविश्वमग्नीषोममयमिव उष्णाचाग्निरप्याह्लादयति हिममपि चदहतीति
७·४१ तत्वविदश्चाहुः किंचतत्राग्नीषोमात्मिकशक्तियान्त्रिसंग्रथितास्तद्वीर्यसाचत्वेनोच्चरितामंत्रास्ता।
40 एवनःसिद्धिमुक्तिदाइतिशक्तेस्थितिहेतुत्वमुक्तम तदेवेतिअग्नीषोमात्मनः शक्तेरग्निरूपत्वात्।

एवंसमरसीभूतं त्वमृतं सर्वतोमुखं इच्छाज्ञानक्रियारूपं शिवमात्मस्वरूपकं निरामय
मनुप्राप्यस्वानुभूत्याविभावयेत् अमृतेशपदंसूक्ष्मं संप्राप्यवामृतीभवेत् तदासाववम
रीभूयामृत्युजिन्नात्रसंशयः कालजित्वभगोधीरोमृत्युस्तेचनबाधते ।।

इत्थं एवंसृष्टिस्थितिसंहारहेतुत्वं शक्तेः प्रदर्श्यप्रकृतमाह तस्मादितिनियतएवंनैभूतेघोशाक्तिस्व
स्थामरंशिवंविद्योभ्य । समनापदावरोहणेनसूक्ष्मत्वंकृत्वात्वनेनोपस्थमितिपरमानन्दमय।
ममृतंप्राप्यविन्दमितिप्रकाशात्मसमनारूढंधामसलीलयास्थानंच्यक्रीडयाविहोभ्यसृष्टिप्रस
रोन्मुखंविधायतदाचन्द्रोदयेअपानोल्लासेस्थितेसतितत एवशात्काद्वाम्नउदितंपरमामृतमन
न्दमानन्दरसप्रधानंवहला ।।

मृतकल्लोलाःस्मितस्रयाप्रसरायस्यतादृगानन्तमनवच्छिन्नंतत्रस्मरेद्ध्यायेत तस्माच्चन्द्रोदया।
च्छुद्धममृतप्राप्यानन्तमग्नीभूतयास्वशक्त्यामध्यमार्गेणाकर्षयेद्यथोर्ध्वःप्रवर्तयेत तेनचकारणा
धीतिकारणानिब्रह्मादीन्यादिशब्दात्पूर्वोक्तंचक्रायथाधिसर्वप्रभेदयेनिषिंचेत एतदेवाप्यायन
पित्यादिनानेनस्फुटीकृते ब्रह्मस्थानेरुद्धाम यावत्तदमृतंप्राप्तंभवति ततोप्ययोनाभेरधस्थाने
निषिच्यकालाग्न्यन्तमापूर्यममृतात्परिपूर्णदेहंस्मरेत ततःसर्वरोमकूपेप्रसृत्यान्तर्बहिरामादि
तव्याप्तिसर्वदिक्कमस्ततार्णवप्लवेनसमरसीभूतपरमामृततद्रूपमिच्छाज्ञानक्रियाशक्तिकचितप
रमशिवद्रूपंनिरामयमात्मानंचिंतयेत एवंसूक्ष्मध्यानाद्विजितमृत्युरासादितपरमसौभाग्योमृ
तेश्वरतुल्योभवति ॥ उपसंहरति ॥ कालस्यवंचनंसूक्ष्मंमयातेप्रकटीकृतम् नकस्यचिन्म
तैवपरानुग्रहैकव्रतायाएवंप्रकटीकृते ॥ याख्यातंवद्रतेभक्तवत्सले ॥

सूक्ष्मध्यानसमुल्लासिसुधाकल्लोलकेलिभिः प्लावयन्निखिलंनौमिनेत्रमस्वैर्महेशितः।
इतिनेत्रोद्योतेसप्तमाधिकारः ॥ ७ ॥ ॐअमंदानंदसंदोहस्पन्दान्दोलनसुन्दरं स्तुमोति।
श्रीमन्महाज्योतिर्नेत्रंजयतिमृत्युजित ॥
सूक्ष्मध्यानानन्तरंपरध्याननिर्णयामाह ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ अथमृत्युंजयंनित्यंपरंचैवाधुनोच्यते यस्माद्येनप्रवर्तेतसंसारेत्रि
अथशब्दःसूक्ष्मध्यानानन्तर्यप्रथनाय नित्यमेवचयन्मृत्युंजयंकालग्रासयन् विधेप्रिये॥
नत्वंपरमात्मस्वरूपं त्रिविधइतिमायान्तसदाशिवान्तशिवान्तभवाभवातिभवरूपं किंच ॥
योगीसर्वगतोभातिसर्वदृक्सर्वकृच्छिवः तदहंकथयिष्यामियस्मादन्यन्नविद्यते यस्मा
परयोगेनास्यदेहादिप्रमातृतास्पर्शाज्जरामरणा द्येनमयत्वेनभवतिह्यजरामरः ॥
दिकंध्येवनकाचिदस्तीत्यर्थः तदेतदक्रमुपक्रमते॥ यन्नवाग्वदतेनित्यंयन्नदृश्येत्चक्षुषा
यच्चनश्रूयतेकर्णाभ्यांयच्चनजिघ्रति यन्नस्वादयतेजिह्वानस्पृशेद्यत्त्वगिन्द्रियं नचेतसा
चिंतनीयंसर्ववर्णरसोज्झितं सर्ववर्णरसैर्युक्तमप्रमेयमतीन्द्रियम् यस्माद्योगिनोदेवि
भवंतिह्यजरामराः मदभ्यासेनमहतावैराग्येणपरेणच रागद्वेषपरित्यागाल्लोभमोहव
र्जनात्प्रिये मदमात्सर्यसंत्यागान्मानगर्वतमःक्षयात् लभ्यतेप्राप्यतेनंनित्यंशिवमव्ययमुत्तमं।
पश्यंत्यादित्रिरूपापिवाग्यन्नभाषतेयच्चबहिरंतःकरणागोचरः वर्णयंतीतिवर्णाःवाचकाःव
र्ण्यन्तेइतिवर्णावाच्याः सर्वेचतेवर्णास्तेषांरसाःप्रसरास्तैरुज्झितं अवाच्यवाचकमित्यर्थः
अथचतैःसर्वैर्युक्तंविश्वात्मकत्वात् ॥

अतश्चातीन्द्रियत्वान्न प्रमेयमपि तत्परप्रमात्रेकरूपमिति पर्यवसितं यदेवंभूतं तत्त्वं प्राप्य स-
मावेश्ययोगमेकत्वमिच्छन्तीति स्थित्या योगिनः परतत्त्वैकरूपशालिनस्तत्त्वतो जरामरत्ववर्जि-
ता भवन्ति तत्र महताभ्यासेन मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते इति सततसमावेश-
प्रयत्नेन परं वैराग्येणादृष्टागामिकर्मादेर्घनाश्रितानन्तसमस्तभोगवैरस्येनात एव रागद्वे-
षादिसर्वदोषप्रशमश्च लभ्यते मानात्सत्कारष्टजातो योगवैनास्ति मत्तुल्यः कश्चिदितिम-
एव तमोनात्मन्यात्मग्रहरूपमज्ञानं तस्य प्रलयात् शाश्वतमविवर्तात्मकं नित्यं लोकोत्तरं शि-
वं परश्रेयोरूपमव्ययमपरिणाम्यत एवोत्तमं सर्वोत्कृष्टं इयांश्चास्य स्फारो यम् ॥

निमेषोन्मेषमात्रेण यदि चैवोपलभ्यते ततः प्रभृति मुक्तोसौ न पुनर्जन्म चाप्नुयात् ॥

केनचिदिति मध्येध्याहार्यं उपलभ्यते समाविश्यते ततः प्रभृति न तत्कालान्तरं मुक्तः स्थितै-
रपि देहप्राणोपग्रहलीकृतः न च तद्देहत्यागे पुनर्जन्मदेहान्तरसम्बन्धमाप्नोत्यपि तु परमशिवव-
व भवति ततश्च योगी ॥ अष्टांगेन तु योगेन प्राप्नुयान्नान्यतः क्वचित् ॥ तमष्टांगयोगम-
न्यशास्त्रप्रतिपादितरूपं वेलक्षण्येन क्रमेणादिशति देवः ॥ ॥

ने. संसाराद्धिरतिनित्यंयमः परमुदाहृतः भावनात्परतत्त्वेनित्यंनियमउच्यते ॥
यो.टी. स्पष्टं॥ मध्यमंप्राणमाश्रित्यप्राणापानपथान्तरे आलंब्यज्ञानशक्तिंचतत्स्थंचैवासनंभवेत ॥
७२ प्राणापानमार्गयोस्सव्यापसव्ययोरान्तरेमध्यनाड्यांभवंप्राणमित्यूर्ध्वगामिनमुदानमाश्रित्यत
42 तत्स्थप्राणीयव्याप्तिनिमज्जनेनचिद्धामसंज्ञनाःज्ञानशक्तिमुन्मिषत्स्फुरत्तारूपांसंविदमालंब्या
वष्टभ्यतत्स्थमेवासनंयोगीलभ्यतेनिजज्ञानशक्त्यासनाख्येनास्मिन्महेशरूपोभवतीत्यर्थः॥

प्राणादिस्थूलभावंतुत्यक्त्वासूक्ष्ममथान्तरं सूक्ष्मातीतंतुपरमंस्पन्दनंलभ्यतेयतः॥
प्राणादौप्राणापानसमानेषुयःस्थूलोरेचकपू प्राणायामःसनिर्दिष्टोयस्मान्नप्रच्यवतेपुनः
रकादिर्भावःस्वभावस्तंत्यक्त्वा उज्झित्वा अथैतेतत्स्थूलप्राणायामानंतरभाविसूक्ष्ममान्तरमि
तिमध्यपथेनरेचनाचमनादिरूपंचतंत्यक्त्वायतोयस्मात्सूक्ष्ममप्यतीतंपरमामित्यप्राणा॥
घविस्फुरत्तात्स्पन्दनंलभ्यतेतस्मात्तदेवपरंस्पन्दनंयत्सएवस्थूलसूक्ष्मभेदभाजांप्राणा।
नामायामः प्रशमितः प्राधान्यावभासात्मानियमउत्कृष्टतयादिष्टोनिरूपितः यस्मादिति
यंप्राणायाममासाद्यनपुनः च्यवतेचिन्मात्रमयतो
नकदाचिज्जहाति ॥ ॥

शब्दादिगुणवृत्तिर्या चेतसा ह्यनुभूयते त्यक्त्वा तां प्रविशेद्धाम परमं तत्स्वचेतसा प्रत्याहा
(र इति प्रोक्तो भवपाशनिकृं
शब्दस्पर्शादीनां गुणानां सत्त्वादिरूपाणां या काचिद्वृत्तिर्दशा चे
तनः
तसा संविदानुभूयते तां त्यक्त्वा नादेरणापदस्य स्वचेतसा अविकल्पसंवित्परामर्शे
नैव परं विद्धाम प्रविशेत् यस्मादिति भूमेः प्रसरतस्य चित्तस्य तत्प्रतीपप्रापणात्मा प्रत्याहारो तस्य
भवपाशानां निकृन्तकः ॥ धीगुणान्समतिक्रम्य निर्ध्येयं चाव्ययं विभुम् ध्यात्वा ध्येयं स्वसं
वेद्यं ध्यानं तच्च विदुर्बुधाः ॥
धियो बुद्धेः सत्त्वादिगुणान्समतिक्रम्य समावेशेन प्रशम
य्य निर्ध्येयमिति ध्येयेभ्यो नियत्या कृत्यादिरूपेभ्यो निष्क्रान्तं निष्क्रान्तानि चतानि यस्मात्तं विभुं व्या
पकमव्ययं नित्यं स्वसंवेद्यं स्वप्रकाशं ध्येयं ध्यानार्हमथ वा ध्येयमध्येतव्यं विप्रकृष्टं स्मर्तव्यं वा ध्या
त्विदानन्दघनं परमेश्वरं ध्यात्वा विमृश्य ये बुधास्तत्त्वज्ञास्तच्चेति तद्विमर्शात्मैव ध्यानं विदुः अवि
च्छिन्नेन पारम्पर्येण जानन्तीति च पदार्थः ॥ धारणा परमात्मत्वं धार्यते येन सर्वदा धारणा सा
येन योगिना सर्वदा परमात्मत्वं चैतन्यं । विनिर्दिष्टा भवबन्धविनाशिनी ॥
धार्यते समावेशेनावलम्ब्यते तस्य या धारणा चैतन्यविमर्शी

नात्मावृतिस्भावबन्धविनाशोहेतुवारणविशेषेणावैलक्षण्येनविनिर्दिष्टा एवंयमनियमा सनप्राणायामप्रत्याहारध्यानधारणालोकोत्तरदृष्ट्याप्रतिपाद्यसमाधिमपिपरस्वरूपविष यमाणवशाक्तशाम्भवोपायप्राप्यमनुपायंवादिशतिश्लोकचतुष्केण ॥

समत्वंसर्वेषुभूतेषुआधानेचित्तनिग्रहः समाधानमितिप्रोक्तमन्यथालोकदाम्भिकं।

सर्वप्राणिषुचित्तस्यसमत्वेवैषम्यप्रतिपत्तिनिग्रहात्मआधानंचित्तनिग्रहस्समाधानमितिचोक्तं स्वात्मतुल्यताचिंतनंयत्तत्समाधानंप्रोक्तं। अन्यथालोचननिमीलनादिप्रकारेणतद्विपरीतंय त्समाधानंलोकदम्भैकप्रयोजनम् एतद्ध्यानोपायकमाणवंसमाधानंशुद्धविकल्पोपायंशा क्तं॥ तदाह॥

स्वपरस्थेषुभूतेषुजगत्यस्मिन्समानधीः शिवोऽहमद्वितीयोऽहंसमाधिस्सपरः स्मृतः ॥

सर्वमिदमहमेवेत्यहन्तेदन्तासामानाधिकरण्यात्मशुद्धविद्योक्ताध्यवसाय रूपः परःसमाधिःस्मृतः पारम्पर्यतः प्रसिद्धः अत्रैकवारोपायप्राप्यमपिपुनरुपायान पेक्षतयानुपायंसततोदितंसमाधिमादिशति ॥

सम्यक्स्वरूपंसंवेद्यंसंविद्रूपंस्व भावनम् स्वसंवेद्यस्वरूपंचसमाधानंपरंविदुः ॥

सम्यगेकवारोपायतस्संवेद्यंस्फुरितंयत्स्वाभाविकंसंविद्रूपंस्वरूपंचकामश्चिद्धामतत् स्वसंवे
द्यस्वरूपमितिस्वप्रकाशंपरंनित्योदितत्वेनाव्युत्थानंसमाधानं अविकल्पोपायंशाम्भवंसमाधि
माह॥ ताभ्यांचित्तनाभ्यांचविचार्यनिपुणंपदं यन्नित्यंशाश्वतंरूपंसमाधानंतदुदितः॥
जड्राशिर्भुवनभावदेहादिर्विद्राशिः सकलप्रलयाकलविज्ञानाकलमंत्रमंत्रेशमंत्रमहेशशिवा
ख्यःप्रमातृवर्गः ततोमध्यात्पदंविश्वप्रतिष्ठास्थानंनिपुणंविचार्यवाह्वंविमृश्ययन्नित्यमविनाशि
शाश्वतंविवर्तपरिणामशून्यंसदास्वप्रकाशंचरूपमर्थात्स्फुरतितत्समाधानंविदुः तत्वज्ञाः अष्टां
गेनतद्योगेनेत्युपक्रान्तमुपसंहरन्प्रकृतेयोजयति॥ एवमष्टांगयोगेनस्वभावस्थंपरंध्रुवम्
दृष्ट्वावंचयतेकालममृतेशंपरंविभुम् मृत्युजित्सभवेद्देविनकालःकलयेत्ततम्॥
एवमित्युक्तरूपेणानवन्यशास्त्रोक्ताहिंसासत्यायामना परममृतेशंविनाथ्यंपरंविभुमनाश्रितानन्ता
शेषकारणस्वाभिन्नंदृष्ट्वाकालंवंचयति अकालकलितचिदानन्दैकघनएवजायते अतएवतत्त्व
तोयमेवसंकोचात्ममृत्युविदलनान्मृत्युजित्। सचिरमपिस्थिरीकृतदेहस्ततोमृत्युजिद्व्यापायशे
षः
तत्त्वषट्त्रिंशतस्त्यागाद्भुवनानन्यवर्जनात् एकाशीतिपदोर्ध्वेवेवर्णपंचाशतःपरम्॥

ने· व्यापकंसर्वमंत्रेषुसर्वेष्वेवहिजीवनं अष्टात्रिंशत्कलोर्ध्वंतुसर्वान्तःसर्वमध्यगम्॥

घो·टी· आदिर्मध्यंनचैवान्तोलभ्यतेयस्यकेनचित तदप्रमेयमतुलंप्राप्यसर्वंनलभ्यते॥

४४ एष्वाआदिशिवान्तानितत्त्वानिकालाग्न्याद्यनाश्रितांतानिभुवनानिचत्यक्कानवात्मादिप्रक्कि
94 यथाप्रणवादिपदानामकारादिवर्णपंचाशतईशानपुरुषाघोरादिकलाअष्टात्रिंशतश्चोर्ध्वंस
वैमंत्रव्यापकमेवंचषड्विधाध्वोत्तीर्णमतश्चसर्वजीवितंभूतंसर्वेषामन्तःपूर्वापरकोट्यात्मकत्म
यत्वाद्विश्वस्यसर्वमध्यगंतेनचयस्यकेनाप्यादिमध्यान्तालभ्यन्तेदिक्कालादिकल्पोत्तीर्ण
त्वात अतश्चाप्रमेयमद्वितीयत्वात्तलेप्राप्यषड्विधाध्वमयदेहप्राणपुर्यष्टकंनयोगिभिरासा
घ। सर्वमित्यर्थप्रपंचात्मानिखिलंनलभ्यतेनप्राप्यतेतेनप्रागवनाद्रियते। अथचकाकासर्वं
नलभ्यते अपितलभ्यतेसर्वंसर्वात्मास्तेशभैरवतावियतइत्यर्थः॥ तथा॥ ज्ञात्वादौ

व येनेकेनजगत्सर्वमप्रमेयेनपूरितम् तज्ज्ञात्वामुच्यतेक्षिप्रंघोरात्संसारबन्धनात॥ शिवंत्य अपि
तत्त्वत्रयविनिर्मुक्तंशाश्वतंचाचलंध्रुवम् दिव्येनयोगमार्गेणदृष्ट्वाभूयोनजायते
सर्वेन्द्रियविनिर्मुक्तंशाश्वतंचाचलंध्रुवम्॥
तत्त्वत्रयंनरशक्तिशिवाख्यंशाश्वतंविवर्तवादइवनासत्यविभक्ताव्ययरूपोपग्राहि॥

अचलमपरिणामि ध्रुवं नित्यमिन्द्रियनिर्मुक्तमनावमितिमायेन्द्रियानाहृतमवेद्यं च दिव्ये
नयोगमार्गेणाविकल्पहानो निषदविकल्पविमर्शावष्टंभोपायेन दृष्टुं साक्षात्कृत्य न पुनर्ज
न्मेति एवमाणवेन शाक्तेन शाम्भवेन चोपायेनासादितं परं तत्त्वं मुक्तिदं न केवलमिहैवोपा
देयमुक्तं यावत्सर्वशास्त्रेष्वित्याह। परमात्मस्वरूपं तत्सर्वोपाधिविवर्जितं चैतन्यमात्म
यत्सर्वैः समनान्तरूपाधिभिरवच्छे नोरूपं सर्वशास्त्रेषु कथ्यते ॥
दके विशेषणावर्जितं तत्संकोचासंकुचितं चैतन्यमात्मनो
यदेकस्वरूपं तदेव परमात्मनः परमशिवस्वरूपं न तत्त्वातिरिक्तं यथा भेदवादिनो मन्यन्ते अत।
अत एव शिवोऽहमद्वितीयोऽहमिति तात्त्विकसमाधिनिर्णयावसरे उक्तम् सर्वशास्त्रेषु चैतत्कथ्य
ते न तु क्वचिदेवेत्यनेन सिद्धान्तानामपि रहस्याद्वयमार्गतान्तःसम्भवत्यपि गाढप्ररूढसंसारिक
द्वैतवासनानां न स्फुटीकृता॥ यथोक्तं श्रीकुलपंचाशिका। यन्नास्ति सर्वलोकस्य तदस्तीति वि
रुध्यते निगद्यते यदा देवि हृदयेन प्ररोहति एतस्मात्कारणाद्देवि देवताभिः प्रगोपितम् तेन सि
द्धेन देवेशि किं न सिद्ध्यति भूतले इति तत एव समस्तशैवशास्त्रसारसंग्रहरूपेषु शिवसूत्रेषु चै
तन्यमात्मेति प्रारंभ एवोक्तं एवंभूतमपि चैतन्यात्मनो रूपम् ॥ ॥ ॥

ने॰
यो॰ टी॰
४५

45

शैवीमुखमिहोच्यते ३ निर्मलं न भवेद्देवि यावच्छक्त्या न बोधितम् ॥ ति श्रीविज्ञानभट्टा
रिकादिदृष्ट्या परमेश्वरस्यैव शक्त्या शक्त्याभासात्मनो ऽस्य स्वस्फुरत्ताप्रवेशनयाऽऽत्मत्वं निमज्य
परमशिवत्वमुन्मील्यते ननु टीकयाभिव्यक्तशिवत्वा अपि मुक्ताः शिवाभिन्ना एव परमशिवान्तक
थ्यं परमात्मस्वरूपैकात्म्यचैतन्ये स्यात् किमित्याशंकाशमयति ॥ दीक्षाज्ञानादिना शोध्यमा
त्मानं चैव निर्मलं येवदन्ति न चैवान्यं विन्दन्ति परमं शिवं तेऽत्रात्मोपासकाश्शैवे न गच्छन्ति।
दीक्षाज्ञानयोगचर्याभिः शोध्यमात्मानं निर्मलमन्यमेव परमशिवाद्व्यतिरिक्त परमं पदम्।
मेव वदन्ति न तु परमशिवं विन्दन्ति परमशिवैकरूपं नासादयन्ति तेऽत्रात्मोपासकाः शुद्धात्मत
त्वाराधकाः शैवे यत्परं पदं तत्परमात्मशिवत्वं तन्न गच्छन्ति नाप्नुवन्ति यदि तु कदाचित्तीव्रश।
क्तिपाताद्गच्छन्ति तच्छैवेन शिवादिदृष्टाद्वयज्ञानेनैव न त्वन्येन ज्ञानेनेति समसमीलनीयेतंत्रेणा।
घोष्यते तदुक्तं श्रीस्वच्छन्दे। समनान्तस्य शुद्धात्मनिर्णयावसरे। अविदित्वा परं तत्त्वं शिवत्वं
कल्पितं तत्त्वैः तत्रात्मोपासकाः शैवं न गच्छन्ति परं पदं इति एतदेव भंग्यन्तरेण स्फुटयति ॥

यदा तु परमा शक्तिः सर्वज्ञादिगुणान्विता ॥

आपादादि विकासिन्या न विकासमेति निर्मला तावत्त्व निर्मलो ह्यात्मा बद्धः शैवे तदोच्यते।
तावच्छुद्धो मोक्षयायान च्छुद्धो ह्यात्मा बद्धः तेन आपादादि पादांगुष्ठात्प्रभृति विकासिन्या प्राण
प्राधान्यनिमज्जनेन चिन्मात्राधान्यमुन्मज्जयंत्या दीक्षाज्ञानादिरूपया तया इच्छादिकया शक्त्या यावत्स
र्वज्ञत्वसर्वकर्तृत्वस्वतंत्रताद्यात्मा परमा शक्तिर्न विकासमेति नोन्मेषं याति न तावदात्मा जीवो निर्म
लः यदा चैवं तदा शैवे सा वात्मा जीवन्मुक्तो भवेन्नामादा इत्युपदेश्यते विकसितायाः शक्तेः स्वरूपं
दर्शयति॥ यत्रस्थः पुरुषः सर्वं वेत्त्यतीतमनागतं सन्निरुध्येन्द्रियग्रामं तत्तत्त्वं शाक्तिलक्षणं
इन्द्रियाण्यन्तर्मुखीकृत्य यत्र तद्विपातनात्मन्यायोन्मेषस्थितो लब्धावस्थितिर्योगी अतीतानाग-
तादि सर्वं वेत्ति तत्प्रतिभं तत्त्वं शाक्तिलक्षणं तथा॥ यत्र यत्र भवेदिच्छा ज्ञानं वापि प्रवर्त
ते क्रियाकृत्यस्वरूपा वा तत्तत्त्वं शाक्तिलक्षणं
न कृत्यं निष्पाद्यं स्वरूपं यस्यास्तादृश्यकृ
त्रिमा निर्विकल्पा इच्छाज्ञानाभिः स्फुरत्तात्मा क्रिया वा यत्र यत्रावसरे प्रवर्तते तत्र तत्र तदेषणीया
यनार्थेषितस्फुरदिच्छादिमात्रात्म तत्त्वं शाक्तिलक्षणं तथा॥ व्यापकस्य यतो देवि चिद्रूपस्या
व्यापकचिन्मात्रमयतामात्मनो भा (त्मनः शिवात् प्रसरत्यद्भुतानन्दामा शक्तिः परमात्मता ॥

ने॰ वयतो योगिनो या आश्चर्यरूपानन्दात्मा शक्तिः शिवात्प्रभवति उन्मिषति सा परमा स्मृता तत्त्वं
यो॰टी॰ शक्तिलक्षणमित्यर्थः एवंलक्षितशक्त्यवष्टम्भविस्फारेण ॥ विप्रसार्य तमात्मानं सर्वज्ञा
४४ सर्वज्ञत्वादिगुणैरिति तद्विमर्शनेन दिग्गुणैर्गुणी साभासः कथ्यते देवि शिवः परमकारणं
46 त्मानं प्रसार्य बहिर्विकल्पितवृत्तिर्महाविदेहा ततः प्रकाशावरणाद्वय इति स्थित्या विकासयोग्यो
गी तत्रैव सर्वज्ञत्वादिगुणैर्गुणी सम्पन्नः स सर्वज्ञत्वाद्याभासविमर्शनादेव साभासः शिवः कथ्य
ते एतदेव स्फुटयति ॥ सर्वज्ञः परितृप्तश्च यस्य बोधस्त्वनादिमान् स्वतंत्रो ह्यप्रलुप्तस्त्वना
नंतशक्तिकः शक्तिमार्गेणभेदेन स्वगुणान्विन्दते गुणी पृथग्भेदविभेदेन नानात्वे विभ्र
पवित्रमोनेराकांक्षेण शादिः ससाभास इति प्रोक्तो निराभासस्तु कथ्यते ॥
चिदानन्दघनः अनादिमान् । न तु भावनोत्थः स्वतंत्रो न तु भेदेश्वरवत्कार्ममलपरिवा
कायपेतः अप्रलुप्तो न तु ब्रह्मादिवत्तापाद्याहतः अनन्तशक्तिः शक्तयोऽस्य न गण्य
त्स्यमिति स्थित्या मरीचिरूपाशेषविश्वशरीरः शक्तिमानिति समुन्मनया ललितप
रमशक्तिस्वरूपः गुणानां सर्वज्ञत्वादीनां भेदेन चिद्विदेहादिप्रमातृता ॥

निमग्नतोस्येन विदारणेन स्वगुणान्सर्वज्ञत्वादीँल्लभते तैरेव च गुणैर्गुणिभेदानां सर्वज्ञत्वादि
विशेषाणांव्याख्यातृत्वाव्याहतिकृतोयः पृथ्व्यविभेदत्वेन नानात्वं विचित्राभासरूपतां य आ
त्मनो विमर्शात्माभास इत्यर्थः निराभासस्य रूपमेतदाह ॥ नाहमस्मि न चान्योस्ति निराभा
सस्तदा भवेत सावस्था परमा प्रोक्ता शिवस्य परमात्मनः ॥
आभासेभ्यो ग्राहकविमर्श
त्मकेभ्यो निष्क्रान्तः चिद्घनैकपरमार्थः तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां सर्वथा त्वंतरालीनानन्त
तत्त्वौघनिर्भरः शिवश्चिदानन्दघनः परमाक्षरविग्रह इति एतद्दशां समापन्नस्य योगिन ईदृशी
स्फुरत्तेत्याह ॥ नाहमस्मि न चान्योस्ति ध्येयमत्र न विद्यते आनन्दपदसंलीनं ज्ञानं समरसीगतं ॥

अहमिति देहादिग्राहकः अन्यो मद्व्यतिरिक्तो नीलादिः ध्येयमित्यनुग्राह्यत्वेन बुद्ध्युपस्थापितं प
नमस्त्वलाभाय शांभवोपायमादिशति देवः ॥ नोर्ध्वे ध्यानं प्रयुंजीत नाधस्तान्न च मध्यतः नाग्र
तः पृष्ठतः किंचिन्नोभयोः पार्श्वयोरपि नान्तःशरीरसंस्थाने न बाह्ये भावयेत्क्वचित नाका
शे बन्धयेल्लक्ष्यं नाधो दृष्टिं निवेशयेत न चाक्ष्णोर्मीलने किंचिन्न किंचित्सृष्टिबन्धने अवलं
निरालंबसालम्बं न च भावयेत नेन्द्रियाणि न भूतानि शब्दस्पर्शरसादि यत ॥ ॥

सर्वत्यक्त्वाथामाधिष्ठ्यकेवलंतन्मयोभवेत ॥

ऊर्ध्वेद्वादशान्ते। अधःकर्मादौ मध्येहृदादौ अग्रतः पृष्ठतः पार्श्वयोः तनुरूपमयोजादिरूपं
अन्तःशरीरेति ॥ अम्लानकिरणभासांसम्यान्तरवान्तरात्मिकां चिंतयेत्तांद्विषट्कान्तेशाम्भ
नींभैरवोदयइतिवत ॥२॥ नवाह्यइति। वस्त्वन्तरवेद्यमानेसर्ववेद्येषुशून्यता ॥ तामेवमन
माध्यायनिदितेपिप्रशाम्यतीतिवत ३ नाकाशइति तेजसासूर्यदीपादेराकाशेशावलीकृतं
दृष्टिंनिवेशयतत्रैवस्वात्मरूपंप्रकाशयतइति तेजसासूर्यदीपादेराकाशेशावलीकृते
वेशयतत्रैवस्वात्मरूपंप्रकाशयतइति रूपादिकेमहागतैस्थिरवोपरिनिरीक्षणात् दृष्टिंनि
मतेःसम्यक्समयः चित्तलयःस्फुटमितिवत ४ नवाह्योन्मीलनमिति अविकल्पा।
नेत्रैकसाममग्रतःप्रसादभैरवंरूपंभावयंस्तन्मयोभवेदितिवत ५ एवमेवनिमील्यादौ
गिरिभित्यादौदेशेदृष्टिंविनिक्षिपेत निलीनेमानसेभाववृत्तिक्षीणःप्रजायतेइतिवत ६ दृष्टिबन्धनमिति निर्हृत
अलेख्यतेऽप्यवलंबोध्येयआकारसत्तम। भावेत्यक्ते निरुद्धाचित्तैवभावान्तरेव्रजेत तदात्म।
ध्यभावेनविकसत्यतिभावनेतिवत ७ निरालम्बनइति उभयोर्भावयोर्ज्ञाने ज्ञात्वामध्यंस
माश्रयेत युगपद्द्वयंत्यक्त्वामध्येतत्त्वंप्रकाशतइतिवत ८ महालम्बनवर्जितइतिमालम्ब
साकारज्ञानं इच्छायामथवाज्ञानेजातेचित्तंनिवेशयेत तत्रबुद्ध्यानन्यचेतास्तिनःस्या ॥

स्यादात्मदर्शनमितिवत् ४ नेन्द्रियाणि न भूतानि इति तत्त्वधारणापटलोक्तनीत्या सर्वं त्यक्त्वा
समाधिस्थ इति अकिंचिन्तकत्वेन स्वस्वरूपविमर्शनप्रवणावस्तन्मय इत्यानन्दपदसंलीनसम
रसज्ञानमयः याथैवंभूता दशा ॥ सावस्थापरमामुक्ता परस्य परमात्मनः निराभासं पदं तत
तत्राप्यविनिवर्तते ॥ सांसारिकींस्थितिमुन्कृतिअतश्चय॥ भावयेद्देवमात्मानमात्मनो
आत्मनो निर्विकल्पसंवेदनस्य या भाव भावनाबलात् समवेत्यरमं धाम तेन शिवमत्यंतनिर्मलं ॥
नाविकल्पद्रनेन सम्पादनात्तस्याय द्बलं तथाविमर्शदार्ढ्यं तेन भावयेत् ॥ तत्त्वमेकं सर्वत्र भ
वति स्वस्तुजिच्छिवं तस्मात्स्तेशं परमं तृतीयपदमुत्तमं आख्यातं तव देवेशि किमन्यत्कथयामि
सर्वत्र स्थित्यायनाश्रिते तत् देवैकमद्वितीयं तत्त्वं पारमार्थिकं स्वरूपं शिवं श्रेयोरूपे स्वस्तु जिच्छव ते।
ति तृतीयमिति प्रोक्तस्थूलसूक्ष्मत्वानद्वयामेलयानैवं त्वनश्रेहेकपरायाः किमन्यत्कथयामीति ना
तोन्यद्रहस्यं कथनीयं किंचिदस्तीत्यर्थः एतदुपसंहरति ॥ एवं स्वस्तुजिता सर्वं व्याख्याता यात्संविमुच्य
पतद्व॥ सर्वकालं न कालस्य वंचनं कथितं प्रिये ॥ ते
अकालकलितचिद्धामसमावेशोपदेशात् ॥ प्रकृतमुपसंहृत्य पूर्वप्रसक्तमुपसंहरति ॥

घे· कालस्यवंचनंनाम।५ एवंतत्रिविधंदेविमयातेप्रकटीकृतम। एषयोगःपरमदुर्लभः।
भा·टी· किंच। अनेनाभ्यासयोगेनमृत्युजिद्भवतेनरः। नकेवलमात्मनोयावत॥ अनेनैवतेयो
७८ एतज्ज्ञाननिष्ठोविश्वानुग्रहकरणक्षमइत्यर्थः अत्राधिकारेपरंत्वा गेनलोकानुग्रहकम्य
नमुक्तं। एषमृत्युंजयःख्यातःशाश्वतःपरमोध्रुवः अस्मात्परतरंनास्तिसत्यमेतन्मयोदितं। ण।
शिष्याणमत्रार्थेदृढश्रद्धासंजायतामित्याशयेनादराडुक्तमर्थमनुपादेयत्वात्पुनःपुनरा
दिशति। यत्परामृतरूपंत त्रि वि धं वो दि तं म या त त् भ्यासाद्भवेज्ञेनुरात्म
किंचैवंमृत्युजिमाथं॥ नश्चपरस्यवा अस्तेणामोदेविमृत्युजिमात्रसंशयः

येनयेनप्रकारेणयत्रयत्रैवसंस्मरेत तेनतेनैवयोगेनमयोगीकालजिद्भवेत॥
येनयेनेत्याणवेनशार्थेनधांभवेनवा यत्रयत्रेतिनात्रदेशकालावस्थानियमइत्यर्थः अयंचयो
यत्रयत्रस्थितोवापियेनयेनव्रतेनवा येनयेनहियोगेनभावभेदेनसिध्यति॥ गी।
येनयेनयोगेनतत्तत्संहितास्थयोगपदोक्तेन भावभेदैनैत्येतत्तत्वनिष्ठभावनाविशेषेण यस्त्वद
मस्तेशानादाराध्यंपरंतत्वम॥ नदेकंवक्तुधादेविख्यातेवैसिद्धिदंभवेत॥

द्वैताद्वैतविमिश्रेव्वापकवीर्येयथामल सर्वशास्त्रप्रकारेणासर्वदासिद्धिदंभवेत ॥

एकमितिपराद्वयस्वतंत्रचित्सतत्वमतएववक्ष्यतेति एतत्स्वातंत्र्यावभासितभाविपटलवक्ष्यमा

णश्री म दा शि व त त्पुरु भै र व कुलेश्वरादिनूपतयाध्यानंसिद्धिमदात्येवेत्यर्थः एव

माद्वैतनूपत्वाभ्यास्यनाथाद्वैताद्वैतादिसर्वप्रकारकोटीकारित्वंनविरुध्यते वक्ष्यतिचैकविंशाधि

कारे। अद्वैतंकल्पनाहीनंचिद्घनमितिकिंचन ॥ चिन्तामणिर्यथालोकेचिंतितार्थफलप्रदम।

अत्रस्त्यर्थः किंच ॥ मंत्राणां सप्तकोटीनां मालयः पर मावली तेनैवमंत्रराजस्तु चिंतितार्थविधायकः ॥

तेषामपिपराद्वैयेकवीर्यत्वात। अपिच। भावहीनास्तयेमंत्राः शक्तिहीनास्तुकीलिताः बल

मात्राविहीनास्तुगुर्वागमविवर्जिताः भ्रष्टाम्नायविहीनायेआवभिन्नितविघ्निताः नसिद्ध्य

न्तिवदादेवितमाद्दष्टास्तदक्षणः असिद्धरिपवोयेशसर्वाशाकविवर्जिताः आयन्तसंपु

टैनवसाघर्णतद्रोधिताः मंत्रेणानेनदेवेशिअस्तेणेनजीविताः सिद्ध्यन्तिस्वप्रयत्ने

भावहीनाअन्नातवीर्या नदृष्टाजमानसंशयः ध्याताःसर्वप्रदादेविभवंतिनव ___ न्तनम ॥

शक्तिहीनास्मांजनाः। यथोक्तम सांजनास्तेणरमथ्यस्यास्सातवराजसतामसाइति कीलितास्वन्य

ने· त्तवर्णपदाद्यवाम्नायविवर्जिताः शिष्यैः स्वयमेव पुस्तकाद्गृहीताः अदृष्टाम्नाया अज्ञातसंहितो-
घो·टी· स्यानास्तिकत एव विनष्टाः आगमोक्तिभिर्विघ्निताः नित्यं क्षुद्रसिद्धिविनियोगेन विघ्नाभिभूतत्वात्:
४८ असिद्धा रिपवो ये इति नासां तारामन्त्राक्षरं मातृकाक्रमेणाङ्गुलिपर्वचतुष्टये पुनः पुनरावर्तनया
गण्यमानं यदि प्रथमं पर्वस्पृशति तदा सिद्धं भवति यदि द्वितीयं पर्वस्पृशति तदा असिद्धं साध्ये तदु-
५९ च्यते यदि तृतीयं पर्वस्पृशति तदा सुसिद्धं भवति अथ चतुर्थं पर्वस्पृशति तस्य विरुध्यते सर्वेञ्च
णकाभावस्वभावपुष्पपाताद्याख्याः। एवमादि च श्रीस्वच्छन्दादेर्ज्ञेयं एव मीदृगेव मन्त्राणा-
न्नाथसंपुटीकारोणाख्याता जपिताश्च सर्वसिद्धिपदा भवन्ति न संशय इति न वचोऽन्नतमिति चो-
त्यानाश्रमानामध्यास्यासंरोहयति उपसंहरति ॥ इति सर्वं समाख्यातं रहस्यं परमं प्रिये ॥

अथ माधिकारे यत्परमं रहस्यं अभिप्रितं तदित्युक्त-
रूपं सर्वं समाख्यातमिति शिवं। चिदानन्दघनादामसंधाकरं परमामृते स्फुरत्तिर्जयति श्री
मत्स्यावेशेनोद्धरज्जगत् ॥ इति श्रीनेत्रोद्योते नेष्टपाधिकारः ॥ स्वच्छस्वच्छन्दचिन्नेत्रे
नेत्रानन्दरहर्तृतः सदाशिवादिभी रूपैः प्रस्फुरज्जयति प्रभुः ॥
अथाधिकारसंगतिं कुर्वन्ति ।॥

श्रीदेव्युवाच श्रुतंदेवमयासर्वंमाहात्म्यंमंत्रनायके अधुनाश्रोतमिच्छामियद्उक्तंविभु
नामम सर्वागमविधानेनभावभेदेनसिद्धिदं वामदक्षिणसिद्धान्तसौरवैस्नववैदिके यथे
ष्टसिद्धिदंदेवंयथेष्टाचारयोगतः तदाख्याहिमहेशानचिंतारत्नफलोदयम ॥

सर्वमुक्तंमाहात्म्यमित्यधिकाराष्टकोक्तं उक्तमित्यधिकाराष्टके येनयेनहियोगेनभावभेदेनत्या।
दिभिनासिद्धिदंभवेदित्यन्तेन वामेत्यादिभाव्यधिकारास्तत्रणयथेष्टआचारः तत्तत्स्वानोदेवतानां
तत्तत्सिद्धान्ततत्संकीर्णः यद्वक्ष्यति ॥ येषुयेषुसमाचारोमयाशास्त्रेषुभाषितः स्तोतेः समस्तथाः
कार्योविशेषाघाघागहोमयोरिति चिंतारत्नादिवफलोदयोयतः एतन्निश्चयाय ॥

मश्रितेत्यर्थेऽत्र श्रीभगवानुवाच शृणुत्वम्वरिनत्वेनपरमार्थंवदामिते॥ योंति तत्रपरमाद्वय
चिन्मात्रपरमार्थस्याप्यस्यभगवतोयथातत्तत्श्रित्रदेवतात्मतोपपनातथाक्रमेणादिशति ॥
यत्प्रथमाधिकारादौ ॥ अमरेतेशविधानेनमृत्युंजित्कथितंमया ॥
तदेवंपरमंदेवममरेतेशमनामयं स्वभावस्तत्समदृष्टिंव्यापकंशाश्वतंध्रुवं तत्सर्वंत्वं सोवापरम केनविध
यस्मात्सर्वगतोदेवः सर्वागममयः शुभः व्यापकः सर्वमंत्राणांसर्वसिद्धिप्रदायकः ॥

ने. तन्निर्गीतमहावीर्यमन्त्रेशं देवं विशेषानुपादानाद्धि स्वस्वभावो यत्सम्यग्दृष्टेन तत्स्वभावि

यो.टी. सादाशिवादिरूपेणामवापारमार्थिकमपि तत् आत्मानमत एवायं ज्ञेयीकुर्यादिति ॥ स्वात्मेत्यात्म

क्रमात्मानेत्रात्मेत्याद्वयात्मनः प्रभुरीशादिसंकल्पैर्निर्माय व्यवहारयेदिति प्रत्यभिज्ञाहृष्टनी

प.७[illegible] त्या पुमामन्त्रग्रहायतथावभासितं पुक्तं चैतत् यस्माद्देवः क्रीडावघोरनादिमयः सर्वं गच्छति

80 सर्वरूपतया स्फुरति तत एव तत्तदुपदेश्योपदेशिनानाशास्त्ररूपः सर्वशास्त्राणामैकैकवा

क्यरूपतया परामर्शात्मकभगवदेकरूपत्वात् अनस्वग्राभः पराहृदयश्रेयोमयः केवलेय

त्पामेश्वरेणसापरायिमर्शमयतान प्रकाश्यते तेन सष्टादिपात्रवाक्यैकवाक्यतामाशेतयमाना

श्रवान्तरवाक्यार्थविश्रान्तास्तत्तान्मितव्यापिकशास्त्रविनेयाः यतश्चात्क्रयुक्त्या स र्वा ग म

म यो दे व त्व त प व सर्व मंत्रानप्यभेदेन व्याप्य स्थितो तस्य सर्वसिद्धिप्रदः यतद्दृष्टा

मेनचटयति ॥ निर्मले स्फटिके यद्वत् नीलपीतादिके प्रतिबिंबितं सर्वज्ञयेन येन हि रंजितं

तत्तद्दर्शयते न्येषां न स्वभावेन रंजितं तथा तथैव देवेशः सर्वागमनियोजितः फलं दद्या

प्रतिबिम्बतेति प्रतिबिंबं गृह्णीयात् न स्वभावेनेति स्व तिसर्वेषां साधकानां हि सर्वतः ॥

त्वैकरूपत्वात् सर्वागमेषु नियोजितः सर्वात्मत्वात्तत्तदागमोक्तदेव ॥

देवतारूपतयाप्याउः सर्वेभ्यस्साधकेभ्यः फलंददाति यत एवम् ॥ तस्मात्स्थानः स सर्वे
षुचिन्तामणिरिवोज्वलः भावाभेदेन वै ध्यातः सर्वागमफलप्रदः शिवः सदाशिवश्चै
व भैरवस्तुंबुरुस्तथा सोमसूर्यस्वरूपेण वह्निरूपधरो विभुः ॥

सर्वेषु स्थानस्मूज्वलो भ्रजमानः शिवो भावाभेदेनाशयविशेषो चित्येन सदा शि वा दि रू पः
तथा ध्यातः सिद्धा न्त वा म दक्षिणादि शास्त्रोक्तं फलं प्रददाति युक्तं चैतदित्याह ॥

यतो ज्ञानमयो देवो ज्ञानं च बहुधा स्थितम् नियंत्रितानां बद्धानां त्राणं नेत्रमुच्यते ॥

देवः परमेश्वरो ज्ञानमयः चिन्मात्रपरमार्थः तच्च ज्ञानं बहुधेति स्वातंत्र्यात्संकोचसमाभास्यनाना
त्वमाश्रित्य स्थितम् अतश्च संकोचाभासभजो ये निगृहितस्वरूपतया नियंत्रिताश्चाभासिता देवेन
तत एव बद्धास्तेषां नानादर्शनोपासाभिः स्वस्वरूपप्रथाहेतुतया यतो देवस्त्राणं तस्मान्निरुक्त्या
दृशा नेत्रमुच्यते न तु चक्षुर्गोलकतया अयमेव च ॥ मृत्योः कालाद्भयेद्यस्मान्मृत्युंजितेन चोच्य
मृत्योर्देहप्राणगत्वं नवीभावात् अमृतत्वं रु ते अमृतत्वं ददात्येवममृतेशस्ततः स्मृतः ॥
द्रशक्तिसमावेशं ॥ एवं सर्वगतो देवो बहुरूपो महागुणः यथा सर्वैराराधितो देवः स्वसिद्धिफलवांछ ६

मे. एवमित्युक्तनीत्यास्वसिद्धिफलवांछयेति तदिच्छाव
घो.टी. ग्राहितत्तत्फलाभिनिवेशतया। यतएवं ॥ सर्वेषांफलदोदेवःप्रार्थितार्थविधा
तस्माद्भावानुरूपेणसाधकःसाधनस्थितः॥ यकः
५१ भावानुरूपेणाशयानुगुणेनभावना (तः येनयेनैवरूपेणतस्यतत्फलदोभवेत ॥
प्रकारेण अन्त्यर्थान्तर्बहिर्यागयोः। यस्सदाशिवरूपेणसदाध्यायतिसाधकः सदाशिवत
सदाशिवतनुर्भवतिसदाशिवीमिवमूर्तिमनुग्रहाय (तत्तत्सम्भवत्येवसुरेश्वरि ॥
अयति उपपन्नंचैतदित्याह॥ सद्योवामास्त्वघोरश्चपुरुषेशानविग्रहः॥ ध्यानश्च इतिशेषः
अस्यचमंत्रराजस्यपराहैतद्रूप
तयाविश्वात्मकत्वादनेनैवांगासनादिन्यासमित्याह॥ अनेनहृदयादीनिन्यस्यव्यापिनिवशानने
अनयाविशेषोक्त्यापूर्वोक्तांगमंत्राणामपवादोऽ अनेनैवतुमंत्रेणस्वासनंपरिकल्पयेत
शिंतः एवकारेणान्यनानतिरिक्ततामाह शोभनमभेदव्याप्त्यावस्थितंसंचानंतानन्तमासनं स्वासन
ने ॥ षट्कर्मे श्रीकालोत्तरे ॥ बीजांकुरेपुराशक्त्यापश्चादनन्तमासनं अनन्तेचानुगं
कुर्यात्क्रमेणैववषडाननेत्यादि भगवतःसदाशिवाकारध्यानमाह ॥

चन्द्रार्बुदप्रतीकाशंहिमाद्रिनिशयोपमम् पंचवक्त्रंविशालाक्षंदशबाहुंत्रिलोचनं नागय
ज्ञोपवीतंतव्याघ्रचर्माबरच्छदं बद्धपद्मासनासीनंसितपद्मोपरिस्थितं ॥
एवंध्यायेत। किंचाष्ट।
त्रिशूलमत्पलेबाणमतलस्त्वंसमुद्गरम् दक्षिणेषुकरेष्वेवंवामेषुशृणुएवतः
स्फेटकमत्यमनक ॥ परं स्फेटकादर्शोचापंचमातलंगकमण्डलं ॥
किंच ॥ चन्द्रावमोलिनंदेवमापीतंपूर्ववक्त्रतः ॥
ध्यायेत ग्रस्यच ॥ दक्षिणांकृष्णभीग्रंदंष्ट्रालंविकृताननं कृपालमा लाभरणांग गर्भस्नास कारकं
पश्चिमंहिमकुंदाभंवामंरक्तोत्पलप्रभं ऊर्ध्ववक्त्रंमहेशानिस्फाटिकाभंविचिन्तयेत। स्पष्टे।
विधिःसिद्धान्तोर्थः एवंध्यात्वातदेवेशंपूजयेद्विधिपूर्वकम् ॥ प्रकारःकपूजयेदित्याह ॥
स्वमूर्तिर्मेखेत्यादावुक्ता ॥ तत्रच ॥ ईशानाद्याश्चस स्वमूर्तौस्थण्डिलेलिंगेजलेवाकमलोप
मूलमंत्रेणैवेशानपूर्वादिभिर्वी द्योजातान्तवदिदव तिपूजयेत ॥ रि ॥
शानादिवक्त्राणावरणक्रमेणप्रष्ट जयेत। तदग्रे ॥ ॥
पूजाविधिनिमित्तम् आग्नेय्यादौहृदादीनिन्यसेत्पूजाविधानतः ॥ अभीशश्चोवायुविदिक्षु।
दक्षिणैः शिखाकवचानिपूर्वादिदिक्षवतष्टयेस्त्रम् देवाग्रेनेत्रमितीर्थसन्नानेन्यसेत ॥

ने॰ तदुक्तंतत्रैव अग्नेय्यांहृदयंन्यस्येदेशान्यांतुशिरस्तथा नैरृत्यांतुशिखांन्यस्येद्वायव्यांकवचंत
यो॰टी॰ था अस्त्रंदिक्षुथविन्यस्यकर्णिकायांसदाशिवमिति नेत्रस्यज्योतीरूपयाप्राधान्यात्कर्णि-
काग्रस्थाने यदुक्तंश्रीस्वच्छन्दे ज्योतीरूपप्रतीकाशंनेत्रंमध्येतुसंस्थितमिति यदाचैवंपू
५२ जित। तदासिद्ध्यन्त्यसन्देहंसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ आराधकवर्गइतिशिवम्॥

52

परानुग्रहहेवाकाश्रितसादाशिवकृति मृत्युजिज्जयतिश्रीमत्क्षेमंकरंनेत्रमद्वयम्॥
इतिश्रीनेत्रोद्योतेनवमोधिकारः॥ ॐपाशपाशिकवलीकृतीदक्षंदक्षिणोग्रवपु
रघोरसमोचनम् भैरवंप्रपदनानुग्रहहेतोः शांकरंजयतिनेत्रमग्र्यम्॥

एवंहिदृष्टभैरवात्मनोभगवतोनिर्णीतम्॥ श्रीभगवानुवाच अथेदानींप्रवक्ष्यामिभैरवा
गमभेदितम् भिन्नांजनचयप्रख्यंकल्पान्तदहनात्मकं पंचवक्त्रंत्रिनेत्रंचदशबाहुंभयान
कं तमालश्यामवर्णाभंगर्जनेभीषणस्वरं दंष्ट्राकरालवदनंभ्रुकुटीकुटिलेक्षणं सिं
हचर्मपरीधानंव्यालहारैर्विभूषितम् कपालमालाभरणोद्दीपितास्यंमहातनुं गजचर्मा-
वृतपटंशशांकृतशेखरं कपालखट्वांगधरंखड्गखेटकधारिणं पाशांकुशधरंदेवंवरदा
भयपाणिकं वज्रहस्तंमहावीरंपरशापुस्तपाणिकं भैरवंपूजयित्वाततस्तांसंगतांस्मरेत्।

प्रलयाग्निसमाकारां लालासिंहरसप्रभाम् ऊर्ध्वकेशीं महाकायां विकरालां सुभीषणां
महोदरीं पंचवक्त्रां नेत्रत्रयविभूषितां नवपालाकोटराक्षीं मुण्डमालाविभूषितां भैरवो
त्संगगां देवीं भैरवाप्रुथयधारिणीम् इच्छाशक्तिरिति ख्यातां स्वच्छन्दोत्संगगामिनीं अघोरे
श्रीति विख्यातामीदृग्रूपधरां स्मृ
भैरवागमेषु दक्षिणस्रोतस्समुक्तेषु स्वच्छन्दचण्डत्रिशिरा। ता
रो भैरवादिषु भेदभिन्नभेदसंहारितत्वेन दीप्तविशिष्टरूपतया प्रतिपादितम् भगवतोप्यस्य जितः स्व
रूपं वक्ष्यामि भिन्नेत्यादिना भेदसंहर्तृत्वेनातिकृष्णमहादीप्तरूपतोक्ता शैवोत्र सदाशिवः यथो
क्तं श्रीस्वच्छन्दे ब्रह्मविष्णुमहेशानेश्वरान्ते पविकल्पयेदिति गर्जन्तमिति नादामर्शपरं दावितं
यंगुलं व्यात्तमाननमस्य गजचर्मप्रावृतः प्रावरणीकृतः पुट्टेयेन कपालेत्यादि सव्यापस
व्यक्रमेण दशभुजत्वनिर्णयाय पूजयित्वेत्यनेनैव मंत्रेण हृदाद्यंगसहितं उक्तवक्ष्यमाणस्थित्या
सृष्ट्येव सर्वत्राधिकारात् कोटराक्षीमिति अंतर्लक्ष्यावहिर्दृष्टिंच इच्छाशक्तिरित्यनेनाकृतिमते
ऽपि परव्याप्तिसारत्वमुक्तं न विघटते चात्र भेदाद्भेदाभेदप्रथानेन च रूपेयामो पराद्वयधामप्रथना
त्मकानुग्रहकर्तृत्वेन ताम् अघोरा मरीचिरूपा शाक्तयन्नासामीशात्वामिनी स्मरे पूजार्थं ध्यायेत्
पदत्र भैरवाकृतौ रहस्यमस्ति न च्छी स्वच्छन्दोद्योते वितन्य मयादर्शितम् न हृदाकृत्यन्तरेषु

ने. पिन्नेयं शिष्टंस्पष्टं पतत्स्वपरविदात्मकत्वच्छन्नतदिच्छाशनत्वान्मभैरवीयामलस्वरूपंमया
घो-टी. सिद्धान्तेष्वपिनिष्क सर्वतंत्रेषुचप्रोक्तंप्रच्छन्नंनस्फुटीकृतम्॥ लतंत्रपारमेशव्यामभीवा
५३ न केवलेगूढत्वानत्र॥ समाशयेनकेनापिलक्षितोभुविदुर्लभः॥
स्थूलदृष्टोहिनरहस्यमास्वष्टलमाः तथावश्रीकालेनरेपि नादाख्येयत्परंबीजमित्यादि
पंचैतानितत्त्वानियैर्व्याप्तमखिलंजगदितिपवंनानामहासेनस्वपचानपिदीक्षयेदित्यायति
रहस्यमन्यथाव्याकुर्व्येत पतत्सांकेतिकमुक्त्वाप्रकृतमाह॥ व्याधिनिग्रहणात्येषुपापे
व्याधिकृतंनिग्रहणमाक्रमण पुत्रय-हेतवे गोब्राह्मणेषुरक्षार्थंशांतौपुष्टौसदायजेत्॥
मादिशब्दाद्याद्यः तेषुपापेषुचशांतये रक्षाशांतिपुष्ट्यर्थंचैतद्भैरवयामलंयजेत गोब्रा
ह्मणेष्वित्येतदन्ताः सम्यक्स्पष्टमर्थः॥ अथवारिमकंदेहंमुक्ताफलसमद्युतिम् चन्द्रको
भैरवयामलंध्यायेत॥
कल्पान्तदहनप्रख्यंन टिसमप्रख्यंस्फटिकाचलसन्निभम्॥
पाकिंशुकसन्निभं सूर्यकोटिसमाकारंरक्तंवातमतस्मरेत॥

अथवापद्मरागाभंहरितालसमद्युतिमः
पक्षः कथंनानेत्याशंक्याह ॥
इच्छारूपधरंदेवमिच्छासिद्धिफलप्रदं ॥
विश्वैरवपवतन्नस्विद्यभिला पुकतनन्साधकाशये
नेच्छयानन्तरूपंरक्षार्तीत्यर्थः ॥ अतश्च ॥ यादृषेनैवरूपेणसाधकस्तमनुस्मरेत् तादृ
चन्द्रकोटीत्यादिरूपंनप्राग्वच्छवारूपं अपित ॥ शंभजतेरूपंनादाकिसिद्धिप्रदंशुभम ॥

पद्ममध्यस्थितंध्यायेत्पूजयेद्विधिनाततः यथानरूपनैवेद्यंपुष्पधूपासवैर्विभुम ॥
विधिर्निरोधार्घदानादि ॥ येरुक्तंश्रीस्वच्छन्दे ॥ पद्मादर्घः प्रदातव्यस्सर्वयासस्रगन्धया इत्यादि ।
यथानरूपंध्यानानन्तविप्रोक्तभैरवयामलस्यमम्भावंप्रारदक्षिणपश्चिमवामदिक्षुसिद्धारक्ता
शुक्लोत्पलपद्माख्यादेवीः क्रमेणादिशति ॥ गोक्षीरसदृशींदेवींहारकहासमप्रभाम स्मु
द्ध
बस्फटिकप्रख्यांकुन्देन्दुशशिनिर्मलां चतुर्भुजांत्रिनेत्रांचवज्रकेनविभूषितां सिताम्बरधरांदे ।
वींघण्टाध्वनिनिनादितां पूर्वस्यादिशितिष्ठन्तींदेवदेवस्यसम्मुखां यस्तुध्यायतिसु ।
कात्मातिप्रंसिद्ध्यत्यमोपरः ॥

इन्द्रः कर्पूरम् सारंगो हरिणः देवाभिख्येन दिकुर्वीसिद्धामुल्कारुकामाह ।।
सूर्यकोटिसमप्रख्यांज्वलिताग्निसमप्रभां सिंहवाशिसदृशींविद्युद्रूपांभयंकरीं त्रि
नेत्रांभीमवदनांस्थूलकायांमहोदरीं लंबोदरींलंबकुचांप्रेतारूढांमहाबलाम् कपा
लमालाभरणांव्याघ्रचर्मकटिस्थलां गजचर्मोत्तरीयांचमुंडमालाविभूषितां महो
ल्केवविराजन्तींभासयंतींदिगंबरां चतुर्भुजामेकवक्त्रांखड्गखेटकधारिणीम् कपा
दिगंबराणितिगजचर्मोत्तरीयमित्येतदपेक्षोय। लखड्गंगथखेटंदत्तदिक्संस्थितांस्मरेत ।।
मर्थाद्विकल्पः ।। शुष्कामाह ।। कृशांगांमहादीर्घांनिर्मांसांविकृताननां शुष्कांकोट
राक्षींचैकवक्त्रांचतुर्भुजां त्रिनेत्रांभीमवदनांव्यालहारविभूषितां ऊर्ध्वकेशींमहाकायांमु·
ण्डमालाविभूषितां स्नायुरज्जुनिबद्धांगींनरचर्मकटिच्छदां व्याघ्रचर्मोत्तरीयांखड्गखे
टकधारिणीं अंत्रामरक्तांसमसंपूर्णांपिटकं बिभ्रतीं सदा घोटयंतींमहाज्ञाणिपश्चिमसंस्था
शुष्कत्वाद्देवस्नायुरज्जुनिबद्धा दिशिस्मरेत ऊंभीरामनसंस्थांतदेवदेवस्यसमुखां ।।
न्यगानिग्रस्याः पिटकोपात्रविशेषः आसनेस्याय ऊंभीरतकः सचैवमपुनोच्यते अप्रसिद्धत्वा
त्स्फुटीक्रियते ।।

ष्ठायैताः स्थिताः ततश्चैतत्पदाराधकस्येच्छामात्रेणाभीष्टप्रदाः व्यापिन्यन्तस्य विश्वस्य
क्रोडीकृतेः सुसंपूर्णैश्वर्यस्येव प्रभाप्रकाशायामी अत एवानन्तशक्तिसंस्थानमिवावस्थि-
तिर्यासां अनन्तशक्त्याख्यगुणप्रपंचरूपाश्च तदित्थं सर्वं चन्द्रनिरोधिकानादनादान्तश-
क्तिव्यापिनीसमनस्थाश्रयः सर्वज्ञतातृप्तिस्वतंत्रतालुप्तशक्तिअनादिबोधानन्तश-
क्त्याख्यभगवद्गुणषट्कप्रपंचमयमित्यादिष्टं सूक्ष्मा इति यथायथं सूक्ष्मसूक्ष्मा इत्यर्थः
अत्यंतनिर्मला इति नादनादान्तकलापेक्षया शक्तिकलास्ततोपि व्यापिनीकला निर्मला
इमास्तु व्यापिन्यन्तमनन्तस्य व्याप्तिप्रशमार्थमनन्यमात्रात्मतया ततोपि निर्मला इत्यन्तनै-
र्मल्यमापेक्षिकमासां वस्तुतस्त्वेतदन्तस्य मननमात्रात्मतापादितावेषत्वेपि मंत्ररूपस्वस्वा-
त्मनः परमशिवाख्यपरचितेश्च मनागपि निमेषात्मकत्वात् कुतोत्यन्तनैर्मल्यं यदाह ॥

समनान्तं वरारोहे पाशजालमनन्तकं षट्कारणपदाक्रान्तं स्थूलसूक्ष्मप्रभेदतः ।
समनान्तः प्रभवत्वेनात्र सूत्रणादेतदन्तस्याध्वनः पाशजालत्वं षण्णां ब्रह्मादिकारणानां
पदैर्विश्रांतिभिराक्रान्तं युक्तं स्थूलत्वं नादान्तानां पाशानां सूक्ष्मत्वं तु शक्त्यादिसमनान्ताना-
मिति सूक्तमर्थं स्मारयति ॥ शक्त्यादिसमनान्तं हि सूक्ष्मं विज्ञानगोचरं ॥

ने॰ प्रविष्टयोगिगम्यम्॥ अथ प्रशान्तपाशानामपि परां त्रितत्त्वीस्थितिं दर्शयितुमाह ऊर्

यो॰ टी॰ ध्वे तत्परं शान्तमप्रमेयमनामयं तत्त्वत्रयं परं देवि ज्ञात्वा मोचयते गुरुः॥ ज्ञात्वेति समावि

पृथग्यथोक्तं श्रीस्पन्दे व्यापारं मानसं त्यक्त्वा बोधमात्रेण योजयेत् तदा शिवत्वमभ्येति प

२८० शुत्वंको भवार्णवादिति श्रीगीततत्त्वानि विभागेन दर्शयति॥

५५

55

तथासौ निर्मलो ह्यात्मा स्वशक्त्याधारसंस्थितः ज्ञानक्रियासमाविष्टश्चिन्मात्रो निरुपप्लवः सर्वभावपदातीतः सर्वेन्द्रियविवर्जितः॥ निर्मलः स्फटिकाकारः स्वात्मन्यात्मावस्थितः॥

तत्रेति समनोर्ध्वे समनावधिसंकोचात्माणवमलसंस्कारान्निष्क्रान्तो निर्मलात्मा स्वशक्त्यात्माधारे सम्यक् स्थितः शक्तिश्चास्य ज्ञानक्रियात्मेति ज्ञानक्रियात्मनि ज्ञानक्रियासमाविष्ट इत्यनेनोक्तम् चिन्मात्रो नत चिदानन्दघनस्वतंत्रपरमशिवात्मा अनुप्लवते आणवमलानन्तरं प्रसरतीति अनुप्लवः कार्ममायीयमलस्तेनो निष्क्रान्तः यतः सर्वभावपदे समनान्ते तथा मातीतः सर्वैरन्तर्बहीरूपैरिन्द्रियैर्वर्जितः तदतीतस्तद्गोचर स्वप्रकाशस्वरूपश्च तद्रूपयं॥ बिम्बप्रतिबिम्बसमत्वान्निर्मलस्फटिकाकारः समम नान्नातिक्रमात् स्वात्मन्यात्मावस्थितः समनान्तपाशातीतोस्यास्य॥

तत्रस्थस्य च मा शक्तिस्तस्यानुग्रहकारिणी यावन्न भवते देवि तावदात्मा शिवो न हि ॥

तत्रशुद्धविततत्त्वाधपदस्थितस्यापि सेत्युन्मनाख्यापराशक्तिस्वावेशात्मानुग्रहग्राहिणी या
वन्नाविर्भवति तावद्विद्येशानीयपदावस्थितोप्यसावात्मैव न तु शिवः तदुक्तं प्राक् येवदंति
नवैवात्मविदन्ति परमं शिवं तेत्रात्मोपासकाश्चैव न गच्छन्ति परं पदमिति युक्तं चैतद्यत
स्तस्यदारूपोप्यसौ ॥ इयान्तसावितःशुद्धः ॥ समनान्तपाशप्रशमंसत्कारोरूपरमाशिवा
भेदाख्यात्यात्मभिन्नाशिवरूपत्वादीशान्तसावितस्तु उन्मनान्तोत्तीर्णत्वात्स्वशुद्धः एतदृष्टान्तस
मस्वेघटयति ॥ कमलं वार्करश्मिभिः ॥ यावन्न भासितं सर्वं तावदीशान्तविस्तरं ॥
दार्ष्टान्तिकेर्कस्थानीयः परमशिवः उल्लासनमुत्कृष्टतया स्वाभेदेन प्रकाशनम् ॥ एवं व्यति
रेकत उक्तान्वयतोप्याह ॥ यथार्करश्मिसंयोगात्कमलं प्रसरेत्क्षणात् शिवशक्त्यात
थात्मावैगृहीतः सर्वतः शिवः ॥
संयोगः सर्वतत्त्वाश्लेषः गृहीतः स्वसमावेशालं
वितः एष च ॥ सर्वज्ञादिगुणैर्युक्तो भवत्येव शिवो यथा निराभासः परं शान्तो ह्यप्रतर्क्यो
ग्मभवपदस्तमा स्त्वनन्ततमः ॥

ने· वेशात्सादितसर्वज्ञत्वादिगुणास्ततएवमुख्यानवीजभूतदेहादिसंस्कारागलनाच्छिवो
यो·ही· यथोक्तंदेहादिसंस्कारविगलनेनपूर्वोक्तनीत्यामायेवपरमशिवः निराभास इतिगता
र्थम एतदेवस्फुटयति ॥ यावन्नप्रशान्तोग्रामस्तावत्साभासउच्यते यदातुसर्वभावेन
१७८
५६९
शान्त्यात्मासंप्रसादितः ततःप्रसररूपिण्यापरहीनस्तुपरस्तदा शिवोभवतिदेवे
58
सदाभासेननिर्णीतदृशोशात्मकाशेनवर्तते इतिभासः (शिवविभागेनसर्वशः ॥
ततइतिल्यब्लोपेपंचमी तंशिवमाश्रित्यतदविभेदभाजाप्रसररूपिण्याविकल्परया उ
मनाशक्त्यापरयाहीनः स्वसमावेशेनस्वात्मैक्यंप्रापितस्तदासर्वशोविभागेन भेदद
गुरुकभिनशिवताविलक्षणापरमाद्वयदृष्ट्येकएवपरमशिवोसौभवति यथोक्तंश्रीस्व
च्छन्दे तस्मिन्युक्तः एवेनतेसर्वज्ञादिगुणान्वितः शिवएकोभवेद्देविश्वविभागेनसर्वे
शःइति तदिच्छंमध्यमारोहावरोहयुक्तः परमशिवावेशरूपामुक्तोपराद्वयात्मनाम॥
एवंज्ञात्वात्वमंत्राणांमंत्रत्वंकुरुतेसदा॥ शक्तिस्थाः शक्तिदाः सर्वभोगमोक्षफलप्र
दाः॥
एतज्ज्ञानयुक्तस्यमंत्रामंत्राभवन्तीत्यर्थः अस्यमंत्रेवीर्यंज्ञस्यमंत्राः॥ शक्तिरूपताः श
क्तिदाः॥

परस्थानंयोन्मीलिनोतस्त्रयपश्चेच्छंभोगंमोक्षंहृयंवाप्रददाति पतद्व्यतिरेकतोन्वयतस्त्र॰
चटयति ॥ नविन्दतियथामंत्रीसृष्टिसंहारवर्त्मनी उदयास्तमनरूपेणमंत्राग्रल्पफल
फलप्रदाः भोगंमोक्षंनयच्छंतिजमाख्यातास्तुपूजिताः ईषत्फलेप्रयच्छंतिशि
वाज्ञासंप्रचोदिताः यदातवेत्तिवैमंत्रीस्तुसतिस्थितिसंहृतीः उदयास्तमनरूपेण
मंत्राणाममपितोजसां उदाकिंकरतांयांतिसदाज्ञानविधायिनः समस्तवाञ्छभ
वन्त्येतेसाधकस्यभवान्तरे ॥
विन्दतिमथ्ययामप्रवेशोनलभतेमंत्रीत्येतन्नाम
मात्रमस्यातःस्थित्यावरोहारोहक्रमोसृष्टिसंहारसर्गाबुदयास्तमनरूपेणतत्रयथाद्वलो
पपेश्वरः आरोहक्रमेणोदययथामरूदयमस्तमयपदंद्वादशान्तः अवरोहेणविपर्ययः
तक्रंभ्रीस्वच्छेनपप्रकरणोजपः प्राणसमःकार्योदिनस्याग्नक्तिकाहिभिः संहारःस
तविज्ञेयः शिवधामफलप्रदः व्योम्निप्राप्तोयथानादःपुनरेवनिवर्तते शर्वरीमात्रवि
ज्ञेयः हृदयंयावदागतः सृष्टिरेषासमाख्यातासर्वसिद्धिफलोदयेति अल्पफलप्रदत्वादी
षत्फलंयच्छंतिनतुभोगमोक्षौ ईषत्फलदानेचशिवाज्ञैवेषांहेतुः हृद्वादशान्तयोर्मंत्रा

ने· णं स्थितिपदं उदयश्चात्ममयश्च तद्रूपं च पूर्वापरकोटिनिरालेसतत्त्वस्वरूपमिति संहारः
यो·टी· किंकरतां यथेष्टकार्यकरणप्रेर्यत्वम् भवान्तरे संसारमध्ये तत्तत्तत्त्वभोगभूमौ च समाय
कस्य समुखाः समावेशाभिव्यक्तिहेतवः भोक्तृभोगस्य मुक्तिदाश्च भवंति एतत्प्रकृते
१४९ योजयति ॥ एवं शिवात्मना विष्टाः शिवभूताः शिवप्रदाः भवंति विगतायासानि
५८ लेपा निरुपप्लवाः मंत्रस्यास्य प्रभावेन शिवस्य परमात्मनः अस्येत्यस्य देवस्य
शिवस्यान्तःस्फुरत्तात्मा परा शक्तिः तया वीर्यात्मकेन मंत्रप्रभा (स्तुजिह्वेव वस्यत ॥
वात्मना विष्टास्तन्मयीभूताः लेपा नाव मात्रमैको वात्माणवमलसंस्कारादनुप्लवाश्चाभि
नवेयप्रथालक्षणाश्चायीया निर्गताः अतश्च शिवीभूताः एवमित्युक्तोदयादिक्रमेणाभि
दिमतत्वाः विगतश्रायामोयेस्तैस्तथा शिवप्रदाः भुक्तिमुक्तिःप्रदा भवति भैरवात्मनाः श
ब्दाः पूर्वमेव निरुक्ताः । तेनार्थं निगमयति ॥ परापरविभेदेन यो विद्देतान्यसर्वदा
परसूक्ष्मस्थूलध्यानदशापरं परापरमपरं च विधे (सोऽचिरादस्त्वेतेशानमाप्नुयान्नात्र संशयः
बंधोऽस्य मंत्रनाथस्य लभते सावेन तादात्म्येन वेत्ति अतश्च । प्रपनाये स्य मंत्रस्य कृतकृत्यो भवंति
ते ॥ एवं जीवन्मुक्त्यासादनात् किं चैतन्मंत्राराधनप्रवणाः ॥

येनयेनहिभावेनयद्यत्फलजिगीषया यद्यदाश्रयतेभक्त्यातत्तत्फलमवाप्नुयात॥
येनयेनेतिद्वैताद्वैतादिरूपेणयद्यदितिभुक्तिमुक्त्यादि यद्यदिति श्रीसदाशिवादिदैवतं।
नचात्रमायाप्रमादादोषात्स्यात्संशयितव्यमित्याह॥ यदुक्तमन्यत्र संवन्धोतीवदुर्घटइति।
तदस्मिन्सर्वस्रोतःसारसंग्रहेमहाशास्त्रेतथा॥ सत्यमेतत्समाख्यातंमयात्वभ्यंनवा
न्यथा मयात्वभ्यमितिवक्तृप्रष्टोरुचिरताध्वनति॥ यदहंचोदितोदेविमर्चानुग्र।
हकारणात गूढप्रश्नेनतत्सर्वमयातेप्रकटीकृतम्॥ ॥ श्रुतमवाप्स्यदे॥
इतिसंक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभुविदुर्लभं नचेदंपापशीलानांक्रोधिनांकामिनांतथा
गुरुनिर्मापणांचदेवमंत्रादिद्वेषिणाम नास्तिकानाशठानांचक्रियाथमेवहिष्कृता॥
शठार्कदभिनिवेशःक्रियाधर्मात्भगवत्पूजादेर्वहिस्ताःस्वंविषयसेवनादिरूपंकृत्यकरणंयेषां
तद्विरूपपरीक्षितानननायातशक्तिपातानांनयोग्यात्स्यनका देयमेतन्महाशिष्टानांसुपुत्राणां
नचान्यथा [illegible] दुरीक्षितानांभक्तानांगुरुदेवाग्निपूजिनाम्।स्वयंप्रशासितमहाज्ञांप्रशंसया
नांचनवाध्यापितमंत्राणामपितत्स्वयंदीक्षितानांभक्त्यादिपूजांसुपुत्राणामपिनादद्यामे।

ने. वैतद्देयमाराधनायतत्वतः प्रकाशनीयं यामनार्हायापि चात्यंतमनभिषिक्तविवेका

यो.टी. यासम्भवद्धितायथा।। विनासमयदीक्षां च न दद्यात्।। आत्मगाः स्त्रियाश्चैव वैश्या

(१५.) यावीरवन्दिते नपुंसकाः स्त्रियः शूद्रा ये चान्येपि तदर्थिनः दीक्षाकालेन मीमांस्याज्ञा।

५८ ज्ञानमूले गुरुर्यस्मात्स मंत्री प्रवर्तक इति श्रीकामिकोक्तास्थि (नादाने विचारयेत्।।

58 त्याभिषच्छिवभक्तये स्वपरीक्षितायाल्पवितायापि वा कृतसमयदीक्षायै तद्धितानां देय।

मेव न तद्दीक्षां विना जातुचित् उक्तं च श्रीमालिनीविजये न चाधिकारित्वादीक्षां विनायोग्य

स्तिशांकरे उपक्रम्य अपिमंत्राधिकारित्वं मुक्तिश्च शिवदीक्षितेति।। स्वप्रियेपि च सर्वं

यानैषदातव्यमित्याज्ञापारमेश्वरी।। अयोग्यायाप्रियपुत्रकलत्राद्याय देमवस्त्रादिवस्यायं

षं संसारदौर्गत्यहरं परं यत्न नैव दद्यादित्येषा पारमेश्वर्यैवाज्ञेत्यायुक्ता सर्वथा समयामि

पालयेदित्यादिशाति अन्यथात्वदृष्टप्रत्ययलाघवादित्याह।। ननु आज्ञां पालयेत् अपालयत

त्वदृष्टप्रत्यवायमप्याह।। यः कदाचिदसाववलंघितात्मः।। आज्ञाभंगेन देवेशि देहपातो

भ

मवेद्यतः। ददाति यदि मोहेन स्नेहेन धनलिप्सया।। गम्यते नरकं घोरमित्याज्ञापारमेश्वरी।।

गम्यतेनीयतेगमिर्गतिज्ञानेनोक्त॥ एवमनुलंघ्याभगवदाज्ञेतिकृत्वा ॥
अज्ञापालनेनैवपरंज्ञानेनथनमृषपमंजानस्यकरतलगतासि एतस्याःपरमेशा
द्दृयइतिनविस्मयःयतः॥ (निपालनात्सिद्धिमाप्नुया
पालनाच्चभवेद्देविमस्तुजिसपरमेश्वरः। त्।
श्रीमत्तुजिद्दृटारकात्मपर यामसमावेशाभ्यासा
मद्रूपएवभवतियोगीन्द्रइतिशिवम् ॥ यन्नोन्मेषनिमेषयोगिनिखिलोन्मेषादिमन्त्रोभि
यत्रद्वैतहृगन्धकारशमनेपूर्णोहयानन्दितें यज्ज्ञात्वापतिस्वथामसमहत्तन्नामाश्चयंत्रा
यतेअघोनात्मसमग्रशक्तिशिवयोर्नेत्रंपरंतन्नमः विश्वाभासननतःसितेनिजरुचारक्ते
तदामर्शनात्तस्यचर्वणतःसितासितमलेतन्नामतश्चासितें भासावक्रमयेक्रतश्चनसितेनै
वासितेनोभयेनोरक्तेनचनैतदामतद्दिटंनेत्रंजयत्यैश्वरे ॥ इतिनेत्रोद्योतेद्वाविंशाधिकारः ॥
ॐनमोनैशतमःप्रच्छादप्रतिजतात्प्रबोधयंसदासाभासाफल्यदयतेदृशःसदसतीसम्य
ग्व्यवस्थापितः यत्नेस्तकरकर्मचर्मचटकप्रायैस्तन्नोमन्यसेभास्वद्योतमदोषपषविषमस्ते
षांदृशास्ताद्दृशः ॥ संसाररिपुनिर्माथसूरसूरसमाश्रयः श्रीयमारिगृहग्रामस्थाने
वासिनोपदे भट्टारकिकगर्भेशाकेशवाघाऽहार्थनाम् अकार्षमेंतनः किंचिदिदमुद्योति

ने·
घो·टी·
१५१
५८
59

तंमया गतानुगतिकप्रोक्तभेदव्याख्यातोमपनत पराद्वैतामृतस्फीतोनेत्रोद्योतोयमन्वयि
तः॥ अभिनवगुरुवाणीमन्मथूनांमृणांपविशातिममंमांसासेमराजोविस्पृप वि
कसितममनः श्रीश्रीमदुत्पलातः परिमलसरमानोव्याकरोन्नेत्रशास्त्रम् ग्लोव
मकलाभवोविगलिताः कर्माणुमायामलाः प्रामानन्दघनात्स्थितिः किमपरंलब्धः प्र
काशः परः श्रीमन्नेत्रमहेश्वरस्तुतिरसास्वादेनलब्धोदयेरस्याभिविमलेहृदम्बरतले
निर्यंत्रणंस्फीयते यत्तदारुः प्रथयद्विलावर्तिनींसंवित्यतेयश्चालेखाविलिखदवि
लेख्यसंख्याः करोति नेत्रहृल्लतदिहकलयंच्छांकरंतच्चिदात्मज्योतिर्नयंजगतिप
रमानन्दपूर्णास्तीयम् ॥ इतिश्रीनेत्रोद्योतेद्वाविंशोधिकारः ॥२२ समाप्तश्चायंने
त्रोद्योताख्योग्रन्थः कृतिस्तत्रभवत्क्षेमराजस्येतिशिवमस्तस्तत ॥ संवत् १९८· श्रीनं

तदाह ॥ मंत्रकोट्यो ह्यसंख्याताः सर्वाः सर्वाधिकारिकाः शिवशक्तिप्रभावाच्च सर्वशक्तिस
मन्विताः भोगमोक्षप्रदाः सर्वाः स्वशक्तिबलबृंहिताः
स्वस्य शिवरूपस्यात्मनो यच्छक्तिब
लं स्वातंत्र्यमाहात्म्यं तेन बृंहिताः यद्यपि तथाप्यस्य मंत्रनाथस्यास्ति विशेष इत्युपक्रमते नन्वम।

किंत्वेवः परः शान्तो ह्यप्रमेयगुणान्वितः शिवः सर्वात्मकः स्वच्छो भावग्राह्यो ह्यनन्तमः
आश्रयः परमस्तेषां व्यापकः परमेश्वरः ॥
देवो द्योतनादिमत्तत्वः परोनुत्तरः शान्तो द्वै
तोपशमात् अप्रमेयगुणा अभेदसर्वज्ञत्वादयः सर्वात्मकः क्रोडीकृतद्वैताद्वैतपरमाद्वैतरूपः शु
भ्रो विश्वैकात्म्यख्यात्यावृतः भावग्राह्यः चिद्रूपत्वेन स्वप्रकाशः तेषामिति मंत्राणां तेनैव तथा
वैचित्र्येणावभासितानामाश्रयः परप्रकाशभित्तिमयः परम इति यद्यपि प्राकट्यशा
क्तिरेषामाश्रयस्तथापि प्रकृष्टोऽयं तस्याअपिशक्तेर्विश्रान्तिधामेत्यर्थः अत एव व्यापकः
परमेश्वरः तत्तन्मंत्रावभासनतत्संयोजनवियोजनादिस्वतंत्रः अत एव न विद्यतेन्य इत्यनमेयः
स्मात्तादृगयं इत्यनयमहासामान्यपूर्वोपक्रान्त सर्ववीर्यसाररूपो मंत्रनाथ इत्यर्थः निर्णीतप्रायं
चैतत् प्रागेवमत्रत्व ॥ तदिच्छया समुत्पन्नास्तच्छक्त्या संप्रचोदिताः ॥

ने॰
घो॰टी॰
२८२
५९
६०

भवंतिसफलासर्वेसर्वज्ञैवाधिकारिणः॥
तस्यशक्त्यास्वातंत्र्य

स्फुरत्तयासम्यक्प्रबोधि।
तास्तन्महादेवोनियुक्ताःसर्वत्राधिकारिणोमंत्राःफलदाभवन्त्येवएवकारोभिन्नक्रमःयद्यपि।
शिवशक्त्यासर्वमंत्राजनितानियुक्ताश्चतथाप्यस्यान्येभ्योमहान्विशेषइतिप्रस्तुतंनिर्वाहय
त्यपिशिति। यदेतत्परमंधामसर्वेषामालयःशिवः अस्मादेवमनुत्तमामंत्राणामोधश
प्रथमाधिकारात्प्रभृतिविदानन्दात्ममहासामान्यंयतनस्यजिह्वपंपरंधामशाक्तंतदे (त्यत्यः
वशिवात्मकंविश्वस्याश्रयश्चिद्दिरात्मताविनाकस्याप्यप्रकाशनात् अस्मादेवनतत्यतएवत।
दस्यस्याप्रकाशमानत्वेनाभावात मंत्राश्चेतिवकारात्मायादिविश्व अस्मादेतदधिष्ठानादेव।
वासांचशक्तयोमंत्राइतिचोभिन्नक्रमोपियुक्तंचैतद्यतः॥

ममत्वः निष्प्रपंचोनिराभासस्त्वायकस्तारणःशिवः नित्योनियामकोह्येषांनेनासंनि
नियतंभवःसर्वदिककलाकांतिकृतनदपरामृष्टस्वएषांमंत्राणांनियामकोनियो (चेतसा॥
का अप्रंप्रीचंइच्छामात्रादेवनेतावहिराभासकःस्वात्मसाकारकृत्स्व अतश्चप्रधानभूतोनायकोपि
अनपलवइति अनआणवादिमलेभ्योनिष्क्रान्तत्वेचनिष्क्रांतायतः एवंनिष्प्रपंचोनिराभा॥

समस्तेतियोऽयं प्रपंचोजगद्धे विश्राम आभासाःसंकुचिताः प्रकाशाः त्रायकःसर्वरत्नाकरः
तारणमोचकोतत्त्वशिवः श्रेयोमयपरमशिवस्वरूपोमृत्युजिन्नाथः एतदेवत्राणमित्यनेन
स्फुटीकृतंत्राणं ह्यत्रस्तवेनतेषांसंसारभीतानांएतत्त्वात्तरवरणंसाद्रूपेणनेत्रनाथस्यनिर्वचनं
यदाह ।। नयतेमेतत्स्वभावंततात्रायतेमहतोभयात् नयनात्त्रतथात्राणान्नेत्रमित्यभिधीयते
किंचैतत् । जीवनंसर्वभूतेषुनेत्रभूतंप्रकीर्तितं ।।
यथानेत्रंचतत्त्वभावप्रकाशनंतथेदंचिन्नेत्रमशेषप्रकाशकत्वान्नेत्रभूतमित्युक्तं अतःसर्वेषांजीव
नं उक्तंचश्रीप्रत्यभिज्ञायां ज्ञानक्रियाचभूतानांजीवतांजीवनंमतमिति तदिदंथमयंनाथः ।।
निर्णीतंचैतत्प्रागेव । एवंसामान्यव्याप्त्यास्यमंत्रनाथस्यान्यमंत्रेभ्योविशेषमुक्त्वाअक्षरव्याम्नाया
त् ।।
समस्तमंत्रनाथस्यस्वामित्वपरमेश्वरः ।। प्रणवःप्राणिनांप्राणेणजीवनंसंप्रति-
ष्ठितं गच्छतिप्रणवःसर्वकलाभिःकलयेच्छिवं षट्प्रकारंमहाध्वानंषट्कारण
पदस्थितं नदतीतिविषयासर्वंतंकारणप्रचोदितम् स्वरूपंयत्स्वसंवेद्यंसम्यक्तत्त्टमि
लक्षणं सर्वासतपदार्थावंसविसर्गपरंशिवं पूर्णंनिरन्तरंतेनपूर्णकृत्यात्पूर्णया
सोऽस्त्रावयासभावस्यास्वस्वरूपासदोदिता इच्छाज्ञानक्रियारूपासाचैकाशक्तिरुत्तमा।

ने·
यो·टी·
१४२
८२
67

प्राणिनां सर्वजीववतां सर्व तथाप्रकृते निर्मंत्रशक्तिमान्नाशिवः स्मृतः ॥ शेयकार्यतोन
कारणप्रथमाभ्युपगमकल्पनाहतपरामर्शात्मसामान्यस्पन्दरूपः प्रणव एव प्राणाः तं विना
ज्ञानकारणघटनात् एतस्मिन्हि सति तेषां जीवने प्राणापानादिप्रसततान्म ॥ सम्यक्प्रतिष्ठा
मेति अन्यथा भस्त्रावायुवदप्रतिष्ठितमेव स्यात् तदेवंभूतोऽयमन्त्रः कृतमशेषं वक्ष्यमाणा
कारोकारादिकलाभिः सदस्यातेन्यात्स्थगाभास्ताभिरेव रक्षान्तिविमर्शपुनयामसनान्त·
मामसात्करोति शिवं च कलयेत्परावाग्न्याया विसर्गेण अथ च कलयेदेकविंशाधिकारनिरू
पितदशावरोहक्रमेण हृदन्ते क्षिपेत् तत्परामृतसिक्तं बिम्बविद्ध्यात् एवं शिवामृतसेक
मरसीकृतपुरतत्त्वादिरूपं षोढाध्वानं ब्रह्मादिशिवान्तकारणषट्पदावस्थितं सपव पूर्वो·
क्रप्रथमाभ्युपगमरूपः प्रणवः मध्यमं वाल्हतात्मनाविषयावेदनप्रधानयाशक्त्या प्रबोधि
तं मध्यधामोर्ध्वारोहारोहयुक्तान्होति परधाममहानले क्षिपति ततोऽपि पूर्वनिर्णीतस
रूपादिशब्दवाच्यं षष्ठं च परमशिवाख्यं बिन्दुं च नंधाममसविसर्गमिति परस्मात्तेभ्यामोत्म
नाशक्तिसामरस्यं तेन तृतीयबीजपुनयवष्टम्भसादिनेनाशिवामृतरसेनयेच्छादिशक्तिग्र
घसामरस्यात्मास्वादिनास्वप्रकाशास्वाद्वाराच ॥

पराहंविमर्शपुनरात्मस्विनात्मीयपरस्वभावेनविच्छातानादिशक्त्यात्मनिकिंचित्संकु॰
चितेतिष्ठंती स्वस्यात्मनश्चिनाथस्यस्वरूपभूतैकैवेतमाशक्तिःपराभट्टारिकासैवपूर्णतेप
रमशिवतच्छक्तिसामरस्यमापाद्यतेनयाविश्वमितिव्युत्पत्त्यापरिपूर्णपूर्णकृतिस्तुयात
च्चिदेग्रेकृतंविश्वंनिरन्तरंपूर्णंसर्वंसर्वरसात्मपरशक्तितद्वत्सामरस्यात्मकुरुते तदियम॰
स्त्रावस्थाप्रागुक्तापरथामायामंत्रीमसमाहात्च्छक्तिमांशिवपरस्परतइतिप्रवहितसंबन्धःग्रहा
तिप्रणवइत्युक्तिस्फुटयति ॥ उद्गीथात्मरसंवदंतत्त्ववर्णपदात्मकं भुवनानिकला
मंत्राःकारणानिषट्देवत ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चापीश्वरश्चसदाशिवश्चशिवश्चेति।
इत्थंसर्वमादिभूतत्वेनगीयतेइत्युद्गीथःप्रणवःउद्रूपेतत्रैविमलेथाग्निश्रयषट्कंकारण
षट्कंचसमस्तमनन्तःकोटीकृतमवस्थितं प्रतत्त्वम्॥ स्वशान्त्यातष—गात्मममेलयः।
स्थानपार्थिव्यापरस्फुरत्तात्मनाशान्त्याषस्यामय्यानाकारणानांचत्यागात् समस्तमेधकार॰
णातीतंपरधाम्निप्रणवोच्चारणान्तेविश्रमितव्यमित्यर्थः एतदेवप्रणवकलाप्रदर्शन॰
क्रमेणविभजति॥ अकारश्चउकारश्चमकारोबिंदुरेवच अर्धचन्द्रोनिरोधीचनादोनादा
न्तएवच कौण्डलीव्यापिनीशक्तिःसमनाचेतिसामयाः॥

ने.
घो.टी.
२४२

कैरणादिलीनिशक्तिविशेषणं प्रकाटयेतिमंत्रावयवाः शोनिर्णीततत्वाः सामयाद्येयाऽत्य
र्थः तदुक्तंश्रीस्वच्छन्दे समनावधिपर्यन्तंपाशजालमनन्तकमितितदृर्थम् ॥ निष्कले
साभासंततः समनान्ताकलनामयानिष्क्रान्तंतदुच्चार (वान्मनत्वंचशक्तिश्चैवतथात्मना ।
णान्तेनिरावरणमप्यनभिषिताशिवशक्तिध्यामिकंप्युद्दामतत्वं तदेवतत्रोक्तंषट्भेदेनसा।
वेद्यादिरूपमुन्मनाशक्त्यात्मतदेतन्मेयपदंपरमाशिवविश्रान्त्यनासादनात्माभासं श्रत्य
णीयः संकोचं यावियत्पर्यन्ताशेषविश्वोत्तीर्णविश्वमयतान्त्याभासकेतत ॥ निराभासंपरत
त्वमनुत्तमं ॥ निराभासमितिप्राग्वत् तदिदृर्थम् क्रमाक्रमसमारोहयुक्त ॥
पूर्वोक्ताध्वकारणषट् षट्त्यागात्समप्रोक्तंलयमालयमुत्तमं ॥ त्यागात्सममंथामोत
मम् लीयतेविचलत्यस्मिन्सर्वमितिकृत्वालयं आलीयतेपरंसाम्यमासादयतीतिकृत्वा आ
लयंचलयमित्यायुक्तिंस्फुटयति ॥ तत्रसर्वेप्रलीनास्त्वतत्समासनत्वसादतः तच्छक्ति
तच्छक्तिबृंहितत्वादेवशाक्तत्वमयापवेश्य (बृंहिताःशाक्ताःपरिपूर्णाभवन्तिहि ॥
र्थः तदत्रलये ॥ क्रमंतेषांप्रवक्ष्यामि ॥ येनक्रमेणतेकारणाद्याः ॥ लीयन्तेमरमन्दरिः ॥ त
मकारादिवाचकक्रमंवाच्यदेवतातदाश्रयतदधिष्ठातृब्रह्म ॥

कलातदधिष्ठेयतत्वादिप्रपंचेनमहादिशति ॥ अकारंब्रह्मदेवत्यंहृदयंयावदध्वनि क
अकारविमर्शात्मकंयामरसृष्टिसंवित्स्वरूपंब्रह्म (लाष्टकेनसंयुक्तंकलयेत्सर्वजंतुषु ॥
देवताकंपादांगुष्ठाद्यादन्तेयावदूर्ध्वीकृतानन्तभुवनादिप्रपंचपृथ्वीतत्वाधिष्ठानत्वरूपमारण
सद्योजातब्रह्मकलाष्टकेनयुक्तंसर्वजंतुषुकलयेत् ईश्वरःसर्वभूतानांहृदयेववसतेर्जुन भ्रा
मयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानिमाययेतिस्थित्यातेषांविविक्ततांविकल्पसंवित्सृष्टिंकुरुते ।
सद्योजातकलानामतोनिर्दिशति ॥ सिद्धिरिद्धिधृतिर्लक्ष्मीर्मेधाकान्तिःस्वधा स
पश्चिममितिकोटीकृतपृथ्वीव्यापिकंव (द्योब्रह्मकलाजाताःपश्चिमंव्याप्यसंस्थिताः
कंश्रीसद्योजातस्यस्थितिकारिवातच्छक्तयस्तथावितताभिधानाः अथोकारपरामर्शरूपवा
चदेवतादिप्रपंचंकलानामग्ररूपंप्रदर्शयति ॥ रजारक्षानिरतिःपाल्याकाम्याह
सामतिःक्रियावृद्धिर्मायाचनाडीचभ्रामनीमोहनीतथा वामदेवकलाह्येतावैस्लवा
श्रीवामदेवस्यसंहृष्टिकारि (शोभवस्थिताःकण्ठान्तंयावत्स्थानमापोव्याप्यस्थितास्ति
ताच्छक्तयःसमृचिताभिधानास्तयोदशेनाःश्रीस्वच्छन्दे वृद्धिकायेकेवपीठि (माः

ने.

घो-टी.

१४४

५८३

तामनोन्मनीचत्रयोदशोस्यतावाम्भेदोहृष्यते वैसवांशाइतिप्रकृत्यंततत्वाधिष्ठानरिविस्वाख्ये
स्थितिसंविदात्मनिभगवद्रो एतत्सर्वमकारेणाविमर्शायुक्त्यानः कोडीकृतेमकारपराम
र्शंपतथैवाद॥ तमामोहाख्यानिद्राम्रसुमीयाभयाज्ञया अघोरस्यकलास्यतारौद्रोशेतत्व
अघोरस्यसंहरकत्वानकलाख्यसूचितसंज्ञाः वास्थिताः ताल्वंतेयावतस्थानमम॥
रौद्रांशाइतितालुत्वव्यापिमायातत्वाधिष्ठातः पुरुषकारकलाविसर्गरूपस्यास्यसंहरत्संविदात्म
नोभगवदंशरूपस्यरुद्रभट्टारकस्यैताअष्टौकलाइत्यर्थः एषाचतत्वस्थितिः॥ तेजसीव्याप्तिरु
नमा॥ कलानांयावतीव्याप्तिस्तत्वानांतद्देवदीतिश्रीस्वच्छन्दादिष्टनीत्याविद्याकलाव्याप्तिसारे
स्तुतमपदाशयः एतद्रूपरिसूमध्ये॥

निवृत्तिश्चप्रतिष्ठाचविद्याशांतिस्तथैवच पुरुष
स्यकलास्त्वेताईश्वरेतुव्यवस्थिताः वाग्वावरणमाश्रित्यविंदन्तेयावरुद्रवलाः॥
पुरुषभट्टारकस्यैवेश्वरात्मा निवृत्यादिशांत्यंतकलाकोडीकारः ईश्वरइतिविंदुविसर्गरूपईश्वर
तत्वाधिष्ठातरीश्वरभट्टारकइत्यर्थः तत्कलाइतिसामरस्यापादनादीप्ताः एषाचदशाक
लापंचकस्थितिः॥ ॥

ध्यानस्यतुर्यातत्वस्यातत्तयांख्या॥

अथैतदुपरि ललाटादारभ्य नादान्ते संप्रवक्ष्महे मांत्रं प्रमेयं ॥ यश्चैतन्नादाख्यं पदम् ॥ पर
व्योमव्याप्याव्यात्मेत्यर्थः ॥ व्याप्तिः सादाशिवी मातृव्योमाख्या शून्यरूपिणी ॥ तारास्तु
ताराः तरणी तारयंती सुतारिणी द्वादशान्तपदारूढास्तर्यान्तास्तु कलाः स्मृताः ई
ड्रिये स्मादृश्यं यत ईशानस्य कलास्थिता (शानस्य कलास्थितापंचवैकारणात्मिकाः ॥
स्ततः तर्यान्तास्तर्यातीतरूपाः अतश्च संसारतारकास्ताराः युक्तिनाम्न्यः कारणात्मिकाः
पंचविधकृत्यकरणे साधकतमाः तदीदृशोयं ॥ (स्थूलस्त्वेवं समाख्यातो ह्यध्वा वै ब्रह्मभूत
ब्रह्माणीशानादीनि भूतानि व्योमादीनि तद्रूपस्तत्र ने:
पंचव्याप्तिरूपः अध्वैवान्तर्भूतं ॥ तद्रूपकमतेवक्रम् ॥ कथितः इति शिवाः स्वतं मूर्ध्नि पतति
सृष्टिकारणा आप्यायस्तु भवेत्तेनेत्यत्र पतत्कलादर्शयति ॥ सकलं चैवं मतोवहस्य सद्धाने
तपद्याः स्थितम् ॥ यश्चाव चन्द्रः कथितः स्रावको बिन्दुमूर्धनि तच्छृणुष्व स्तन मत्पिष्टं
कलायुक्तं महेश्वरि ॥ ज्योत्स्ना ज्योत्स्नावती चैव सुप्रभा विमला शिवा अर्धचन्द्रकला हे
ताः सर्वज्ञपदसंस्थिताः विद्यावरणसम्बद्धाः मंत्रकोटिविभूषिताः क्रियाशक्तिस
रूपास्तु संस्थिता विमलाः शुभाः ॥

ने॰ सर्वज्ञेयत्वदं तत्र संस्थितास्तद्रूपास्तत्प्रसादाश्चेत्यर्थः अथ च सर्वज्ञताद्यगुणप्रपंचरू
यो॰ टी॰ पापताः अत एव च स्वप्रकाशप्राधान्यात्तच्छक्त्योपिन्योन्त्राद्युचितसंज्ञाः विद्याभिर्मालामंत्रैः
कृतेनावरोणेन परिहृत्यव्यवस्थानेन सम्बद्धा युक्ताः मंत्राः कूटाक्षरादिरूपाः सृष्टिकारिता।
२४५ क्रियाशक्तिरूपाः तथापि कार्येणानाविलीकृतत्वाद्विमलाः अनुग्रहप्रवणत्वाच्छुभाः
अथैतद्रूपरि॥ रुन्धती रोधनी रौद्री ज्ञानबोधा तमोपहा निरोधिका कला ह्येताः सर्वदेव
अनायातपरशक्तिपातानां (निरोधिकाः नित्यत्वमा महाभागा वामाशक्तिस्वरूपिकाः॥
सर्वेषां ब्रह्मादीनामपि निरोधिका नाद्यादिदशासमावेशपरिपंथिन्यो नुरूपा रुन्धन्यादिनांन्यः
परमशक्तिपातधृतानां तितज्ज्ञानप्रबोधतमोनाशहेतुत्वाज्ज्ञानबोधाद्याख्यापताः बुद्धाबुद्ध
नामयोर्ध्वप्रसरणनिरोधित्वान्निरोधिका कला नित्यत्वमिकाद्यगुणव्याप्तिका वामाधिष्ठि
तत्वात्तत्स्वरूपापताः शक्तयः अथ तदूर्ध्वं विमर्शप्राधान्येन यद्दीप्तिमयेनादेशमवितस
माख्याः शक्तीराह॥

पताः स्वतंत्रतायुक्ताः इन्धिका दीपिका चैव रोचिका मोचिका तथा ऊर्ध्वगामिन्य इत्ये
सकले निष्कले स्थिता ज्ञानशक्तिस्वरूपास्त्वेताः सार्वज्ञ(ताः कलानादसमुद्भवाः॥

दापिकाः ऊर्ध्वगामिनीनादान्तपदस्थाशक्तिरशेषशक्तिश्रेणीशोभितत्वाद्बहुवचनेन निर्दि
ष्टानादेनाद्याश्चिममृद्वउल्लासोयासां सकलेचोपायष्टुविषयशब्दशक्तिमभिनादेसाविका
न्ताः निष्कलेतत्त्वसूक्ष्मध्वनिमात्रात्मनिनादान्तेऊर्ध्वगामिनीच्छाशक्तिप्रधानशान्तदशाप्र
वेशव्याप्तातात्मवेशप्रदाचशक्तिरितिविभागः स्वतंत्रतायुक्ता इत्युक्तातंव्यगुणप्रपंचतामा
र्गादर्शयति ज्ञानशक्तिस्वरूपा इतिवदनिरोधिकांतेक्रियाशक्ते नादेऊर्ध्वेचेच्छाशक्ते व्यापिनि
त्यादिशान्ति अर्थार्थे ।। सूक्ष्मा चैव सुसूक्ष्मा च अमृता अमृतसंभवा व्यापिनी चैव विख्याता श
क्तितत्त्वसमाश्रिताः अलमशक्तिसंबन्धाच्चिच्छक्तिसमधिष्ठिताः शक्तितत्त्वंस्थिता ।
इच्छाशक्तिप्रधानायाभुवोज्ञानशान्त्याद्यपेक्षयासूक्ष्म (स्थिताश्चिन्मात्राअपिलालिताः ।।
तेतितच्छक्तीनामपिसूक्ष्मत्वानात्मकर्षादानन्दस्पर्शप्राधान्यात्तत्वदत्वाद्व्यामिकत्वाच्चसूक्ष्माद्याः
संज्ञाः व्यापिनीतिविशेषेणाख्यातावसनविलोव्यथामनिविष्टशक्तिपदाद्युपरितनकक्षेषुस्थि
ताशक्तितत्त्वमितिशक्तिव्याख्यस्थानद्व्यव्यापिनत्वशक्तिस्थानमेवव्यापिन्याः शक्तिपदोऽध्वग
मृन्याश्रयत्वात् एताश्चचिच्छक्त्यधिष्ठितत्वादेवचिन्मात्ररूपा अपिलालितामहामायाकृततांव ।

ने· मात्राभेदाख्यातिरूपत्वादीशत्वमेषतामिवग्रामाः चिन्मात्ररूपत्वज्ञानशक्त्यतिशयानादि-
यो·टी· बोधत्वे अथव्यापिनीशक्तेरन्तर्भूताः शक्तीर्दर्शयंश्छक्तिपदेऽर्थगतं व्यनक्ति ॥

२५६ व्यापिनी व्योमरूपा च ह्यनन्तानाथसंज्ञिता अनाश्रिता महेशानि व्यापिन्यास्तु कलाः स्मृताः
व्योमेत्यनाकृतत्वात्कालानवच्छेदादनन्यस्वामिकत्वादनन्याश्रयत्वाच्चैवमाख्याः एता व्यापिन्या-
इति सूक्ष्मातिसूक्ष्मदशायाः आसां च पूर्वं निर्दिष्टं चिन्मात्ररूपतयानादिबोधात्मगुणप्रपंचरूप-
त्वम् अथ व्यापिनीपदोर्ध्वं समनायामनि समनारूपविज्ञानमिति श्रीस्वच्छन्दोक्त्या सूचिताः
समनाशक्तीर्दर्शयति देवः ॥ सर्वज्ञा सर्वगा दुर्गा सर्वणा स्पर्शणा धृतिः समना चेति विख्या-
व्यापिन्यन्तस्य सर्वस्य ज्ञानाद्व्योमेः दुरधिगमत्वात् प्रा ताः एताः शिवकलाः स्मृताः ॥
न्तसंख्याविश्रान्तिदत्वात् स्पर्शणीयत्वात् उक्तविषयावरणाद्विश्वस्य मननमात्रात्मतापादना-
देवता एवमाख्याः शिवस्याशिवतत्त्वाधिष्ठायिनः परशिवभट्टारकस्य कलाः शक्तयः एताश्च

इच्छाशक्तिमधिष्ठाय इच्छासिद्धिप्रदायिकाः शिवतत्त्वे समाश्रित्य सम्पूर्णाः शिवप्रभाः अनन्त-
एतदन्तत्वादिच्छाशक्तिव्याप्तेरिच्छाशक्तिमधि ॥ शक्तिमेयानाः सूक्ष्मश्चामनन्तनिर्मलः

६५

65

प्रबोधकोनिरूप्येत नतस्मादनुभूयतेनुभविश्वैकरूपत्वात नन्वघनादिज्ञानादृते भावाः केनवि
द्विषयीकृताः ज्ञानंतेषामस्तीयात मेतस्मादवसीयते इति कालिकाक्रमेक्रनीत्या विच्छक्तिरे
वविश्वस्याभासनहेतुरनुभूयते क्रियाशक्तिरेवनिर्माणेन कथमुक्तेनानुभूतंमकारणमि
तिसत्यं वहिः प्रसरंतीशक्तिर्विश्वाभासकतयानुभूयते अंतरंतु विश्वकारणंशिवशक्तिसा
मरस्यमुक्तयुक्तेर्नपरिच्छेत्तंशक्यमित्याह ॥

उपादानंतस्याःशक्तिः सर्वत्रैवविभाव्यते
यथासर्वमनुस्यूतंक्रियाशक्त्याप्रदृश्यते क्षोभ्यक्षोभकभावस्तुप्रत्यक्षोनैवकर्हिचित
विभाव्यतेस्फुटमनुभूयतेयथैवयथोत्पन्ने संबन्धेसमवायात्तुकारणंनहितद्बुधाः ॥

नष्टेन्येः सर्वमितिघटपटादिक्षोभ्यक्षोभकभावः शिवशक्त्योः सर्गाद्याभासनोचितप्रायः
स्पन्दस्तदेवसमवायादितिसामरस्यात्संबन्धमितिसर्गाद्याभासनौचित्येनस्फुरत बुधाः श्री
श्रीकण्ठानन्तेशसदाशिवाद्याः कार्यते स्वशक्त्याभासतेतेनविश्वमितिकृत्वाकारणंकर्त्तृ
विदः समावेशेनसाक्षात्कुर्वन्ति तदुक्तंश्रीस्वच्छन्दे प्रकाशमात्मासृजतेसर्वंजगत्स्थावरजंगमं
स्वतेजसावरारोहेव्योमसंक्षोभ्यलीलया उपादानंततस्तस्योक्तंसंबन्धेसमवायतः इति श्रीश्री
कण्ठासमपि प्रवर्तनेश्वरात्सर्वमिति द्रष्टव्येतदेवाह ॥

ने॰
यो॰ टी॰ परिपूर्णत्वान्नास्य का   अकामतः सृजेत्सर्वं शान्तात्मा शाश्वतः परं ।।
मः फलाभिलाषः कश्चि
दित्यकामात् शान्तेति स्वस्वातंत्र्यादेव नतु भेदेश्वरवदुपादानाद्यपेक्षया यथोक्तं उपादानं तु मा
५५ शक्तिरिति सर्वं चराचरमिति अचराचरमपि जीवजातं कद्दते जगद्रूपं सर्वं भगवान्सृजति स्व
रूपगोपनावैचित्र्येण अवभासयति नतु नादिसिद्धं तद्विपाशायः एतत्प्रकृते योजयति ।।

एवमुक्तेन विधिना मंत्राः सर्वे चितात्मनः शिवाख्याः शक्तिरूपाश्च तथैवात्मस्वरूपकाः
त्रिस्वभावाः समुद्दिष्टाः सर्वत्रशालिनः भवन्ति सर्वदाः सर्वे सर्वगाः सर्वरूपिणः ।।

एतदुक्तं हृद्या परमशिव एव स्वभि[वल]तौ स्वशक्त्या विश्वमाभासयति ततो मंत्रास्त्रिषु शिवादित।
त्वेषु शिवाद्याख्याः शिवादिस्वभावाश्च ज्ञात एव च सर्वसामर्थ्यादियुक्ता नतु यथान्यथाधियः
एकः शिवोऽविकारी तच्छक्तिश्चाप्यतो न ततो शक्तो विकुर्यात् स्यात्वेयदा चैतन्यविनाकृतो विका
रित्वादिति शिवस्वातंत्र्यमनास्थायान्यापेक्षत्वमेव मंत्राणामाहुः एतद्धि न समकूटयति ।। ए
तच्चाकृतप्रायं प्रागेवमव ।। अस्यायेच्छाख्याः ।। मन उक्तमपगतान वाच्छिन स्वप्रकाशस्फुर।

शिवोऽस्य नादिमान्याम शाश्वतः प्रथमोबलः ।। इच्छायाव्यापारादेवि प्रसरप्रविलंभिनः ।।
मायाशक्तिः परमात्मा उन्मनाशिवरूपिणी ।।

नातएवशिवरूपायैवच ॥ अस्तित्वमात्रमात्मानं क्षोभ्यं क्षोभयते सदा समनासा विनि

दिष्टशक्तिः सर्वाध्ववर्तिनी क्रोडीकरोति या विश्वं संहृत्य स्रजते पुनः ॥

अस्तित्वमात्रंप्रकाशात्ममहासत्तारूपमतस्य क्षोभ्यं समस्तस्य रणमहिस्रमात्मानंयदाशक्तिः क्षोभयतिशून्यातिशून्यादियवांतसमग्रजगदाक्रमणात्मनास्फुरतितदापरप्रमातृपदावरूढा आहृद्धिताशेषमंतव्यमननमात्ररूपत्वात्समनाश्रया अतएवसर्वाध्वनिवर्ततेप्रथमोल्लेखकल्पतयास्फुरत्यतश्च विश्वंक्रोडीकरोति अयंचास्यक्रोडीकारोयदेतत्संहृत्यस्वाभेदात्मतानिमज्जनेन शून्याभासतयाभास्यस्रजतीदंतयाप्रथयति गर्भीकृताशेषविश्वसृष्टिसंहारप्रपंचमहासृष्टिशक्तिरूपतयास्फुरतीत्यर्थः एतदेवपुनः शब्देनद्योतितंपुनः पुनः संहृत्यस्रजतीतियावत्। संहृत्येत्यनेनचशून्यातिशून्यात्मव्यापिनीभूत्वास्रजनीत्यनेनतत्रशक्तिभूमिः यदाह ॥

कुण्डलाख्यस्त्वनेनान्तः कुण्डलाख्यामहाशक्तिः हृतीयाप्युपवर्ण्यते ॥ शून्यवदिक्कृतपारवश्यात्मताख्यामनेनव्यापिन्यपिक्रोडीकृतानिदर्शितं उपवर्ण्यतेसैवेत्यंव्यवह्रियते याचैषाऽन्मनाख्याशक्तिः समस्तभावाभावाक्रमणाभावाभावसामन्यावभासात्मसमनाव्यापिनीशक्ति।

ने· रूपतयास्फुरितासैववाच्यवाचकात्मशाक्तरूपंविश्वमवविभासयिषुःक्रोडीकृतवाच्यांपद·
द्यो·टी· वाचकसामान्यनादरूपतयाप्रथमंस्पन्दतइत्याह॥ ध्वनिरूपोयथास्फोटस्तत्रदृष्टाह्यविकृविग्र
१३९ हात प्रसरत्यतिवेगेनध्वनिनापूरयंजगत मनादोदेवदेवेशःप्रोक्तश्चैवसदाशिवः॥
६० स्फुटत्यभिव्यज्यतेतस्माद्विश्वःशब्दग्रामइतिस्फोटःशब्दब्रह्मातएवध्वनिरूपःशब्दनस्वभावः
ग्रहदृशादित्यनाकृतोद्रेष्टेकरूपात्मनादामर्शात्मनःप्रकाशानन्दघनाविकृतरूपादतिवेगेनाभ्युच्छि
नडुतनदीघोघवत्प्रसरन्निकीदृक ध्वनिनावर्णाद्यनुरणनरूपेणनादान्तेनजगद्विश्वमापूरयन्नाम
र्शिनेनात्मसात्कुर्वन्सएवनादभट्टारकोऽकृतकाहन्तेदन्तासामानाधिकरण्यविमर्शात्मकपरवि
त्यकाशरूपइति नादःसदाशिवइतिसामानाधिकरण्येनोक्तेराशयःप्रसरतीत्युक्त्वापरवाक्
छक्तिरेषपारमेश्वरीत्थंस्फुरतीत्यादिशति अत्रचनादान्तोऽप्यनुप्रविष्टः अथ॥
ध्वनिरध्वगतोयत्रविश्राम्यतिनिरोधितः निरोधिनीतिविख्यातासर्वदेवनिरोधिका॥
अध्वगतोऽशेषव्यापकोनिरोधितोनादान्तोभट्टारकोयत्रविश्राम्यतिसव्यापिनिनिमज्जनेनायत्तां
यामिनन्मज्जयति सानिरोधिकाऊर्ध्वव्याप्त्यावारिका यथोक्तंश्रीस्वच्छन्दे॥

निरोधयतियादेवान्ब्रह्मादींश्च स्वराधिपे निरोधिकेतिसमाख्यातेति परमशिवाभेदाख्याति
द्वेवब्रह्मादेर्निरोधइत्याह ।। अतस्त्वाभेदाख्यात्यैवतत्राख्यानांनानात्वमित्याह ।।

निरुद्धस्यमहेशानमहिमानप्रवर्तते ।। असंख्यातास्वकोघोवैमंत्राणांतत्रसंस्थिताः ।।

किंच ।। लभंतेतत्त्वविष्टावै ।। येतन्निरोधिकापदंप्रविष्टायोगिनस्तेतदेवल्लभंते नोर्ध्वमभेदव्या
प्तिं सदित्याद्युत्त्यायोज्यं यावेयंनिरोधिकाख्यामायोकला ।। सबिंदुश्चेश्वरःस्मृतः ।। परैवशक्ति
च्छाशक्तिव्याप्त्यासमनानःशाक्तानंतपदमुन्मील्यज्ञानशक्तिव्याप्त्याशक्तप्राधान्यमुन्मीलयं
ती समस्तवाचकाभेदिनादामर्शमयतात्वनिमावात्मनादानव्याप्तामाभासितांनिरुद्ध्यसम
स्तवाच्याभेदप्रकाशरूपास्फुटेदंतादंतैक्यविमर्शात्मेश्वररूपविन्दात्मतांगदृक्तातिनवनि
रोधिकापदाभासनसमनन्तरमेवविंद्वात्मतांगदृक्तात्यापितमध्ये ।।

सदाशिवास्तंमूर्ध्निपततिस्वहृदिकारणं आप्यायस्वभवेत्तेनसोवचन्द्रइतिस्मृतः ।।
विमर्शप्रधाननादकलावाच्यसंहारप्रधानास्त्वमंतानिरोधेननिरोधिनीमदंश्रित्वासमस्तवा
च्याभेदवेदनात्मविंदुदशांसिसहस्रः प्रथमंकिंचिदुन्मज्जद्वाच्यप्रधानामर्थचन्द्रदशांप्रयती
तितातात्पर्यं पदार्थस्त्वाशिवस्यनादात्मनःसदाशिवनाद्यस्यसंवन्ध्यस्तंस्फुटमिदंताभा

न॰ सात्मसृष्टिवीर्यस्य सृष्ट्यस्य विश्वमतात्मनो विंदोर्मूर्ध्नि पततिचिन्मूटयात प्रथममभिष
षा॰टी॰ तियदातदासमंत्रावयवोर्धचन्द्र इत्युच्यते यतस्तेनाप्यायोभवेत्तद्भूमिकावद्रूपस्य सृष्टौ चन्द्रा
काराद्दृष्टौ विन्द्वात्मा क्रियाशक्तिर्दशोदयते एषयावेन्दुः विंदुपदादूर्ध्वमारोहतां॥ संहारः
५८ सर्वभूतानां॥ नादादधोधरोदहतोत॥ सृष्टिकारणमेवच॥ तदित्थं विन्द्वात्मक्रियशक्तेः॥
स्फुटीभूतायाः पृथग्भूतवाच्यवाचकमात्रदशादर्शनायाह॥

एषविंदुः पृथग्भावमवभासयन्प्रथमं मायाश्रयपुंसामवि
मकाररूपोभवति अत्र च रुद्राधिष्ठानेतिशेषः एषमकारः प्रत्त

मकारोह्यसौवैरुद्रोवर्णा
संघट्ट उत्तमः॥

त्यगणापेक्षयाप्रकारोकाराभ्यां मात्रान्तरापेक्षयानवर्णान्तरेभ्योप्युत्कृष्ट उत्तमोतिशायेनो
द्वतरूपत्ववतीवर्णानां संघट्टो विश्रांतिस्थानं पिण्डाहरसंवधिनो द्विवर्णासततत्तत्वाचक
तांभजमानायावत्तपायाग्रंथ्याद्वेदिस्ततोऽस्यारमकारेध्वनिरूपतामाविष्टास्तावनविश्वे
घाविभेदविवेदनात्मविंदुध्यामिमाविशतिस्तुतां तेच दीर्घरूपस्वतद्गुणानीयवाच्यसतास्तीत्यपि
ववर्णसंवद्धाः इत्थंच पूर्वोक्ताशक्तिर्मायाग्रंथ्याश्रयः मकारात्ममंत्रावयवरूपतामापन्ना
विश्वजगदात्मतया॥

यदास्थितिं न लभते सेवात्मा खे सृष्टिकारणं प्रतिष्ठाप्य उकारस्तवि
स्तृतात्माद्भवत्यसौ॥

सोन्तरवमितित्वइतिसंविद्रूपेतन्मयत्वंकृत्वाप्रमाणप्रधानत्वात्स्थितिदशायाःप्रमाणस्यच
स्तेयाच्छुरितसंविद्रूपत्वादेवमुक्तमतएवसृष्टेर्मेयप्रधानायाद्दशायाःकारणंप्रमाणरूपसं
विदन्तर्वर्तिनएवस्वाभासाःपृथग्विमृश्यमानाःप्रमेयतयास्फुरन्ति अत्रचमत्स्यवलनसं
योगाद्रूलकेमीनमाश्रितेतिश्रीमीनकुलोक्तदशापूर्वापरकोटीमेलनेनगलकोटरेकृतप
दासंविद्रश्मिषण्मेयात्मकोकाराणसर्वरूपा उकाराद्दामंत्रावयवउच्यते सचप्रतिष्ठायांगर्भीकृ
तावाद्विप्रकृत्यनन्तरयोर्विद्यांशितत्वायांप्रतिष्ठाकलायांसंख्यासंख्यानांप्रथायस्यातएवत.
स्यदाधिष्ठातृशिवइतिसंविन्मयविश्वभट्टारकामर्शितात्मातादृशः एवंतावदन्मकारःक.
लायाःसंहारदशाप्राधान्यंगर्भीकृतप्रमादिमायान्ततत्त्वसमकंविद्याकलाव्याप्तिरित्या
यन्नस्तत्त्वापितिशिक्षयति । अथकण्ठादवरूपत्मद्दशायांसंविदि ॥

निःसृतिस्तुयदासर्वंनिष्पन्नंप्राणवैविभु अकाराख्यंपरंधामवत्सासौकमलासनः ॥

सृष्ट्यंततत्त्वसर्गनिःसृतेःनिःसृतिः अतश्चावरोहक्रमेणैतदन्तत्वात्प्राणवस्यअकारआसमंता
त् व्याप्तंयस्यतदकाराख्यंपरंधामप्रकर्षेणरूप्यते स्फुरयतेभेदेनविमृश्यतेनेनपरंधामेति
कृत्वाप्रणवैकदेशोप्यकारःप्रदेशोपिब्रह्मणःसार्वरूप्यमननिक्रान्तइतिस्थित्याप्रणवप

ने. यथा मसामानाधिकरण्येन निर्दिष्टः यच्चैतदकारात्मरूपं तद्धृस्ववाचित्वात्सृष्टिप्रधान
यो.टी. मेवेत्याह शिवाहृत्कमलकर्णिकारूढं ब्रह्मब्रह्माकमलासन इति चोच्यते द्वादशान्त वहृदो
१३८ विसर्गसंविन्यासं यथामेतद्विदितं वाक्तिः तदित्थं ॥ मंत्रसृष्टिर्भवेदेषा शिवस्य परमात्मनः ॥
९९ शिवाद्भिन्ना द्विसा नियतः प्रसृति कुण्डलाख्या
69 महाशक्तिर्विसृतं शिवतत्त्वरूपतया नादान्ताद्भिन्नत्वं स शक्तितत्त्वतया अकारात्मकारान्तमा
त्मतत्त्वात्मत्वेन मंत्रसृष्टिरुक्ता एवं परोपक्रमं पश्यन्ती वाक्प्रधानं प्राणात्ममहामंत्रसृष्टिम् ।
त्कामध्यमाप्राधान्येन मातृकासृष्टिमाह ॥ ततोष्टविधभेदेन पंचाशद्वर्णरूपिणी
वर्गभेदादष्टधात्वं वर्ग्यभेदात्तु पंचाशद्रूपत्वं (नशक्तिः परा सूक्ष्मा मातृकां तां विदुर्बुधाः ॥
भेदप्रधानतया चास्य वाक्प्रधानता मन्तव्या एवमपि समग्रवाच्यवाचककोटीकारात्मना पूर्णा
वैखरीजन्मश्रोत्रग्राह्यवर्णावैलक्षण्यात् सूक्ष्मा विश्ववाच्यवाचकसूति हेतुत्वाद्दत्तातामाता
तामातृकां बुधाः मातृकाचक्रसंबोध इति शिवसूत्रस्थित्या मातृकाज्ञानशालिनः किंचैषा भ
गवत्यभेदप्रधानतया परावाग्रूपा सती ॥ सा योनिः सर्वमंत्राणां सर्वचारणी वस्थिता ॥
गतेदं सृष्टिक्रमस्य प्रस्तुतत्वाद्यद्यपि प्राणवस्य व्याप्तिः प्रातिलोम्येनोक्ता तथाप्यानुलोम्येन तत्तो ॥

द्वादशान्तं भेददशासंहारक्रमेण उल्लासितमणवः सर्वकलाभिः कलयेच्छिवमिति अका
रस्य ऊकारस्य वा आदिवर्णानां स्थितत्वात् तत्त्वार्थत्वात् द्वादशान्तात् हृदयान्तमुक्तयुक्त्या ततस्थानं संविस
र्पिशीलनेनावरोहतः शिवामृतेन विश्वस्याप्लावनात् शेषकोशेकाविमातृकाप्रसरप्रथमांकुरक
लाकारविमर्शोदनन्तरं भूमिं दृष्ट्वा परामृतसेकसंस्कारतत्त्वापादितमहायज्ञाकृतियोग्यभावं त
देवविश्वे द्वितीयबीजोऽस्याः शमर्शेन परथा त्रिकृत्वाभीषामात्मन्य— परसमयसृष्टिसंहारसाम
रस्यमतत्वे उन्मना परमशिवाभेदमये प्रकाशानन्दस्वरूपे स्वथा त्रितत्त्वीयेबीजे स्थितयाविश्राम्यदि
त्याह ॥ पादद्वयेन बीजहृदयवीर्यं मन्त्रास्य सूचितम् यत एवं ॥ असावितीहस्य मंत्रराजः परस्या
परस्य परापरस्येति तत्त्वेणावेस्थात्म्यमस्योक्तं किंच ॥ न ह्येतिवीर्यमतुलममृतं हृष्टिसंयु
तं ॥ तेनासौ देवदेवेशो ह्यमृतेशः परापरः ॥ स्वतोऽकृतारंयेयस्मान्नस्यु जितेन वोच्यते
भरणात्प्रक्रियाणां नां सभैरवउन्निसृतः ।
प्रक्रियायां परतत्त्वादिपरिपाट्यां संगतानिव्रस्य
प्रकृतिमायाशक्त्यण्डानि तेषां भरणात् स्वात्मसात्कारात् एवमिहत्य मंत्रनाथस्यामृतेशादिरूप
तां निरुच्य प्रकृतानां सर्वमंत्राणां चितत्वात्मतां प्रस्तुतां निर्वाहयितुमुपक्रमते ॥

मे॰ एवमाद्याः स्मृता मंत्राः सर्वे स्युस्तत्तेजसः अधिकारं प्रकुर्वन्ति सर्वस्य जगतः प्रिये मो
यो॰ टी॰ चयन्ति च संसाराद्योजयन्ति परे शिवे मननत्राणधर्मित्वादनेन मंत्राणां इति स्मृताः॥
२३९ एवंशब्दः प्रोक्तमंत्रनाथं तद्वीर्यं चास्य शक्तितेन प्रोक्ता अस्तोमविनाशिपरास्तत्सार्वं चते जो
येषां मत एव चित्प्रकाशशक्तित्वादधिकारं स्रष्टादिजगतः कुर्वन्ति मुख्यतस्तु पाशमोचन।
शिवत्वव्यक्तात्मानुग्रहकृतो तत्त्वनिरुक्तिश्चित्यामनेन त्राणधर्मयोगान्मंत्रा उच्यंते यत एवम्॥
यस्मात्सर्वगता मंत्राः सर्वदास्ते चितत्त्वजाः शिवशक्त्यात्मरूपास्तु नित्यानुग्रहशालिनः॥
हेत्वन्तवदवच्छेदाभावात्सर्वगताः चितानाकलवत्कर्तृत्वातिशयभूतेः सर्वदा नित्यानुग्रहशालि
नत्वशिवशक्त्यात्मरूपत्वाच्चितत्त्वेषु जायन्तेऽभिव्यज्यन्ते किंच॥ अथातिविशेषणसमासः यो
गिज्ञानिनोत॥ मंत्राणां शिवशक्त्यात्मरूपत्वं विभागेन प्रथयति॥ सर्वशक्तित्वं वैश्वात्म्यात्॥
शक्तित्वं सर्वकर्तृता॥ शक्यते येनेति शक्तिः स्वातंत्र्यं तदेव स्फुटयति॥
अशिवहारकाः निग्रहानुग्रहकृतः शिवदाः शिवहारकाः॥ शिवशक्तिप्रभावा
पिनः॥ एतेषां सर्वविद्विं सर्वशक्तित्वमेव च तच्छिवत्वं समाख्यातं॥ जातमात्रादिफलदा भोगमोक्षप्रदा
सर्वानुग्रहकर्तृत्वं सर्वयफ
लदायकं॥

सर्वत्र तत्र तत्र तत्त्वादौ फलप्रदत्वमिति भावप्रबोधेनानिर्देशः ॥ यत्स्वरूपं यस्य साधनस्य
मंत्रदेवताराधनस्य तत्प्राणबुद्धिदेहाश्रयमंत्रोच्चारध्यानमुद्रोपायत्वात्त्रिविधं मंत्राणामा-
त्मत्वमणुत्वम् यथोक्तं उच्चारकरणध्यानेत्यादिश्लोकपूर्वे तच्चैतत्त्रिविधं ॥ एतत्त्रयं प्रपंचतो द
र्शयति ॥ आत्मनं तत्स्वरूपं तत्त्रिविधं साधनं स्मृतम् मंत्रो ध्यानं तथा मुद्रा ॥ साधनं प्रप
ञ्चोदितं ॥ दीक्षा मण्डलसंस्कारं यजनं जपनं तथा होमक्रिया तथा लक्ष्यध्यानधारणा
योक्रिया मुद्राबन्धस्तथा योगो योजनं तत्क्रियैकता ॥
दीक्षा च मण्डलं च संस्कार स्थापित्वा
साधात्मेति समाहारः लेख्यं यंत्रं एतदन्तो मंत्रस्य प्रपंचः ध्यानधारणा प्रपंचः मुद्राबन्धस्त्रिनै
कात्म्यात्मयोगाय योगो योजनार्थे पर्यवस्यतीत्येतन्मुद्राप्रपंचत्वेनोक्तं क्रियैकता मंत्रस्थानता
दीक्षास्थानपरमीकरणरूपात्रितयास्यापि प्रपंचः इत्येवं मंत्राणां त्रितत्वमयत्वमुपपाद्योपसंह
रति ॥ तत्त्वत्रयानुसारेण मोक्षो भोग
एवं मंत्राः समाख्याताः सर्वत्रैवाधिकारिणः ॥
मोक्षयोर्भोगे चेति शिवं ॥ समुच्चायाद्यामेः परमपदविश्रान्तिवशातो दद्रूक्तिं मुक्तिं द्वयमपिय
द्देतमसमं जगद्धारणानेत्रं निखिलमनचक्रप्रभुपरे त्रितत्त्वात्मेशानत्रयनि पदेवाथास्तमयं । ३

ने॰ इतिनेत्रोद्योते एकविंशाधिकारः २१ ॐ हृदयध्वनिस्फूर्जन्नरतरसुधासारविसरैर्निषिच्याशे
यो॰टी॰ षंयस्सर्वशिवरूपताशेविमृशति प्रकाशानन्दैकघनस्फुरणामयमाभासयतिचतत्सः शार्वंनेत्रं
१४॰ निखिलमनुनाथंकिमपितत ॥ पूर्वाधिकारोपक्रान्तमपिमध्येनेत्रप्रमेयव्याप्तिमभ्योमृतेमंत्र
तत्वंनिगमयितुम् ॥ श्रीदेव्युवाच असंख्याताःकोट्योवैमंत्राणाममितौजसां उक्तादेवे
नसर्वज्ञः सर्वगाःसर्वदाःशुभाः सर्वाःसर्वेश्वराःशान्ताःसर्वेश्चैवाधिकाधिकाः तासामे
वहिसर्वासांकथमप्यधिकोबली मंत्रराट्परमेश्वरः कथंमृत्युंजयःपरः संशयोमे
समस्तमोहृदिदेववदस्वमे पूर्वोक्तमंत्रसद्भावोह्यतोदेवेनमेकथ्यं तदद्यश्रोतुमिच्छा
देहहृदिदेवहृदयेस्वरसग्रामान् सर्वामंत्रकोट्यःप्राप्यतमंत्रान् (मिपरंकौतूहलंहिमे ॥
नाधिकमाहात्म्याच्छास्त्रेषूक्तयोक्तास्ततःकथमयंमंत्रराजोभ्यधिकइत्ययंमेसंशयोजातोय
तत्स्माद्धृदनिर्णयवाक्यंब्रूहि यतःपूर्वोक्तमेवमंत्रसद्भाववद्भ्राधिकारोक्तंनानाप्रमेयोक्ति
यावलीकृतत्वादपहस्तमिवसारग्राहिण्याधियाधिगंतुमिच्छाम्यथार्थंसर्वसारह्रूपेतीवमे
कौतुकमितिदेव्यापृष्टः संप्रवचनंनिर्णयः ॥ श्रीभगवानुवाच शृणुतांसंप्रवक्ष्यामिसं
शयंतेहृदिस्थितं ॥

विज्ञानघनसंपूर्णां स्वानन्दानन्दनन्दितम् निरानन्दं निर्विकल्पं निराधारं निरन्तरम् अ
द्वैतं कल्पनाहीनं चिद्घनं चिन्मलापहं चिदचिद्व्यापकं ज्ञेयं नित्योदितमनन्ततमम् निर्वि
कारं परं नित्यं निर्मलं निरुपप्लवं सर्वोपमानरहितं सर्वभावविवर्जितं सर्वरूपकलाती
तममलं शाश्वतं विभुम् सर्वगं सर्वभावस्थं सर्वभूतेषु संस्थितं हृदिस्थं सर्वभूतानां प्रेर
कं सर्ववस्तुषु न तेन रहितं किंचिद् दृश्यते सर्ववेदिते तस्मात्सर्वगतं विश्वं स एकः परमेश्वरः
सर्वज्ञा नित्यतृप्तश्च तस्य बोधो ह्यनादिमान् स्वतंत्रोलुप्तशक्तिश्चानन्तशक्तिर्महेश्वरः त
स्येच्छा महेशस्य न विकल्प्या कथंचन। अप्रमेयत्वादनादित्वात्कथं केनोपलभ्यते कार्य।
तोऽस्यानुमानेन वस्तुतः परिभाव्यते कार्यं तस्य पराशक्तिर्यथा सूर्यस्य रश्मयः वह्नेर्थस्मेव
विज्ञेयास्याविनाभाविनी स्थिता सर्वानन्दकरी भट्टा शिवस्येच्छानुवर्तिनी तद्धर्मधर्मि।
णी शान्ता नित्यानुग्रहशालिनी विवर्तयत्सर्वं हि तच्छक्तेर्नान्यतो भवेत् ॥
परं धाम सर्वात्मत्वादिविशेषणविशिष्टं ज्ञेयं तस्येच्छाख्या शक्तिस्तादृश्येव कार्याज्जगदुदया
देरनुमेया कार्यमपि तस्यैव भगवतः पराद्वितीया शक्तिरभिन्नैव तेन सर्वमेतत्परमेशशक्तिवि
वर्तो विविज्ञात्मतया वर्तनमिति इदमज्ञातास्पदम् पदार्थस्य परं यत्स्वरूपं प्रकृतं स्मृत्युजितत्वं वि

ने॰ द्द्यनंतं तत्सर्वमात्मस्वरूपं यस्य तादृक् नतेन सर्वं गणाच्छादितमिति स्फुटम् स्वभिन्नो वानतिरेके-
यो॰टी॰ णो व्यतिरेकेणावशिवादेः नित्यन्नस्य विश्वस्यात्मीनकत्वाद्ध्रुवं निश्चितं कृत्वानाद्यं कारणेन
हि परममहेशाख्यचिन्मकातिरिक्तं किमपि कारणं सिद्ध्यति तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् यद
११९
सत्तदसद्युक्ता नासतः सत्स्वरूपा सतोपि न पुनः सत्तालाभेनार्थोथवोच्यते कार्यकारणता
लोके सांतर्विपरिवर्तिनः उभयेन्द्रियवेद्यत्वं तस्य कस्यापि शक्तितः इति विश्वकारणमादस्य
मेयम् अतश्चेदमीदृनिर्देष्टुमभिधातुमशक्यम् प्रपंचानोपमस्येन विद्यते उपमानेन साद्दश्य
यस्य तदतिरिक्तस्याभावादित्यर्थः आभासादीपप्रकाशान्निष्क्रान्तं नामसंकुचितचित्त्वादी
षट्भातीत्यर्थः विश्वस्य तत्सामरस्येन स्थितेः भेदोपशमात्परं शान्तं नच सदाशिवेशवद्
वयवकल्पमपि तत्र विश्वं अतः सर्वावयववर्जितमित्युक्तं व्यापकं सर्वतोभद्रं केन नामन रूपे
णकल्याणकारि व्यापकमिति चिद्विद्यापकमित्यनेन स्फुटीकृतम् सार्वज्ञादीनि सर्वज्ञो
नित्यत्वमस्त्रेत्यादिना विज्ञानघनं निविडघनमित्यनेन स्वानन्देति यथा स्वप्रकाशः प्रकाशा
च्यते तथाम्बाःनन्यापेत आनन्दश्चमत्कारमाविमर्षो यस्य तादृशानन्देन नन्दितं सम्य
दम् ॥ ० ॥

नत्वविषयमग्राहकविमर्शरूपं निष्क्रांतात्रानन्दाद्यवच्छिन्नाश्चमत्कारायतः विकल्पेभ्यश्चा
चारेभ्योन्तरेभ्यश्च निष्क्रांतं अतएवजीवोवाचकमंत्रकलात्माच कल्पनादीनंद्वैतप्रतिपत्तरहितं।
अनुत्तमंविद्रूचनमद्वैतम् अतश्चतेषांजीवानांयत्मलमायाशान्तरूस्थितः स्वरूपगोपनात्मासं
कोचस्तत्प्रशमकृत नित्योदितंमदास्फुरत निष्क्रांताविकाराः समग्रजगज्जतजन्मसत्तादयो
विपरिणामायस्मात परंविश्वाद्येवकंनित्यमकालकलितम् निर्मलमस्पृष्टाणवमलम् नि
रुपप्लवमागन्तुकमायीयकार्ममलहीनं यथाद्वितीयत्वादुपमासाम्यमस्यनकेनचित्तथोपमा
नमपिनकेनचिदस्ति सर्वैर्भावैर्बुद्धिधर्मैर्विवर्जितम् सर्वेषांपृथ्व्यादीनांतत्वानांयाद्रूपकलाः
कल्पमानानिस्वरूपाणितान्यतिक्रम्यास्थितम् अमलेपणप्युतंप्राग्वत विभुमीश्वरम् सर्वगम
पत्युपसंहारवर्तीनिसर्वगम गमिवंतभावितणिःकः सर्वेषुभावेषुजडेषुचाजडेषुस्थितम् त
द्विनातेषांस्थितेरयोगात एतदेवहृदिस्थमित्यादिनाव्यक्तीकृतं सर्वभूतानांहृदिग्राहकपदे
अन्तरनुप्राणकत्वेनस्थितंसत सर्ववस्तुषुप्रेरकंतत्तद्ग्राह्यकार्यंनिष्टंग्रहीत्कर्तृतापदमित्य
र्थः अतश्चतेनरहितंकिंचिन्नदृश्यते प्रकाशमानस्यतत्प्रकाशैकात्मत यतएवंतस्मात्सर्वगतं
यद्विश्वंतत्सर्वमेवपरमेश्वरएकोद्वितीयइत्युक्तापरमार्थेनतद्रूपतानिवाहिता सर्वतइत्यादिप्रागे

ने.
यो.टी.
५५.
७३
73

गेवव्याकृतम् एवमीदृशोनाथस्तस्यच्छाख्याशक्तिरीदृश्येवकार्यंतइतिजगत्सर्गसंहारा
दिकार्यादेवकर्तृत्वभिन्नाथस्यसामर्थ्यात्मानुमीयते यथोक्तंश्रीप्रत्यभिज्ञायाम् फलभेदादा
रोपितभेदः पदार्थात्माशक्तिरिति तस्यैवशक्तिमतस्तत्कार्यपराद्वितीयाशक्तिराभासवा
दाभासनात्मज्ञानशक्तिमयामितियावत् अतएवसूर्यवह्न्यादिवदभिन्नैवएवंरूपतयैवादि
स्फुरितासौसर्वेषामानन्दकारीशिवावेशहेतुः अतश्चभट्टाकल्याणिनीप्रोक्तशिवेच्छानुगत
त्वेनवर्तमानात्स्वतन्त्रभावत्वाच्छान्तानिर्विकारात्एवंरूपत्वादेवनित्यमनुग्राहिका सर्वचक्रि
याशतयानिर्मितमेतज्जगत्स्याएवविश्वाभासात्मनः शक्तेर्विवृत्तौविचित्ररूपतयावर्तनम्।
अतश्चनान्यतोभवेतच्छक्तिकृतत्वंविनान्यस्यैवाभावात् यथोक्तंशिवसूत्रेषु स्वशक्तिप्रच।
योस्यविश्वमिति श्रीसर्वमंगलायामपि शक्तयोस्यजगत्कृत्स्नंशक्तिमांस्तुमहेश्वरः इतित
दित्थम्॥ सानन्दात्पराशक्तिर्निरानन्दः परःशिवः महानन्देनोल्बणेनहर्षेणावर्ततेसा
नन्दाति:शेषेणमहा सामरस्यविश्रान्त्यात्माआनन्दोयस्यसनिरानन्दः आनन्दोल्बणता
हेवचशक्तिस्समुच्छलंतीसार्वज्ञ्यादिव्यक्तेः शक्ताएवैनेगुणाधिकाभासरूपेस्यात्॥
सार्वज्ञादिगुणायेचाशिवस्यपरमात्मनः शक्तास्तेनान्यतोदृष्टास्तस्यथानुपपत्तितः॥

परशक्तेरिच्छाप्रमुखंज्ञानरूपतापत्तौसर्वज्ञतादियुक्तेः शाक्तएवैतेगुणाइत्यर्थः तदित्थं ॥

एकश्शिवस्तथैकातुशक्तिरेवहिशाश्वती अभिन्नाद्वैतसंख्यानामेवैकासमुदायिनी ॥

अभिन्नंद्वैतप्रतियोगियद्द्वैतंतेनसंख्यायस्याः समुदायिन्यशेषविश्वसामरस्यात्मा सर्वज्ञतादिगु
णवैचित्र्येणवर्तमानापिकथमभिन्नेत्याह ॥ किंचिदुच्छूनतयाज्ञानक्रियाशक्तिरूपतापन्ना
पराशक्तिरेवसर्वज्ञतादिरूपतयास्थितेत्यर्थः अतएवाह ॥ इच्छारूपाशिवस्यैषा — भिन्ना

सर्वतोमुखी किंचिदुच्छूनतापत्तेःसार्वज्ञादिगुणात्मनः ॥ ज्ञानरूपात्मसैवैकायदासं
बोधयत्यलम् बोधोह्यनादिरत्यन्तः परंज्ञानंतसाम्रता ज्ञानशक्तिरितिख्यातासार्वज्ञा
दिगुणास्पदम् ॥ यदास्वतंत्रालमासाक्रियाकरणरूपिणी वर्णरूपाद्यभेदेनस्फोटादि
ध्वनिरूपिणी मातृकामाविर्निर्दिष्टाक्रियाशक्तिर्महेश्वरी क्रियाख्यापरमासासर्वदा
सैवनिष्क्रान्तापराशक्तिः यदासंबोधयतीति एकैवहिशक्ति । उभयरूपिणी ॥

ज्ञानक्रियोपाधिवशात्तद्रूपोच्यते बोधोहीति यतोबोधोदिक्कालाद्यनवच्छेदादाद्यन्तरहि
तः ततस्तादृक्स्वरूपंज्ञानंसैवपराशक्तिःज्ञानशक्तिरितिख्याताप्रथिता तच्चप्रोक्तसर्वज्ञत्वादिगु

ने· घो· टी·

१३१

एतस्यैव स्वतन्त्रज्ञानशक्त्यविनाभावित्वात्सर्वज्ञत्वादस्य नादिबोधानन्तशक्त्याख्यानां गुणानां सेवच पराशक्तिर्यदीतज्ञानशक्तिभूमिका यदा विश्वसर्गादौ स्वतन्त्रा सदेवाल्पमशक्तिर्भवति तदा सैव करणरूपिणी निर्माणरूपा सती क्रियाशक्तिरुच्यते कथमक्रमाया अपि ज्ञानशक्तेः सक्रमक्रियारूपतेत्याशंक्याह वर्णरूपेत्यादि बोधो हि स्वातंत्र्यसारस्फुरत्तात्मविमर्शशक्ति परमार्थः अन्यथास्य चमत्कर्तृत्वाभावाज्जडत्वान्नपपत्त्या वाकाचपत्यादिवत्स्वभावेन जडस्फटिका दितलतैव आकारेभ्यस्तनादेरपि चान्नपपत्तिर्नैव व्यतिरिक्तस्य तत्त्वैदेशेनोरप्रकाशेनासिद्धेरि ति बोधः स्फुरत्तात्मपरवाग्रूपाहं विमर्शात्मकर्तृता सततमेव उक्तं च श्रीप्रत्यभिज्ञायां स्वभा र्यमवभासस्य विमृतिरिति चितिः प्रत्यवमर्शात्मा परावागित्यादि वाक्यपदीयेपि वाग्रूपता चेदु त्क्रामेदवबोधस्य शाश्वती न प्रकाशः प्रकाशेत सा हि प्रत्यवमर्शिनीति तदित्थं बोधस्वातं त्र्यात्मापरैव वाक्छक्तिः पश्यन्त्यादिवैखर्यन्तसूक्ष्मस्थूलशब्दानात्मध्वनिरूपा घोषो रावः स्वनः शब्दः स्फोटाख्यो ध्वनिरेव च झंकारो ध्वंकृतिश्चैव अष्टौ शब्दाः प्रकीर्तिता इति श्री स्वच्छन्दोक्तदृशाष्टहीन — गद्गदविंविनी कांस्यघण्टारवा यन्त्रकाराष्टविधशब्दव्याप्तिरा दिनान्तपंचाशद्वर्णभद्दयवकरूपतया समस्तमंत्रादिमयश्च ॥

द्वाभ्युद्गजगज्जनन्यज्ञाता माता मातृका पारमेश्वरी क्रियाशक्तिरेषैव साक्रमापि समस्तवाच्य
वाचकात्मकवाङ्मयावभासरूपतया सक्रमा क्रियोच्यते तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां सक्रमत्वं च लौ
किक्याः क्रियायाः कालशक्तितः घटते न तु शाश्वत्याः प्राभव्यास्स्यात्प्रभोरिवेति तदित्थं स्व-
स्वातंत्र्याभासितक्रमात्मा ॥ एवं क्रियेति सा प्रोक्ता एकानन्यस्वभावजा स्वभावोक्ता स्वभावा
(पर्यास्वास्वतःस्वोदिता शिवा ॥
एकाग्रहृद्यात्माप्येवमित्युक्तदृशा क्रमरूषिता सती पारमेश्वरी सा
क्रिः क्रियेत्युक्ता सा च नान्यस्मात्स्वभावाज्जायत इति अनन्यस्वभावजापि तु स्वभावादेवोक्ता नं विश्व
रूपोच्छलनाय यस्यास्ता दृशीति व्यतिरेकेनान्वयेन च स्वातंत्र्यमस्या दर्शितं स्वयं विश्वात्मतयोच्छ
लितापि स्वत इति स्वरूपे स्थिता न च विश्वेनाच्छादितापि तु स्वोदिता प्रकाशत एव स्वाः स्वानति
रिक्ता भावा भवन्तो निःशेषाः पदार्था यस्याः सा तथा अत एव स्वात्मभूता विश्वाभासना
द्विषस्य तनस्त्वशिवा स्वच्छस्वच्छन्दप्रकाशात्मा शिवरूपा तदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायां यावैषा प्रति
भात तत्पदार्थक्रमरूषिता अक्रमानन्तचिद्रूपः प्रमाता स महेश्वरः इति। एतत्स्फुटयति ॥
चोत्यर्थेभिन्नक्रमः अतिरिक्ता न चैवैषा कर्तृत्वं शक्तिरुच्यते ॥ यतः कर्तुः स्वतंत्रस्वभा

ने॰
द्यो॰टी॰
१३२

वः स्वरूपमेव धर्मान्तरप्रतिक्षेपेण कर्तृत्वेन देवव शक्तिः शकनं सामर्थ्यं समर्थादनतिरि
क्तमुच्यते ततो व्यतिरिक्तेषु न भवति तदुक्तं विज्ञानभैरवे शक्तिशक्तिमतोर्यस्मादभेदः सर्व्व
दा स्थितः अतस्तद्धर्मधर्मित्वात् परा शक्तिः परात्मन इति ननु यदि शिवः शक्तिमान् जगद्रूपतया
स्फुरति सर्गाद्येविकारित्वान्मायातत्त्ववदुपादानं जात इति तदधिष्ठातृनिमित्तकारणरूपेणाक
र्तृत्वेणाभाव्यम् तथा ॥ भोगसाधनसंसिद्ध्यै भोगेच्छोरस्य मंत्रराट् जगदुत्पादयामास मा
यादिभ्योऽस्य शक्तिभिरिति श्रीश्रीपूर्वे निरूपितं नीत्या तत्त्वोभकेन केनचिदनन्तभट्टारकक
ल्पेनापि भाव्यमित्याशंक्याह ॥

शिवस्य परिपूर्णस्य स्वतंत्रस्य विभोर्यतः कः कर्त्ता क्षो
शकयोस्य जगत्कर्तृत्वं शक्तिमांस्तु महेश्वर इति (भकः कोवा तस्मादेतेनता शिवे ॥
स्थित्या विश्वात्मतया परिपूर्णस्य शिवस्य चिदानंदघनस्य भगवतोऽस्य जितः पारिपूर्ण्येना
न्यापेक्षत्वात् स्वतंत्रस्य विभोर्व्यापकस्य कः कर्त्ता कश्च क्षोभको न कश्चित् स्वतंत्रविद्वेषाति
रिक्तस्यान्यस्याभावात् यत एवं तस्माच्छिवे शिवभट्टारके अद्वैततापरमाद्वयरूपत्वे न त
द्वैतस्य नामाप्यस्ति तदुक्तं भगवता कात्यायनश्रीपूर्ववार्त्तिके सिद्ध्यादिस्वभेदविरोधात् तदभे
दो विश्वस्येति भगवताश्वदात्मत्वेन चेत्य ॥

धर्मदेशाद्यनवच्छेदाद्यावद्याप्तत्वंसिद्धंतावदेतेनैवपरमाणोः परममहतआकाशादेरपिवाँन्त
र्वहिश्चोतप्रोतत्वात्कथंभेदइतिभेदविरोधात्तेनैवव्यापिनाविश्वस्यचेतनाचेतनस्याभेदः तदित्थं।
विश्वात्मत्वेन॥ यत्तस्यसर्वशक्तित्वंसाशक्तिरुपवर्ण्यते तयातत्कुरुतेसृष्टिंस्थितिंसंहृतिमे
(वव करोतिभगवान्सर्वंतिरोभावमनुग्रहम्।
यत्सर्वशक्तित्वंभगवतस्तस्यैवास्यशक्तिः स्वातं
त्र्यस्वातंत्र्याद्देवविश्वशक्तिर्भगवान् यदुक्तंश्रीशिवसूत्रेषु स्वशक्तिप्रचयोस्यविश्वमिति उ।
पवर्ण्यतेइतिभेदेनाशिवात्पवंव्यवक्रियतेनतत्त्वतोविकोजगतइवशक्तेरपिशिवात्कश्चिद्भेदोघट
ते उक्तंश्रीप्रत्यभिज्ञायां फलभेदादारोपितभेदः पदार्थात्माशक्तिरिति तयावस्वाव्यतिरि
क्तयाशक्त्याभगवान्सर्वंकरोति तदेवसृष्ट्यादिपंचकंकुरुतइति विशेषोक्त्यास्फुटीकृतं एत
देवविभागेनदर्शयति॥ क्रियाशक्त्यातत्सृजतिज्ञानशक्त्याजनस्थितिं संहारंरुद्रशक्त्या
तत्तिरोभावंतुवामया अनुग्रहंज्येष्ठयातत्कुरुतेनात्रसंशयः॥
एकैवशक्तिमतः शक्तिः कृत्यभेदाज्ज्येष्ठादिरूपतयोच्यतेइत्याह॥
कृतंपंचविधंशंभोर्जगतिदृश्यतेयतः क्रियमाणंविकल्प्यंतत्सर्वज्ञस्यविचेष्टितं॥

ने॰ जगतिकृत्स्नंकार्यंसृष्ट्यादिभेदेनपंचधाक्रियमाणंयतोदृश्यतेततस्तस्मात्क्षोभोविचेष्टितंस्फारि
घो॰ टी॰ तंविकल्प्यंसृष्ट्यादिशक्तिभेदेनोच्यते तदित्यर्थम् ।।

यतस्ततः शक्तिरेषाशिवस्यैवानुमीयते ।

१३१ सर्वस्मादाभासमानादाभासनरूपाशक्तिराभासक स्यशिवनाथस्य चिदात्मनोनन्तस्यकस्यचिदनुमीयते निश्चीयते यतःसर्वस्य कार्यस्यपारमेश्वरीशक्तिरेवकारणंततः ।।

आत्माणवोह्यनन्ताश्चमलेनैवनिरोधिताः
तेनुगृहीताःपरयापरमेशस्यचेच्छया ।।

पूर्वनिर्णीतमायाशक्तिसंकोचात्मनामले नाणवेननिरोधिताआच्छादितादृग्वमन्यताभिमानाअतएवानन्ताआत्माणवः तेचपरयापर मेशस्यचेच्छयानुगृहीताःप्रापितपरमेश्वराभेदाः तदित्थं ।। शिवशक्त्योस्तावदुत्कृष्ट शापरमोत्कृष्टत्वम् आत्मनस्तुसंकोचाभासवतोपिचित्प्रकाशात्मतयैवग्राहकत्वादुत्त मत्वम् तदेवंपरमशिवभट्टारकः शिवशक्त्यात्मात्मतत्त्वमयात्मनास्फुरित्वापुनरपिस्वातंत्र्यात ।।

शिवःशक्तिस्तथात्माचत्रितत्त्वंचेत्यनुत्तमं ।। त्रितत्त्वरूपस्तथादेवोरुद्रोविष्णुःपितामहः
करोतिषड्विधांसृष्टिंचतुर्भेदविभेदितां ।।

त्रितत्त्वरूपःस्वेच्छयात्रिमूर्तिःसृष्टिस्थितिसंहृत्युपलक्षणंपरंषड्विधत्वंचतुर्विधत्वंचदर्शयति

प्रेतनारकतिर्य — सदेवासुरमानुषम जरायुजाण्डजं देवि तथा संस्वेदजोद्भिजं शक्त्या
(त्तु भगवान्सर्वं करोति हि विभुत्वत ः॥

प्रेतनारकसृष्टिं हि तामसीं किंचिदपचिततम स्कात्पशुपक्षिसरीसृपाणां तिर्यक्सृष्टिः चकाराङ्गुलाणतमस्काः स्थावरसृष्टिः देवीसृष्टिः सात्त्विकी मैनी रजः सत्वमयी मानुषी रजस्तमोमयी तदुक्तं श्रीस्वच्छन्दे प्रथमं तामसीं सृष्टिं करोति तम सोत्कटां नरकान्विविधाकारान्पशून्वै स्थावरान्तकान् तमोरजः समावेशान्मानवान्संसृजेत्पुनः र जः सत्वसमाविष्टान्सृजेन्मुनिवरेश्वरान् गतनिद्रः प्रबुद्धस्तु मनाविष्टो जगत्पतिः सृजेद्देवान्सलोकेशान्सर्वथैवव्यवस्थयेति जरायुजा मानुषाद्याः अण्डजाः पक्षाद्याः स्वेदजा मशकाद्याः तद्भिजानि स्थावराणि सन्ति देवास्तु मनोजा वा कुल्येन शक्त्याख्यातं स्वात्मनाय हि भुत्वमेश्वर्यं तेन तः पत देवो पपादयति ॥

निमित्तकारणं देवो यथा सूर्यो मणेः क्रिया उपादानं तु सा शक्तिः संज्ञया
(समवायतः ॥

निमित्तं सन्निधिमात्रेणोपकारिनत्वापारावेशेन कार्यं ते स्वशक्त्याभा सतेतेन विश्वमिति कारणं कर्ता देवो ध्यानतनादि सतत्वः परमेश्वरः तस्य च संबन्धिनी पराशक्तिरु पादाने सा च समवायतः शिवसामरस्यावस्थितेः संज्ञया विश्वजगज्जननानुगुणा किंचिदुच्छू

ने॰ न्ताकस्यासमनाभूमिमाश्रितवती यथा सूर्यो निमित्तकारणं यथा मणेः क्रियोपादानम्।
यो॰टी॰ र्याद्वह्निजनन इति दृष्टान्तः शिवशक्तिसामरस्यमेव स्वानतिरिक्तमप्यतिरिक्तमिवेदं स्वशक्ति
१२४ प्रचयोस्य विश्वमिति शिवसूत्रादिष्वनीत्या जगदुन्मीलयति न तद्व्यतिरिक्तं किमप्यपेक्षते प्र
योजनाभिलाषेणावाकेन चित्प्रवर्तते एतावतैव सूर्यकान्तादिनामहदृष्टान्तदार्ष्टान्तिकभावोन
न सर्वंसर्वक्रियायेन सूर्यादिवद्देदोजासंवाशिवशम्भोः स्यात तदेतत्स्फुटयति ॥

यथा स्वरश्मिसंपर्कात्सूर्यकान्तो मणिर्महान् तेजः प्रकिरतेत्यर्थमुभयोर्नैव कामिता

अयस्कान्तमणिं दृष्ट्वा लोहः प्रकुरुते क्रिया उभयोर्नैव कामोऽस्ति निमित्तं मतया शिवः

उभयोरित्यर्कसूर्यकान्तयोः क्रियामिति स्पन्दात्मिकां उभयोरिति अयश्चायस्कान्तयोर्निमित्तंस
न्निधिमात्रेण स्वशक्तिनैव विश्वमुन्मीलयति न न हेतुनादेशकालप्रकृतिनियमायोगादव।
श्यं सूर्यकान्तादेः नियामकः कश्चिदस्ति सत्यमस्ति किंत्वसौ ॥ प्रकैवेतघतः ॥

सूक्ष्मत्वान्नोपलभ्येत यत्तयोस्तु प्रचोदकः परमेश इत्यर्थः सूक्ष्मत्वादिप्रबंधवात ॥ नाद

यदि तु विश्वकारणं परमेशो न भूयेत न स एव सूर्यका स्तर्वस्य जगतो नानाभूतं न कारणं ॥

न्नादेरपि

परध्यानेन पशूनां पुरं शरीरं व्याप्य तद्रश्मिमिषितस्फुरंतामानन्दव्याप्तिमापादयेच्छा शात्त्वा तेषा
मेव जीवितमधिष्ठायाच्छुरितं कृत्वा मंत्रकर्मादि तीहत्य मांत्रपरामर्शपुत्रावर्तेत एवं परयो
गि मुद्रितानां परध्यानक्रमेणारतामुक्त्वा सूक्ष्मयोगमुद्रितानां सूक्ष्मध्यानक्रमेणाप्याह ॥

सूक्ष्मं स्वशक्तिमार्गेण चक्रानुगमयोगतः पूर्वोक्तग्रंथिभेदेन सूक्ष्मध्यानेन मंत्रवित् ।
मोचयेत्सर्वदोषेभ्यो नान्यथा तत्कदाचन ज्ञानयोगबलोपेतो मंत्रतंत्रविशारदः ॥

योगिनीप्रयुक्तं सूक्ष्मयोगं ज्ञात्वा ज्ञानयोगबलशाली मंत्रतंत्रविषयेविशारदो निर्मलधीरत
एव मंत्रविदित्यमंत्रवीर्यज्ञश्चाचार्यः स्वशक्तिमार्गेण पूर्वोक्तचक्राधारग्रंथ्यादिभेदिना सूक्ष्म
ध्यानाख्येतेन सर्वदोषेभ्यः साध्यं मोचयेत् न तु ज्ञानसूक्ष्मध्यानयोगः सूक्ष्मयोगमुद्रितं कदा
विमोचयितं क्षमः स्थूलयोगमुद्रितोऽनुद्धरणायाप्याह ॥ मृत्युजित्सिद्धमंत्रश्च व्रतपश्चीसंयते
न्द्रियः ध्यानमंत्रादियुक्तश्च समस्तोज्ञानवान्बली संतुष्टः परमोयोगी इष्टामूर्तविधौरतः
रागद्वेषविनिर्मुक्तो लोभमोहविवर्जितः निर्भयश्चैव निःशंको लोकानुग्रहपरायणः पूर्वो
(क्ताद्वारुणाद्दोषान्मोचकः संभवेत्प्रिये ॥
मृत्युजिता मंत्रेण सिद्धमंत्रः तपस्वी जितचित्तो

ने॰ असंयतानि निवृत्तविषयाभिलाषाणि इन्द्रियाणि यस्य धीर्यं तेनात्ति इमनोऽपि न यथाना

यो॰टी॰ सक्तः सत्त्वस्थो निःसंशयः ज्ञानवान् यतत्त्ववित् बलीलब्धशास्त्रसंस्कारः अत एव योगी इष्टान्

तेयागदानादौ रतोऽभिनिविष्टः लौकिकरागादिदोषहीनः निर्भयो बल्यादिकर्मस्वप्रगल्भः नि

१२२ शंको वीराचारः अनुग्रहापरायणा आचार्यो यागहोमबल्यादिकर्मणैव मंत्रमुद्रापासवध्यानम्।

८० ह्यात्मनो दारुणा दोषा मोचको भवत्येव अनेनैव विधिना तत्र मंत्रवादः कार्य इत्याह ॥

७८ अन्येषां वर्ततेयस्तु समभवेदात्मनाशकः स्वकुलभ्रंशकोऽदृष्टो नरके पच्यते ध्रुवम् ॥

स्वकुलात्तत्दैवतांशकास्थिते भ्रश्यंतिसकम्पनादेर्दोषाददृष्टोऽनश्यति तदुक्तं नाश्यपाक्षिदंप्रप

श्यामि मंत्रिणा मंत्रसाधने इत्यादि तत्र तेनापि न यथा तथा मंत्रवादः कार्य इत्याह ॥

भूताश्च विविधाकारा मातरोऽदृष्टहिंसकाः योगिन्यो गुह्यका यक्षाः पिशाचा इतिकर्मा :

बलिकामा हन्तुकामा भोक्तुकामास्तथापरे रतिकामास्तमाध्याश्च स्कन्दाद्याश्च तथाविधा :

असंख्यातास्ततो वीरान् तैस्तु सह क्वचित् विरोधश्च न कर्तव्यश्चात्मसैः स्वार्थपंडितैः

अदृष्टहिंसका अपस्माराद्याः गुह्यकाः प्रधानयक्षाः स्कन्दाद्या बालग्रहाः ॥

आदिशब्दाद्विना: आत्मज्ञानं तत्त्वविज्ञं विरोधाकारणेऽहेतः स्वार्थः पीडितं स्वदेहपुत्रकलत्रादिर
त्नापरत्वात भूताद्याहिविरुद्धादेहाद्युपघातं चिन्तयन्ति यथोक्तरूपश्च मंत्रवादः॥ लब्धाः कृप
णाः किंत॥ कारुण्यादेवान्यस्य कुर्यादित्यर्थः तथा॥ यतः॥ सम्यक्प्रजापालनादतश्च॥

धनार्थिभिर्बालव्येश्च न कार्यश्च यशोर्थिभिः मुकुटस्य सुतादीनां कारुण्याच्चैव कारयेत।
नृपाणां तत्सुतानां च तत्पत्नीनां च सर्वदा॥ यस्मिन्देशे च वा राष्ट्रे निवसेन्मंत्रयोगवित् तत्र
राजा प्रभुश्चैव सदैवाश्रमिणां गुरुः॥ तत्कृते वर्तमानस्य तत्समं तेतास्तमावतः पूर्वोक्ता दारु
णा द्रोहाः प्रशामं यांति सर्वथा॥ नाश्च वल्पपदार्थेन भूरियागेन तेन नृपाः संतोषयंतियः
स्मातैतस्मात्सर्वं तत्संतिताः॥ मंत्रवादोऽहि सर्वजनकार्यः शिवचिंतकैः॥ नानाविधैरुपा
येश्च शरीरं पांचभौतिकम् विनाशायन्ति ये रोगास्तेषां प्रशमने शृणु स्थूलं स्थूलेन योगे
न चूर्णधूपविलेपनैः यंत्रचक्रप्रयोगैश्च जीवरक्षादिभिस्तथा धारणाध्यानयोगैश्च सि
द्धमंत्रैश्च सर्वथा सूक्ष्मामंत्रविधिज्ञैश्च यामागमविचिन्तकैः भूततंत्रविधौ वीरैरोषधज्ञैः सचि

वर्तमानस्थानि मंत्रवादं कुर्वतः दारुणादिति हिंसादेः रोगाद्यन्येऽपि नकैः
भूताद्याः किंच॥ अतश्चोक्तविषयमित्यत्र॥ प्रोक्तप्रवचविषये ॥ ० ॥

संयतैरप्रमत्तैश्च सर्वसंकरवर्जितैः स्नातैश्च कृतहृष्टैश्च जपध्यानपरायणैः लक्षलक्षण
वेदज्ञैर्निरपेक्षैः सुपेशलैः मंत्रवादस्तु कर्तव्यो नान्यथा हेमचिन्तकैः ॥

स्वर्णो योगस्तु तद्देवताकृतिध्यानादि चूर्णानां नानौषधीनां औषधिक्रियायोगस्तु विशिष्टकोष
धिप्रयुक्तिः आवेशनं दीप्तमंत्राश्च प्रोक्षणादिना पंचक विशिष्टस्य विवेशालिनो मंत्रसमूहः
[illegible]मंत्रसंपुटीकारादिना जपः नैर्यात्पूर्वनिर्णीतस्य जीवस्य रक्षा अपिशब्दाद्धरीरस्ता
आप्यायनाद्यर्थयोजनादिधारणास्तु ध्यानपूर्वयोयोगः साध्यदेहास्तु स्तावनादिसमाधय
ते: सिद्धमंत्राः पठितसिद्धाः कल्पोक्तविधिना साधिता वा नैवेतैः कारणभूतैर्यन्त्रादिविधिनै
न लक्षणैर्नैरित्यर्थः तथा वीरैर्निष्कम्पैः सुचिन्तकैः तथाधिकृष्णधियोगैः संयतैर्जित
निद्रैः अप्रमत्तैरनवलिप्तैः सर्वसंकरवर्जितैः यथाशास्त्रोक्तविधिनिष्ठैः लक्ष्यभूता
दिग्दहनस्वरूपलक्षणानि तंत्रोक्तानि विज्ञानि वेदाः तच्छास्त्रसाधनानिष्ठा
[illegible]तैः निरपेक्षाः लोभमोहाभिमानादिदोषाः सुपेशलाः अ
दाम्भिकाः ते ॥

सचित्तकेशियत्रायमाशयोयधुक्तकमातिक्रमेणातक्रियतेतदाहोममेववाप्यते एवमेतैः
श्लोकैः पूर्वोक्तश्रायएवार्थः सोपस्कारउक्तः सर्वथेदमत्रमतत्वमित्याह ॥

यदीच्छइतनमोसिद्धिंमोक्षेवाशाश्वतंध्रुवं मंत्रवादोनकर्तव्यइत्यादपरमेश्वरः अनुग्रह
थंमर्त्यानांभूपतीनांकुटुंबिनां अनुग्रहउपदेशनकर्तव्योहितमिच्छता ॥
ध्रुवंनिश्चितमनुग्रह
थंनतलोभहृताद्यर्थं अनुग्रहउपदेशनेन्याचार्येणानकंप्यविषय एवकर्तव्यः तत्रापिकदा
चिनप्रवन्येन॥ नाशामेतीत्याह॥ यतः॥ योगिनीभूताद्यानिमयशुद्धारागद्वेषादिहीनाः व
लोपेतवेयुक्तिमाह॥ आज्ञमाइतिपूर्वोक्तइयाचारच्छिद्रगणायतियुक्ताः अत्रपुराकलंसारयति॥

विषयेपिसदाकुर्वन॥ यदिकुर्यादिनश्यति॥ नतमंतेवलोपेताश्चिवयागेषुभाविताः
नित्यशुद्धावीतभयाभैरवाज्ञानमालिनः॥ आज्ञमात्रेमयापूर्वंमहामंत्रप्रयोगतः आ
मार्थितेजितांसंनितेनतेवलिनःस्मृताः॥ पुरादिदेवातिदेवेनाशिवेनपरमात्मना स्व
शास्त्रेनेनविधिनाविचरंतिदिशोदश॥
नहलेनसमाविष्टानयिनोबलवत्तराः॥
यहृताश्तमहाघोराःपूर्वदेवनिवामया॥

ने॰
द्यो॰टी॰
२२५

अनेनेत्येतच्छास्त्रोद्दिष्टेन दैत्यो म्लूलनाम्ना ते च दैत्यो म्लूलनानन्तरं भगवद्वृनाउर्जयादे
वशित्वं सा परा अपि यदा जाता तदा चतुर्दशविधं सर्वभोक्ते प्रवृत्ताः मन्त्रःस्रष्टा स्वयंभुवा
पूर्ववत्तन्तनस्त्रष्टाः ॥ चकाराद्विद्याश्च वशिनः स्वतंत्राः प्रतिपन्ना इति भूता दीनामना
श्च॥
मंत्राश्चासौ च शक्तियः॥ समकोट्टत्वबलिनो वशिनः प्रतिपन्नकाः॥ येदृष्टा
नगतोवेवाजित्वं संनिवलोक्कटाः तेषां हि प्रामनार्थायनगतो रक्षणायच मंत्रौषध
क्रियायोगाः शान्तशोध्यसहस्त्वशः आस्तानः परमेशेन तदर्थं हि प्रवर्तनं। मंत्रवादेषुस
वेषु॥ नाज्ञाभंगेन चान्यथा॥ तत्प्रभावाश्च बलिनो मंत्राश्चासौ च शाक्तयः तद्वीर्याप्
विनाः सर्वेशेषावर्णास्तु केवलाः॥ स्तुजितेन वाख्यातः सर्वमंत्रेश्वरः प्रभुः नवा
स्यकस्यचित्तंत्रो वा विद्या वा तां विलंघयेत॥ स्मरणाच्च पलायन्ते सिद्धस्यैव मरणादयः।
प्रोक्तविषये कृपानः कदाचिदेव॥ एवं हि पापेशामानन्द्रस्याविषये प्रयुज्यमानाः॥ तच्छ
ब्देन परमशिवः परामृते यतश्च पूर्वोक्तदशापरमशिवरूपः सर्वमंत्रवीर्यभूत इदं त्वे मंत्रराजः
सर्वेदृष्टाचास्य भगवतः॥ तत्त्वविद इति शेष इति शिवं॥ मंत्राणां यथितारो मेयाकस्मात्सर्वमंत्रा
श्च यदा तावशगास्ते तदा नवंजयति शांकरं तंत्रे॥ इति नेत्रोद्योते विद्याधिकारः १०॥

ॐ नयतिस्वपरिस्पन्दानन्दान्दोलनलीलया मंत्रतंत्रितमात्मतंत्रनेत्रमैश्वरं सर्वमंत्रेश्वर
इतियदधिकारान्तउपात्तमेतन्निर्णयायमंत्रममंत्रतावज्ञित्तापयिषुः ॥

देव्युवाच ॥ मंत्राःकिमात्मकादेवकिंस्वरूपाश्चकीदृशाः किंप्रभावाःकथंशक्ताःकेन॰
(वासंप्रचोदिताः ।
बुआत्मायेषांयांभुःशक्तिर्याउर्वाकिंवस्वरूपंनिराकृतिसाकृतिर्वायेषां
किमिवदृश्यन्ते कीदृशाः निराकाराःकर्तारोनकेपिदृश्यन्ते साकाराअपिकुंभकृद्वन्नसर्वक
र्तारोदृश्यन्तेकः प्रभावोभुक्तिमुक्तिदोषप्रशमकादिर्नात्मायेषांकथंकेनप्रकारेणशक्ताय॰
तोनिराकारस्यव्योमवन्नशक्ततातत्त्वतन्मूलाकर्तृतापिकथम् प्रकृतिमन्त्रेवाच्छिन्नस्यमलि॰
नस्यासातेय्याकाशशक्तिः अशरीरस्यचनानुग्रहादौकर्तृत्वंनापिपरमेश्वरप्रयोज्यत्वमुपपन्नं अ
तएवानाकृतेः परमेश्वरस्यापिकथंशक्तत्वेप्रवोदकत्वंवेत्याशयेनकेनवासंप्रचोदिताइत्युक्तं
केनप्रकारेणाकर्तृत्वेसमर्थाः तदेतत्क्रमेणास्फुटयति ॥ शिवात्मकास्तचेदेवव्यापकाः

सूक्ष्मरूपिणः क्रियाकारणहीनत्वात्कथंतेषांदृक्कर्षता अमूर्तत्वात्कथंतेषांकर्तृत्वंचोप
(पद्यते विग्रहेणविनाकार्यंकःकरोतिवदस्वमे ॥
यदिशिवात्मकामंत्रास्तदातेषांशिववद्व्यापि

ने॰ नोपरिस्पन्दात्मना क्रियया करणैश्च हीनत्वात्कथं कर्तृत्वम् । शिववदमूर्तत्वादपि न तथाऽस्य
द्यो॰ टी॰ तेऽधुनो विग्रहं विना न कश्चित्कार्यं कुर्वन्दृष्टः । एवं शिवस्यापि यन्मंत्रप्रचोदकत्वं तत्कथमित्यने
नैवाक्षिप्तं एवं प्रायं च श्रुत्वं तत्त्वविदां मतं ते हि गुणावत एव कर्तृत्वमिती श्वरोपासामगुणत्रश्नोपा
२२९ मेतिमत्वा कथं वनिःक्लिमिते सांख्यपुरुषकल्पे ग्रहयत्रस्तेच्छेतियतस्त्र ।। कस्यापि एवं च ।। ततः ।।

नदृष्टेऽस्य शरीरस्य व्यापारः परमेश्वर ।। शरीरियोगयतो बन्धः कथं वहस्यकर्तृता ।।

किं च शरीरिमंत्रादेवाशिवमंत्रादिवर्गो मलिन इति मलिनत्वादस्वतंत्रो लभ्यशक्तिर्विभाव्यते उक्तं
हि पशुर्नित्योह्यमूर्तोऽज्ञो निष्क्रिय इति ग्रन्तस्य ।। (शक्तिहीनस्य कर्मत्वं विरुद्धं सर्ववस्तुषु ।।
क्वचित्त्वं शोकं भकारपशोर्विवासनत्किंतेन तर्हि
ये किमात्मकाः किंस्वभावाः कीदृशाः कथं शक्ताः केन वा प्रचोदिता इति शंभवत्तस्य प्रश्नपंच-
कं स्फुटीकृतं किंस्वभावा इति प्रश्नं स्फुटयति ।। (एवं शिवात्मका मंत्राः कथं सिद्ध्यन्ति वस्तुतः
एवमुक्तदृशा वस्तुनो व्यापकनिराकारशिव
स्वभावा नित्यनिर्मुक्तशुद्धबोधमात्ररूपाः कथं सिध्यंति कथं सिद्धीर्वितरंतीत्यर्थः । एवं शंभव
नेमंत्रयोगविकल्पशक्त्वमपि कल्पयति ।।

तर्हि यच्छक्तिरूपास्तेमा॥ किंसंबन्धिनी किंस्वभावा च तमेव तत्स्वभावं विकल्पयति॥
किंस्वरूपसहकारिरूपा शक्तिराहो स्विदतीन्द्रियाकार्यमपि तस्याः कीदृशम् न च स्वरूपसह
कार्यात्मस्वतंत्रवस्तुरूपा शक्त्यते शाकनाम्मा शक्तिः नाममात्रकरणेन तत्र न विमति रित्याह॥
तावत॥ प्रतिपाद्यते यतस्मा॥ अथ शक्तिस्वरूपास्ते॥ कस्य शक्तिस्तु कीदृशी॥ शा
क्तिः किं कारणादेव कार्यं तस्यास्वकीदृशम्॥ यावन्न शक्तिमान्कश्चित॥ कस्य शक्ति
विधीयते॥ स्वतंत्रानप्रसिद्धेत्तविनासिद्धेनकेनचित अप्रसिद्धेन तयत्साध्यं तदसिद्धंप्र
वर्त्तते वस्तुशून्यानचैवात्र शक्तिर्वैविद्यते क्वचित शक्तिरूपास्ततेमंत्राः केवलास्तुविप
र्ययाः ।
केवला शक्तिरूपा इत्यस्य स्पष्टशांभवया म शक्तिमात्रात्ममंत्रा इत्ययं विपर्ययोक्रमः
यतः सिद्धेन केनचिद्वह्निनैव धर्मिणा विना दाहकत्वादि धर्मरूपैव न काचित्स्वतंत्रा शक्तिः प्रसि
द्धतिनवतयैव शाकनरूपया शक्तिमानाश्रयभूतः कश्चित्साधयिष्यत इति युक्तम् यतश्चाश्र
यसिद्धं विना न शक्तिसिद्धिः शक्तिसिद्धिं विना नाश्रयसिद्धिरित्यन्योन्याश्रयः तदर्थस्तदसि
द्धं यदसिद्धेन साध्यते न चातीन्द्रियापि काचिदसौ शक्तिमद्वस्तु विनास्तीति न शाका अपि मंत्राः

ने॰ आणवत्वमपिविकल्पितमाह॥ एवंहि॥ निर्मलाएवमलिनममलीकर्तुंक्षमानतुमलिनाः
यो॰टी॰ मंत्राश्चाणवत्वादात्मवन्मलिनाएव। एवंच॥ येत्वाणवाख्येनकेवलानशुद्धाः अतस्तुकथमन्या
(१२०) न्केवलीकुर्युःकथंवा असाध्यंसाधयेयुरित्याशयशेषः तदन्येएवकेचिदेतेभविष्यन्तीत्याह॥

अथवेदानवामंत्राविप्राद्याकारवृपिणः॥ आत्मस्वरूपाख्याताअमलिनावलिनोनहि॥
मलिनोमलिनस्यैवप्रक्षालयतिकस्यकः॥ नाभिद्याद्याणवामंत्राःकेवलाःपरमेश्वर॥
आगमेषुनविनाचित्तत्वंकिंचिदत्रोपयुज्यते ना नत्रयंविनास्तित्वंविरुद्धंवस्तुमेननते॥
पिपरप्रमातृप्रमेयात्मतांविनाकिंचिदप्युपपद्यते अतश्च॥ युक्तिरेवात्रवक्तव्याप्राणिनां

कथंमेतदुपपद्यतइतियतःसाम्यादिवास्वरूपायुक्तिरेव सर्वहृदयप्रत्या हितकाम्यया॥
विका यदुक्तंसौरभेयेसंविद्यापारवृपैवयुक्तिःसर्वत्रसाधनं भोगेवाप्यथवामोक्षेतस्मानत्राहतो
भवेदिति ननुयुक्तविचारतोमंत्रानोपपद्यंते मोपपादिष्यतेतिवाच्यम यतः॥
इत्थंतेमलिनामंत्राश्चप्रदृष्टाःसरामरैः सर्वानुग्रहकत्वेनसर्वदास्त्ववशाःशिवाः
चन्द्रकलनाद्याटयोमंत्रास्त्राणिनिवारणा॥ ॥

सिद्धिमुक्तिप्रदा अनुभूयन्ते पर्वतादिकम् ॥ हे महादेव सर्वात्मन् संक्षेपतः संशयमिमं
वद संशयविषयं निश्चित्य यतो न वदन्यः प्रकृष्टो निर्णीता कोऽप्यस्त्यतो यथाश्रितं सर्वं ब्रू
हि एवं श्रुत्वा ॥ संक्षेपतो महादेव संशयं त्वं वदस्व मे त्वत्तः परतरो नान्यः कश्चिदस्ति जग
त्पते ब्रूहि सर्वं महेशान यदि तुष्टोऽसि मे प्रभो ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अतिप्रश्नो महाभाग
गूढान पृष्टोऽहं त्वकेनचित् चोदितस्त्वमया सर्वं सर्वशास्त्रेषु सर्वदा न विदंति विमूढास्तपा
(यथाच्छादिताः स
सत्त्वया प्रश्नः कृतः सोऽत्यर्थं गूढस्त्वं चाहं न केन चित्पृष्टः मया न यदत्र व दा ॥
कथ्यं तत्सर्वं सर्वशास्त्रेषु के सर्वकाले मायया च्छादिता जनाः उक्तमपि वै मूढा नल
भंते न विदित शास्त्रसतत्त्वापि विमूढजनानकं पर्यैव प्रकाशयितमिच्छसीत्याशयशेषः न
पृष्टोऽहं न केनचित् चोदितास्त्वमया सर्वे इति पादे हं त्वन केन वित्पृष्टोपि तत्क्रमात्र ब्रह्मविष्णवा
दिभिः सर्वैस्तत्पृष्टः ते च मया तत्र तत्र शास्त्रे चोदिता उद्बोधिता अपि न विन्दन्ति तयात्वन
त्वतया गूढोऽयं प्रश्नः कृत इत्यर्थः अथ प्रश्नितं तन्निर्णयति ॥ तत्त्वत्रयं विना वस्तु मंत्रो व
कं न युज्यते मननत्राणाय धर्मादिमंत्रा ज्ञानक्रियाशक्तिसतत्त्वशत्य एव पदनिष्ठा अपि शाके:

ने० शक्तिमदव्यतिरेकाच्छक्तं भवामीत्यर्थः अथ दाडपूपीयन्यायमाह ॥ आत्मानावत ॥ प्रकृतो

यो० टी० मंत्रवर्गः ॥ जगत्सर्वं तत्त्वहीनं न सिद्ध्यति ॥ तत्र स्वच्छस्वच्छन्दचित्प्रकाशात्मा परमशिवः तदे

१२८ ववचिश्वस्य सिद्धिरप्रकाशात्मनः प्रकाशसिद्ध्ययोगात् अयं परचित्प्रकाशात्मत्वादेव ॥ परो हि

प्रकाशः स्वाच्छन्द्यस्वाच्छन्द्याभ्याम् इच्छाज्ञानक्रियाशक्तिमत्तत्त्वतत्त्वत्रयभूमौ स्वानतिरिक्तमप्य

तिरिक्तमिवैषणीयत्वेन कार्यात्मजगदाभासयति पश्यन्त्यादिपदेष्विव वाच्यवाचकक्रमशीवः

एवमुक्तनीत्या ॥ परं सूक्ष्मं ह्यपरं तत्सूक्ष्मः एवं च ॥ चित्तत्त्वनिर्मितं सर्वं यत्किंचिद्दृ

श्यते ॥ तत्त्वत्रयं विना देवि न पदार्थो हि विद्यते तस्मात्तत्त्वत्रयं सर्वं परं चापरमेव च ॥

शिवात्मकाः शक्तिरूपा ज्ञेया मंत्रास्तथाणवः ॥ तत्त्वत्रयविभागेन वर्तन्ते ह्यमिता

पारमेश्वरेच्छाशक्तिनिष्ठाः शिवादिरूपाः अतस्त्वापितमोजः सर्वज्ञानुग्रहा (जसः

दाव प्रतिहतं शाक्तत्वं येषां एतत्तत्त्वत्रयात्मकत्वं जगतो वितत्य निरूपयितुमाह ॥

परं सर्वात्मकं सूक्ष्मं अनाद्यकारणं ध्रुवं अप्रमेयमनिर्देश्यमनौपम्यमनामयं निराभा

सं परं शान्तं सर्वावयववर्जितम् व्यापकं सर्वतोभद्रं सर्वज्ञादिगुणोत्थितम् ॥

मंत्रवैलक्षण्यमस्पष्टदर्शी विघ्नमन्यमंत्राश्रितिं तावदाह ॥ भूरियागैर्जपैर्होमैरल्पमा

संयमेनच मंत्राश्चास्त्राणि सिद्ध्यंति युगभागानुभावतः तथाकलियुगेदृष्टेपापि

(छायेनराधमाः तेषांते सिद्धिदा मंत्राभवंतिनभवंतिच ॥

कृतादियुगेषु शोभावःस
त्वादिप्रधानत्वाशयस्तदानुरूप्येण यथोत्तरमधिकाधिकप्रयत्नव्रताराधनादिकृच्छ्रेण सि
द्ध्यंति भवंतिनभवंतिचेति वाफल्येननभवंतीत्यर्थः नेत्रनाथस्यतत्र्यं विशेषायत ॥ अतश्च ।

अस्यदेवातिदेवस्य कृतादिर्न युगस्थितिः ॥ भावानुरूपनिष्ठानामतपोव्रतसेविनाम
सर्वभावप्रसन्नानां हेतोहेतजिगीषया दौर्भाग्यालस्ययुक्तानां पापोपहतचेतसाम् ॥ भ
क्तिमात्रावलंबिनां सिद्ध्यत्यत्र न संशयः ॥

पूर्वोक्तसिद्धान्तादिसर्वदर्शनभावानुरूपानि
ष्ठास्थितिर्येषां तपोव्रतं च निषेवमाणानामपि तथा सर्वान्भावान्प्रपन्नानां सर्वव्यवहारसंगिनाम
दौर्भाग्यादिमतां च हेताहेत जिगीषया पूर्वनिर्णीतपरमाद्वैतव्याप्याया भक्तिमात्रावलम्बिनमा
राधकं वेत्तत्कोत्रेति जीवदृशायामेव सिद्धान्तिसमावेशातः स्फुरति अभीष्टसिद्धिं च घटयति ।
न संशयइति च भागवत अयं च ॥ चिंतारत्नं यथा सर्वं चिन्तितार्थं प्रयच्छति ।

नै॰
घे॰टी॰
१२१

भावितोनिश्चित तथासर्वाणिकार्याणिभावितस्यकरोतिहि ॥ मतिः किंच ॥
सूर्यचन्द्रौयथालोकेसामान्येनावभासकौ पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेव
च सामान्यंवर्तयन्त्येतदनेकस्यशेषस्ययथा तथासर्वेषुभूतेषुव्यापकःपरमेश्वरः
शिवःप्रपंचरहितस्सर्वेषांसर्वदःप्रभुः स्मसुजिपरमोदेवाःसर्वेषांसर्वसिद्धिदः।
एतदितिपृथिव्यादिव्योमान्तंकर्तृत्वशेषस्यदत्तंकर्मसामान्यंसाधारणंवर्तयन्तिनिष्पादय
न्ति सर्वपाशजालंघतीतिसर्वदोमोचकः शिष्यव्याकृतप्रायं ग्रन्थ
भक्तिमात्रावलिंविनाहारणाध्यानतत्परः योस्यवेत्ताप्रपन्नश्चमंत्रीनिष्कम्पचेतनः स
धारणापरमात्मत्वमित्यादिधारणास्वरूपम (सर्वंफलमाप्नोतिसर्वसिद्धरहोभवेत ॥
इष्टेमदर्शितेवेत्ताविचारकोवीर्यवत्तः निष्कम्पचेतनोनिश्चितधीः सर्वफलेसमस्तसम्पदा॰
स्मिकांमुक्तिम अवहश्रेयशः पाठइतिशिवम प्रस्करात्रिन्समावेशोनमेषिणीवावभा॰
सितम दिव्यांदेहस्थितिंकुर्वतेत्रैरत्नाकरंनमः ॥ इतिनेत्रोद्योतेएकोनविंशाधिकारः
ॐपरमस्म्यादिकारेणयोगेनमुद्रितानपिलीलया उन्मुद्रयस्यरहेतेनमोनेत्रंमहेचितः ॥

पूर्वोक्तेसंगतिपूर्वंभाष्याधिकारार्थमवतारयितुं ॥ देव्युवाच । उक्तंदेवेनतत्सर्वंपरिदृ
ष्टंहियन्मया अधुनाश्रोतुमिच्छामिसंशयोमेहृदिस्थितः योगिन्योमातरश्चैवशाकि
न्योबलवत्तराः कथंपरपुरात्प्राणांस्त्वरयाकर्षयन्तिताः कस्माच्चनिर्घृणारौद्राः ।
किंवातासांप्रयोजनम् एतत्सर्वमशेषेणभगवन्वक्तुमर्हसीति ॥
अस्यवाक्यार्थनिर्णयमधिगंतुमिच्छामिकथमितितस्मादिति किंवेत्युक्तिभिः प्रकारहेतु ।
प्रयोजनविषयाजिज्ञासांस्फुटयत्येतन्निर्णयाय ॥ श्रीभगवानुवाच । शृणुदेविप्रवक्ष्या
मिरहस्यंपरमाद्भुतं यथाप्राणांजिघांसंतिपशूनांपतिशासनात् रागद्वेषविमुक्ता
स्तालोभमोहविवर्जिताः यागार्थेदेवदेवस्यपशूनेवप्रोक्षयंतिताः नलोभेननहिंसार्थं
नचैवहिजिघांसया महाभैरवदेवस्यशासनेपालयंतिताः तदर्थंपशवःसृष्टाःस्वयमे
वस्वयंभुवा पशवःपतियागार्थमुपयुक्तानचान्यथा ॥
पतिशासनादितितदाश्रित्य प
वंकस्मादितिनिर्देशः यागार्थमित्यनेनचप्रयोजनंनिर्णीतम् लोभमोहेत्यादिनानिर्घृणत्वंप्रत्युक्तं
प्रोक्षयंत्युपहारायोजयंतिहिंसार्थमपद्रवायनतदर्थमितियागाय स्वयमेवेत्यनेनपतिशास

नादित्युक्तिः प्रमाणीकृता नचेतिचपवार्थे अतश्चताः॥ अनुग्रहोमुक्तिः ताम् पशून्॥
यतएवंततः। ऊर्ध्वगतिः शुद्धविद्यादिपदप्राप्तिर्मुक्तिर्वा पूर्वोक्ताश्चदेव्यः॥ एषोऽथवाहिंस
हेमणस्थूलेनतृतीयेनतत्त्वेनयंत्यपहरंति॥ यतश्चैवयोगिन्यः पशून॥ ततो॥
एषामनुग्रहार्थाय पशूनांतत्रयानने मोचयंतिचपापेभ्यः पापेषांच्छेदयंतितान
पशूनांमुपयुक्तानांनित्यमूर्ध्वागतिः भवेत॥ त्रिविधेनतुयोगेनयोजयंतिशिवाध्व
या॥ योजयंति॥ नचैवात्रघातयंतिबलेनताः॥ परः सर्वात्मकोऽनंतोनिष्क्रियोनिर्म
लस्तथः व्यापकः परमेशानः सर्वकारणकारणः सर्वभूतांतरावस्थः शावानुग्रह
तत्रपरयोगंतावदुपक्रमते॥ सर्वात्मकोविश्वाभेदपराद्वैतरूपः । कारकः॥
अनन्तः कालानवच्छिन्नः निष्क्रियः सकर्माक्रियाशून्यः स्फुरत्तात्माः कर्मक्रियाशान्तता
ततनित्यशुक्तः निष्क्रान्तोमलोयस्मात सएवहिंसरूपगोपनायामलोल्लासकृत मला
स्पृष्टश्चव्यापकोदेशानासंकुचितः परमेशानः स्वतंत्रोतएवसर्वेषांब्रह्मादिकारणा
नांकारणं अंतरावस्थः प्रकाशविमर्शात्मरहस्यरूपः तदुक्तम् गीतासु
ईश्वरः सर्वभूतानांहृदेषवसतेर्जुनेति एषएवचस्वाभेदप्रथात्मानेसर्वेषा
मनुग्रहंकरोति॥

तादृशे॥ निःशेषेणमुक्ताःसमाविष्टास्तत्रपरमानन्दलाभाद्विगतोदेहधारणधास्त्रप:
क्रमोयासां। अतस्ततदभिनाः॥ तच्छक्तौनविलीनास्ताइच्छारूपेणसंस्थिताः ज्ञा
(नोत्कर्षाक्रियावस्थायागयोगावधूनिकाः॥
इच्छारूपेणोत्थविकल्पसंविस्फा
रेणात्ज्ञानोत्कर्षाक्रियावस्थाज्ञानेह्यक्रियास्फारंतिष्ठाः यागः परमेशायपशुनिवेदनम् यो
गः परमेशात्मयापतिस्ताभ्यामवहतंधूतंकंपोयासाम् तास्तथानिश्चलनदेकमध्यःतदित्येता :॥
तज्ञावंतसमास्यायतद्रूपंयोजयंतियान् तेमुक्ताःशिवभूतास्तच्छक्त्याशिवेरिताः नि
र्मलाःशिवरूपास्ततत्प्रभावाद्भवंतिच॥
तद्रूपाःसत्योयास्तानैवयान्येजयंतितेतासां
योगिनीनांप्रभावाच्छिवशक्त्याशिवमीरिताः प्रेरिताःशिवभूताः शामानिर्मलशिवैक
रूपाभवंत्यित्यतस्त्व॥ देहस्थितेरेवदीक्षिते :॥ योगिनीनांयोगेनचण्डीशचरुकणेनएवं
(हि॥
यथायोगेनदीक्षायांशिवत्वमुपलभ्यते। तथावैयोगियोगेनशिवत्वमुपयांतिते॥
अथंतमलिनस्यास्यपूर्वोक्तस्याधिकारिणः मलप्रध्वस्तरूपस्यनैर्मल्यंव्यंजयंतिताः॥

ने॰ नकेवलंमलिनस्ययावन्मलैः प्रध्वस्तंकाम्सितभोगेषुपतितंरूपं यस्यतादृशः अपि।
यो॰टी॰ कारिणोदेहिनोः नैर्मल्यंज्ञानक्रियाशक्त्यात्मताच्युतामुद्देश्यः॥ ततश्च॥ तदिक्रम॥
११४ पवयोगिन्योहि॥ व्यापकेनशिवात्मनास्वशक्तिविभवेनशाक्तेनयेनेतित्रोटनेनयदीदृश्च
१८० दंशानकीदृक्कर्हितदित्याह॥ मूलच्छेदेनतेषांहिजिघांसंतिमलत्रयम्॥
86 पुरुषस्यशरीरंनप्ररोहति॥ दीपवद्योजनंतस्यपशोर्नैवहिघातनम्॥ मलत्रयवि
रूपाणांस्वशक्तिविभवेनच त्रोटयंतिपशोःपाशांश्छरीरंयेननश्यति॥ व्यापकेनस्व
मात्मनानहिजीवनंमारणं॥ दृढप्ररूढपाशस्यदेहस्यपुरुषस्ययः शरीरेणप्रनष्टेन।
शरीरेणमरणंनहिबुधाः॥ एवंपरःप्रकारस्तु॥ सूक्ष्मस्यैववायुनोच्यते॥ वियोगस्तच्छ
क्तिमयंज्ञानंज्ञानशक्त्यातुगम्यते अप्रावृतावृताविण्याध्वनिभावानुसारकम्॥ सूक्ष्मंश
उपसंहरति॥ शांभवपदेविश्रांतिप्रबोधेनयोगउक्तः॥ तमाह॥ शाक्तिमयंविस्फुरत्ताप्रधानम्
ततप्राग्वच्छांभवप्रकाशविश्रांत्यात्मज्ञानशक्त्यादेहादिप्रमातृताप्रशमनेनात्मप्रसंविदागम्य
तेप्राप्यते कीदृश्यानविघ्नेयावोमंत्रविशेषोच्चारध्वनिर्यस्यतादृश्यापरावःसहजोनादामर्श
स्तेनवाविण्याप्रोन्मिषत्परादंविमर्शरूपया॥

कीदृशंज्ञानमित्याह ॥ ध्वनोर्नादामर्शस्वभावः सतात्तदनुसरणात्तन्मयीभावंप्राप्तम् प
तस्य ॥ सिद्धाः श्रीखगेन्द्राद्याः खेचर्यः संविद्गगनचारिण्यादेव्यः परितः समंतादुपासतेतत
न्मयत्वेनस्फुरंति यद्यपिज्ञानंज्ञाने सर्वेषांमितिस्तथापि ॥ अज्ञानेमायाशक्तिकृतमात्म
न्यनात्मताप्रतिपत्तिरूपः स्वरमनात्मनिदेहादावात्माभिमानात्मयतएवमतोयोगाभ्यासप्र
वृद्धेननिजेन ॥ एवंच ॥ सिद्धानांसिद्धिदंज्ञानंखेचर्यःपर्युपासते ॥ अज्ञानेनावृतंज्ञा
नंपशूनाममलंस्थितम् ॥ निर्मलेनतदादेव्याज्ञानेनाभिभवंतितेः ॥ यथाप्रबुद्धःसमे
नक्रीडतेचयतस्ततः मदिरामदपानेनयथैवोन्मादितः क्वचित् क्रीडतेस्वस्वतंत्रतया
हालोवाभ्राम्यतिक्वचित् उन्मत्तोवाप्रमत्तेनप्रेर्यतेपशवोस्तथा मातृभिर्गुह्यकैः श
(क्त्यास्त्रेनयोगबलेनतु ॥
तथैवप्रेर्यतेश्चनिवचनपरिणामायोन्यम् गुह्यकाय
नाभूतग्रहाद्युपलक्षिकाः शक्त्यास्वसामर्थ्येनअतश्चैते ॥ एतत्स्फुटयति ॥
जीवआकृष्यतेहिप्रंपशूनांयोगवीर्यतः ॥ यतस्तममव्यक्तंशाश्वतंसबलंध्रुवम् त
त्वाप्ययोगमार्गेणप्रविश्यपरदेहतः परोभूत्वास्वशक्त्यातज्जीवोजीवेनवेष्टयेत् ॥

ने· यत्तदित्यादिप्राग्वत् तत्राप्यचिन्त्यंबलंसमाविश्ययोगमार्गेणोतितत्वार्थचिन्तामणि·
यो·टी· प्रदर्शितागमिकगोलकाभ्यासासादितसमस्ततद्धर्मोपलंभः। स्वदेहपवनादिकासस्थि
१२· त्याप्राणाकर्षापकर्षाभ्यांस्वतंत्रीकृतप्राणबलोयोगीपादशाखाब्रह्मरन्ध्रतपकतरेण
पथ्यागोलकस्थित्यैवपरहृदयंप्रविश्यपरोभूत्वेति संचारोवायुतत्वस्यावायुतत्वेचबुद्धि·
गम् मायागतेस्थित्वाप्राणक्षोभेणउक्षोभयित्वास्वेन्द्रियशक्तिभिस्तदिन्द्रियाक्रमणपूर्व
मात्मशक्तिस्वीकृतस्यपरस्यशरीरेस्वपरिस्पन्दप्रवृत्तिनिवृत्तिक्रमेणात्मशरीरीकृत्यजी
वेपरपुर्यष्टकंजीवेनस्वपुर्यष्टकेनस्वशक्तेतिप्रोन्मिषितशक्तिबलेनस्वप्राणेनवेष्टयेदा·
क्रमेत् दित्यं॥

आक्रम्यतेहृदिस्थैर्वेश्मयद्वत्प्रवेशनः एकीभावंसमासाद्यसमत्वं
(तत्रचाभ्यसेत् परकायगणमाश्रित्यस्वतंत्रत्वेनतदाभ्यसेत्॥
परकायगणशक्तिंबलमा
श्रित्यतत्क्षुद्रेणावष्टभ्य तत्रचेति परंप्रेरयतियदेवाहंकरोमितदेवायंकरोतीति ईदृशंस
मभ्यसेत्तेनसदैक्यमासाद्यस्वतंत्रमभ्यसेदितिजिगमिषुनिरोधयेत् तिष्ठन्तंगमयेदिति
क्रमेणानेनस्वचेष्टावशगंकुर्यात्॥

तदेतदुक्तं गुरुभिः तत्प्रथमश्रीयामिवेगच्छेत्तिष्ठेत्तत्त्वातावद्यावत्समासादितसकलवे
द्यफलः सयोगी संपद्यते ततस्तमानयेद्धि सन्नेत्मोहयेदुन्मीलयेद्धा पूरयेद्धिशिष्टं वास्थानं
प्रापयेदित्यादि ग्रन्थ॥ समावेशबलाद्दीर्घभूतां व्यापकतामास्थाय स्वशक्त्यात्मना प्राणशक्तिं
हृदयेच्छेद्दार्थसादिपेत॥ तदेतत्संपुटीकृत्य शक्तिच्छेदं तत्कारयेत॥ तयास्वशक्त्यासर्व
तोवलितापरप्राणशक्तिच्छुरिकाप्रयोगेण छिंद्यादित्यर्थः॥ शक्तिरूपं ततो देवि स

तमास्थाय योगवित् स्वसत्त्वसत्तारूपेण विमर्शत्वेन तापयेत् द्रावयेत् परस्याहि रश्मी
(न्रश्मिभिरर्कवत्॥

शक्तिरूपं प्राणशक्तिप्रधानं सत्त्वं परजीवमास्थाय स्वीकृत्य योगी स्व
सत्त्वस्य सम्बन्धिना याक्रुस्फुरत्तामसत्तारूपा गकारेणान विमर्शत्वेनेति वेतस्यार्करूपितया सं
तापितं कुर्यात् ततस्तदीयां स्वर्णरादिरश्मीन्स्वैतरेव परदेहोषितः सन्दीप्तैः स्वैस्त्वरादिभी
रश्मिभिः सूर्य इव सोमरश्मीन्द्रावयेत् विलापयेत्। तत्रापि योगबलात्॥

योज्य नेत्रदयेसर्वाच्छत्वादीनिन्द्रियाणिव भूतानि रसभूतानि गुणानेव हि सर्वतः।

अंतःकरणसंवृतम् परसम्बन्धीनि विषयभूतवहिरंतःकरणानि प्राक्त विलापनतो रसभू

तानि द्रुतत्वमाप्तानि सर्वाणि योजयेत् आत्मन्येकीकुर्यात् अथ ॥ गृहीत्वा तत्त्ववेतसा ॥
प्रविशेत्तद्योगी पुरमाक्रम्य सर्वतः द्रुतं गृहीतं तत्सर्वं क्षिप्रमात्मस्थमानयेत् ॥
तदिति पूर्वोक्तं सर्वं गृहीत्वा आगमोक्तदृष्ट्या साध्यस्य मूर्धद्वारेण निष्क्रम्य चेतसा परं शरीरं प्रवि
शेत् तत्र तदाक्रम्य शक्त्यास्य यत्सर्वं द्रुतं विलोपितं संगृहीतं तत्सर्वं क्षिप्रमात्मनिष्ठं कुर्यात् त
दिशेद्योगी ॥ तत्त्वरणादानयेज्जीवं मुद्रामंत्रप्रयोगतः ॥ मुद्रा च प्रथमे स्वशरीरनिस्सर
णसमये कुर्वीकरणी तत्क्षुरीराक्रमेण क्रोधनानन्तराग्नि:सर्वाणात्यचरी स्वहत्यामोभैरवी ।
तद्धृत्यमतं तत्र श्रीविज्ञानभैरवोद्योते स्माभिर्दर्शितम् मंत्रस्तु पंचपिण्डस्तु विकाकालरात्र्याभि
धानः श्रीगुह्यतंत्रात् श्रीपूर्वादिदृष्टस्तत्र योगाद्योगिन्यः तेणात्मजीवमानयन्ति अतश्च
प्रथममुक्तदृशा संयोगमभ्यस्य ततो योगविदनेन सूक्ष्मेण योगेन तत्सर्वमितिजीवाकर्ष
णमागमोक्तं च तत्सिद्धिफलं क्षिप्रमाप्नोति उपसंहरति ॥ अथ ॥ अनेन विधिना सूक्ष्मं
योगी योगं समभ्यसेत् तत्सर्वं प्राप्नुयात्क्षिप्रं सूक्ष्मयोगवित् ॥ सूक्ष्मयोगः समाख्यातः ॥
तमाह । पिण्डस्थं स्थूलशरीरगतं (स्थूलश्चैवाधुनोच्यते । पिण्डस्थं तस्य योगेन पिण्डमाकर्षयेद्ध्रुवं ।
पिण्डपुर्ये ।

छूकदेहं तत्त्वयोगेणेति तत्तत्प्रतिकृतिकर्मविविजेगवहानादिपुरूयाद्दृष्ट्राग्राकर्षयंतिपातयं
ति तथा ॥

मंत्रमुद्राविधानेन विधिना पांसवेन च ध्यानयोगबलेनैव कम्मकार्यं गलक्षणः
। पातयंति न सन्देहः पञ्चनोपाणवं पुरे।

तत्र मंत्रविधानेन मारणं श्रीमच्छन्दे दर्शितम्
क्रोधराजनिरुद्धेन श्मशानपुटमध्यगाम् श्मशानदलिमाले ख्याविषरक्तान्वितेन च पसना
म वैरोरेहूंफंकारविदर्भितम् मारयेतिममायोगात्कुवजातिविदर्भितम् म्रियते सप्तरात्रे
णैवारक्षाभिः सुरक्षितइति। मुद्राविधानेन तु व्योमक्रें एडलनीम्बादिमात्रसंप्रदायोपक्रमेणैव
ह्वासमणिवांमुद्रामाणिखानेहलाकृनिमिमादिना सदाग्रमेनियोगिभ्योणवंकृत्वाशिवोत
रश्र्यनेन श्रीगुमतंत्रे प्रदर्शितम् पांसवविधिनापि सप्तम्याकुसपत्तस्य प्रभाते लक्षयेत्सदा कृत
न्यासबलाधीराधीशवायोगिनीप्रिये प्रथमं निर्गता या तु नारी वा पुरुषोपि वा वामदक्षिणह
स्ताभ्यां वामदक्षिणपादयोः ग्राहयेत्पांसमुद्धान्यदक्षिणे पुरुषस्य च अपसव्येन वामायाम्।
लोके मारये त्सदेमादिना तत्रैव दर्शितः ध्यानयोगबले योगीस्वयोत्मनिजमूर्त्यावेशानाम्युदय।
क्रमेण साध्यदेहस्य पंचामृतकर्षणसामर्थ्यम् कुसकाम्यागमिकपारिभाषिकनामाति
तद्यथा ॥

शाक्तंविभागजननंमांसंबलविवर्धनम् कलयकंक्रममेवमामेगंडशिरोवचारणां ।
शस्त्रीहतोलुब्धइत्यादिना येषांतन्त्राकिलीनत्रोत्यानामाचाराणांनेर्यान्येगानामुपहारी।
क्रियमाणेनालक्षणान्येकनानिरुद्धपशुपुत्र्याच्छेदास्तैस्तादित्य ॥
विविधेनत्वयोगेनयोगिभ्योवलगविता: जिघांसंतियदादेवितदाश्रेयः समाचरेत्।
त्रिविधायोगाद्यः प्रकारः पशोर्मेकिंददातीति मुखैवोक्तम् द्वितीयस्तीयोभोगमालोविन
यत्रउन्मत्तलब्धमाम्नायान्तरेषुचैतत्स्त्रीत्याशयेनयोगेशाभक्तितस्यागमेषुस्मरतेहृपादिटीस
त्वमुच्यतेश्रेयः समाचारेदर्शयति ॥ स्मतुजित्परमेदेवमस्तंसर्वतोमुखं परेणवस्व
हैगाव्यापकत्वेनमंत्रवित् ज्ञात्वातंपरमंयोगंमंत्रीव्याप्यपशोःपरं इच्छाशक्त्याव्यापि।
शायपञ्चनंजीवितंशुभं संरक्षेयोगविन्मंत्रीक्रमाज्ज्ञात्वात्योगिनां एवीकानांतसर्वेषांहिंस
यथोक्तविशेषणविशिष्टंश्वेनिर्गीतहृदयामृत्युजित्स्वरूपं मंत्रविदिति (कानांयशाकिनि:॥
सर्वमंत्रचैतन्यरूपत्वात्तथाह्येवीकानांहिंसकानांयोगिनीनामिमियोगिन्यादीनांसर्वेषांसंबाधि
नेत्वमितिपराशक्तिव्याप्यात्कपरंयोगंज्ञात्वामंत्रीमंत्रवीर्यत्त्वोयोगविस्फरेणवत्स्वरूपेणत्युक्त ॥

किंविज्ञायेतासतोवासत्स्वभावनायोगान्नकृताश्चिंकिमपीतिपरिदृश्यमानः कारणनिय
मानस्यात् यद्यदनन्तरंदृश्यतेतज्जननरूपंतदित्यनयापेक्षस्वस्वरूपमात्रावस्थितभाववा
दिमतेनयुज्यते आत्माश्रितत्वेपिजडानांसंस्कारमात्ररूपाणांकर्मणांपरिपाकादिवैचि
त्र्यंफलहेतुताचेश्वराधिष्ठानं विनानघटतसत्कार्यवादिपक्षेपिसर्वस्यसत्वान्नकिंचित्क
रचित्कारणमभिव्यक्त्यादेरसतोवाकारणेनसत्कार्यवादः अविद्यवादेपिब्रह्मणाकर्तृ
त्वेऽविद्यायाश्चतुच्छत्वेनगद्वैचित्र्याघटनम् भासमानस्यातुच्छत्वेप्यभ्युपगममात्रेण
तुच्छस्यापिजगतोजनकमतुच्छमेवेत्यविद्यायावस्तुत्वेद्वैतापातोनयुक्तइति स्वच्छ-
स्वच्छन्दचिद्रूपनपरमेश्वरप्रभावंविनाकारणानांननियमःस्यात् ततश्च॥ असमंजसं
सर्वमेवस्यादितिशेषः प्रकृतमर्थंदृष्टांतक्रमेणाघटयति॥

बलीवर्दोयथाकश्चिद्बध्यतेपाशावन्धतः तृणैः संयोजितोभोगैरस्वतंत्रस्तथापशुः

पाशोरज्जुबन्धनादिश्चबलीवर्दवत्पशुः पाशैर्बद्धोस्वतंत्रः तृणप्रायैर्भोगैर्योजितः अतश्च॥

आत्मस्यपाशजातस्यग्राहकः कश्चिदुत्तमः समर्थोदृश्यतेयद्वत्तद्वदीशोप्यनुग्रही॥

ने॰ सर्वेषांसर्वकृच्छक्तः स्वशक्त्याबृंहितः शिवः॥
यो॰टी॰ ग्राह्यस्येतिपाश वद्धस्यपाशद्धापाशमो
१११ चकोयघोतमः समर्थःकश्चिदेवननसर्वस्तद्धसर्वकृदीश्वरः प्रभविस्नुशिवःस्वयास्वात-
त्मनाशक्त्याबृंहितत्वाच्छक्तःसर्वेषामनुग्राहकोसौयथाशक्त्याबृंहितोसौ॥ किंच॥ यद्वत॥
९० आविभुक्तातसातस्यनिजरश्मीरवेरिव॥ दाहप्रकाशकेवह्नावृष्मानेवविभुज्यते॥
90 तद्वदीशस्यसाशक्तिरविभुक्ताशिवात्मिका जगतःकारणंदेवीसैवेकावहुभिःस्थिता॥
वहुभेदत्वमेवस्फुटयति॥ एषणीयज्ञेयकार्यात्मकासूचितकल्पास्फुटस्फुटजगदाभासकत्वा
दिच्छादित्रयरूपेणैकेवसास्वतंत्रशक्तिर्वर्तते अतश्च॥ इच्छाज्ञानक्रियारूपाकृत्वाभे
देनवर्तते॥ अघोरासाभवदिच्छाव्यापिकासमवायिनी घोराज्ञानस्वरूपात्मसापरिग्रहव-
नविद्यतेघोरंभेदस्पर्शरूपंयस्याःसाघोरा (तिनी घोरघोरतरावाम्यातेताभिकासाक्रियात्मि
स्त्रिधाशेषविश्वाद्वयप्रकाशात्मापरानुग्रहप्रवणा अतएवव्यापिकासमवायिनीशि (का-
वाभिनाघोराभेदाभेदाभासरूपापरापरातएवपरितः समंतादुद्गरणेनविश्वस्यस्वाभिन्नाज्ञानति
रिक्तस्यापिअतिरिक्तस्येवोल्लेखनात्मनास्वीकारेणवर्ततेतच्छीला॥

वोरयोरंतरास्फुटाविम्बभेदावभासरूपातएवत्तोभिकाग्राह्यग्राहकादिकालुष्योल्लासि
काग्रपरारूपायेवभूताहृयहृयाहृयहृयदर्शिकेच्छाज्ञानक्रियारूपापकेवश्रीमातसंभावा
दिसंज्ञाभिराम्नायेघूक्तापराविद्धेश्वनाथस्यस्वातंत्र्यशक्तिः॥ मारहासर्वभूतानांसर्व
शक्तिपातवशात्मस्यभिज्ञतामृती सर्वाणिसंसारभयानिरहा रह्मासरहिणी
तीतिनदाख्यातेवमुष्टूरक्षिकेयंताविकीरत्तापुक्तंचैतद्व्याह॥
मावदीक्षासमुद्दिष्टादानक्षपणलक्षणा॥ यकेःक्षपणंतपाशानां
बोधयैर्दानंशिवत्वाभि
पद्यहि॥ अनेनैवप्रकारेणसर्वदोषनिवर्हणी व्यापकस्यमतःपुंसःमाह्रानविरुध्यते॥
अनेनैवेतिदानक्षपणदीक्षारूपेणनविरुध्यतेइतिव्यापकस्यपाणिःस्वरूपप्रकाशनात किंच॥तं
विषयप्रदर्शनपूर्वमाह॥ पुनरन्यांप्रवक्ष्यामिरक्षांसर्वस्वरक्षिणीं॥ मलत्रयनिरोधेनना
कर्मफलोदयात शब्दादिविषयाणांयइन्द्रियाणांप्रवर्तते हत्पुण्डरीकमध्यस्योयधर्माध
र्मप्रवर्तकः रागद्वेषाभिभूतस्त्रियानःकरणावृतः कार्यकारणसम्बन्धःकरणोर्भूत
संयुतैः निबद्धश्चिन्मलेनैवशतशोथसहस्रशः कार्यकार्यान्तरशतेर्धर्माधर्मविचेष्टितैः

ने. प्रलमनिजचैतन्योजीव इत्यभिधीयते तस्यस्वात्मसमुद्दिष्टामंत्रैर्विविष्टितैर्थविस्तरैः
यो.टी. धारणायंत्रतंत्रैश्च शिवेन परमात्मना जीवस्वात्मसाप्रोक्ताक्रियाशक्तिमलेश्वरी ॥
१२२ त्रिमलावृतत्वेनकुतोयोनानाकर्मफलानांसुखादिसंविज्ञानानामुदयोभिव्यक्तीभावस्त ॥
92 ताहेतोर्भोगसाधनानांशब्दादिगोचराणांचक्षुरादीनांयः प्रकर्षेणसंयोगेनवर्तते अतश्च ॥
91 इतश्चापीन्द्रियवृत्त्यैवधर्माधर्मयोः प्रवर्तकः उल्लासकोनएवसुखदुःखानुशायिराग ॥
द्वेषाभ्यामभिभूतः। अध्यवसायादिव्यापारबुध्याद्यंतः कृतिपरवशः कार्यरूपादिभिः ॥
विषयैः करणैश्चकारणस्कन्दपतस्यबुद्ध्याद्यहंकारतन्मात्रैः समवद्धः तथाकरणैस्त्र ॥
योदशभिः पृथिव्यादिभूतसंश्लिष्टैर्निःश्लेषेणावद्धः पुर्यष्टकस्थूलदेहरूपतामापादितः
इत्थंभूतपर्यन्तेनसर्वेणैतेनचैत्यभासात्मनाविमलेनशान्तप्राइतिनानाबुद्धिप्रपंचरूपेणात
धाकर्तव्याकर्तव्यविशेषरूपैरसंख्यधर्माधर्मात्मकैर्वाबुद्धिशरीरव्यापाररूपैर्विवेष्टितैः
प्रलमंस्मृत्यादेर्गुणाभावस्याभासापन्नेनिजेसहजेनात्मकर्तृत्वात्मचैतन्येयस्यसजीव इत्युच्यते
तस्यचपरमात्मनाशिवेनमंत्रतंत्रव्यापाररूपोजीवः पुर्य
ष्टकचैतन्यरूप ॥

आत्मा रक्ष्यते यया मातथाख्याता क्रिया शक्तिरूपा महेश्वरीति प्रभविष्णुः रक्षोक्ता किंच॥ तां तन
हेतुकभयहरीं वक्तुमाह॥ अत्यान्तीयारक्षायाः शरीरस्यान्तरवर्त्तिणि महाभयेभ्यः सर्वेभ्यः। भू
तप्रेतग्रहादिकैः डाकाडामरिकाभिश्च भगिनीमातृभिस्तथा शाकिनीयोगिनीभिश्च॥
खमण्डितकादिभिः नानाविधैरशेषैश्च हिंसकैः क्रियते ध्रुवं यद्भयं तस्य शमनी सा रक्षा।
सुखमण्डितका भूतविशेषाः आदिशब्दात् सिंहादयः शक्तिरिति क्रि (शक्तिरुच्यते॥
याख्यैव शिष्टं प्रागव्याकृतप्रायं अतस्तु॥ भूतजं मलिनं चैतदध्रुवं यदशाश्वतं वातपित्तक
फश्लेष्मसन्निपातादिविघ्नैः अनेकशतसंख्यातैर्दोषैः दुष्टं शरीरकं तत्र हिंसन्ति बहवो।
हिंसका दुष्टबुद्धयः वातजा पित्तजा भूताः श्लेष्मजाः सन्निपातजाः भोक्तुकामा रतिकामा
हन्तुकामास्तथा परे बलिकामाश्च बहवो हिंसकाः सन्ततं नृषु वातस्थाने समाश्रित्य वात
जाः प्रभवन्ति हि क्षोभयन्ति स्वकं स्थानं पित्तजाः पैत्तिकं तथा श्लेष्मजाश्च स्वकं स्थाने सर्व
स्थाने संनिपातजाः क्षोभयन्ति विनाशार्थं देहं रक्षा तदर्थतः मंत्रौषधक्रियायोगै रक्षा वै
(शिवचोदिता कर्त्तव्या शिवदा नित्या सा शिवा शिवहा
भूतजनादेवमलिनं अध्रुवं विनाशि च रिणी॥

ने. शाश्वतंप्रतिलक्षणपरिणामि वातादिदोषैर्दुष्टांतावत्सर्वजन्तूनांकात्स्नेनशरीरम् नखहिंस।
यो.टी. कार्हिंसन्निवहव: वातादिजाभूताउन्मादा: यदुक्तंक्रियाकालगुणेनतद्वे वातिका:पैत्तिकाश्च
१२३ श्लेष्मिका:सन्निपातजा: इन्मुपक्रम्यगन्धमाल्यप्रियोनित्यंवातिकस्थानमाश्रिता: तथा
92 पीडयतेनित्यंसतीक्ष्णांवाभिभाषते निद्रांकरोतिसततंभुंक्तेरात्रिर्दिनेनतथा पैतेरूपेस्तविज्ञेय:
पैत्तिकस्थानमाश्रित: यस्तुच्छर्दयतेनित्यंफेनंचैवविमुंचते ग्रभक्तैकमतिज्ञेय: श्लेष्मिकस्था
नमाश्रित: दोषत्रयंसमाश्रित्यनानारूपाणिदर्शयेत इश्निकित्सा:सउन्मादोविज्ञेय:सन्नि
पातिक: ॥ इतिलोभयेतिविकुर्वन्तियतएवंनदर्श्यदेहोरस्यते यथानदाख्याप्रोक्तरूपारता।
श्रेयस्करीश्रीयोरूपाग्रश्रेय:शमनीवोदृष्टा ग्रतश्च ॥

बलिकामस्यलक्षणम्। बलिकामांस्तुबलिभिर्व:सर्वैस्तर्पयेत्प्रिये॥ उद्विग्नस्तुभवेद्यस्तुप्र
ह्रतेचसमन्तत: ज्वरोदाहश्चशूलश्चशिरोरुच्चसञ्जायते बुभुक्षितस्तुज्ञातोवादेहिदेहीतिभा
षते बलिकाम: सविज्ञेयइतितत्रैवोक्तम् ॥ भोक्तुकामाजिघांसन्ति ॥ पवामपिबलव
णम् ॥ रक्तनेत्रोभवेद्यस्तु ॥

षिंतश्चाभिभाषते ईदृशं लक्षणं यस्य भोक्तुकामो ग्रहो भवेदिति तत्रैवोक्तं पतत्व ॥ तर्पयंति
मंत्रयोगतः ॥ मंत्राभिज्ञश्च वा विनाऽन्नादिना तर्पयंति ॥ रतिकामास्त्वनेके स्युस्तवेक्तं त्रैस्तथो
तेषामपि तत्रैव लक्षणम् ॥ अनुक्तं ॥ घथैः मंत्रिणानुग्रहस्येन प्रोत्साद्यं मंत्रयोगतः ॥

स्नानशीलः शुचिर्नित्यमहृष्टश्चैव जायते पूर्वभाषी भवेन्नित्यमुपभोगं च याचते गन्धमा
ल्यप्रियश्चैव वस्त्राभरणमिच्छति प्रियवादी भवेन्नित्यमुपरोधं करोति च रमते स्त्रीशरी
रेषु विविधैश्चैव दृश्यते । हंतुकामास्त्वये प्रोक्ता दुराधर्षा महाबलाः ॥

तेषामपि तत्रैव ॥ हंतुकामः स उक्तिः अथा ॥ हंतुकामगृहीतस्य भवेत्येतत्तु लक्षणम् ~ लक्ष
णमुक्तम् दुराधर्षा बलिनो दुःसहाश्च यद्यपि ॥ यत्त्वेषु तत्रैकेशान्वेषं चैव निरीक्षते अ
ग्निप्रवेशनं कुर्यादुदके पतनं तथा प्रसादात्पतति द्रोणं यान्त्यन्यथ चरेदिति ॥ तथा
पि परमेशेन मंत्रतेजोबलेन तं शिवशक्तिप्रभावेण तर्पयेत्यत्र न संशयः ॥

शिवशक्तिप्रभावस्तु तात्त्ववशावर्तिता प्रासंगिकमुपसंहरति ॥ एवं संक्षेपतः प्रोक्तं स्वयंभू
तविनिर्णयः प्राणिनां तु हितार्थाय विस्तरोऽन्यत्र वर्णितः अथात्र शीतलक्रियाकालगुणेन

ने· तरादो तत्रहि ॥ आकुंचयतप्रच्छन्नेतथातथ्यंविनिर्दिशेत्यादिवक्ष्यामि प्रकृतमनुपसंसंहरति ॥
यो·टी· तस्मात्समाधियुक्तेनमंत्रपूतेनवारिणा गृहः संस्पृशेत्यवकथोब्रूहिमत्येतगृहकम् को
(११४) भवान्किंनिमित्तंचगृहीतोमानुषस्त्वया कावतेक्रियतेपूजाब्रूहिमत्यंकिमिच्छसि एवंत
९३ ब्रूहिमेनित्यंरुद्रस्यवचनंस्मरेत परेनांतवितंकृत्वावामहस्तंप्रसारयेत।
एवंतक्रियतेरक्षासज्जाताश्वताभवेत अन्यथातस्यघातायवेदितव्यानयोगिना ॥
९३ एवमितिप्रोक्तपराशात्याद्यिव्यामिस्वरूपतः सर्वरक्षानीवरक्षादेद्रक्षेतिविषयतः बलिकर्मम
यतेत्रयेभ्यादीतिकर्तव्यत प्रयोगतश्चमुहूर्तातायारक्षाक्रियते सासफलास्यात। किंच॥ तत्र॥
तानेतान्॥ सम्यक्प्रवक्ष्यामिव्याख्यास्यामि तत्र॥ तदाश्रयत्वात्सर्वस्य अत्रयुक्तिमाह ॥

रक्षावक्रप्रकाराचकर्तव्याम्नायदर्शनात ॥ आधारक्षाप्रथमाबीजरक्षाद्वितीयका तृतीयागर्भे
रक्षातस्मृतिकालेचतुर्थिका पंचमेसूतिकारक्षास्नानाषष्ठीभवेदिह बालानांसप्तमीप्रोक्ता।
पुरुषाणांतथाष्टमी ॥ भेदांस्तुसंप्रवक्ष्यामिआधारादिगताम्प्रिये ॥ मातापित्रोःपरारक्षाकार्या
तत्वविचिन्तकैः दोषैःस्पृष्टःपुरुषःसम्भवेन्नस्यस्परिसकाः हिंसंतिरक्षणीयोसोसंभवार्थंप्रयं।
ततः॥

दोषाः प्राक्तनाकुशलोद्याः रागद्वेषाविनयादयः तैः स्पृष्टदृष्टः स्पृष्टप्रायः सर्वः पुरुषः अत
श्चास्य सर्वोत्का हिंसकाः संभवंति हिंसंतिचेनेतदा सोपुरुषोरक्ष्यः संभवार्थं संततिप्रसवार्थं
किंचिद्दोषदूषितत्वादेव ॥ यदास्त्रीमुद्रिताभूत्तैस्तदा गर्भो न संभवेत् एवंचप्रथमारक्षा
एवंचेत्यतत्वेत्यर्थः आचारः पितरौ तत्वाश्रयत्वादाधाररक्षा। द्वी (त्वाधाराख्याप्रकीर्तिता।
मरक्षामाह॥ द्वाविति रेतोरक्ते आर्तवे बीजरक्षावस्थनीयेत्यर्थः॥ किंच॥
रेतोरक्तमयः कायः सर्वेषां प्राणिनां यतः तदासंरक्षितौ द्वौतु कर्तव्यो मंत्रवादिभिः॥
रतिकामाग्रहा ये च कामाचाराश्चनेकशः पिबंति रेतोरक्तं च नष्टे स्मिन्संभवः कुतः
अस्मिन्निति रेतोरक्तात्मनि बीजसंभवो गर्भो (तस्मात्कारणादस्मिन्रक्षितेसंभवो भवेत्।
धानम् तृतीयामाह॥ संभूतरूपधीद्गर्भे चतुर्थीमाह॥ संभूते गर्भगेहे तत्संरक्ष्यं गर्भपा
तनम्। प्रसूतिकाले नारीणां रक्षागतिविशारदैः कार्या रक्षाप्रयत्नेन नहिंसंतीह (हिंसकाः॥
रक्षायागतिः प्रवीकाव्यामिस्तत्र विशारदैर्निर्मलधीभिः मंत्रवादी
यंत्रौषधयुक्त्यात्मना प्रकृष्टेन यत्नेन रक्षाकार्या एवंच॥

ने· इहेतिप्रसवकाले। प्रसूतायारक्षांपंचमीमाह॥ तावत॥ कार्यमितिसूतिकाग्रहमित्यर्थः
यो·टी· षष्ठीमाह॥ यद्वेतिजातबालादन्यापिबालादिदत्तत्रस्नानगृहस्थितोर्थात्तमपिभूताहिंसंति
(११५) तस्माद्रक्षेत सप्तमीमाह॥ स्नानायेस्थिताबालास्तेरक्षाःधात्रीकस्माद्रक्षेत्याह॥ किंच॥
९४ यावनमूर्तिकाशुद्धा॥ तद्वद्रक्ष्यंतबालकम् सूतिकाग्रहदोषाद्याबाधनेरक्षयावि
९५ ना तस्माद्रक्षितंकार्यंबालास्नायेविचक्षणैः॥ सूतिकास्नानकालेतुबालाबाय।
स्नातस्थितः हिंसंतिबलिनोभूतास्तस्मात्स्नानेतुरक्षयेत॥ स्नावानतद्धनरेकालेबाला
रक्षास्मथात्सकाः॥ धात्रीतकर्मांतसम्यक्तीर्थसर्वाधिद्योपशाम् तस्मात्साबालितव्या।
दौधात्रीबालस्तहूर्ध्वतः॥ सर्वकालेतमेरक्षोमेत्रौषधिप्रयोगतः धारणाध्यानमन्त्रा
भिर्यत्नैर्धूपैरतन्द्रितम् तिलाज्यादिहुतैर्होमैः कलशैर्विविधैःशुभैः शिरसिस्थ।
भिषेकैस्तरक्षणीयस्तुसर्वदा प्रतिबुद्धंतसमंचरुदन्तंचप्रसादितम् भुंजानंशायन
स्थततिष्ठन्तंक्रीडमानकम् प्रभातेवावरात्रेचसायंमध्याह्नगोचरे संध्याकालषु।
वालोयः संरक्षार्दः कल्याणमूर्त्तिः सप्तवेदा सर्वेषुरक्षेयत्नान्बालकम्॥
प्रतन्द्रितंकृत्वारक्षणीयोनतद्र्जातः॥ किंच॥

क्रीडमानमिति—नं संध्यासुकिमितिपत्नोरक्षोदित्याह ॥ तथा ॥ एतदेवोपपादयति ॥

देवासुराणांभूतानामातृणांभगिनीषु च ग्रहदुष्टपिशाचानांसंध्याकालेसुसंगमः
तस्मात्संध्यासुसर्वासुरक्षितव्यश्चबालकः ॥ गच्छंतिदृष्टस्वपंजाग्रन्सर्वकालंनरक्षते।
गच्छंतंदर्शनाद्देविजिघांसंतीहहिंसकाः रक्षाहीनंततिष्टन्तंमुह्यन्तिमभीषणाः
सस्पंच्छलेनस्वमतत्रासयंतिसमंततः जाग्रतःकेवलंरात्रौभीषयन्तिग्रहाधमाः त
स्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वदारक्ष्यतेशिशुः जीवमन्येरूपायैस्तुमंत्रवादैर्धनाप्रिये ॥ विशे
षाद्राजतनयोरक्षितव्योहिदैशिकैः भाग्यभुक्सप्रशास्तश्चसर्वलक्षणलक्षितः ॥
दृष्ट्वायत्नेनदुष्टाश्चजिघांसंतिशिशुंशुभम् तस्मात्सर्वप्रयत्नेकारेणधारणाभिर्निरंत
रं प्राकारास्त्रेणवादेविमंत्रैर्वाविविधैःशुभैः लिखितैर्यंत्रयोगैर्वाप्रपूजितैःसुप्रयत्नतः
वेष्टितैःकंठसंलग्नैःमस्तकेवासितादिकैः धूपैर्विविधधूपैश्चधारितैर्मणिभिस्तथा
रक्षोघ्नैस्तिलकैर्वापिनीराजनपुरःसरैः रक्षणीयःसदाबालेराजपुत्रोविशेषतः ॥

किंच ॥ भाग्यानिभुंक्तेफलदावेणातंचयतः ॥ धारणाश्चयोमस्तवस्मितसरजोसमिविष्टे ॥॥

ने॰
यो॰ टी॰ द्रुबिम्बस्वरूपस्तथायाश्वत्यद्वारष्ट्रराणादिरूपाः यंत्रयोगानांहृजितैर्वित्यादिविशेषणात्रयंक
ण्टलैर्भर्वितिकाकाहितवत नीराजनंपूर्वोक्तं पुरुषरत्नामष्टमीमाह ॥ अस्त्राणिनारावतो
१२९ मरादीनियंत्राश्चेतिचकारार्थेणायः अस्यमंत्रनाथस्यविशेषमाह ॥

९५

95

राजानस्तमानन्याश्चराजपत्न्यस्तथाप्रिये अनेनैवविधानेनरक्षितव्याःसुनिश्चितैः
यस्मात्क्षुद्राग्रहाभूतामातरोडूषहिंसकाः देवेषुसाध्यावलिनोदुर्जयाडरतिक्रमाः
जिघांसंतिप्रयत्नेननित्यकालमतंद्रिताः तेषांप्रशमनार्थायप्राणिनामनुकम्पया मं
त्रास्तेयाथयंत्राश्चमहाबलपराक्रमाः अनुग्रहार्थंमर्त्यानांमयासर्वेवतारिताः ॥
तेषामेवहिसर्वेषांमंत्राणांभूवितेजसाम बलमोजस्तथात्वानेस्फुरंतिमेथावपुःप्रियः
जीवनंप्रभुसर्वेषांमृत्युजित्कथितंमया ॥

तेषामितिग्रहाद्युपशमहेतूनांव्या
प्तिः स्फुरंतिरविचलाप्रतिपत्तिरूपायप्रत्तामंत्राणांमायस्माद्दृष्टोक्तनीत्याप्रभुप्रभविष्णुमृत्युजि
त्स्वरूपमेवतथावपुर्वाचकविशेषात्मस्वरूपंप्रियेभोगमोक्षाविनरणाह्वयः जीवनेवाच्या
रूपंचैतन्यंतदेवसर्व ॥ ॥ ० ॥

यक्षगृहीतानां च लक्षणं तदा वैश्रवणं श्रीखंडं यष्टुमोहमवाप्नुयात्॥ शीतलपवदर्शितम्
यक्षेण तद्गृहीतस्य अट्टहासादिदर्शनमिति तथा॥ किंच॥ अतिक्रुद्धा भवेद्दृष्टिरकस्मा
द्देव कुप्यति भोजनं चैव भुंजानो देवं पूजयते सदा मद्यमांसप्रियश्चैव रुधिरंग्रमततेव
रु यक्षग्रहगृहीतस्य एतद्भवति लक्षणमिति॥ अष्टयोन्यां यदा देवो विरुद्धाय टिकु
प्यति तदा तं भैरवं यागं कृत्वा श्रेयः समाप्नुयात्
अष्टयोन्यः पैशाचाद्यष्टविकल्पदेवयो
निभेदाद्देव्य इति॥ तत्र रूपान्नयोगिन्यो ज्ञानव्यश्चैव वानने शिवेच्छानुविधायिन्योम
नोवेगामहाबलाः विचरंति समस्तांश्च ब्रह्मविस्विन्दुभूमिषु अपराः कुलसंभूताये
निजाः कुलजाः प्रिये पीठजाः क्षेत्रजाश्चैव शावरीत्यविशेषत इति पीठजा योगिन्यो
ज्ञेया क्षेत्रजा देवतास्मृता योनिजा रूपिणी प्रोक्ता तासां भेदाह्यनेकधेति। तथा श्मा
शानाक्षत्रविंशद्द कुलजाश्चैव नायिकाः सप्तविंशतिभिर्वर्षैरूर्ध्वं जानन्ति तत्पदम्
कुलेष्वत्र समुद्भूताः शाकिन्यो रुद्रमातर इति तथा शाकिन्यो रुद्रशाकिन्यक्षो।
भ्याः शांभविकाः शिवाः योगिन्यश्चापरास्तासां यद्व्याप्तमखिलं जगत्॥

ने॰
घो॰टी॰
१०३
96

छलेनाकृष्यपिबतिल्हट्टाप्राणिणपय:सदा नृपपरिवर्तनार्थेल आपानयतिपश्चन् शा
किनीसानविज्ञेयारौद्रास्यानवतासदा परचिंतगतिज्ञावनृपस्यपरिवर्तनं करोत्यस्तत॰
लव्यावतेयासाकट्टशाकिनी शेख्यावैवंविधाज्ञेयागुप्तावाराववेवता नवातयत्रसोसर्वो
च्छिद्रेणस्वादयेद्रसक शावर्येस्वपराज्ञेयामंत्रतन्त्रतवेतस: पंचामृतंसमस्तंहिमान्
घवदंतिता: पर्यटंतिक्षणात्पृथ्वीनृपंकुर्वंत्यनेकधा ।। षंवदंतिता: ।।
अपरायोगसामर्थ्यात्रिकालपरिवेदिका: महाष्टगुणसम्पन्ना:परानुपदवेदिका: पि
वास्तता:समाख्यातामंत्रध्यानपरायणा: इत्यादिग्रंथेन श्रीतंत्रसद्भावेनानाविधानिरू
पिता:भैरवइतितस्यसर्वशाकिचक्रेश्वरत्वात। अत्रचभैरवीयेयागे ।। अंतर्बलि:प्र॰
दातव्य:सर्वेषांभूरिचस्मर: तथावाह्यबलि:क्षेत्रेदातव्य:अथपइच्छना आरण्य॰
केवलिश्चान्योमहिषाद्यैस्तथाजकै:।। अंतर्बलिर्नैवेद्यम बहि:क्षेत्रपालबलि:
अरण्यभूतबलि:महिषच्छागवर्करा(द्यै): किंचात्रमाषोदनमत्स्यादिद्रव्यै:।।
विविधैस्तबलिंकुर्यात ।। तंच।। सर्वेभ्यस्तप्रदापयेत ।। देवतायोगिनीभूता
दिभ्य: सदायं ।।

नदीतीरे श्मशाने वा शून्यागारे मातृमण्डले प्रातर्मध्याह्नकाले च सायं चैवार्धरात्रतः व
लिस्तेभ्यः प्रदातव्यस्तेन तुष्टा भवन्ति ते उदकं चन्नमिश्रं च भूतिभ्यः प्रदापयेत् तेन
तुष्टास्ततेसर्वे सर्वश्रेयःफलप्रदाः भवन्त्यवितथं भद्रे मातृवत्पालयन्ति च॥ स्मरति
मोजोजयं वृद्धिं वपुरायुर्दशः सर्वं नष्टं वलेन सर्वेभ्यो दद्यान्तेन वलिः स्मृतः॥ एवंम
न्त्रजितासर्वं कर्तव्यं सर्वसिद्धिदम्॥ स्कन्दग्रहग्रहीतानां वालानां पीडितात्मनाम् व
तिग्रहास्तथा नार्यो ह्यभिभूताः क्वचिद्यदा कार्तिकेयस्तथा याम्यः पूर्वोक्तविधिना ध्रुवं
सदा च॥ वलिं निवर्ति॥ एतच्च वलिदानान्तं कर्म॥ किंच॥ वालग्रहलक्षणं नंदाकरम
ते नित्यं वालानां च प्रसंगतः कौमारोत्पत्य ते चैव पांसना क्रीडते सदेति तत्रैवोक्तम् पूर्वोक्त
विधिरिह मंत्रेण वा होमादि एवं कृते हि॥ द्विप्रं तांश्च प्रमुंचन्ति स्कन्दाद्या ये शिशुग्रहाः
चकारात्ताश्च पिनारी वतिग्रहाः एवं विशेषत उक्ता सामान्येनाप्याह॥ यस्मिन्कुले यदंशेन मू
द्धितः कीलितः क्वचित् तत्कुलेनैव वेष्टेन सर्वदोषैः प्रमुच्यते॥

यद्यदेवतांशात्कोद्भूतेन योगिनीभूतग्रहादिनामूर्द्धितो यो ग्रस्यमानकलः कीलितो वा ग्रामाया

ने॰ धिष्ठायस्थापितस्तस्यतद्देवतायागादेवश्रेयः तत्तद्देवाद्यंशकोद्भूतग्रहग्रहीतानां च ल
यो॰ टी॰ क्षणं क्रियाकालगुणैस्तैश्चदर्शितं नक्रुध्यतेनहृष्येच्चभोजनंनाभिकांक्षति नवाचालयते
किंचिन्निद्रानास्योपजायते नचमूत्रपुरीषेच नास्युविस्तस्यजायते पद्मपत्रनिभाकारंमुखं
(१०४) तस्योपजायते देवग्रहग्रहीतस्यएतद्भवतिलक्षणम् गायतेनृत्यतेक्रुष्टोमुखवाद्यंकरोति
96 च गन्धमाल्यरतोनित्यंक्षीरभोजनएवच सततंप्रियशीलश्चअश्रयतिनैवयाच्छति गन्धर्वेण
गृहीतस्यएतद्भवतिलक्षणं गन्धपुष्परतोनित्यंक्षीरभोजनएवच रक्तनेत्रोह्यथेदृष्टिर्नदीनां
नाभिषेचते जलंचास्यावगाह्येतपर्वतेरमतेसदा जिह्वांलालयतेचैवदशनांश्चनिपीडयेत॰
नागग्रहग्रहीतस्यएतद्भवतिलक्षणम् अहंविस्तरहंब्रह्माहरुद्रोहमितिभाषते अहंस्क
न्दोविष्णुरेवश्चनास्तिमत्सदृशोभुवि कदाचिद्भोजनंभुंक्तेनैवभुंक्तेकदाचन अपमन्यत॰
देवांश्चब्राह्मणान्गुरुदेस्थितः कृतशौचोभवेन्नित्यमशौचंनैवतिष्ठति अपशब्दंचगृ॰
ह्णानिपठनित्यपिसमंद्विजैः गायतेसामवेदंच।
आपमन्यते अमरेणगृहीतस्यएतद्भवतिलक्षणम् तपःस्वा
ध्यायसंयुक्तोब्राह्मणा

दृष्टेवदंवाप्युदाहरेत वेदार्थेषुचसर्वेषुश्रुतिंनित्यमुदाहरेत येषंचैवनजानातिहसनेवच
यावति ब्रह्मरहोगृहीतस्यपतद्भवतिलक्षणम इत्येवंलक्षणतोदेवादिग्रहग्रहीतानिश्चि
त्यरहमंत्रेणदेवराजगन्धर्वराजादिपूजाकर्तव्यायतएवम ।। तदित्यम ।। एतश्चपराहेतप्र
ख्यानमेषात ।। अतश्च रहस्यत्वेहेतमाह ।। अयमित्यर्थात योर्ह्यर्थेयतएवमतः ।।
सर्वैरेवसमय्यादिभिः ।। आचार्यस्तु ।। मदंथेनमयासर्वंरहस्यंप्रकटीकृतम । सर्वत
षुसामान्योमन्तुजित्यकटीकृतः सर्वेषांहृदयंगुह्यमप्रकाश्यंपमहाद्भुतम उक्तनीत्ये
वास्यहृदयाधिनृपत्वम । नकेनचिदहृष्टः ।। अतश्च ।। नाख्यातंकस्यचिन्मया । रहस्य ।
सम्प्रदायश्चसर्वश्रेयःस्वावहः ।। साधकास्तुप्रसन्नायेभक्तास्ताराधयन्तिच स
र्वदुःखविमुक्तास्तेसत्यमेनान्तेवचः । अनेनैवात्मनः कार्यंसर्वदुःखनिवारणम ।
भक्तानांसमतानांचसदाराणांचकारयेत स्त्रीणांचभक्तानानान्यथातप्रयोज
येत ।
लौकिकंस्वेहलोभाद्भुतञ्चभक्तानामेवंविधिंकुर्यात पत्रकादिभिर्याभक्तःसदा
रादिविषयेआचार्यंकारयेत अनेनैवेत्येवकारः मत्स्वप्यन्येषुमंत्येषुस्वमंत्रेश्वरस्यमाहात्म्यं
वक्तिकिंचार्यविधिः ।। सर्वाश्रमगुरुत्वाश्चभूपतीनांचसर्वदा तत्सतानांचपत्नीनां

ने॰ कर्त्तव्योरहितमिच्छता॥ ॥ सर्वाश्रमगुरुत्वंयथाशास्त्रंप्रजापालकता३मंचमहामंत्रयोग
घो॰टी॰ म्॥ नित्यनैमित्तिकैकाम्येशांत्यर्थंकारयेत्सदा। किंच। मुखप्रक्षालितेनित्यंतिलकः
९५ श्वेतभस्मना सम्यगभिमंत्रितः कार्योमात्रदोषनिवृत्तये। किंच। समालंबनपुष्पंवा।
92 तांबूलंवाभिमंत्रितम् दीयतेयस्यतस्यैवनहिंसन्तीहहिंसकाः॥
नैवहिंसंतीत्यर्थः किंच॥ भोजनंवाभिमंत्रितमंत्रेणानेनमात्रवित् उभयोपार्श्वयोर्मध्ये
98 पवमितिस्त्रवत्सरामृतविद् नामामृतमश्नुते सर्वव्याधिविनिर्मुक्तःक्लिष्टेनन्रपतिःस्थितो॥
मस्फुरत्तात्मनानेनमंत्रेणप्रोक्तदृशांसांपुटीकारपुनर्व्याख्यातोभिमंत्रितश्चन्द्रहृदयमध्यस्थितं।
भोजनंभुंजानोमृतमश्नातेमृतत्वमेति न्रपतिरित्युपलक्षणम् तस्यच॥ अथक्रीडनकाले
युगजाश्वमहितस्यच अस्त्रक्रीडासुसर्वासुरक्षार्थंकलशंयजेत् क्रीडार्थंविनयार्थंचरक्षार्थं।
क्रीडाकालेवाहकोल्यादिक्रीडावसरेषुक्रीडार्थंनिर्विघ्नक्रीडासंपत्त्यैगजाश्व (हिंसकादिषु॥
सहितस्यचकारात्दमात्यराष्ट्रादिपुत्रस्यविनयार्थंसंग्रामाद्यवसरेषुसर्वास्वशस्त्रक्रीडासुरक्षार्थंशस्त्र
हतादिदोषशांतयेहिंसकादिविषयेरक्षार्थं अनेनमंत्रेणकलशंयजेत् ॥

यस्माद्दृष्टाश्चवहवोजितांसंतिनृपादिकम्॥

तस्माद्रक्षाप्रकर्तव्या॥ उक्तकलशा — दृ

पासर्वप्रजानुकूलनृपतिरक्षणेनैवरक्षा॥ सर्वश्रीपक्करीशुभा॥ भवेत् एवंक्रीडाघवप

देशुशिरोरक्षितस्य॥ तत्रार्चितेकलशे॥ इत्थंभवावत्यर्चिते॥ ततःसमस्तनृपतेरक्षा

र्थंकलशंयजेत् गौण्यंवौषधिसंयुक्तंचन्दनागुरुलेपितम्। क्षीरेणवांभसापूर्णं॥ यत्ने

नसंपूजितंपरम् सर्वस्वेतोपचारेणपुष्पधूपार्चपायसैः॥ अग्रेस्थितामहानिद्रानरा

संमोहकारिणी सुखार्थंनृपतेराज्ञोजीर्णार्थंभोजनादिके।

श्रावयाद्देवदेवेनग्राज्ञांदत्वे

तिभावयेत्॥ देवेनाज्ञांदत्वानृपतेराज्ञावग्रेस्थितानिद्रासुखार्थंभोजनादिजीर्णतार्थंचाव

श्याप्रवर्तितेतिभावयेत् एवंकृतेनृपतिः॥ किंच॥ किंचदिग्गतेषु॥

ततोरात्रिसमग्रांतत्तिष्ठेत्तंनिद्रयासह॥ यत्नवतःपिशाचाद्यैर्दैत्यैर्मानुसंभवैःभ

यैस्त्रासदैःखेलभक्तिनिष्टेघयासवम्॥ लोकपालेषुचास्तेषुरक्षार्थंनृपसन्नि

(धौ पूजनंवार्चपुष्पाद्यैःकलशेपूजितेमति॥

रूपेरीशेपूजितेमतिकर्तव्यम् प्रतश्च

ने. कस्यचिच्छक्तिपातपूतस्यन्टपतेः॥ कलशाद्यर्चाम ग्रंसोच॥ भुक्तिमुक्त्यादि नचैतदसं
यो.टी. भाव्यंयतः॥ ततनैमित्तिकदेवताकार्यकमस्तेषामित्याह॥
यद्येवंसततंकुर्याज्ज्ञानवान्दे
शिकोन्नमः॥ पूर्वोक्तंसमवाप्नोति॥ प्राहेतिभगवांछिवः॥ निमित्तेषुचसर्वेषुग्रमस्तेषां
१०९ ९९ चिंतामणिकल्पत्वादस्येत्युक्तवान्। यजेतच काम्यरूपंसदा॥यस्मात्सर्वकामानवाप्नुयात्॥
९१ निमित्तेष्वित्युक्तिलेशानःस्फुटयति॥ प्रजानांरक्षणार्थायशालीनांचापिसम्पदे
त्रीषुरक्षार्थमात्मनोराष्ट्रवृद्धये इन्द्ररूपंयजेत्तत्रविजयार्थेन्टपस्यच॥ स्नतप
तत्रेतिनैमित्तिके इन्द्रादिनेग्रात्मनोन्टपस्यविजयार्थमितिसंगतिःकिंच॥
गोब्राह्मणेषुरक्षार्थमात्मनःस्नननेषुच महानवम्यांपूजयेतभूरियागेनवेश्मनि॥ तथासतिहि॥
किंच ग्रस्त्रयागःप्रकर्तव्यःप्रयत्नात्सिद्धि (पू)र्वोक्तंसमवाप्नोति आयुरारोग्यसंपदम्॥ पू
हेतवे॥ महानवम्यामेव पूर्वेद्युषु॥ अस्त्रसिद्धिमवाप्नोति॥ दिव्यान्यप्राणिमंत्रप्रकारभा
वान्संपादयतिराजादिश्चविजयमाप्नोतीत्याह। प्रयोक्ताफलमश्नुते॥ पूर्वोक्तयाजयिता किंच॥

यदाप्यस्य वशाज्ज्ञातः कालेन कलितोऽप्ययः अरिष्टचिह्निताम्नावेदे शावातस्तत्रतादयः
ब्राह्मणादिषु सर्वेषु नाशे जनपदस्य च शाल्यादिषु च सस्येषु फलमूलोदकेषु च दुर्भि
क्षव्याधिकार्येषु उत्पातेषु महत्स्व च इदानी राजनं कार्यं राज्ञे राष्ट्रविवृद्धये ॥

सतादय उत्पादिशब्दाद्ग्राह्यः उत्पातान्तेषु मत्स्य यदा ब्राह्मणादिषु नाशस्तदानी रेणाभिषेक
कलशावारिणा अञ्जनं सर्वदोषाणां निवारणार्थं लेपः निःशेषेण राजनं दीपिमनोत्पाशानं
कार्यं तद्वत्क्रमनुपक्रमते ॥ कथमित्याह ॥ निर्जने इति गुप्तस्थाने अथवाचार्यः ॥

पूर्ववयजनं कृत्वा कलशेनाभिषेचयेत् ॥ निःशंको निर्जने राज्ञो गुभन्तेवतथाशाके
जयपुण्याहशब्दैश्च वेदमंगलनिःस्वनैः अभिषिंचेत्तु राजानम् ॥ सिद्धार्थान्कृत्वा हरु
म नीराजनविधानेन नामां कं सस्कृते प्रिये वक्ष्यामि कुह्म नसाग्रं जो अप्रोक्तयेद्धरुन
त्वमर्थभूतसंगमपमंत्री रक्षार्थमुद्यतः ॥
नीराजनस्य सामान्यदीप्युत्पादनं मूलमंत्रम
योगपूर्वकममुकस्य नीराजनमस्तु स्वाहेत्यत्र प्रयोगः भूतानि संक्रमेश्चानि समापः संचोमातर
योगिन्यादिगणाः एवं बलस्नानंकमेवहि कृत्वा ॥ शाकनो तत्रं शागन्यावाविज्ञाय शाकनं दि
ने

ने॰ यत्नेन्द्रशिववारुण्यानिर्यातः सर्वसिद्धिदः ॥ ज्योतिर्गणोक्तास्वयंस्तुभांशाकज्ञानाद्वाशक्र

यो॰टी॰ नमंगल्यमघमवंज्ञातायत्नेश्वराद्यधिष्ठितान्नरपूर्वेशानपश्चिमदिग्भ्योन्यतमयादिशाविज॰

याभिमुखेनराज्ञामहन्निर्यातश्चाचार्यः सर्वसिद्धिदोभवतिनीराजनानन्तरंराज्ञः ॥ भूमिदोषे

१०१ २०० नेतिस— र्थेतृतीयायदर्थेचैवमिष्यते ॥ तद्भवति ॥ यदा ॥ किंचैतत्सर्वम ॥

(१)

अथपूर्वोक्तविधिनादेहेयागंतुकारयेत् यावत्समाप्तिकंदेवि भूमिदोषेनसिद्धिदे
अस्याचलामहालक्ष्मीराज्यवायदभीप्सितांम ॥ सर्वभौमान्तरितसिद्धीअथाम्नुयात्र
पतिःसाक्षि ॥ तदानीराजनेख्यातेसर्वश्रेयस्करंपरम ॥ पूर्वोक्तानाशयेद्दोषान्देवि
नास्त्यत्रसंशयः ॥ गोषुमध्येजपेद्यस्मात्सदावर्धेतगोकुलान ॥ सिंहरंगेरिकंवापि
अभिमंत्र्यैवमंत्रवित योजयेद्दोषरक्षार्थंशृंगोर्ध्वेसर्वदोषजित ॥ अस्थानामपिरक्ता
र्धपूर्वोक्तविधिनायजेत ॥ अभिमंत्र्यैवकलशंमूर्ध्नितेषांप्रपातयेत् सिद्धार्थोमंत्र
मस्तकोटकार्योयमूर्धनि ॥ सर्वदोषविनिर्मुक्तानानांश्चैवतत्रत्यजेत ॥ आजादि
तत्रच ॥ किंच ॥ तयच ॥ एवमेवच ॥ सिद्धार्थोमंत्रितः (पुष्पमुष्टिंवरक्तांसर्वेषुकारयेत ॥ किंच ॥

सर्वप्राणिषु रत्नार्घ्यपोक्तयो नृपतेः सदा॥ सर्वप्राणिष्विति संबन्धः प
नृपतेः संबन्धिषु
वैरि॥ किंच॥

महाशांतिर्भवेत्तेषां दुर्भिक्षं नश्यति क्षणात्॥ महाभयेषु सर्वेषु भूकं
पोल्कानिपातने अतिवृष्ट्यावनावृष्टौ मूषिकादिभयेषु च अकाले फलपुष्पादौ दैवैर्न
ष्टैश्च खण्डितैः ज्वरलूतादिदोषेषु अपमृत्युभिरेव च दुःखैर्नानाविधैश्चैव ग्रहाक्रांते म
ण्डले यदि कर्मदोषाश्च ये केचिद्गुरुदोषास्तथागताः तिरोभावस्तथैव स्यान्मंत्रच्छिद्रं
तथागतं नागादिविषदोषाश्च कीटविस्फोटकादयः वातपित्तविकाराश्च श्लेष्मदोषा
श्च कैः सर्वतः अर्शोसि वल्हरोगाश्च तथा वीसर्पकादयः आध्यंतराणि दोषाश्च तत्र
जाताः सहस्रशः अभ्यंतरव्याधयश्च शोकाद्याश्चित्तनाशकाः अभिशापाश्च देवा
द्यैः ब्राह्मणाद्यैर्यदा जनाः तदा तु सर्वयागः कर्तव्यः शांतिहेतवे॥

नष्टैरित्यग्निदाहादिना खण्डितैः आक्रांतं मण्डलं यदीति संबन्धः कर्मदोषाश्च सत्कर्मजा निदुः
खानि तिरोभावो देवगुर्वपराधात्मजं किल्बिषम् मंत्रच्छिद्रमविहिताचारेण मंत्राराधनजो दो
षः यथोक्तमन्यत्र नान्यच्छिद्रं प्रपश्यामि मंत्रिणो मंत्रसाधने यत्नतादृच्छालिंगः केवलवि

ने॰ लन्यमावितिनागाः सर्पाः कीटैरान्यैः क्रिमिभिर्जनिता विस्फोटाः कीटविस्फोटाः लूत-
यो॰टी॰ जाग्रोगाख्याः आभ्यंतरा ग्रंतगडुप्रायाः किंचास्यमंत्रराजस्य॥ आचार्येणएवंकृतेराज्ञाख्यतः।
(१०८) प्रत्यहंस्तवनंकार्यंराज्ञांराष्ट्रविवृद्धये॥ स्तवेनभज्यतेराज्यंनात्रकार्याविचारणा॥ स
१०९ कृत्पूजनमात्रेणनश्यंतेहिंसकादयः नष्टादशदिशोयांतिसिंहस्येवस्मरादयः॥
किंचैतन्माज्ञावादेः॥ किंच॥ सततभ्यासयोगेनदारिद्र्यंनश्यतेकुलात॥ यस्मिन्देशे
[10] चकालेचनिवसेन्मंत्रवित्सदा ईतयोव्याधयश्चैवखाखोदास्तस्यवाग्रहाः शाकिन्यो
विविधायत्ताः पिशाचाराक्षसास्तथा बालग्रहाश्चविस्फोटाव्यंतराश्चापराश्चये सर्वा
गिविषजातानिदुर्भिक्षंग्रहपीडनं सर्वंनप्रभवन्त्येतन्मंत्रवित्सन्निधानतः॥
खार्खोदाः परप्रयुक्तायंत्राः व्यन्तराचनाः ग्रतश्चैतस्यआचार्यः॥ सहि॥

संपूज्यः सर्वजंतूनांभूपतीनांचसर्वदा॥ दानपूजनसम्मानैरसमैः पूज्यतेयदि
तेनपूजितमात्रेणसर्वेमंत्राश्चपूजिताः भवंतिमावदास्तवतन्मुखांभोजसंपूजये
त॥ तत्रेतियत्राचार्यवर्यः पूज्यतेयत्नतः॥

सर्वत्रच्छेदकर्त्तारोगग्रहादिहिंसंतिसाधकं तस्माद्रक्षाणांदानश्चंसदैवोदकमोदनम्॥
उदकमोदनंचेत्यर्थः एवंहि॥ यतश्चविषयमाग्रहाः॥ अथरक्षासतत्वनिर्णयाय॥ स्वरूप
विषयान्त्मकारविषयान्मश्चास्फुटयति॥ दृष्टाग्रहादितथ्यात्तिरमानप्रभवंतिहि॥ तदा
रक्षातकर्त्तव्यादेशिकेनमहात्मना॥ देव्युवाच रक्षातकाथितादेवप्राणिनामनुकंपया
कीदृशाप्रोच्यतेसातकस्यवाक्रियतेकथं व्यापकः पुरुषःप्रोक्तोक्वमूर्तःसर्वदेहिनाम
देहीवाह्याभ्यन्तरस्थासेतानिर्गुणोऽत्रशरीरवत
योदेहीपुरुषःसयस्मादमूर्तोवाह्यान्तर
स्याव्यापकःसत्वादिगुणवर्जितोवततेःशरीरःततः॥ कथंतक्रियतेतस्यरक्षाकस्मा
श्चरक्ष्यते॥
नित्यव्यापकचिदेकमूर्तिनिष्कलस्यास्यहिंसारक्षाविषयत्वा
योगात अथनात्मारक्ष्यतेनापितद्देहस्तथाप्याह॥ शरीरसकलंवाथरक्षितव्यंकथंच
ततः पृथिव्यादिमहाभूतैर्निर्दितंबोदितंकिल॥
सकलत्वाद्रक्षार्हमपिपृथि
व्यादिभूतंजतेनावश्यंभाविविनाशेनैतद्रक्षितंशक्यामित्यर्थः नचतृतीयःकश्चिद्रक्ष्योऽस्ति

ने· कथंकृतः केनवामोक्ष्यते इत्यादिषु एतामित्याह॥ कथंकेनप्रकारेणकस्माद्वयंहेतोःके
घो·टी· नकारणेनेत्यत्रार्थः॥ एतदितिरक्षायाविषयप्रकारस्वरूपम॥ एतन्निर्णायाय॥
१०८ अन्यस्तृतीयोवारक्षःकःसदेवकथंविभो। कस्माच्चरक्षणीयःस्यात्केनवावदसूलक्ष्
१०२ त॥ एतत्सर्वमशेषेणकारक्षाभगवन्वद॥ श्रीभगवानुवाच शृणुदेविपरंप्रश्नंनष्ट।
102 पृच्छातेइतिप्रश्नंप्रश्ननीयं (शेहंसुरासुरैः गरुडगंधर्वयक्षैश्चऋषिभिर्मुनिभिर्नच॥
रक्षास्वरूपमहंनकेश्चिदपिपृष्टः तदेतत्वत्सृगाक्षिवत्पनेनदेव्यैतत्वतोवाचते यन्मत्वयैवे
वंप्रश्नार्थंवस्तुपृष्टः॥ तत्ररक्षास्वरूपंतावन्निर्णीतमुपक्रमते॥ अतश्चनामोरक्षाहः॥
तदस्यतेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वायतलोचने॥ व्यापकःपुरुषःसूक्ष्मोनिर्गुणोनिष्क्रियोच
अस्यास्ति ततश्च॥ लः॥ किंत्वाणवस्तथाकार्मोमायीयस्त्रिविधोमलः॥
तत्संबन्धात्समलिनोह्यस्वतंत्रोप्यशक्तिमान अविशुद्धोह्यसौतस्
स्मान्मलत्रयनिरोधतः॥
एतोमलत्रयनिरोधाटसावशुद्धोतएवकालादिमलावृतत्वान्मलिनः॥

कर्मवशत्वादस्वतंत्रः आणवमलवशादशक्तिमांज्ञानकर्तृत्वशून्यः तत्र चिन्मयस्यास्यक
थंमलयोगइत्याह॥ निर्मलोवाकथंसक्तोभोगेषु॥ पूर्णचिदानन्दघनस्याविशुद्धस्यकथम
शुद्धभोगाकांक्षास्यादितिमायाशक्त्युल्लासितापूर्णंमन्यतात्मकाणवमलभाजएवकिंचि
न्नेस्यादितिरागतत्त्वात्माभिलाषोघटते अन्यथात्र॥ एतद्धिकथ्यते॥ निर्मलस्यभोगासक्तता
त एतत्स्फुटयति॥ शुद्धोभोगीनसिद्ध्येत॥ यतः। विकल्पोभोगउच्यते विकल्पःसततंसंसारः
शुद्धस्यचिदानन्दघनस्यनस्याद्वस्तुःस्वप्रतिपत्त्यात्माविकल्पपरमार्थोभोगः संस्मरणतत्त्वउप
पद्यते तदुक्तमन्यत्रयद्यशुद्धिर्नपुंसोस्तिशक्तिर्भोगस्यकिंकृतेति यतःसंस्मरणसारोभोगः
शुद्धस्यनयुक्तस्तेन॥ पशोःसंस्मरणंसदा॥ संसार्यस्यचबद्धस्यनिर्मलत्वंनयुज्यतेपशुत्वका
णवमलेनाक्रीकृतोणुःसंस्मरणंभोगांतरगमनम् संसार्यस्यपारमेश्वरशक्त्याप्रापितसंसा
रभावस्ययतएवमतः॥ आणवोयंमलःसूक्ष्मःकार्यतोप्युपपद्यते अभिलाषस्ततः
(कार्योभोगादौसंप्रवर्तकः॥
रागतत्त्वात्मनोभिलाषात्कार्यकारणरूपात्पूर्णंमन्यता
त्मासावनुमीयते एतदभिलाषोमलोत्रहितिश्रीस्वच्छन्दग्रंथउक्तं तत्रविशेषसामान्यविष
यालंबनाभिलाषात्मावैराग्यरागतत्त्वविलक्षणपूर्णंमन्यतात्मानिष्कर्माभिलाषआणव॥

ने॰ वोमलोभिप्रेतः भोगादावित्यादिग्रहणात्सांख्यादिदृष्टेनाविकोपोद्देपियवमाणवंनिर्णीयद
यो॰ टी॰ येनिर्णितमाह॥ कार्यंयद्भोगकार्यंयद्देशाकालशरीरतः कालादियत्तत्त्वयिच्छंतंमायाकार्यं
(११०) भोगःसुखादिसंविकार्यंयस्यतत्कार्मंमलम् तद्देशाकालशरीरेभ्यः प्रा   विद्बुधाः॥
च्छेभ्योहेतुभ्योभवति कालादिहित्यनेनत्रिंशत्तत्त्वात्ममायाकार्यंमायाख्यंमले। एतत्प्रकृतेयो
९८२ नयति॥ आत्मानंवेष्टयेत कोशाकारदृष्टांतवशात्कैवाम्याणभूमिकाग्रहणेनतव्यतिरिक्तद्रव्य
(८) रूपानादिशक्तिनिरुद्धत्वम् एतत्सर्वविततश्रीस्वच्छन्दोद्योतेपंचमपटलेतेस्माभिर्निर्णीते॥
एवंमलत्रयोपेतःसंसारेसंसरेद्— ः कोशाकारःक्रिमिर्यद्वदात्मानंवेष्टयेद्दृढम् तद्वे
ष्टेनेनशक्तोसौतथात्मापाशपंजरैः॥ यावन्नचेश्वरोदेवोह्यनुग्रह्णातिशक्तिमान् ना
स्वशक्तिगूहनावभासिताणुभूमिकः पर (वहुलावगूहनेनगूहितास्तिष्ठतेपशुः॥
मेश्वरोयावन्ननिजशक्तिविकासेनानुग्रह्णाति अणुभूमिम् तावत्स्वमायाशक्त्यवगूहनेनगू
हितः पशुस्तिष्ठति अत्रानीश्वरवादिमतमाशंक्यपूर्वंपरिहरति सोगतमीमांसकसांख्यादिभि
विष्यतेतत्॥ अथचेनेश्वरःकश्चित्स्वतंत्रमखिलंजगत॥ नियमःकारणानांतन्नभवेत्॥
श्चमत्कार्यवादि   मतेयतःकृताश्रयः।

हाभिमानेचिदानन्दघनेआचार्येचेतितात्पर्यम्। श्रीकुलार्णवेपि येकेचिल्लुप्तसमयायेवा
मार्गद्विषोनराः प्राप्यमार्गंत्यजंतियेकेचिदधमानराः अतएषांमहाभागेअन्तेष्टिंकथ
यामितेइतिलुप्तसमयादयोन्तेष्टिदीक्षाउक्ताः अथास्यत्तिलयप्रतिष्ठायामनुग्रहःकार्यस्त्या
ह॥ प्रतिष्ठाप्यंतथादेविदग्धपिंडंश्मशानके॥ पूर्वोक्तेद्रव्यसंभारैर्गुरुणाप्राग्विधान
नः पूर्वोक्तंभीषणंरूपंशक्तिद्वयसमन्वितम्।
दग्धपिंडस्तुपूर्वदेहस्थाने पूर्वोक्तमितिभैर
वीयंशक्तिद्वयंकृष्णस्थूलंयद्वामध्यस्थभैरवपार्श्वगाः॥ ततस्त्वाष्टावथोदेविपूर्ववध्यानाव
सिद्धाघाश्वतस्त्रःकान्यादिहूतीभिः महाष्टौपूर्वेणद लोकिताः
ग्रामाधिकारोक्तध्यानेनावलोकिताः ध्यातास्ततःप्रतिष्ठाप्याः यस्यैवंप्रतिष्ठाक्रियतेसो॥
पूर्वोक्तफलमाप्नोति इत्याज्ञापारमेश्वरी॥ अतिविततकालंभोगलक्ष्मीमासादयतीतिशि
वं॥ केननामनरूपेणचिदात्मापरमेशितः अनुग्रहायजगतांस्फुरन्नेत्रमुपास्महे॥ इति
नेत्रोद्योतेष्टादशाधिकारः १८॥ ॐ छायाच्छिद्राणिसर्वाणिदृष्टिप्रसवादयः यस्मिन्स्फु
रंतिनश्यंतिनेत्रोद्योतंतमाश्रये॥ पटलसंगतिएवंछायाच्छिद्रदृष्टिपातादिप्रशमोपायादि
दर्शीविषया॥ श्रीदेव्युवाच॥ कथितंदेवदेवेशप्राणिनोहितकाम्यया॥

ने. अस्तेशाविधानंतसर्वरत्नाकरंपरम्‌ इदानींश्रोतुमिच्छामिसंशयोहृदिस्थितः दृ
घो.टी. ष्टिपातंप्रकुर्वंतिमनुजेमातरः सदा असंख्याअनंतादेव्योह्यप्रमेयबलान्विताः छाया
९० च्छिद्राण्यवाप्यन्तेयोगिन्योबलवत्तराः अत्यंतमलिनस्तीव्रानिस्त्रिंशानिर्भयाहृष्टाः
हिंसकाःसर्वजंतूनांबालानांचविशेषतः नसंख्याविद्यतेतेषांतच्चोपायंवदस्वमे ॥
१०४ 164 श्रोतुमिच्छामीतिदृष्टिपातादिप्रशमोपायं प्रश्नेनविषयीकृतं दृष्टिपातनिर्वासयानिवीतंणं
मातरोभूचर्याद्याः छायावनखलास्तनकपाविष्टादिभिर्दीयमानाप्रशस्तस्पर्शनोः भूतादिश्चीकृ
निरेत छिद्रमरण्यरोदनादि अत्यंतमलिनास्तामसाः तीव्राः क्रोधप्रकृतयः निस्त्रिंशानिर्दया
दृष्टाः प्रारब्धकुकर्माणोदुर्निवाराः ग्रहाद्याहिंसकाइति तेषामितिवेकशेषः एतदेवच्छायादि
मतत्वप्रकाशनाशयेनाप्याह॥ अथैतन्निर्णीतं॥ चकाराद्दृष्टिपाताद्यैः नत्र॥
च्छायारूपंच्छलंयत दृष्टिपातच्छलंतथा प्रकुर्वंतिसदादेवच्छायामाकृतिधारता दृष्टि
पातभयंकिंवाकथंवापिनिवर्तते एतत्सर्वंसमासेनप्रसादाद्वदमूलधृत श्रीभगवानुवा
च। श्रूयतांसंप्रवक्ष्यामिच्छायायाश्चैवनिर्णयं॥ अप्रमेयाह्यनंताश्चमातरोबलवत्तराः
भूताश्चविविधाकाराह्यनंताश्चमहाबलाः॥

यक्षरक्षःपिशाचाश्चयेचान्येहिंसकारकाः नसंख्याविद्यतेतेषां ॥
अप्रमेयाअनंताइतिजातिव्यक्तिभेदादुक्तिद्वयं अन्येइतिगृहाद्याः एतेहि॥ कोटिभेदेनसंस्थिता। ः
तेननाहंशाम्युपायं॥ (संक्षेपेणप्रवक्ष्यामिमुच्यंतेयेनबालकाः स्त्रियश्चमनुजावापिरूपप
छायादिदोषःकिंच॥ त्यश्चतन्वताः॥
यथात्यजंतिबलिनोयागव्रतपरायणाः
मंत्रसन्नद्धदेहाश्चअप्रमेयबलान्विताः॥ स्नानबालादीन्भूतग्रहाद्याः
त्यजन्तीतिगृहीतां
यागेनिपञ्चोपहारयुक्तैर्वभगवदर्चानिष्ठाः भूताद्याहिसर्वे॥

पुराकल्पेसमुत्पन्नानानाजन्मसहस्रशः सर्वत्रहिंसकाः क्रूराः सर्वकालेजिघांसवः या
गार्थमुद्यताः सर्वेभैरवानुचराः सदा। तच्छक्त्याबलिनः सर्वेनष्टतेजोबलहृंदिताः महा
पञ्चमहाभैरणतोषयंतिमहाव्रताः महाभैरवरूपंयत्त्वच्छन्दंकृतवानहम् दैत्यानां
(तत्वयाथार्थ्यदेवानांस्थापनायच॥
हिंसकाः क्वचिद्धिंसाप्रवृत्ताः अपिजिघांसवः
तावत्तैवासन्तोषाः अन्यहननाभिलाषिणः शक्तिः कार्यकारणात्मत्वंबलमोजः महाव्रताः

ने·
यो·टी·
१८
२०५
105

परमेश्वर्ययोगैकनिस्नाताः अत्रैतिहासक्रममाह॥ अनन्तरं॥ अजेयास्याम इति वरदानं मां
इन्द्राद्यास्तु यदा देवाः सर्वदैत्यैरुपद्रुताः विद्राविता यदा दैत्यैस्तदाहं संस्तुतस्तु तैः ब
ह्माद्यैर्विविधैः स्तोत्रैर्मया तेषां हितार्थतः महाभैरवरूपेण स्वच्छन्देन कृतं ततः विद्रा
वणाय दैत्यानां देवानां स्थापनाय च तदर्थं च महाभूता मातरो निर्मिता मया॥ जित्वाः
तं शत्रुसन्दर्भं कृता यास्ते मदन्तिकं आगताः प्रार्थयन्ते स्म विनाशभयदैस्ततः भगव
न्देवदेवेश अस्माभिस्तोषितो ह्यसि उक्तेन देवदेवेन यत्कार्यं तत्प्रसादनः कुरु देवेति
चोक्ते तैस्तदा ते तत्कृता मया अजेया वरदानेन प्रार्थयंतो महाबलाः॥ एवं भवं विमे सर्वे
यथा सृष्टा मया पुरा॥ ततः प्रभृति तैः सर्वैर्जगत्स्थावरजंगमे आक्रम्य पीडितं सर्वं ति
र्यङ्मानुषदेवगं॥ देवान्के विजिता वासंति भूताः सर्वे महाबलाः मानुषा बलिनो ये च जि
वां संति समन्ततः तिर्यग्योनीश्च विविधि जिवां संति तथा पराः असंख्यातास्ते शोकाद्यप्रमे
यबलोत्कटाः॥ पुनः स्तुतोऽहं देवैश्च प्रजापतिपुरःसरैः। तदाहिमा मया सर्वे भूताश्च बल
वत्तराः मातरो भीमरूपाश्च भयभीता मदन्तिकं आज्ञाविधायिनः सर्वे किंकुर्वाणा एव मा
प्रार्थयमानाः संतस्ते मया हूताः। यथा॥ ऽयं हूतैः सह्निः। अतश्च। एवं स्थिते। यदा। (गताः

अनन्तरम्॥ अभिसंहिताः युक्तं चैतदित्याह॥ मयाकृष्टेन देवेशि मंत्रकोट्यो ह्यनेक

शः अवतार्य विनाशार्थं मातृणां च ग्रहेषु च। शिवशक्तिप्रभावेण मननत्राणधर्मिणः

मंत्रकोट्यो ह्यनेकास्ता मया सर्वाधिकारिकाः

मयाधिष्ठिताः यतः सर्वाधिकारिण्यातो मया

तथाकल्पिताः एवं च वदन् भगवानुमापतिः स्वात्मनः परमशिवैकात्म्यं दर्शयति अपस

संकल्पानंतरमेव॥ यदा॥ विशरार्थं कृता इत्यर्थः अपाद्यते॥ सदाज्ञावशवर्तिनः॥ तत्रैव त

थैव संस्थिताः केत इत्याह॥ विद्यावलभयाक्रीता आगतास्ते मदंतिकम्॥ तदा मयाते वि

स्थिताः स्थलेषु च जलेषु च॥ दिगन्तरेषु शून्येषु॥ बलिकामास्तथा चान्ये भोक्तुकामास्त

थापरे रतिकामा हंतुकामा वातजाः पित्तजाः परे श्लेष्मजाः सन्निपातोत्था भूतानि विविध

(रूपकाः।

भोक्तुकामा सर्वत्राभिलाषिणः हंतुकामास्तु प्राणान् जिघांसवः वातेतिवा

तादिप्रकोपेजायन्ते कामपदेनाभिलाषः एतेषामस्ति न तु मद्भयाद्धलात् कुत्रचित्प्रवर्तयित

मुत्सहन्ते ततः॥ मयोक्तास्ते तु बलिनो मर्यादावशवर्तिनः मद्भक्तमंत्रमुद्राभिर्ध्यानैश्च

भन्नीतिशेषः विविधैः सदा॥

ने॰ पंचस्रोतोविनिर्भिन्नंमृणएवंतिद्दियदाप्रिये तदासर्वेविद्रवंतिपलायंतेदिशोदश ॥
घो॰टी॰ एतेचसदाज्ञातएव ॥ निदानानिदर्शयति ॥ निदानैर्वहुभिर्देविजिघांसंतिनरान्यमून ॥
११ दुराचारंदुरात्मानमशुचिंपुरुषाधमम मातापित्रोरसम्मानात्तथाध्ययनवर्जनात अ
तिस्त्रीगमनाच्चैवदेवताश्चविशेषतः स्वकालेमैथुनान्दोराद्दयात्सम श्रमणात्तथा ॥
गरुडोक्तेनिग्रहाइतिभाविनासंवन्धः दुराचारंव्यक्तसमाचारम दुरात्मानंपरद्रोहनिरतं अशुचिं वि
विनविनशरीरमशुद्दिमूत्रं अध्ययनवर्जनमध्ययनेधिकृतस्यतत्त्यागः मोहेनाज्ञानेनजनितंभ
यं छायादिकृतस्त्रासः संभ्रमणामसंभ्रमविषयेसंभ्रमग्रहणं तथाअधिकारस्याअपि ॥
सन्ध्याविवर्जितायेचसंध्यामैथुनसेवकाः भोजनाध्ययनेनिद्रांसंध्यायांयेचकुर्वते अका
मिनीःकामयंतीगुरुदारांश्चयेप्रिये धर्षयंतिवलिनोवलाच्चैवान्ययोषितः तथान्ये
सत्कारःप्रभुद्रोहकृतोशुभाः अनेकैःपापचरितैर्येनराःसंयुतास्तथा एतैरन्यैर्निदानै
अकामिनीरनन्यनाभिलाषाः असत्यंतावच्छील्येन वदन्तः (अगरुडोक्तेनेमानुषान्ग्रहाः।

अनक्तैरिति ब्रह्महननादिभिः अन्यैरिति मित्रद्रोहादिभिः॥ स्त्रियश्चैवंतद्दोषैःपीड्या

दर्शनाद्वाभक्ष्याभक्षणात् तथोभयगुरुद्वेषा— तदित्यभिवादनः अन्यैरनक्तैर्दोषैश्च

उभयगुरुवःश्वश्रुवादयोनुग्रहकाश्च अन्यैरिति निक्षेपहरः (हृषितामृद्दयन्तिते॥

णादिभिः तेइतिग्रहाःतथा॥ रुदतांचापिबालानांरात्रौजागरणात्तथा रात्रौसंग्रामत

(स्नापिदृष्ट्वाछायास्तहृषिका॥

कारणात्तथादृष्टानांसक्ताच्छायाबालानांस हृषि

काकिंच॥ रजस्वलास्त्रिकाश्चपापिष्ठास्पृश्विस्तथा उन्मत्तविद्रुताभीतास्त्वस्तादोषे

श्चहृषिकाताः रुदत्यःक्रोशमानाश्चमुक्तकेशाश्चदारुणाः दुष्टपुक्कसचण्डा

लस्पर्शेनैवतुहृषिताः शवस्पर्शान्तुमनात्तत्रस्पर्शनात्तथा तद्दृष्टमाहचर्या

श्चतद्वात्तानुगमात्तथा अप्रोक्षायेस्तथानेकैर्दुःस्पर्शैश्चापिहृषिताः॥

दोषेहृषितादौर्भाग्याद्युपहताः दारुणाहिंसैकासक्ताः तत्रसंस्पर्शवक्तमनुपादितस्पर्शना

त तत्रशवसंबन्धिनोयेदृष्टातद्वाद्यवादनादिह्नताःसैन साहचर्यात तद्गन्तोशवत्रातानयान

गमः संबन्धः ततएवमादिदोषैस्तेदूषिताः यथासंभवंस्त्रियः पुरुषावायेकेचित् तेषांमथ्या
न ॥ तदात्तेनैव ॥ लब्धच्छिद्राहीत्यर्थान्तरन्यासः किंच ॥

दुष्टास्त्रीपुरुषोवाथस्नात्वाक्का
यांप्रतापयेत् वालानांभूपतीनांचतत्पत्नीनांतपस्विनां । छायाच्छिद्रेणभूतास्त्रमातरोव
लवत्तराः दृष्टिपातंप्रकुर्वन्तिलब्धच्छिद्राहिहिंसकाः ॥ रौद्रांदृष्टिंपातयन्तिवालानांचजि
घांसया पापिष्ठाश्चदुराचाराभूतैर्ग्रस्ताज्वरादिभिः तथात्मनादुष्टचित्ताःपापाचाराःस्त्रि॰
दुःखिताः वुभुक्षितामत्सराश्चशास्त्रबोधैर्यगर्विताः एतेचान्येचवहवोदृष्टिंसम्यान्यभीष
णाम् पश्यंतियदिवालानांपूर्वोक्तानांचसर्वशः दृष्टिपातंततोजातंतानाश्रेयःसमाच
वेत् तत्क्षणंनविलंबेतस्वल्पेनैवकृतेनहि वायनेनैवदुष्टानिदूषितावायन्तिते ॥

पापिष्ठानिषिद्धकर्मरताः दुराचाराअविनयप्रधानाः तथेतिपूर्ववत्प्रयोज्यम् दुष्टचित्ताः
क्रोधनादिस्वरूपाः पापाचाराः श्रौनिकधीवराद्याः कृतेनेतिशांतिकादिना । दूषितेतिव्य
वस्थितिलब्धायतएवम् ॥

नविलम्बस्तदाकार्यः सद्यएवसमाचरेत् ॥

तदितितत इत्यर्थः समाचरेदितिप्रतीकारम् तत्र॥ सर्वौषधैः सप्रशालैर्बहुभिः मंग
लान्वितैः पंचगव्येनवातत्रमंत्रयुक्तेनकारयेत् स्नानंसौभाग्यजननंसर्वदोषभयापहम्।
औषधैः सहदेवावालासोटैकवीराद्यौषधिभिः कारयेदितिसाध्यं किंचइष्टव्छायावताम्
आचार्यैर्मंत्रकलशेष्टर्ववद्विधिचोदितम् इदानिसद्योवालानांपूर्वोक्तानांचसर्वशः
मागुक्तप्रक्रियार्चितनमम् पूर्वोक्तानांचेतिराजादीनां इदान्यभिषेकायशिवस्यावर्जयतितदा।
भवेदितिशेषः॥ सद्यः श्रेयस्करंपुण्यंशांतिदंपुष्टिदंध्रुवम् यदात्वनन्तास्तत्रस्यामात
रः सन्नियानतः जिघांसन्तितदासद्योमहामातृःप्रपूजयेत॥
तत्रस्याः शास्त्रेषुदृष्टुः मातरोब्राह्म्याद्यंप्राकोद्भूताः महामातृस्त्वन्स्वामिनीर्ब्राह्म्याद्याः। तथा
चश्रीतंत्रसद्भावे शाकिनीहूषिकाचैव पुंविकापत्रलोचिका उच्छुष्मानकहूषीचऊर्ध्वनिः
श्वासिकातथाग्रथोनिःश्वासिकाचैवग्रासांकर्मसृणुप्रिये शाकिन्यश्चातमात्मासांशोषयेत्
रतराःस्मृताः अजस्त्रंहूषतेयातृरक्तंवैसार्ववर्णिकम् गच्छंतीवाथतिष्ठंतीतेनसाहूषिका
स्मृतापुत्रमित्रपितृभ्रातृवालानांखादयंतिच पुम्वंत्यत्रात्मम्प्रांतिविज्ञेयापुंविकास्तताः

ने. पुत्रेणस्त्रवमाणाघपिबंतीवास्रतंसदा पत्रलेखीस्रतामातङ्गिनीवारामहाबला रौद्राभू

यो.टी. त्वाविवस्त्रायामूत्रयित्वाप्रदक्षिणम् कृत्वातप्राशयेद्रक्तंमुक्तकेशीतकर्षयेत उच्छुसिका

त्वसाद्येयासायकैर्वीरनायिका नासाग्रवीक्षमाणात्वसाटयंत्यस्रतंसदा नकहृषीतमाद्येया

१०१ ऊर्ध्ववक्त्रातथापरा निःश्वासेकेनपिबतिऊर्ध्वनिःश्वासिकात्वसा नथाभूत्वातगच्छेद्यारा

९०८ श्री पवग्रहंसचावस्त्रेणाच्छाद्यवक्त्रंतभूत्वाचैवमयोमुखी पिबतेशोणितंनित्यमयोनिःश्वा

108 सिकात्वमेति। शाकिनीभ्योभिन्नाहृषिकाद्याःसप्तमातरोलक्षिताः मतेषनामांब्रह्माद्यंश

कोद्भूतत्वम् अथःश्वासात्वब्राह्म्यंशात्कहृषीमहेश्वरी हृषिकात्विशाख्यंशावैसत्यंशात्वपा

र्वति पत्रलेखीसमाख्याताचामुण्डांशात्वंबिका ऊर्ध्वनिःश्वासिकात्वैया माहेन्द्रांशाद्वरान

मे वाराह्यंशात्तथोच्छुष्माकथितावीरवन्दित इत्यलम् ग्रंथिकाहृषिकायास्त्रयोभेदा ३

तिपादान्तरेयास्त्रयेभेदा इत्यादिनाग्रंथेनसप्तमातृरूदिशाति॥

ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा वाराहीचतथैन्द्राणीचामुण्डासप्तमातरः

अंग्रथः प्राप्तयात भूशामानित्य पत्ताःसप्तमातरःसमप्ताजपित्वाशिवंभवेत॥

स्मृतिंव्याप्त्याद्यवेच्छन्दः पुत्रंधेनदिशाह ॥ ॥

समस्तमातृचक्रस्ययोनयस्ताः प्रकीर्तिताः ताभिः पूजितमात्राभिरुपहारैः पृथग्विधैः
कृत्स्नोमातृसमूहस्तु तुष्टोभवतितत्क्षणात् प्रधानाः सर्वमातॄणामेताः सप्तप्रकीर्तिताः
सितरक्तपीतवर्णाः पुष्पैर्नानाविधैस्तथा पायसैः कृसरैर्मत्स्यैर्लेह्यैः पेयैरशेषतः च
नविधेनमांसेनच समस्तैर्बलिभिस्तथा पूजयित्वातुबालानां सद्यः श्रेयोभविष्यति॥
अतश्च॥ कृसरैस्तण्डुलामस्यमिश्रैर्भोज्यैश्चतद्विधेनेति आनूपजांगलांभसनाभमभेदात् य
तएवच॥ एवंकृतेमन्तिमाद्यः॥ किंच॥ तस्मात्प्रधानयागेन गुणभूतास्तुदेवताः र।
साभवंतिसर्वत्र॥ सद्यःश्रेयोप्यवाप्नुयात्॥ त्रिंशत्कोटिसहस्राणि सांगृहीतानिर्मिताम
या विनायकाणांघोराणामभिज्वलिततेजसां यदितैर्विघ्नितः कश्चिदभिभूतोभवेन्नरः
(तत्राधिदैवतंपूज्योविघ्नेशस्तुविनायकः।
विनायकगृहीतस्यलक्षणं हुंकारंमंत्रतेयस्तु
पादपांसुतथैवच यस्तुस्वप्नेषुपश्यतेनित्यंदंताकंटकटायते विनायकगृहीतस्यतद्भवतिलक्ष
णमितिसिद्धिक्रियाकालगुणोत्तरेप्रदर्शितं। तच॥ अन्यत्तंत्रोपचारेण ध्यानयोगेनपूजये
त मोदकैर्विविधैश्चित्रैर्बलिभिर्वस्त्रैस्तथा भूमिमध्येतथामांसेरक्तपुष्पविलेपनैः॥

ने. अन्यतंत्रेन्यथाप्युक्तःउपचारोव्यवहारोयस्य ध्यानयोगः तेनमंत्रेणान्येनैवयत्रवयादृशादेवता
घो.-टी. विशेषाः पूज्यास्तत्रतेषां॥ सर्वेषामेववासांसिस्वरूपाणिप्रदापयेत् हेमरत्नानिधान्यस्त्र
दीपांश्चैवप्रदापयेत स्वनस्वेनैवरूपेणसर्वंसर्वेषुदापयेत॥
१०२ इत्थंकृतेसति॥ विघ्नैःप्रमुच्यतेसाध्यस्तत्क्षणान्नात्रसंशयः॥ किंच॥ यदिभूतग्रहैर्घोरैर्मुद्रि
२०८ श्रीश्रोत्रवले। भूतस्त्रानिष्ठते (तेचकृमिर्नरः तदाभूतेश्वरोयाज्यःपूर्वोक्तेनविधानतः॥
119 वेगाद्बलवान्कृष्णकृष्णेत्यादिनाभूतगृहीतोलक्षितः ग्रहोपितत्रैव। बलिकामोभोक्तृकामोहंत
कामस्तथैवच ग्रहश्चपतितोदेविमानुषांश्चाप्यमानुषान् करोतिविविधाभावानिमुक्तः पू
र्वोक्तेनविधानतइतिमंत्रवीर्यस्फारणप्रवेशादिनाबहुनाचबल्यादिसंभारेणेत्यर्थः किंच॥ भा
विताग्रहीतास्तेच॥ रात्रिसंर्विविधैर्यत्रप्राणिनोभाविताध्रुवं इष्ट्वारक्षोधिपंश्रेयःसर्वेतत्र
समाप्नुयुः॥ निशांप्रथावतेसर्वामेकैकंतन्निरीक्षते पिबतेचरसंभूयःस्वमांसंभक्षयत्यपि।
भूतग्रामनिवासीचतास्त्ववर्णास्तथाभवेत रक्षोग्रहगृहीतस्य एतद्भवतिलक्षणमितिक्रिया
कालगुणेनचेलक्षितं। यदायदैरसंख्यातैरभिभूतोभवेन्नरः। रक्षोधिपःनिरतिः किंच॥

तथेतीन्द्राद्यानुसारेणवज्राद्यस्त्राकृतिःपटेषुकर्तव्या दशोत्तरस्याधःस्थानेऽनन्तोसा
पुथावैशानेनैऋतकोणस्थाकार्यौ। किंच॥ (द्वावप्यनन्तौवाहेकार्याःस्वाम्नायदर्शि
कार्यो उल्लेखाःपूज्याश्चस्वाम्नायदर्शनादिति नात॥
सिद्धान्तस्थित्याद्वारस्यदक्षिणेनन्दिगंगे। वामेमहाकालयमुने। भैरवदक्षिणेनतदेवविपर्य
यात वामस्थनोसितप्राग्वनन्दिगंगादिदिण्डिममहोदरसहितंत्रिकनयेभैरवटग्वमेषानन
छागाननौत्ववधिकाविघायनमंतव्यं एतेचलोकपालाद्यनन्तादेवताविशेषाः। अस्यनयस्य॥
अत्रायंक्रमः॥ गुरुःसन॥ सर्वसाधारणत्वाच्चपटेकार्यास्तयादृशाः वेदमंगलनिर्घोष
मेयपुण्याहसंयुतेः न्टत्तवादित्रघोषैश्चस्तोत्रैर्नानाविधैस्तथा॥ आचार्यस्तुविदंत्त
श्चन्दनागुरुचर्चितः धौतपोतिकयायुक्तउष्णीषांगुलिभूषितः कटकाद्यैर्महाहारैः
पुष्पस्रग्दामभूषितः मूर्तिपर्षत्पवारैश्चअर्चवाद्यैस्तथैवच सर्वसंभारसंयुक्तोह्यधि
वासनपूर्वकं ॐभाम्नवर्धनीपिष्टाकृतस्तेत्रपरिग्रहः पश्चाद्देविरजःपातंविदध्याद्देशिकोत्तम :॥
शुचिरितिशुद्धचित्तचित्तशरीरः दक्षः पूजादावुद्युक्तः अनुष्ठितनित्यकर्मत्वादेवचन्दनादिचर्चितः
धौतपोतिकामहाप्रकाशपरीनत्वाशयात उष्णीषःशिरसिपट्टादिवन्धः। अंगुलिरंगुलीयकं।

ने· मूर्तिपैरिति पृथिव्यादिमूर्त्यष्टकाधिष्ठातृशर्वादिमूर्तीश्वररूपैराचार्यान्तैरनुगतः। एवं
घो·टी· चाष्टमूर्तिमहेश्वरैकरूपइत्यर्थः धूपवाहैरित्यादेरुक्तइति योज्यम् सर्वसंभारोऽधिवासोचिता
(९२) द्रव्यसमूहः अधिवासनं शिवयागोचितैर्यनद्रव्यादेः संस्कारः श्रीस्वच्छन्दादिदृष्टनीत्या ॐभया
गः सर्वविधिसंपूरणार्थः अस्त्रयागस्य विघ्नशमनाय कृतहोमपरिग्रहोऽस्त्रहोतयागोचित
११० स्थानविशेषः रजःपातमिति प्रोक्तक्रमेणोचितमण्डलविशेषं। एवमत्रमण्डले॥ स्रस्तु।
110 पूर्वोक्तवपुषाध्यात्वास्मत्तु जिन्मध्यतो यजेत॥ तदङ्गसंगगतांदेवीं श्रियं वै विश्वमातरं वि
शुद्धस्फटिकसंकाशां हिमकुन्देन्दुसमप्रभां चन्द्रार्बुदप्रतीकाशां गोक्षीरसदृशप्रभाम् मु
क्ताफलनिभां श्वेतवस्त्रानुगूहितां सितचन्दनलिप्ताङ्गीं कर्पूरक्षोदधूसरां मुद्दहारेन्दु
कान्तादिरत्नोज्वलविमण्डितां सितस्रग्दाममालाभिः कमलैः सुविभूषितां हरहा
मनमुभ्रांगीं सितहासां मनोरमाम् सम्यक्कमुकुटोपेतामेकवक्त्रां त्रिलोचनां वद्धप
द्मासनासीनां योगपट्टविभूषितां प्रोल्लपद्मकरां सौम्यां वरदाभयपाणिकां चतुर्भुजां म
हादेवीं सर्वलक्षणलक्षितां ध्यात्वा वै भावभेदेन रूपायुधविभूषितां॥
जिन्मारमेश्वरंरूपं। किंच॥ यनेदिग्यनुपद्यते। मुद्दहारेन्दुकांतादिव॥

न्नैरुज्वलांचविभगाद्नांच भावभेदेनेति। कामनाविशेषान्नृषिताशयेनोपलक्षित:।
साधक: शिष्टस्पष्टम। अथदेववद्देव्याअप्यंगानीत्याह॥ अस्तेणविधानेननतथैवांगा
द्वितीयाधिकारोद्दिष्टनीत्या। एवंवात्रविशेषोन्यादिशानेन निकल्पयेत।
इतिविकल्पपूर्वोक्तसर्वदेवतानांनेतान्यंगानीतिशिक्षयति। सर्वेषेनवाद्देवदेवी॥ सुर्व्यंवि
धिमुक्ताप्रकारांतरमप्याह॥ यद्वाकेवलामेवदेवीम॥ अर्चान्तजपानन्तरम॥

सर्वेषेतोपचारेणपूजयेः सर्वसिद्धिदम॥ अनेनैवविधानेनश्रीधरंवाश्रियासह।
पूजयेद्भक्तितोदेविसर्वकामफलप्रदं॥ पाद्यार्घकुसुमै:शुभ्रै:स्पष्टधूपादिभिस्त।
था लेह्यै:पेयैस्तथाचोष्यैर्भक्ष्यै:नानाविधै:शुभै: पूजयेत्परमेशानींसर्वसिद्धिफलप्र
दां पूर्ववन्निर्मितेकुण्डेहोमात्पूर्वोदितेनत तर्पयेद्देवदेवेशींभक्तियुक्तेनचेतसा॥

पूर्वोदितेनेतितिलक्ष्मीवद्धृतशर्करादिनायोहोमस्तस्माद्देवदेवस्यशक्तिंतर्पयेदितिसंगति:
देव्या:प्रकारान्तरमाह॥ अथवाष्टभुजादेवीचिंतारत्नकराशुभा कालशोधारयेन्नित्यं
मस्तेनसमन्वितं सोमसूर्यकरादेवीसितपद्मोपरिस्थिता निधीनांचोपरिष्टात्तग
जमंगलभूषिता॥

ने॰
घो॰ टी॰
५२
२२२

ब्रह्मादिसुरसंघातैः पूजितामंत्रतामहा ध्यातानमामहीशानीसिद्धिमुक्तिफल
पूर्वोक्तशंखापद्मवराभयकरोत्वपरिचिंतारत्नामृतकलशसोमसूर्यकरत्वेन (महाः
पूभुजा निधीनामुपरिष्टाद्घटितपद्मं तस्यामंगलगजभूषितत्वं तत्करोत्क्षिप्तघटाभिषिच्य।
मानत्वं। महेशानस्यमहेशानी। अतएवब्रह्मादिभिः पूजिता तदाराधनादेवहितेषामं।
शांशिकयाव्यक्तिंगतासाविति श्रीस्वच्छन्देस्मि। यद्वा॥ अतश्च॥ पूर्वदिनिपुण्या।
दृष्टान्तदेवदेवेशीं कुंभस्थांसंप्रपूजयेत् पूर्वोक्तेन विधानेन यागे पूर्वादिने शुभे॥ पू
र्वोक्तध्यानयोगेन कुंभमध्यगतां श्रियं नत्वावाष्टोत्तरशतमभिषिंचेत्पूर्ववत्। त
स्याचलामहालक्ष्मीराज्यंवायदभीप्सितम्॥ भोगांतरिक्षसिद्धिं वदिव्यां वैवेश्वरीं शु
भाम्॥ ईप्सितं कामयेत्किंचित्॥ सप्रसन्नाप्रयच्छति॥ आयुर्बलंयशः कीर्तिर्मेधा
कांतिः श्रियोवपुः सर्वं विवर्धते तस्ययस्यवेषमानिपूज्यते॥ यः कश्चिदभिषिक्तोवा
(यश्चवामायये त्रिये॥
हमंगलनिनादादिक्रमेणचार्यो यं साधकमभिषिंचेत् साधकः॥
यद्यपिचान्यत्॥ तत्सर्वमाराधितादेव्यसेस॥ किंचयत्॥ तदिक्रमम्॥ ॥

देवीमिमामसौ ।। किंच ।। उक्तध्यानादिक्रमेण ।। अभीष्टं फलम् ।। एवमेतदर्चापरस्य ।।
पूर्वोक्तंसर्वमाप्नोतिशांतिपुष्टिंकरोतिच ।। एतेन लिखितादेवी यस्य वेश्मनि पूज्यते
पूर्वोक्तेनविधानेनतस्यसर्वंप्रयच्छति ।। बहुनात्रकिमुक्तेनसिंहस्येवयथामृगाः प
लायन्तेदिशः सर्वाडुष्टदोषाः सहस्रशः किमन्यैर्मन्त्रतन्त्रैश्चदेवताराधनेनच ।।
यत्रैषादेवदेवेशीध्याताजमाहूजिता नतत्रसाधकस्येतिशेषः दुष्टाभूताअपस्माराद्याः दोषा।
ब्याख्यादिदौर्गत्याद्याः अपिचैषा ।। एवंकृतंमति ।। अतश्च ।। अत्रप्रावंभे संग्रामस्थायोदेवींयज
तेसौ ।। किंच ।। संग्रामकालेध्यातयावद्रूपबलतास्थिता ।। जयंप्रयच्छतेतस्यरिपुदर्पा
पहाभवेत संग्रामाग्रेसदायोज्यापवराष्टजिगीषुणा । अवश्यंपजयमाप्नोतिदेवदेव्याः
प्रसादतः । अपिव्याधिशतानेवाद्यैःस्वदोषैःप्रपीडितः सर्वपापविलिप्तोवाकृत्याख्या
खेदपीडितः मंत्रैर्यंत्रैस्तथाध्यानैर्जपहोमैर्विषादिकैः
व्याध्यादिभिः परप्रयुक्तमंत्रयंत्रा
दिभिर्वायः पीडितः सोपिदेव्याः प्रसादतोजयमाप्नोतीतिसंबन्धः । किंचायम् ।।
चूर्णलेपांजनादीनिकुहकानिचयानिच । कश्चिन्मन्त्रयोयत्रप्रियोवापुरुषस्यवा ।।

ने·
यो·टी
११२
११२
112

मूर्छादीनि वशीकारो पूजितानेन विधिना तेषां प्रत्यंगिरा भवेत्।। च्चाटनाद्यं क्रूरकारी
ति यंत्रप्रकृत्यादीनि यानि रिपवः करिष्यंति। तेषामेषोक्तेन विविधिना पूजितेनेत्यर्थाद्यं प्रकृ-
तिक्रूरकादिकृतं तेन। प्रत्यंगिरा भवेदिति दुष्प्रयुक्तास्त्रवद्रिपूणामेव स्वपतनाशनी स्यात्।।
प्रतस्थनाम्।। सोभीष्टमाप्नोतीत्यर्थः।। तत्रच।। आश्रित्य परमां देवीं भक्त्या संपूजयेत्ततः

यथा न दृश्यते दुष्टैः पापाचाररतैर्नरैः मंत्रसिद्धैस्तथा धूर्तैः समंत्रैः कंटकैस्तथा तथा
मंत्रसिद्धैर्धूर्तैरिति त्वद्रसिद्धार्थाराधितमंत्रैः सगुणा यष्टव्या गोपिता सिद्धिदा भवेत्।।
समंत्रैः कंटकैरिति शाकिन्याद्यैः। तदित्थम्।। ध्यानयोगतश्चेति ध्याने योगे वपुः सगुणः सदे
वीं ध्यायतीति संबन्धः। एतदेवोपपादयति।। यागेनाप्येवं तथा जपे मुद्रायां ध्यानयोगतः स

गुणां ध्यायते देवीं यः स सौभाग्यभाग्भवेत्।। यस्माद्दुष्टाश्च बहवो जिघांसंति गृहाणि च।
अन्ये सौभाग्यसंपन्ना दौर्भाग्येन प्रपीडिताः पश्यंति यागं होमं च जपध्यानविधिं सदा न
दुष्टाः पापिष्ठाः क्षुद्रकर्मरताश्च। गृहाणि चेति च ।नयंति महाविघ्नास्तस्मादुक्तमो विधिः
कारान्छ्रीरविनाद्येन्यपि पश्यंति। यागं होमं चेति च तस्य योगे पश्यंति च विघ्ना।।

सदाननयंतिचेतियावत्॥ उक्तमर्थंनिगमयति॥ भावभेदेनयष्ट्व्यासाधकेनविपश्चि
ता एकवीरक्रमेणाथपूजितावापुरेश्वरी ददातिसर्वकामांश्चप्रसन्नापरमेश्वरी॥
विपश्चिताव्याप्तिज्ञेनसर्वकामांश्चेतिचकारान्मुक्तिम्। भावभेदेनेत्युक्तिंस्फुटयति॥ किंच॥
ग्रंथेचास्यामहिमायत॥ प्रोक्तवैस्नवसिद्धांतभेदेनैवस्तुपूजिता भक्तानांचित्तभेदेनफलदा
परमेश्वरी॥ चिंतामणिर्यथालोकेचिंतितार्थफलप्रदः तथैषात्रमहालक्ष्मीःसर्वक
मफलप्रदा॥ देवासुरमनुष्याश्चनागगन्धर्वकिंनराः दैत्याःसदानवायक्षाराक्षसाश्चपि
शाचकाः भूतवेतालयोगिन्योमातरोगुह्यकास्तथा डाकिन्याडामरिकादेव्योभगिन्याहूत
यस्तथा तथायोगेश्वराःसर्वेयोगसिद्धिसमुत्कटाः महासिद्धिप्रसादेनसर्वेसिद्धाःससिद्धिकाः
पिशाचाश्चप्रभृतिश्मशानादिवासिनः उल्कामुखाः भूतास्तत्तिबलाः क्षेत्रपालाद्याःवेतालाःशा
वशरीरावेशिनः श्मशानगाः योगिन्योयोगाभ्यासासादितप्रभावाः मातरोब्राह्म्याद्याःगुह्य
काःप्रधानयक्षाः डाक्याडामरिकाणांप्रागेवस्वरूपंदर्शितं देव्याःखेचर्याद्याः भगिन्योब्राह्म्या
यंशकोद्भूताः हृत्योब्राह्म्यादिपरिवारभूताः योगेश्वराःयोगेनप्राप्तमैश्वर्यंयेईश्वराः तत्तमि
तसिद्धिरसिकाःयोगसिद्धास्तयोगवशप्राप्तसिद्धिनिष्ठाःससिद्धिकाइतिभावभेदात्साधका।

ने. दिनस्तोषितसिद्धयः एषाहिदेवी ॥ सर्वभुक्तिमुक्तिप्रदेत्यर्थः ॥ एषचयथोक्तोयागः ॥
यो. टी. आकरः सर्वसिद्धीनांमहालक्ष्मीर्महाबला आश्रितानांचभक्तानांसाधकानांवरप्रदा ॥ अ
९८ स्याप्रसादाद्धिजगतोनान्याकाचित्सुखप्रदा अणिमादिगुणायेचसर्वज्ञाद्याश्चयेपरे तेसर्वे
९९३ स्याः प्रसादेनसिध्यन्तेनात्रसंशयः ॥ मोक्षार्थिनाप्रकर्तव्यएकवीरस्तुपूर्ववत् ॥
118 श्रीसदस्रतेशोकविषयः । बुभुक्षोर्भोगसिद्धये ॥ प्रकारान्तरमप्याह ॥

अथवाशक्तिसंयुक्तंप्रतिष्ठापयतेविभुम् पूर्वसंभारसंयुक्तंप्रासादेसुमनोरमे शक्ति-
विधानतोव्याप्तितयाशक्तिशक्तिमतो (शक्तिमतोयोगंस्थापयित्वा विधानतः ॥
योगंस्थापयित्वाज्ञानक्रियासामरस्यात्मरुद्रतच्छक्तिसमावेशमासाद्ययोमहालक्ष्म्यामहादे-
वंसंभारेणप्रासादेप्रतिष्ठापयति । एतस्य ॥ किंच ॥ सर्वान्कुलानपिपित्रादिकुलानुद्धरति ।
कथं ॥ कृत्वाप्रतिकुलंपूर्वान्परांश्चदशदशवंशानुद्धरतीत्यर्थः ॥ किंच ॥

जन्मान्तरसहस्रेषुयत्पापंसमुपार्जितं तत्क्षणान्नश्यतेदेवि—लराशिरिवानले ॥ दृष्टमात्र
स्तुदेवेशस्थापितोवापिदीक्षितैः । कुलानुद्धरतेसर्वान् । दशपूर्वान्दशापरान् । यावत्प्रासा
दलिंगेचप्रतिमाचित्रभित्तिषु पाषाणेयावत्पुनस्था ध्वजेषुपूजयष्टिषुसंख्यानंपरमाणू
नांतावत्कालंभजनक्तिमः ॥

समुद्रासरितोयावन्मरुस्थल्यर्कभूमयः भोगान्मादाशिवेनत्वेभुक्त्वानिर्वाणमाप्नु

पाषाणाः वहिःप्राकारगाः यानवः प्रासादगताः स्तंभाम्भाः ध्वजानिविस्फुला (पात॥

यानि यावत्परमाण्वन्तोसंख्यानमित्यन्वयः भुक्तिर्भुंक्ते समुद्राइतिचिरकालताप्रतिपाद

नतात्पर्येण। तदुक्तंप्रतिमालिंगवेदीनांयावन्तः परिपाणवइति। निर्वाणस्वरूपंदृष्टान्ते।

नोपपादयति॥ यथासमुद्रंसंप्राप्यसिन्धुःसमरसीभवेत् तथाशिवत्वमापन्नःपशुर्मु

क्तोभवार्णवात्॥

सिन्धुर्नदी शिवत्वमापन्नःपरमशिवैक्यंप्राप्तः पशुरितिप्रा

गवस्थापेक्षोक्तिः। तदेवप्रतिष्ठापाकमुक्तिमन्त्यात्मा॥ प्रतिष्ठाफलमेतद्धिप्राप्नुयानात्र

एवंमहालक्ष्यायागंप्रतिष्ठांचोक्त्वाअस्तोद्धारदीक्षाविशेषाख्यानपूर्वकमाह (संशयः

अदीक्षितेनत्वन्यपतेषुद्विजातिषु भोगालमेषुवादेविकर्मदोषेस्वविच्छिन्ने॥

अदीक्षितेइतिअग्रामदीक्षेसर्वास्मिन् न्यपतत्स्वतादौतदीक्षितेव्यसम्यक्प्रजापालन

पातकस्यसंभाव्यत्वं द्विजातिषुप्रामदीक्षेष्वपिदृष्टजातिग्रहानिवृत्तेः भोगालसेष्विति

सवीजदीक्षादीक्षितेष्वपिजातिभोगासंगत्वालससमयेषु समयपालनपरोपिवायो।

ने· दैवदोषविघ्नितबालस्मसमयः संभाव्यते तेष्वेवस्तेषुवन्यमुख्याध्यायानशक्तिपाते
यो·टी· षुतद्वरणायदीक्षार्थंपरमेश्वरोपपूज्य इतिभाविग्रन्थेनसमन्वयः किंचयैरवैः॥ परमे
५५ प्रविषयेनकृतेयभादि। तेष्वपितोयोदन्यनकृतिप्रहारादिजेन॥ किंच॥ लूतादोषवि
११८ घाशानत्तद्वयोगे शाभस्तणमस्गुपतनादिकारोर्गलादिकेस्तेनरकपातादिसंभाव्यते
तेषुसर्वेषु॥ नवेष्टंननपक्षमंनव्यानेनप्रतिष्ठितं॥ पातित्येनस्तानात्ययेषांनरकसं
114 स्थितिः॥ निदानैर्बहुभिर्देविवालस्त्रीवृद्धयान्तरे॥ स्तेषूद्धरणार्थायदीक्षार्थंपर
उद्धरणंनरकभूषितः मात्रनालयोगक्रमेणाकर्ष मेश्वरः॥ यष्टव्यः पूर्ववद्देवः॥
णे अर्थीभुक्तिमुक्तितदर्थीयादानस्तपणार्थं दीक्षातत्संपन्नयेदेवः भागवत्ताभावेणपूज्यः
किंच॥ विशेषानवशाकृतिः कर्तव्यावजमावर्धं महदीक्षाद्दादशांगुलाकार्यावागो
रजसाशालिचूर्णेनवाजनेत्यपपाठः महदीक्षानिस्त (मयाहेविकुशैवास्नानशोधिता॥
देहेननवाशाधिवासः॥ कार्यइत्याह॥

दीक्षैवतत्रसंस्कारः॥

केवलं भगवदर्घ्यो होमानन्तरं मूलाधाराद्द्वेत्य प्रसरतस्त्व वितनतानन्तनाम्स्वदण्डं वी
र्यणाक्रम्य नामागगनपवित्रतं विक्षिपन्त्यात्मभीष्टेयावाहमाभिरामस्त्व विततरश्मिखानालके
नाथ्य चक्रं संच्छायाभी ष्टजीवानानयनमिति महांजलनामा प्रयोग इति गुर्वादिष्ट सम्प्रदायः
युक्त्या मायाबीजा सर्वतो मायाजालेन यद्वा मध्ये नादः प्राणदायवयोर्वेगोकशाखदः केणवै
दभौमद्दः णानापाद्याम्प्रष्टानुयाद्योमूर्धं इति मध्यस्थानादकषडाहृतिमातृकाजाल प्रयोगे
ण पूर्वोक्तं दीक्षम् व्याप्यायवस्थमानयेत् व्याप्नोति विश्वव्यापि विद्यामावेशतः। तद्रकं श्री
हंस पारमेश्वरे नवरूणाधिवासनं सर्वार्चनं स्थण्डिलेष्वादिश्य पक्रम्य निष्कलः सकलः प्रा
णोऽहमेव परः शिवः परमात्मा सर्वगतो जगद्व्याप्तं मया खिलम् एवं ध्यानगतः कुर्या
द्रेचकं पूरकं ततः कुंभकान्ते रेचकेन निक्षिपेद्दविलंशनैः रेचकान्ते पुनः स्वान्ते ह्लाद शान्ते
सशक्तिकम् लक्षयेदंकुराकारं सर्वाण्डान्तरचारिणीं मायाबीजं समुच्चार्य चैतन्यं लिंगसंयुते
पुष्टमंबुकणाकारं यत्र स्रोतोन्तरे स्थितं गृहीत्वा तत्प्रयोगेन महाजालेन युक्तितः गृहीतं हृद
येष्वाप्य बीजाभिव्याप्तममन्वितमिति। इत्थमेकं वहून्वानीय॥ प्राणस्थ योजयेत्स्थाम्॥ प्रति
कृताव कस्यामनेकस्यां वा यस्येत्तनो जीवदीक्षावदस्य शुद्धिं सकलां कृत्वा तो प्रतिकृतिं शिखा

ने· वत॥ एवंगुरुस्त्वात्मसहस्त्रिपेत्परे शिवाग्नौ तत्रूयात्ततोपि॥ योजित्वा शिवतत्वेन॥ श्रीस्वच्छ
द्यो·टी· न्दादियोजनिकाप्रकारेण तं शिवतत्वे नियोजयेत॥ इत्थंप्रबुद्धाचार्यवर्यविदितदीक्षादीक्षि
(९६) तः॥ ततः सायुज्यभाग्भवेत॥ शिवैक्यमियात यद्वोक्तजनानामनुग्रहाय॥ तत्रसैद्धांति
११५ कग्रहविधिमात्रसिद्धिः रहस्यविधौत॥ आहेद्यं संपूजयेद्देवमन्तेष्वावश्यवाग्यजेत॥ गु
115 रुरत्नमयीं शक्तिं हृंहिकां वीदत्रूपिणीम् ध्यात्वा तया समाविष्टं तं साध्यं चिन्तयेत्सुधीः त
भोक्तृयैकात्मभावेन शिष्यं इत्थं शिवीभवे तोस्य प्राणवां शोधयो भोग्यरूपस्तमर्पयेत॥
दित्थंच नैवेद्यनिवेदनप्रसङ्गेनैवोक्तः स्वतोद्धारादन्तेष्टिः शावशरीरेत श्रीसिद्धायोत्त अन्तिमंतभ
वेत्स्वदेहं तत्कुर्वाति समाधिमन् संहृत्यैकैकमिष्टिदासान्तेष्टिस्त्वितयेमता पूजाध्यानेजप
स्पष्टसमयेनत्तसाधकेपिण्डपातादयंमुक्तः शिवरोवाभवेत्प्रिये आचार्यतत्वमप्येवत्रय
त्रप्रतेसति अन्तेष्टिनैव विधेत मुद्धवेतस्य मूर्धनि मन्त्रयोगादिभिर्येनमारितानरकेषु।
ते कार्यातेषामिद्दान्तेष्टिर्गुरुणातिकृपालनेन्यारिष्टं॥ मंत्रशातिलोम्यद्वीक्रमेणममयो
पुत्रकहितयेकार्यानत्वभियुक्तंसाधकस्यमूर्धनियत्कृदे॥ ॥

आख्याहि मे जगन्नाथ यदि तुष्टोसि हे प्रभो मंत्राणां कीलनादीन योजनं सूचितं विभो ना
ख्यातं देवदेवेश यथा सिद्ध्यंति साधकः परप्रयुक्ता नश्यंति कृत्या — दकादयः ॥

उक्तेत्यादि प्रागुक्तानुवादः सूचितमिति कीलनं चैव मंत्राणां भेदनं मोहनं तथेति षोडशाधिकारे
देवदेवेन निहूत्यैव यथेति येन कीलनादियोजनेन साधिकाः सिद्ध्यंति परप्रयुक्ताश्च कृत्यावाखो
दकादयस्तेषां यथा नश्यंति यास्तु नाशाय स्त्रीकलेवरप्रवेशिता लीकृत्या एतस्य आटनादिकृयन्त्र
खोर्वादः आदिशब्दाउक्तार्थकृताः प्रतिः तदेतदस्त्वाख्याहीति संबन्धः। किंच ॥

प्रत्यंगिराप्रयोगेणादृष्टानि दृष्टान्यनेकशः यथा तथा महादेव ब्रूहि निःसंशयं मम ॥
प्रतीपं रणनिस्तद्भूसाधकं प्रत्येव तत्तद्कर्मफलं सम्पादयत्येनेन विस्तृतियाविद्यासाप्रत्यंगिरेति भि
मेयदं प्रयोगेण प्रयुक्त्यापतनिर्णीतम् ॥ श्रीभगवानुवाच वादानामेव सर्वेषां मंत्रवादमि
सर्वेषामेव यातत्त्वन्य होतमम ज्ञात्वा नियोजयेन्मंत्री मंत्रलिंगानि सुव्रते ॥ वादादीनां मं।
मनुष्वपेशितेण मध्याद्गतमो यो मंत्रवादस्तम् मंत्रा लिंग्यन्ते विज्ञाक्रियन्ते यैर्दीपनादिकारिक
मभिस्तानि ज्ञात्वा स्वतोधिगम्य मंत्री तंत्र तत्र विनियोजयेत् अवसरे प्रयुंजीत तमृद्दिशति ॥

ने· दीपनंबोधनंचैवताडनंचाभिषेचनम् विमलीकरणंचैवतथेन्धननिवेशनम् संतप

यो·टी· णंगुप्तिभावआप्यायनवमन्त्रणा पवंनवप्रकारेणमंत्रवाद्मशोधनः योजानातिमजा

८५ दीपनंमंत्रस्यप्रणवेन। बोधनंनमःशब्देन ताडनंफंका नातिमंत्रसाधनसाधनम्॥

१९६८ रेण अभिषेचनंवौषंकारेण। विमलीकरणंस्वाहाशब्देन। इन्धननिवेशनंदारुपाशविषा

दिदहनेविनियोजनं फुंकारेणसंपुटीकरणं। तदुक्तंश्रीमत्कुब्जिकातंत्रे॥ दीपनेतमहाभागे।

116 प्रणवोभययोजनं बोधनेतुनमस्कारः स्वाहाकारोमलेतथा वौषडंतर्गतंमंत्रमभिषेकेनियो।

ज्येत् फंकारोभयसंयुक्तंताडनेविनियोजयेत् आप्यायनंचैवफुंकारमिन्धनेविनियोजयेत् तर्प

णंवलवताथानंतस्यप्रतिवर्णंलांकारेणसंपुटीकरणम् यदुक्तं। लांकारेणतुबीजेनतथेका

न्नवितेनच। बलावाज्ञायतेमंत्रइतिगुप्तिभावावस्थांगतमृनेत्रनाथसम्पुटीकृतस्यायुतजपान्न।

वनि। यथोक्तम्। मृत्युजित्सम्पुटीभूतंजपेत्तदयुतंपुनः जप्तेनानेनविधिनामन्त्रर।

लाकृताभवेदिति। आप्यायनेपुनर्जातबलस्यपुष्टाथामं। तस्यवंकारेणप्रतिवर्णम्

सम्पुटीकारात्॥ ॥०॥०॥

यदुक्तं॥ ॥०॥

एकांतरितयोगेनवांकावेगात्सर्वदा भवेदाप्यायितोमंत्र इति इत्येनवथामंत्रवादंयोजा
नातिसमंत्रणएवसाधनानिसिद्धिकारणानितेषांसाधनमात्मायत्ततापादनेयोजानाति किं
च एकादशविधेमंत्रोज्ञातव्यश्च पुनः प्रिये येनमस्याग्नियोगेनासिद्ध्यंतिसाधकेश्वराः
येनत्वेकादशधाज्ञानेनहेतुनायः सम्यग्नियोगोमंत्रस्यकर्माणिविनियोजनंतेनसाधकेश्वराः
सिद्ध्यंत्याशुवंत्यभीष्टं यतएवमतः॥ तंचैवसंप्रवक्ष्यामिसर्वशास्त्रेषुसम्मतं॥ तत्र।
संपुटग्रथितंग्रस्तंसमस्तंचविदर्भितं आक्रांतंचतथाद्यंतंगर्भस्थंसर्वतोवृतम् तथा
युक्तिविदर्भंचविदर्भग्रथितंतथा इत्येकादशधामंत्राणांयुक्ताःसिद्धिदास्मृताः॥
आद्यंतयोर्मंत्रन्याससंपुटवत् यदुक्तं॥ मंत्रमादौलिखेद्विद्वानभिधेयमतःपरं मंत्रमस्यलि
खेत्पश्चात्संपुटेपरिकीर्तितं १ प्रत्यर्णमंत्रसंपुटीकारोग्रथने यदुक्तं। अभिधेयार्णमेकैकंमंत्रा
र्णैःसम्पुटीकृतं ग्रथितमिति २ मध्यस्थस्यनामादिकचतुष्टयेमंत्रनिवेशोग्रस्तं। यदुक्तं ऊर्ध्व
पत्नातथाधस्तिर्यंमंत्रकुर्याद्विचक्षणः मध्येसंज्ञाभवेत्तत्रग्रस्तमित्यभिधीयते ३ मंत्रादनंतरंनाम
पुनरप्येवमितिसमस्तलक्षणे॥ यदुक्तं॥ विन्यस्यदादितोमंत्रमभिधेयमतःपरं एवमेतद्द्विधा

ने. योज्यंसममस्त्विति ४ नामानन्तरंसलन्मंत्रइतिविदर्भणाम् । यदुक्तं । अभिधेयंभवेत्पूर्वंततो
यो.टी. मंत्रःसकृद्भवेत । विदर्भितमिति ५ मध्यस्थस्यनाम्नोमंत्रोयदिवेष्टनयान्यस्तआक्रान्तं । यदुक्तं
८९ मंत्रोभिधेयमाक्रम्यसमन्तात्परिवेष्टयेत ।। आक्रान्तमिति । ६। मंत्रादनन्तरंनामततस्त्रिर्मंत्र-
११८ इत्याद्यन्तं। यदुक्तं। अन्तेमन्त्रंत्रिधायोज्यंसकृत्पूर्वंतयोजयेत मध्येवाभवेत्सज्ञाआद्यंतमिति ७
117 मध्यस्थस्यमंत्रस्यचतुर्दिक्कंसाध्यनामन्यासोगर्भस्यतं। यदुक्तम् यदुक्तलक्षणंप्रोक्तंगर्भ-
क्षेपितउच्यतेइति ८ मंत्रास्याद्यन्तयोःसाध्यनामनिवेशःसर्वतोवृतत्वं । यदुक्तं । यद्भवेत्स-
म्पुटेरूपंतद्भवेत्सर्वतोवृतेइति । ९ पश्चान्न्यस्तमंत्रस्यनाम्नश्चान्तर्निवेशोयुक्तिविदर्भणाम् ।
यदुक्तं । मंत्रादावभिधेयंचत्रियोजितसंपुटम् पुनर्विदर्भणामिति १० नाम्नःपश्चात्त्रिर्मंत्र-
न्यासोविदर्भग्रथनम् । यदुक्तं । न्यस्यादावभिधेयंतपश्चान्मंत्रंत्रिधालिखेत विदर्भग्रथित-
मिति ।। ११।। नियुक्ताःसाधकैः किंच ।।

सिद्धंसाध्यंससिद्धंचनष्टंवारिमेवच ज्ञात्वा।
सर्वमशेषेणमंत्रन्यासंसमाचरेत ।।

प्रणवादिमंत्राक्षरादकारोकारादिमात्रा
विभक्तावस्थाप्यदधः नष्टेवसाधकनामाक्षराणिदिमानानामाक्षरोर्ध्वस्यमंत्राक्षर ।।

प्राप्यन्तेसिद्धसाध्यसुसिद्धारिविभेदेनमातृकाक्रमेणगणयेतप्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थस्थाने
षुमंत्राक्षरमायाक्रमेणसिद्धादिरूपमुच्यते। यदुक्तंश्रीमत्स्वच्छन्दे। मंत्राक्षरंतुविश्लेष्यमात्राबिं-
दुसमन्वितम् आत्मनामाक्षरंतद्वदधोभागेस्ययोजयेत् आत्मवर्णात्समारभ्ययावन्मंत्राणा।
मागतंयस्मिन्समापतेद्देविमंत्रमार्यपरिकल्पयेत रेखांगुलिगतंतत्रकथयामिसमासतः
पर्वणिप्रथमेसिद्धःसाध्यश्चैवद्वितीयके तृतीयेपिसुसिद्धःस्यादरिःज्ञेयश्चतुर्थके अरिसा
ध्यापरित्याज्यदातव्यःचुम्बकेनतु सिद्धश्चैवसुसिद्धश्चभमुक्तिफलप्रदइति। किंच ॥

तदयास्तपयोव्याप्तिंध्यानंमुद्रास्वरूपतः येवेत्त्येवंससर्वज्ञःसर्वकृत्नायकोत्तमः॥
इदयास्तमयाविघुन्निषताविश्रांतीहृद्द्वादशान्तपदयोः व्याप्तिंवीर्यमंत्राणां ध्यानंमंत्रविषयं
तद्रुचितामेवचमुद्रा स्वरूपतइतिवीर्यात्मनास्वरूपेण। एवमन्यैरशेषैश्चभावभेदैःसुरेश्व
अन्यैरित्यंशकस्पृद्धिःवाच्यान्तःकालांशाको वि भावितव्यामहामंत्राभवंतिफलदाःप्रिये
दयादिभिः विशेषैर्भावभेदैस्तत्तद्देवतानुसाविभावनादिभिःयतएवं॥ तस्मात्सर्वप्रय
यथोक्तं। नचान्यमंत्रवद्दिव्यमंत्रराजविषयाकाप्येषाक (त्नेनतत्वात्वासर्वंनियोजयेत॥

ने॰ कल्पनेत्याह ॥ यतोयं ॥ पूर्वोक्तरूपाद्धि ॥ तथा ॥ युक्तमेतदित्याह ॥

यो॰ टी॰ अस्यैवंमंत्रराजस्यनास्तिभेदविचारणा । सर्वेषांमंत्रराजानांनेहृदकः परमेश्वरः । अने

८१ नग्रथितामंत्राः सूत्रेमणिगणाइव । अस्यगर्भेस्थितामंत्राजायन्तेमोक्षसिद्धिदाः । प

वंसर्वगतंदेवंसर्वसिद्धिफलोदयम् व्यापकंसर्वतोभद्रंसर्वतोमुखमव्ययं पूर्णंसर्व॰

118 मंत्राणांरत्नाणांसर्वतोबलं मंत्राणांयोनिभूतंतंमोक्षदंसिद्धिदंशिवं यतस्ततोस्यमंत्र॰

पूर्वव्याख्याभिर्व्याकृतमेतत् । यतउक्तयुक्त्यामंत्राणांसाध्य स्यनास्तिदेविविचारणा ॥

कारित्वाद्धंशकास्युद्धादिवीर्यापविज्ञानादिताडनग्रसनादिविधिश्चास्ति यतश्च दुष्टमंत्रवा

दिभिर्मंत्रयंत्रादिक्रमेणजनानांताडनग्रसनादिक्रियते । तेन । यतोदोषसहस्रैस्तुच्छिद्रि

तः साधकोयदि ॥ विनायकैश्चयेग्रस्ताआधिव्याधिप्रपीडिताः

पुत्राश्चसहृदःखिताः मृतपुत्रास्तदाराः सभयाविगतश्रियः विरक्तपौराणिभर्त्याश्च

मंत्रसिद्धिपराङ्मुखाः विपुत्राडुर्भगानार्योवंध्याविद्विष्टभर्तृकाः एवमादिसहस्रैश्चदुः

येकेचित ॥ खदोषैश्चसंयुताः ॥

दृष्ट्वातान्मानवालोकेऽक्तदोषैश्चदूषितान् ॥

तेषांचैवप्रकर्तव्योयागोभाग्यावहः परः श्रीयागः परमेशानिमंत्रेणानेनमंत्रिणा।
समनन्तरंवक्ष्यमाणरूपः एतस्मिन्हिकृते॥ महालक्ष्मीकृतेयागेभाग्यभाग्भवतेनरः पु
तत्रचयागे॥ कलशेनाभिषिक्तोसौपु त्रोक्तदोषनिर्मुक्तः प्राप्नोतिपरमंसुखं॥
नयित्वामहाश्रियं प्राप्नोत्यचिंतिताकामान्ब्रह्मविष्णुशिवोपमान्॥ येणाभिषि
पूजयित्वाचा
क्त इतिसंबन्धः काम्यन्त इतिकामास्तत्तन्मंत्र मंत्रेश्वरादिदशाविशेषाः यतएवंततः ।भाग्या
वहमिमं। यतः। एवंज्ञात्वातुमेधावीयागंकुर्यात्सुशोभनं यागोयंसर्वथादेविसर्वश्रेयस्करः
तत्र। पूर्वोक्तभूप्रदेशेतुसर्वलक्षणलक्षिते सर्वशालोल्लिखितेरम्येमहापद्मवनेथवा म (परः
प्रच्छन्नेप्रशस्तेचसुगुप्तेशरणोपरि आलिखेन्मण्डलंतत्रचतुरश्रंसमन्ततः॥
सुप्रच्छन्न इतिपूर्वत्रयोज्यं। अत्रच॥ एकानविंशसूत्राणिपातयेदैन्दुवारुणे॥
त्रिशालोपपेशः पैन्दुवारुण इतिपूर्वापरायतानीत्यर्थः॥ तथादक्षिणकौवेरसूत्राणिस
तथैतत्येकानविंशतिमेवपातयेत्। एवंकृतेसति॥ समानिच॥
तत्राष्टादशभिर्भागैश्चतुर्दिक्षुसमंततः त्रिशतीकोष्ठकानांतुचतुर्विंशाधिकाभवेत्॥

ने· अष्टादशस्वष्टादशाङ्गुलेष्वेवमेवसंख्याभवति अथ॥ तन्मध्येवालिखेत्सममष्टपत्रं सशो

यो·टी· सर्वतोभागपंचकंत्यक्त्वेत्यर्थः कथमित्याह। तन्मध्येचतुर्थाविभ (भक्तं भागाष्टकेन॥

८८ जेततः तदितिभागाष्टकात्म। तत्रच। प्रथमेकर्णिकाकार्याकेसराणिद्वितीयके मन्यथ

११९ प्रथमेऽतिभागेमन्ययोर्दलानि। तांश्चभागान्। अन्त्यतीयेतु दलाग्राणिचतुर्थके॥

118 स्वसमत्वंभ्रमाणां भ्रमयेच्चतुरोवृत्तान्स्वसमांस्तुसमाहितः॥ स्वात्मनिसमांशात्वेनपरस्परं

ततः। दिक्सूत्राष्टकंद्वाद्विदिस्वेवंचपातयेत् पैन्द्रींदिशंगृहीत्वातन्मध्यसूत्रप्रमाणतः।

सूत्राष्टकांतरालेसूत्राष्टकमास्फाल्यमध्यसूत्रानुसारेणपैन्द्रींदि (किंजल्कस्यभवेत्यत्रम॥

शंगृहीत्वाभाविनीत्यांस्पृक्तदलोमाद्दलायपार्श्वसूत्रद्वयं मध्यतोविभज्यसमनंतरभाविपार्श्व

सूत्रद्वयान्तंभ्रमद्वयात्पत्रंकुर्यात् कीदृक्किंजल्कस्यकेसरेषाश्रयत्वेनास्थितंकेसरत्रयमुक्तमि

त्यर्थः एवंभाव्यतिदेशाद्दृशापत्रान्तराण्यपिप्रसाध्य॥ तन्मध्येकर्णिकांलिखेत्। पार्श्व

द्वयभ्रमणायक्तिमाह॥ दलसन्धिस्थितंसूत्रंस्थाप्यपार्श्वेनभ्रामयेत्॥

वामहस्तेनसूत्रेमध्यपार्श्वसूत्रान्तरालपंकृत्वातदेवदलमन्धिस्थितंतत्रावंकृत्वा पार्श्वइति
पार्श्वद्वयेदक्षिणहस्तेनभ्रमयेत॥ इत्थंसूत्रेभ्रमिते॥ द्वाभ्यामुभयपार्श्वाभ्यांपूर्वपत्रेप्रसाधये
द्वाभ्यामित्यवच्छिन्नम। एतद्दतिदिशति॥ पीतान्नकर्णिकाकार्यापुष्करादरिताःस्मृताः ते।
केसराणिविचित्राणिचतुर्विंशतिसंख्यया सितरक्तानिपीतानिमूलमध्याग्रदेशतः स्व
स्वेतानिदलानिस्युर्व्योमरेखान्तवर्तुला बाह्येचांगुष्ठमानेनस्वेतवर्णासुशोभना दलांतराणिवर्क
पुष्कराणिबीजानिमूलेसितानिमध्येरक्तानिअग्रेपीतानिकेसराणिकर्याणि दलानीति नि
तदग्रसहितानि बाह्यइतिपद्मस्यदलांतराणिनिवदनसंमक्तदलेपद्मपार्श्वरेखाविभागेनकुर्या
दितिशिक्षयति व्योमरेखान्तमेतत्कृत्वाइति। तद्वाह्येचतस्यार्कं। कार्यंतदंर्थेव॥ तथैवांग
दानव्याग्रन्ते वहिर्भागेपीतलाद्दरितालादियोजि लिमानेनसितरेखान्तपीतला।
ता किंच। पार्श्वतोभागाभ्यामिति पार्श्व
गात्रकानिततोवाह्येभागाभ्यांचैवपार्श्वतः॥
योर्यीभगोनाभ्यांप्रतिदिग्गोभागचतुष्टयेनेत्यर्थः गात्रकाणिकोणान्तरालगात्रवयविशेषा
व्योमरेखयावाह्येकार्याणि पीठरजोन्यासमारः॥ सितादिवर्णभेदेनकोणाद्यामेयमादितः

ने· गात्रकान्पीतवर्णेणाग्न्यपूर्वादौतत्समालिखेत। देवाभिमुखदिगपेक्षयाग्न्यादिक्रमेणेशा
घो·टी· नान्तकोणेषुसितरक्तपीतकृष्णभेदेनरजोन्यासंकुर्यात् कोणान्तरालेषुदिक्वत्तष्टगगात्र·
कारिपीतानिलिखेत् तद्वहिरपि॥ द्वौद्वौभागौततोलेप्यौवीथ्यर्थंचैवसर्वतः॥ [illegible]
८१ सर्वतःसर्वासुदिक्षुवीथीपूजाप्रदेशमार्गाः। सच॥ कृष्णेनरजसालेप्यापद्मशोभाविभूषिते
१२० पद्मशोभाश्रियालांछने। तथ्येतद्वहिः॥ द्वारंचमुख्यंकुर्वीतद्विभागेनैवपातः॥
9120 पार्श्वतःप्रतिपार्श्वमेवशिष्टेनद्विभागेन
त्रिकोष्टकद्वयमानेनकुर्यात् तदत्रपद्मार्थंकोष्टकाष्टकस्यवहिः प्रतिपार्श्वंकोष्टकपंचकात्पीठा
र्थमेकंवीथ्यर्थंचद्वयमुक्तंपित्यवशिष्टकोष्टकद्वयपवद्वारमुक्तम् अत्रचयत्कोष्टकाष्टादशोल्ले
खनेनद्वित्यास्थित्यागर्भीकृतेतराध्यप्रपंचयोध्याष्टादशसंख्याकतत्वाध्वाभियागस्यप्रका
शयितं। किंचास्य। वीथीमानेनविस्ताराद्दीर्घ्यवेनतत्कारयेत्। कण्ठं। पार्श्वतःद्वयन्वर्तते
मध्यसूत्रमपेक्ष्यपार्श्वतःद्वुतिप्रतिपार्श्वे। वीथीमानेनेतिभागद्वयेननामाकल्पात्तत्त्ववत्भिभा
गेविस्तारमानात्तथावीथ्यवेनभागेनैकेनार्थाद्दर्ध्वतः कण्ठंद्वादशोर्ध्वगमवयवविशेषमण्ड
लाचार्यकर्तृप्रयुंजीत॥ तथोपकण्ठंच। कण्ठायोगमवयवविशेषं तथेतिकण्ठापेक्षया॥

प्रतिपार्श्वं भागद्वयेन नासाकल्पनं तत्त्वभागाष्टकेन विस्तारमानाद्भागेन चोर्ध्वमानात्कारयेत्।
द्वारपार्श्वयोः पराकृतद्वारसन्निवेशाकारेण॥ तथा शोभोपशोभके। कारयेत्। एवं द्वाराणि
पश्चिममिति पश्चिमदिकस्थं   निष्पाद्य वृत्तानि श्रीणि कारयेत्   पश्चिमं विवृतं कार्यम्॥
देवाभिमुखमित्यर्थः शोभोपशोभयोः स्थानसन्निवेशवर्णनयाह॥   पार्श्वयोस्तु विलिखे
त् शोभां चैवोपशोभां च रक्तवर्णेन पीतिकां प्रतिद्वारं च तद्दिक्कोष्ठकैस्त्रयरोत्तरैः॥
कोष्ठकैरिति पराकृतद्वारसन्निवेशोक्तरूपकैः अत्र कोष्ठकसंख्यापदापि नोक्ता तथाप्यथ एकमूर्ध्वे
पंचेत्येवं विभागस्तत्र घटते अथ शोभोपशोभयोः पार्श्वगेषु॥   कोणांतेषु लिखेद्विपश्चशो वा
समन्ततः सर्वेष्वित्यर्थः एवं द्वारान्तं समस्तमण्डलं निष्पाद्य।   समन्ततः।
भूतसंख्याकाः पंचेत्यर्थः। तास्त्र। सितादिवर्णभेदेन।   तस्मिन्वाह्ये समन्तात् भूतरेखा
स्तु पातयेत्
वाह्यादन्तः प्रवेशक्रमेण सितरक्तकृष्णपीतस्वच्छरूपाः एताः॥
निवृत्याद्यास्तु ताः कलाः। सद्योजातादिब्रह्मव्यामिकाहिताः प्रोक्तवर्णा एव एतस्य॥
वासितं पत्रवल्ल्यशैः स्वस्तिकैरुपशोभितं आलिख्य मण्डलं मुख्यं तन्मध्ये तु यजेच्छिवं।

ने· नवग्रहमखमेवमण्डलं लिखेदपि तु ।। (पूर्वाधिवासकर्तव्यो यथाविभवविस्तरैः ।। पूर्वदिने
यो·टी· धिवासः कर्तव्य इत्यर्थः एतदर्थमादावेव। (यागगृहं ततः कर्तव्यं शास्त्रादृष्टानुसारतः वेदीतो
(१०) ध्वजानि चित्रविचित्राणि। एतच्च श्रीयागोचितात्। रणसंयुक्तं नानाध्वजविराजितं ।।

९२२

पादुकाछत्रशय्यादिनानाशोभासमन्वितं गृहोपकरणाद्यैश्च भोगैर्नानाविधैस्तथा।
युतम् यागस्य ।। वितानमूर्ध्वं कर्तव्यं सुश्वेतं तु मनोरमं जवनिकं च — रंगादीपाष्टौ धिक्षु दापयेत्।
121 किंच ।। बालव्यजनचामरादि तथा दर्पणा शतपुष्पं ।। दिक्चतुष्के निवेशयेत् दिक्षु विदिक्षु चपु

पताकाष्टौ नवाः श्रेष्ठा नानारंगसमुज्वलाः कलशाष्टौ तथा रोप्या लाजाश्चावारणमथाग्रपि ।। दः
स्थाप्याः कलशेषु च ।। समुद्राष्टौ तथा पूज्याः ।। समुद्राधिष्ठितांश्च कलशान् ।। सर्वौषधिसमन्विता

हस्तपल्लवसंयुक्तान्सहिरण्यांश्च पूजयेत् काण्डाष्टौ पंचरंगाणि दिग्विदिक्षु निवेशयेत् ।। न
पंचरंगानीति सूत्राणि ।। एतद्वाह्ये ।। लोकपालास्तथा पूज्याः पटेषु स्वाकृतिस्थिताः ।।
लोकपालानां समीपे ।। तथाष्टमाकृतिः कार्या दश दिक्षु समन्ततः ।।

शिवादिगुरुपंक्तिर्या रुद्रकोटिष्वनेकशः आम्नोपदेशमात्रेण पारम्पर्येण संस्थि

शिवो नाम्नि तन्नाथ आदिर्यस्याः सदाशिवेश्वरानन्तश्रीकण्ठादिरूपाया गुरुपं। ता

क्तिस्तत्या रुद्रकोटिष्वनन्ताधिष्ठितमंत्रकोटयो वस्तौ यास्ता: सर्वा आम्नस्य परमशिव

स्य संबंधी य उपदेशः स्वात्मसमीपे दर्शनापदेशः परशान्तस्तुन्मेषात्मैवेत्याह। शिवव्यानं

यतो देवि मद्देवामागमः स्मृतः शिवव्यानं रुद्रशक्तिसमावेशः यत इति हेतौ तेन युक्त

एव पूर्वश्लोकार्थः न केवलं शिवादिगुरुपंक्त्या शिवशक्तिमयं यावत्॥ ब्रह्मादिस्तं

भपर्यंतं शिवशक्तिसमन्वितं

शिवशक्त्या मध्यगन्वितं नद्भेदमयं। यदुक्तं शिव

सूत्रेषु। स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वमिति। एतदुपसंहरन् स्फुटयति॥ एवं शक्तिमयं सर्वं

जगत्स्थावरजंगमम्॥

अनाश्रितादि स्थित्यन्तं सर्वं शिवशक्तिमयं। केवलं मंत्र

मंत्रेश्वरादिवर्ग उन्मिषच्छिवशक्तिमयः विज्ञानाकलादिस्थावरान्तं तु निमिषच्छिवश

क्तिमयं यावत्। ब्रह्मादिस्तंभपर्यंतं शिवशक्तिसमन्वितं। शिवशक्त्या सम्यगन्वितं त

द्भेदमयं। यदुक्तं शिवसूत्रेषु। स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वमिति। एतदुपसंहरन् स्फुटयति।

ने·
यो·टी·
७१
१२२
122

इतिविभागः ग्रन्थस्य । शक्तिमान्सर्वकर्माणिकुरुतेनात्रसंशयः । शिवशक्त्यावेशशा
लीमंत्राचार्यादिवर्गस्तत्कार्यकरणक्षमः ग्रन्थेन ॥ शक्तिहीनानसिध्यन्तियागाको
मंत्राचार्यायतएवं ॥ टिशतैरपि जपकोटिसहस्रैस्तुहोमलक्षैस्तुविस्तरैः ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशिवज्ञानंसमभ्यसेत् तदासिद्ध्यंत्यशेषाणिकर्माण्येवान्यथानहि
एवकारेणशक्त्यादनन्तरंयोज्यः । यदाचाभ्यस्तशिवज्ञानः ॥ शांतिकादीनिकर्माणिकु
सएवाधिकृतः एवंयागम (कृतेमैनतदागुरुः । यागेहोमेजपेचैवतथालेख्यक्रमेपिव
स्यप्रवक्ष्यामिसुहितप्ययागस्यगुरुरुद्रशक्तिसमावेशशालिव्यापिनगुरुमूतत्वपराश
क्तिवीर्यमावर्ताचमंत्रादिस्यावरानस्यविच्छन्नोद्दिष्टभगवद्यजनाश्रयभूते ॥
भावितत्तद्वारादिवि आपदोयदिचात्मनाः पूर्वोक्तंयागमारभेत ॥
मण्डलंभगवत्पूजार्थमारभेत । तत्रच ॥ भागंपूर्वोद्दिष्टरूपं
साध्यंविमर्शयेत द्रव्यंसंभारेणतुसंभृतं ॥
रजश्चन्दनकुंकुमधूपादिसामग्रीसाध्यं
श्रेयोभिसन्धिनाचविमर्शयश्रीमदमृतेशपूजाहोमाद्यात्मा । यागस्तुक्रियतेयस्य । साध्यस्य
कस्यचित् ॥

तस्य शांतिः प्रजायते। आपदो नश्यंति। किंच। तिलं क्षीरं घृतेनैव मितशर्करया सह

समाध्यः महाशान्तिमवाप्नुयात् क्षीरवृक्षस होमयेद्यस्य नाम्नाच

मिद्भिस्तु क्षीरार्धाभिः समाहिताः होमयेद्यस्य नाम्नाच॥ धूजानन्तरहोमेन मंत्रराजं तर्पयेद्य

नाम्ना॥ तस्य शांतिर्भवेद्ध्रुवं समनाघृतसंयुक्ता होमयेद्यस्य नामतः तस्य शांतिर्भवेत्क्षिप्रं

साधकः। नात्र कार्या विचारणा श्रीकामः श्रीफलानि कृत्वा श्रियमाप्नो

घृतगुग्गुलहोमेन पु तिपुष्कलां॥

ष्टिर्भवति शाश्वती॥

आचार्य कृतेन साध्यस्य।

मृत्युजित्संपुटं कृत्वा साध्यनाम जपेद्यदि आत्मनो वा परस्यापि मृत्युस्तस्य न बाधते॥

साध्यमंत्रेण वह्न्यस्यात्मनः परस्य वेत्यर्थः॥ अष्टपत्रेथ कमले कर्णिकायां निवेशयेत् सा

धिणां साधितं नाम तद्दूर्ध्वे मृत्युजिद्भवेत् आग्नेय्यादिविभागेन दलेष्वंगानि विन्यसेत्।

द्विरष्टदलसंपूर्णं बाह्येत कमलं लिखेत् कलाः षोडशकेनैव पूर्वादौ पूरयेत्ततः द्वा

त्रिंशद्दलसंयुक्तं तद्बाह्ये पंकजं न्यसेत् कादिसांतक्रमेणैव पूर्वादावीशमन्ततः॥

भवेदिति लिखितव्यः अंगानि द्वितीयाधिकारोक्तानि अग्नीशरक्षोमरुद्दिक्षु हृदयादीनि

चत्वारिइश्वादिदिक्चतुष्केस्वम् कर्णिकायांभगवदग्रेलोचनमितिविभागः तत्कमलमि
तिविभागः तस्यकमलमितिसमासः ईशामन्तात इति। ईशादिग्गतदलचतुष्टयान्तमित्यर्थः
पत्रेच। साध्यार्णगर्भावृताः सर्ववर्णाश्चक्रत्रयेस्थिताः।। चक्रत्रयेदलपुंजत्रयेसाध्यार्णरोध
नंप्राग्वत् एषांचदलवर्णानां।। सर्वेषांमध्यतःमंत्रासाध्यस्यैवतुरोधयेत्।।
रोधनंसाध्यार्णसम्पुटीकरणंकर्णिकायांमंत्रसंपुटमध्यगतस्यनाम्नोविशेषमाह।।
जीवमध्यगतंनामकर्णिकायांनिवेशयेत्।।
जीवःसकारः तेनचां तःकृतनामकं। प्राणेनतः
कल्पयेज्जीवंप्राणेनहंकारःतमपिनाहृशे। प्राणंवर्णान्तमध्यगं। हकारान्तःस्थः तत्रचकथ
मध्यगतमित्यन्यत्रत्योविधिरनुसन्तव्यः। एवमेतन्मदहृदयगर्भपद्ममालिख्य।। ठकारंदद्यात्।।
वाह्येस्यमण्डलंसोम्यंठसंपूर्णंतुकल्पयेत्। तद्वाह्येतुपुरंचैन्द्रंवज्रमष्टवज्ररोधितम्।
भूर्जेपत्रेतुसंलिख्यचक्रमेतद्वरानने स्वयुद्धेनिम्नगेणस्सह्लोगोरोचनाकुंकुमेनच।।
कुर्यादित्यं।। पश्चादेतत्तुजयथाचार्यः। कर्पूरश्वेतदूर्मरं।। चन्दनेतरयुक्तेन।। कृत्वा।
संवेष्ट्यसितसूत्रेणकार्पासेननवेनच मधुमध्येनिधायैतत्सगन्धिचूर्णमिश्रिते।।

मण्डलाग्रे समनिधायैतान्सितपुष्पैः प्रपूजयेत पायसैः घृतसंमिश्रैर्भक्ष्यैर्नानाविधैस्तथा
स्वैः स्वैर्धूपैर्धूपयित्वा पूजयेद्दूरिसंस्थितैः॥ बाह्येचक्रकलशानष्टौ पूर्वादौ पूजयेत
संस्थैः संभारैः ग्रस्यायंसनिवेशः। ग्रस्यच॥ तः सितचन्दनकर्पूरमधूपामोदसं
युतान् रत्नगर्भाम्बुसंपूर्णान्सर्वौषधिसमन्वितान् तेषांमध्येतुसंपूज्यलोकपालांक्रमे
एवं
नकाल्लंमूलमध्यस्थानेयेषांसपूज्येतिप्रणवस्वनामनमोभिः॥ तेषांशिवाज्ञादानव्या
दृष्टत्वंसाध्यमुत्तमम्।
उत्तमामितिवदन्ग्रन्थोविधिरनुत्तमविषयेनयोज्यइतिशीघ्रय
यस्यनाम्नैवसकृत्तमसो
ति। अथ। प्रातर्मध्याह्निसायंचनिशार्धेपूजयेत्ततः॥
सर्वव्याधिविनिर्मुक्तःसर्वदोषविवर्जितःसर्व।
समराग्रेतुनिक्रान्तेमृत्युजिद्भवतेनरः सर्वव्याधिविनिष्क्रान्तःसर्वदोषविवर्जितः सर्व।
रोगैर्विमुच्यतेनन्वैरैःसर्वैर्नसंशयः सर्वदुःखविनिर्मुक्तईतिभिपरिवर्जितः तिष्ठेश्च
सनरोभूयोयथाहिर्मुक्तकंचुकः॥
व्याधयउद्दाद्याः रोगाःपिटकाद्याःकिंचेतश्च
कार्यायां॥ यदिनान्यमनादेविसाधकःतत्परायणः जपहोमव्रतश्रान्तस्तस्मिन्स्थानेनति
ष्ठति सत्ववान्वीर्यसंपन्नोदयादाक्षिण्यसंयुतः समराग्रेव्यतिक्रान्तेमृत्योश्चैवानयेद्दलात

ने॰ मृतानपि प्रत्युज्जीवयेत् वीर्यसंपन्नो मंत्रवीर्यतः। साधक इति मंत्रसिद्ध आचार्यो वा। एवंविधस्य।
यो॰ टी॰ गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैः केयूरकटकादिभिः पूज्यो सौ परया भक्त्या शांतिपुष्ट्यादिविशेषतः।
८१ यः सा मंत्रमयो देवः शिवः साक्षात्तु देशिकः तेन पूजितमंत्रेण सर्वसिद्धिफलप्रदाः॥
भवन्त्विति शेषः भद्रे। मंत्रमय इति पूर्वोक्तयुक्त्या शिवावेशमयत्वात् सर्वं इति चक्रपूजितामंत्राः
२२८ अत्र च मायाप्रमातृस्थलभूः संशयस्यात्प्रत्युत्पन्नपक्षनिरेकाकिम्ब्याभाह। सत्यं मेनात्त्वं वदः
१२४ यदितेन गुरुवचो क्रियते तेतद्देवं भवतीत्याह॥ अन्यथा सिद्धिहानिस्यात्कृतं चैव निरर्थकं।
आसतां समयिपुत्रक साधकाश्चा आचार्यस्यापि साध्यस्य कृत्या क्षितिविनाशिनी
र्यस्यापि साध्यस्य कृत्या दृष्टक्षितिविनाशिनी रात्रस्तु तिष्ठत्येव गर्वनर्चनादित्यर्थः यतः।
वं॥ इत्यं हितस्य॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मंत्रवित्पूजयेद्गुरुम्॥
भवंति पूजितामंत्राः सर्वसिद्धिफलप्रदाः॥
तत्रत्र गुरुपूजा सा
वम्। कर्मानि डर्चेटमपि यत्तसमावेशतो मयाम कुर्वते गुरुमंत्राद्यास्तते जं शांकरश्रये॥ यथत्यभी पूर्मितित्रि।
इति नेत्रोद्योते षोडशाधिकारः॥ ॐ लिविन्नचक्रविस्फूर्जं निजज्योतिः सदाभवैः मृत्युजित्तय
तिश्रीमनेत्रमेशं भया पतत॥

काद्याणिकत्वाश्चकान्तराण्यपि वस्तार्थं प्रतिपादयितुं। श्रीभगवानुवाच। अथातः सम्प्र
अथेति पूर्वाधिकारोक्तप्रमेयानन्तरं। अतइतियतो (वक्ष्यामि चक्रराजं महाबलं॥
बहूपकरत्वग्राह्योजनस्ततः कस्यचित्कथंचिदनुग्रहो भविष्यतीत्याशयेनतत्र ॥

पूर्ववत्साध्यतेनाममंत्रीवान्तकल्पयेत्सुधीः प्राणान्तस्ततः कृत्वावर्णांतान्तव्यवस्थितं य
तिमंत्रंततोर्धारव्येतद्बाह्यमध्यमंन्यसेत् प्रथमंततोवाह्यकर्णिकायांतुविन्यसेत् के
सरेषुस्वराः पूज्यादलेषंगानिपूर्ववत् वाह्यकलशमालिख्यकमलोभयमध्यगम् पू
जयेत्पूर्वविधिनाजपहोमार्चनेवतः साधयत्यचिरेणैवचिन्तितंनात्रसंशयः॥

पूर्ववदितिसाध्यार्णसंपुटितमुपरिलिखितमंत्रराजंचनामद्वितीयान्तंपूर्ववद्वहापदसमायु-
क्तमित्यग्रेभिधास्यमानत्वाद्द्रष्टव्ये तथुक्तंजीवस्यमकारस्यान्तःकृतंप्राणस्यहस्यान्तः हि
त्वावर्णान्तस्यतस्यान्तःकुर्यात् ततोस्यवाह्येप्रतिमंत्रकारं तद्बाह्येमध्यमंहकारंतद्बाह्येप्र
थमंसकारं लिखित्वैतत्कर्णिकायांविन्यसेत् केसरेषुपूर्वादिक्रमेणस्वरान् दलेषुहृदयादी
न्यंगानिपूर्ववदितिआग्नेय्यादिक्रमेणइंद्रशास्यकमलस्यवाह्येकलशंलिखेत् तस्याधोधःक
मलमध्यगंकृत्वासांगमूलमंत्राचीजपहोमतोभीष्टंसिद्धिंसाधयति अथवनमःशाद्यानोमंत्रः

पूजाजपयोः होमेनस्वाहांत इति पूर्ववच्छब्दार्थः अस्यायं मनिवेशः । किंचेदम् ॥
सर्वशांतिप्रदं चक्रं पुष्टिसौभाग्यदायकं आयुर्वीर्यप्रदं चैव ज्वररोगविनाशनम् पर
राष्ट्रविभीतानां रूपाणां विजयावहं राजस्त्रीणां तत्स्वतानां विप्रादीनां च सर्ववशः रक्ता
ह्यिषा प्रकर्तव्या सर्वोपद्रवनाशिनी पंक्त्याचैवलिखिनामतत्तराल्लविते प्रिये आद्यन्तमू
लमंत्रं तत्वौषट्जातिपुतं न्यसेत पूर्ववत्पूजयेद्भूरियागैर्नैवसितैः शुभैः तन्त्राणाम्स
स्पष्टं ॥ देवदत्तादिनामयुक्तवांतवितमितिप्रति (प्यतेरोगेराद्यातो यदि मृत्युना ॥
वर्णांतरालेन्यस्तमूलमंत्रं लिखित्वा आद्यंतयोर्वौषट्जातियुतं मूलमंत्रमनुलोमप्रतिलोमा
भ्यांन्यस्य सितकुसुमादिभिर्योभूरियागैस्तत्पूर्ववत्प्रपूजयेत इत्येकाग्रेण पूजाजपहोमा
दिभिराराधयेत ॥ वौषट्जातियुतं मंत्रं दिक्ष्वष्टासु लिखेत्सिते भूर्जवल्कलके रम्ये मध्ये
मामतत्पूर्ववत् रक्तापदसमायुक्तं तद्बाह्ये शशिमण्डलम् मंत्रात वर्णामस्तंकले
षोडशसंस्थिते नाभिमण्डलमापूर्य वाह्येन कलशान्न्यसेत् तद्बाह्ये चन्द्रसूर्यौ तत्पु
दिक्षु तिपञ्चदलात्मस मध्य इतिक (मन्दरपुरस्थितौ रोचनाकुंकुमेनैव हीरशंकरया
णिकायां पूर्ववदिति प्रथमप्रयोगवत्साध्यनामसंपुटीकृते ॥ (लिखेत ॥

तद्वाह्यकर्णिकान्ते शशिमण्डलं ठकारं मंत्रस्य च यदंत्यवर्णसकारः अमृतमिति उक्तव
त्यमाणपरामृतव्याप्तिकं कलाद्यादि विसर्गान्तान् षोडशस्वरस्थितं तत्तेभिर्नेताभिः सकार
श्लिष्टाभिः कलाभिः मण्डलमिति चान्द्रं ठकारम् वा स्वरइति च तत्कमले कलशोदरे लिखेदित्य
र्थः कलशबाह्ये चन्द्रसूर्यौ ठठौ पुरन्दरपुरे च तत्र वज्रे वज्रलाञ्छितसन्निवेशेन स्थितौ कुर्यात् प
तम्भ्रकं ११ एतच्छान्त्याः सर्वोपद्रवनाशिनी पुनरस्यैवोपरि विलीरस्तूर्णमसृतं स्रवन्तं कलशं ध्या
येदिति पुष्टिः। पूजयित्वा विधानेन पूर्ववच्छान्त्यवस्थितः॥ शान्तिकर्मण्यावस्थितो गुरुः
सावधानः स्या राजरक्षा तु वै प्रोक्ता सर्वोपद्रवनाशिनी। तस्यां तु क्रियमाणायां मये।
दित्यर्थः॥ एषाच। विशेषयत्॥ राजरक्षाविधानेन होमयेत्क्षीरसंयुतान् सितशर्करया
युक्तान् गन्धीचत मिश्रितान् क्षीरवृक्षेन्धनेवह्नौ तिलाच्छालीन् लभते सः॥
राजरक्षाविधानेनेति तेन प्रयोजनेन बुद्धिस्थेन हेतुना सह इति राजा। किंच॥
यदा मृत्युवशाक्रान्तः कालेन कलितो नरः दृष्ट्वा तं पूर्ववद्यागो मण्डले तु यथोदिते क्रियते
(द्रव्यसंभारसम्मृतो मृत्युनाशनः॥
अत्रैव कलशोदरस्योक्तस्थित्या मृत मंत्रनाथम
त्युनाशनाख्यत्वात् पूजितेचास्मिन्॥

ने॰ मृत्योरुत्तरतेश्रीयंत्रमंत्रस्यास्यप्रभावतः तदेवभूर्जपत्रेतसितशार्करयासह क्षीरेण
यो॰टी॰ रोचनायुक्तकुंकुमेनयुतेलिखेत् कुंकुमकुम्भेतमधुनः स्थापयेत्सुगोपिते तदूर्ध्व॰
ते द्वितीयंतत्क्षीरपूर्णंसुशोभनम् स्रवन्तममृतंध्यात्वास्थापयेत्पुष्टिकामतः ॥

८३

तदेवेति तदेवकलशोदरेचक्रं एवंचवदत्समनन्तरयागयतद्विषयएवेतिबोधयति क्षी
रेणत्यादिपुनर्वदत्पूर्वोक्तस्ययागस्यशालिचूर्णसंपाद्यत्वमादिशति मधुकमितिमधूच्छि
ष्टवलितम् अमृतमितिक्षीररूपमेवस्रवन्तं धारणाक्रमेणाधस्थकलशान्तः मंत्रवन्तं ध
स्यनान्नैवंक्रियतेसो ॥ तथा ॥ सप्तरात्रप्रयोगेणमृत्युंजिद्भवतिनरः ॥ क्षीणकायोभवे
न्मर्णः पक्षान्तेतुयथाशशी नमृत्योर्वशगःसोवैमत्येमनाहतंवचः २ साध्यणाचाधि
साध्यमितिनाम तेनापदसमन्वितम् मध्येसंपूजयेत्साध्यंपूर्ववच्चामृतीकुरु ॥
द्रावेणभाविते पूर्ववदमृतीकरणंदलाष्टकेप्राग्वद्ठोषडंतमंत्रराजकृताप्यायनात् । एवंभूतंच

तदात्मनात्तसंवेष्ट्यवारुणेनतुवैपुनः कलाशेषेणतद्बाह्येसंपूर्णेनतुवेष्टयेत् ॥
आत्मनापुरुषवाचिनामकारेणततोवारुणेनवकारेणततः कलाशेषेणटकारेणततः ।
संपूर्णेनेतिठकारेणवेष्टयेत् ॥

१२६९

120

कलशेनेत्यपाठः । अनन्तरं ॥ पुरन्दरं ततो वाह्ये हिस्रवतर्दिक्षु गोचरे तन्मण्डले
पुरन्दरचतरश्रं तन्मण्डले हिंहौवा तयोर्ध्येतवज्रमण्डलमध्यगम् ॥
यो वतर्दिक्षु इतिवतरश्रोपरिचतरश्रं तथायमेषयाष्टार: सन्निवेशो भवति तस्याष्टाश्रि
मण्डलं वज्रमण्डलमध्यगामितिवज्रेणवचतरश्रेमण्डलं त्वाऽन्मध्येन्यसेत् अस्यापंप्रस्ता
रः। एतस्य यस्यनाम्नाक्रियतेसो ॥ रहितस्याम्रतेशेनवकारादम्रतीकृतः ईदृशस्य
वसाध्यस्यनतस्यभयदाः क्वचित् भवन्ति योगिनीभूतयक्षराक्षसहिंसकाः ॥
प्रयोगान्तरमाह ॥ ऊम्भांतस्त्वलिखेन्नामतस्याध्यकमलोपरि अधोमुखंतनस्तेष्टे।
कमलं पूर्ववल्लिखेत् ऊर्ध्वकर्णिकायांविलिखेदधोवक्त्रप्रयोगतः स्रवन्तममृतंध्या
येत्सम्पूर्णंसर्वतोमुखं अमृतेशकरन्ध्रेणप्रविष्टंतस्यभावयेत् हृदयेतत्प्रविष्टं
तु सर्वनाडीः प्रपूरयेत् ॥
ऊंभान्तः कमलकर्णिकोपरिसाध्यनामलिखेत्।
पूर्ववदितिकलशस्योपरि ऊर्ध्वदिग्ध्वर्धकमलकर्णिकायाममृतेशमंत्रमधोमुखंलिखि
त्वाधोमुखविंदुगत्यामृतंस्रवन्तंध्यायेत् तस्यामृतंसाध्यस्यनामस्थानध्यातस्यकरन्ध्रेण
हृत्प्रविष्टंसर्वनाडीः प्रपूरयन्ध्यायेत्। तस्यच ॥ तत्क्षणाज्जायतेपुष्टिःक्षीणकायोपियो
नरः

ने॰
घो॰टी॰
८४
१२८

अस्यार्थ। अन्यदप्याह॥ पंक्त्यानविलिखेन्मंत्रंप्रत्येकंवर्णमध्यगम् नामसाध्यस्यवै
वर्णमध्यगमितिपदैकैकमंत्रांतरालिखितं। तस्यवहिर्निवेशः॥ लेख्य।
दिग्विदिंमृत्युंजिल्लिखेत पूर्ववत्पद्ममालिख्यषट्कंगंपूर्ववत्प्रिये संयोज्यपूजये
च्छत्त्यायथाविभवविस्तरैः सर्वस्मातोपचारेणसर्वद्वंद्वविनिर्वहणः भवतेमंत्रम्
कमलेलिखित्वातदलेषुसंयोज्यचक्रमेतत्पूजयेत्॥ अस्मिन्नात्रकार्याविचारणा॥
मृत्युंजिनार्थपूर्ववदितिबोधदन्तं तद्वहिरपिकमलेलिखित्वापूर्वोक्तंषट्कंगंप्राग्वद्दलेषु
संयोज्यचक्रमेतत्पूजयेत। पद्ममालिख्येतिकाकाक्षिवत नात्रकार्याविचारणेतिप्र
नेनपूर्ववत्रिसंध्यायस्यवैतत्फलतीत्यादिश्लोकाति शिवम् अस्यार्थप्रस्तावः। कीदृक।
ल्पितसंस्थानकृतसन्निधिशंकरं श्रीमन्मंत्रेनमः सर्वरत्नाकरमनर्गलम्॥
इतिनेत्रोद्योतेसप्तादशोधिकारः॥ ॐसंपूर्णभोगमोक्षैकस्फुरत्तामामदेशितः नेत्र
हमीः पराकापिजयत्यखिलतापनत्॥ पूर्वोक्तानुवादेनान्यदवतारयितुम्
श्रीदेव्युवाच। भगवन्देवदेवेशसर्वसत्वहितेरत साधकत्वंमहेशानसर्वा
नुग्रहकारक॥ उक्तानयामहेशानव्याप्तिर्मंत्रेषुवाध्वनः॥

सितोलोहितश्चेति द्विरूपोयर्थमतानप्रचरंतीत्यर्थः। एतत्प्रसंगाद्रक्षाप्रकृतमाह ॥

यदास्मस्यवशंयातः सर्वभूतैरुपद्रुतः तदाज्यघृतसंयुक्तंगोक्षीरोसितशर्करा तिलैर्वि
मिश्रितंकृत्वाजुहुयात्सर्वशान्तिदं॥

यातश्शतिसाध्यइत्यक्तात कृत्वेतिप्रकृतंसर्षपं

हवनमत्रमूलेन॥ तिलैःकृसैःसमायुक्तंराजसर्षपमुत्तमं घृतक्तंवैजुहुयात्सद्यःसर्वशांति
फलप्रदं॥

घृतक्तंत्रिमधुसिक्तं। अनेनैवाभिमंत्र्यैतद्यस्यहस्तेप्रदीयते सौभाग्यमतुलं
तस्यजायतेनात्रसंशयः॥

अनेनेतिमूलेन प

वकारर्थहप्रयोगाभावंध्वनति एतदितिराजसर्षपवस्त्र॥

वस्त्रकृतोभिमःमंत्र्यमंत्रेणानेन मं य वित॥ मू धि प्र पात येघस्यरक्षार्थंप्रयता
त्मने दिवावायदिवारात्रौस्वपतोजाग्रतोपिवा अवध्यःसर्वभूतेभ्यभवितिष्ठत्यसौनरः

सर्षपमित्यर्थः इपसंहरति॥ राजरक्षाविधानंतमयैतत्प्रकटीकृतं नवस्त्रेहात्प्रशस्तंनवरह
(स्यंसर्वसिद्धिदम्।

अज्ञानकूलेराजनिरहितेवि

संरक्षितंभवतीतिप्राधान्याशयाद्राजशब्दार्थः नवेत्यनुनिवृत्तामध्याः अनश्च॥

त्रपानांत्रपपत्नीनांतत्सुतानांद्विजादिषु आचार्यःकुरुतेयत्नसर्वानुग्रहकारकः ॥

ने. मंत्रज्ञः साधकोवाप्यसपूज्यः सर्वथाप्रभुः सम्मानैर्विविधैर्नित्यंदानैर्विविधविस्तरैः
यो.टी. ऋत्वेतिप्रागुक्तवत्समाणाद्दृष्टान्तं मंत्रज्ञः साधकइतिकल्याणकारणयामिद्धमंत्रः त
९० स्याचार्यतत्यत्वेन। यथावैयाकरणादीनांकर्तव्याद्योगेनात्रतन्मंत्रसिद्धेनवादेविकृतावैसताभवे
दितिश्रीसच्छुन्दोक्तमात सर्वथाचार्यःसत्योप्यइत्येतत्दृष्टान्तप्रमस्वंस्फुटयति ।।

१२८
128

यथामंत्रान्तसंयुक्तैः स्वाहाहोमप्रशस्यते तथासर्वेषुकार्येषुदीक्षितोमंत्रवित्सदा फल
प्रदोभवेत्सद्यः सर्वशांतिप्रदःशुभः ।।

मंत्रस्यान्तेसंयुक्तइत्युच्चरितःस्वाहेतिस्वाहाशब्दः दक्षितइतिदक्षिणयातोषितः फलंमुक्ति
सिद्धिपर्यन्तमत्र किंच। यथायथावनागानोपित्रणोवसधायथा नमस्कारोक्तिर्देवतां।
षंचान्तोप्रशस्यते मंत्रज्ञानेतथानित्यंदानेसम्मानमुत्तमं फलप्रदंभवत्याशुसर्वसिद्धिप्र।
स्वधेतिस्वधाशब्दः स्पष्टमन्यत ।। एतदेवोपपादयति ।। दायकं ।।

ज्ञानशक्त्योस्थितामंत्रास्तज्ज्ञानेचेतसिस्थिते नश्यन्तःपूजितंतद्वत्साधकंतम्भवेत्सदा सत्व
स्यात्प्रियेनित्यंलक्ष्मीस्तत्रैववर्तते रजस्तमोविनाशेनमंत्राःसत्वोदयेस्थिताः सिद्धिप्र
दाभवेत्याशुयतोतीवसुनिर्मलाः ।।

मननत्राणधर्मकत्वान्मंत्रा ज्ञानशक्तौ स्थिताः तद्वीर्यमाया इत्यर्थः तस्य वीर्यात्मज्ञानं चेत
सि स्थितं वीर्यान्न सत्त्यानं परं चित्तमाश्रितम् तस्य चेतः पूजितमिति भक्तिभरेणाराधितम्
अतस्य भक्त्युद्रेकावलोकनोन्मिषद्धिकाससात्त्विकं जायते इति स्वात्मरूपेषु भावेषूपयुक्ता
नं क्रियादयाः मायातत्त्वीयेते एव पशवः सर्वं यजत्वमश्नुतिप्रत्यभिज्ञोन्मीलितात्मतत्त्वस्वरूप
कृतिभूतज्ञानशक्तिरूपतामाप्नोति एवंभूते चमत्कसर्वाः श्रियः महाभोगलक्ष्म्यः स्थिताः
मोक्षलक्ष्मीश्च तत्रैव तिष्ठति । अतस्य संकुचितां वल्यात्मकरजस्तमोविनाशेन प्रोक्तवि
कासात्मकसत्त्वोदये प्रति मंत्रा अतीव सुनिर्मला इति प्राप्तज्ञानशक्त्यात्ममहावीर्या अस्य
सदा सर्वसिद्धिदा भवंतीति यत एवं ॥ (तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रक्ष्यैषा परमेश्वरी परि॰
सर्वप्रयत्नेनाज्ञेनेति निश्चितात्मेत्यर्थः पाल्या प्रयत्नेन ॥
एवेति सर्वप्रकारमाचार्याराधनं कार्यमित्येवं रूपा तेन प्रयत्नेनैतां पालयतः सिद्धिमुक्ती
न दूरतः शीघ्रं भवत इत्यर्थः आधिकारिकमर्थमुपसंहरन् रहस्यतामस्य दर्शयति ॥
अनन्तरविधानं तन्न दद्यात्परदीक्षिते ।
स्वशिष्ये दीक्षिते दद्यादन्यथा न प्रसिध्यति ॥ परदीक्षितस्य हेतोः शिष्यवादहृयानन्नप्रविष्टत्वा

ने· दितिशिवं। यदामर्शपरामर्शोन्मिषत्तरणिस्तथापरं सौभाग्यंततनुतेततन्नेत्रंप्रोकरंप्र
घो·टी· ये। इतिनेत्रोद्योतेपंचदशोधिकारः। ॐविचित्रैराचारैःकुपरचितविद्याकृतिफलंवि
९८ वेकात्मस्वात्मस्फुरणमविचित्रंदिशतियत नगाच्छित्रोल्लेखाश्रयलसदचित्रस्वमहिमा
928 त्नमश्रावंनेत्रंतदसमसमस्वोल्लासरसरमम्॥ पूर्वाधिकाराधिगतसर्वदेवतात्मकश्रीम

श्रीदेव्युवाच कथितंदेवदेवेनरहस्यंपरमाद्भुतं सर्वागममयोदेवएकवीरोमहा
129 बलः वामदक्षिणसिद्धांतभेदत्रयविभेदतः वैसवादिसमायुक्तः सरहस्यमुदा
हृतः सर्वदेवमयोह्येषमृत्युजिद्व्यापकःशिवः बहुभिःसम्प्रदायैश्चयष्टव्योभाव
भेदतः नानाक्रियोपचारैश्चनानासिद्धिफलप्रदः अधुनाश्रोतुमिच्छामिसंशयोया
मेहदिस्थितः तत्रतेसंशयस्यास्यच्छेत्तानत्युपपद्यते पृथक्पृथक्समाचारःपूर्वदे

मृत्युजित्स्वरूपमनुभाष्यतत्राभिरेतस (वेनभाषितः कथमस्मिन्समाचारःसामान्यःपूर्व।
माचारादिनिर्णीनापिविषुः। सरहस्यंवैसर्वागममयइत्युक्त्याव्यकीर्यतं प योदितः
कक्ष्यद्वितीयोवीरःसर्वकार्यकरणक्षमः महाबलःसर्वमंत्रवीर्यभृतःवैसवादिइतिवैस
वेश्याकारे आदिशब्दात आलसोयादोसम्यगभेदव्याम्याआमसमन्वाद्युक्तः सरहस्यमिति

कुलप्रक्रियया उदाहृत उक्तः व्यापकइतन्सर्वदेवमयत्वहेतः अतश्चशिवः परमाद्वयश्च
योरूपः संप्रदायैरितितत्तच्छास्त्रोक्तज्ञानयोगरूपेः भावभेदतइतिआराधकचित्तैश्चिन्त्यात॰
प्रोक्तमिच्छामीच्छामीत्युक्तेः पृष्टागीतिश्लोकेनविषयोदर्शितः पूर्वमित्याद्युक्तासमनामासं
हिताख सामान्यइतिदेवस्यमहासामान्यरूपत्वात सामान्येनैवाचारेणभाव्यंनचासौकोपि
लक्षतइत्याशयविशेषः पूर्वचोदितइति पूर्वहिनवमाधिकारेण॥ एवंसर्वगतोदेवोवरूरू

पोमणिर्यथा सर्वैराराधितोदेविसर्वसिद्धिफलवांछयेत्यादिना॥

आराधितइतिसामान्येने यतस्त्वन्तत्रशास्त्रे॥
वोक्तम्॥ किंच॥ कथमेकेनमन्त्रेणसर्वेसिद्ध्यंतिपूजिताः॥

वीजैःकूटैस्तथापिण्डैर्मालामंत्रैरशेषतः वाच्यवाचकभेदेनसर्वसिद्धिफलप्रदाः॥

उक्तःवीजैस्वरैःकूटैःपिण्डपदात्मभिः पिण्डैर्नवात्मादिभिःमात्रामंत्रैः पदसमुदायरूपेःवा
च्यवाचकभेदःपरावाकप्राधान्येनपश्यन्तीदृष्टापिण्डानांमध्यमाप्रयुक्त्यामालामंत्राणाम् पश्य
न्तीमध्यमाभ्यांकूटानां अतश्चतावतोनानामंत्रवाच्यानाम्॥ कथमेकेनमंत्रेणपूजनार्होनरो
भवेत भवन्तीरपराःसर्वेकथंवापिप्रसादतः मानुष्याणांहितार्थायकारुण्यात्परमेश्वर॥

ने. एकेन सामान्यमंत्रेण निज्ञात विशेषाब्रह्मविस्ताघा : सर्वेसरा : कथंप्रसादतः प्रसादेभवंति।
यो.टी. मानवानामज्ञानतहिशेषाराणकथंप्रसीदंतीत्यर्थः किंच॥ कलिमासाद्य सिध्यंतिमनुजाः
९८ खमोहिता: दारिद्र्यानलसंतप्तानानामस्तुभयान्विता: पापेकनिरता: क्रूरा: शौचाचारव
१३० हिष्कृता: हिंसापैशुन्यनिरतास्तप: सत्यविवर्जिता: योगिनी शाकिनीभिश्चडाक्याडामरि
130 कादिभि : भूतैर्यक्षैरपस्मारैर्मुद्रिता : प्राणिनोयथा सिध्यंतिविगतायासास्तथाब्रूहिमहेश्व
यथासिध्यंतीतियेनरः खदारिद्र्यादिप्रणनेनोपायेन परामपरांवासिद्धिमाप्नुवंतितेनप्र
कारेणब्रूहीतिसंबन्धः शौचंचितविनदेहविषयं शाकिन्यादीनांस्वरूपमग्रेदर्शयिष्यामः एत। र।
त्वस्मानिर्णयाय॥ श्रीभगवानुवाच। साधुसाधुमहाभागेयथाश्रृष्टंवदामिते ॥
एवंप्रतिज्ञायक
लिमासाद्येपति यदुक्तंतदाप्रायेनतावचाह॥ अल्पायुषास्तथामर्त्यामोहोपहतचेतसः दु
चाररतानित्यमसत्संगोपसेवका: निन्दकावलिनश्चराजरारोगवशीकृता: दुष्टाचाररतामू
र्खा: परेर्ष्यासेविनःसदा महाभयाक्रांतनिभादारिद्र्यानलपीडिता: नास्तिकावाचिनो
दुष्टा:चौराचारसमन्विता: अभक्तादेवगुरुषुमात्सर्यायमसेविनः तीर्थोपवासनिय
मेव्रतेः कष्टतरेस्तथा सिद्धिहीनास्तसर्वेतेनमुक्ता इतिनिश्चयः ॥

तेषामुद्धरणार्थेनमंत्रराजंमहाबलं येनचेष्टेनध्यानेनपूजितेनसुराचिते संगच्छेतिपरं
स्थानंनिर्वाणंभेषजंपरं भविष्यतिमहादेविकलिःकष्टतरोयतः तदर्थंपरमार्थोयंम
यातेप्रकटीकृतः
आदावेवविहितकारुणिकत्वदाशयनमयेत्यर्थः अयमितिअरतुजिनाय
रूपः। अतश्चसर्वथा॥ परमार्थः परत्वेनअरतुजित्सर्वतोमुखः भावभेदेनयष्टव्योमोहासि
हिमभीष्मिता
सर्वतोमुखानितत्वदेव
ताध्यानादीनिद्वाराणिप्राप्त्युपायायस्य सपरत्वेनसर्वोत्कृष्टचिदानन्दाद्वयव्या
स्याभावानांबुद्धिधर्माणांरागादीनांभेदेनविदलनेनपरमार्थरूपः परमोपादेयोअरतुजिनमत
णायष्टव्यः अस्यचनियताकृत्युपाश्रयिभिराचारादिर्नियतएवाश्रेयइत्याह॥

येषयेषुसमाचारोमयाशास्त्रेषुभाषतः स्तोतःसमतथाकार्योविशेषाभ्यागदेमयोः
आकृतिशबलतावद्रूपादिशबल्येनकार्यमित्यर्थः आचारशबलताचिदभेदमय्येवेतिचेतस्यां
निर्विक।
चारनियमइवाकृतिनियमइत्युक्तं॥ पूजनामनुष्याद्येर्यासतिक्रियतेदृष्ठा॥
ल्पमहाव्योम्निसापूजास्यात्दृगालय
एतदृशासमापन्नस्यचयोगीन्द्रस्यमततोदितवहस्यपूजादिजषोनकिंचि
इत्येवावमिष्यते॥

ने. त्कर्तव्यमस्ति ॥ यथोक्तमः सत्प्रभुभिः स्तोत्रे । नवनकाकिलनस्तुतिरम्बिकेसकलश।
द्यो.टी. ब्दमयीकिलतेतनुः निखिलमूर्तिषुमेभवदन्वयोमनसिजासुबहिष्प्रसृतासुचेतिविचिन्त्यशि
वेशमिताशिवेजगतिजातमयत्नवशादिदं स्तुतिजपार्चनचिन्तनवर्जितानखलुकाचनकाल
कलास्तिमेइति अद्वययामप्रविविक्तत्वात्तिथ्याकृतिनियमवदाचारनियमस्तत्रापिपरमेश्व।
रहृदयहेतुमंत्रवीर्यानुसन्धानमुपदिष्टमितियथोक्तमेवहृदयः। ननुप्रणवादिसाधारमंत्रान्तर
संभावस्यैवायमियान्प्रकर्षः कुतइत्याशंक्यपरममहेश्वरनियोगएवात्रहेतुरित्याशयेनाह।

अन्येसामान्यतोदेविनसिध्यंतिकदाचन किंतुसिद्धाविकारोस्तित्रिविधेसर्वसिद्धिदे॥

सामान्यतोन्येइतिप्रणवमातृकामायाव्योमव्यापिषडुत्थप्रसादबहुरूपाः सामान्यतः परा।
हृदयस्फुरत्तात्ममहासत्तारूपपरचैतन्यात्मनिसामान्येनकदाचित्सिध्यन्तिनजातुतत्प्राप्तिहेतवो
भवन्त्यपितुतत्तच्छास्त्रार्थतत्तद्देवतोचितपदप्रापकः सामान्यतइत्यावृत्त्यायोज्यम् ॥ अ
स्मिन्नेवचप्रोक्तवक्ष्यमाणसर्वसर्वात्मकतात्ममहाव्याप्तिकेमन्त्रराजेत्रिविधातिस्रष्वेत्येतन—
कथाख्यातमतत्वैत्रैविध्येननएवसर्वसि
द्धिप्रदे ॥

अथमधिकारइतिप्रोक्तसामान्यसिद्धिप्रदत्वमेश्वरवियोगादस्ति। यथोक्तंप्राक् देवेशः
सर्वसर्वात्मकः परः साधारणोमंत्रनाथः सर्वेषांचैववाचकइति अतश्चायंप्रणवादिसा
धारणोविशेषश्चाभिधीयतेइतिगुरवः यतएवंतस्मात्॥ द्वैताद्वैतविमिश्रेवापीष्टो
विश्वंरूपंयस्यासौ र्थसिद्धिदोभवेत्॥ यस्मात्सर्वगतोदेवोविश्वरूपोमणिर्यथा॥
स्वस्वातंत्र्यावभासितविश्वमूर्तिरतएवप्रोक्तदृशोकवीरोपिस्वातंत्र्यगृहीतविश्वात्मद्वैतमू
र्तिस्तस्याअपिमूर्तेरद्वयचित्प्रकाशाभित्तिलग्नतयाप्रकाशमानत्वाद्द्वयाद्वयरूपोपीतिकृ
त्वापरमाद्वयानंतरूपोयंसर्वगतत्वात्सिद्धान्तविशेषतंत्रेषुद्वैताद्वैतविमिश्ररूपेष्विष्टः
सिद्धिदोभवत्येवमणिरत्नचिंतामणिः अतश्चनकेवलमित्यंमहाद्वयव्याप्त्यासर्वत्रजीव
न्मुक्तिप्रदोयंयावत्॥ साधकस्येच्छयावेष्टसिद्धिदोभवतिध्रुवं॥ ध्रुवंनिश्चितमेवस
र्वसिद्धिप्रदोभवति।ए तदुपसंहरति॥
योसौसर्वगतोदेवः सर्वेषुंतर्गतोविभुः सिद्धिमुक्तिप्रदासौनोवर्णनःपरमार्थतः
यस्मात्स्वतंत्राद्वयचिदात्मामहेश्वरः॥ यस्मात्तस्मात्सदादेवियष्टव्योभावभेदतः॥

ने॰
उ॰टी॰
७९

१३२
132

सिद्धिमुक्तीप्रददातिपरमार्थेनोनतवर्णास्तेषांवर्णत्वेनेतरवर्णेभ्योविशेषात् । तस्मा
त्स्वच्छस्वतंत्रस्फुरच्छिवपरामर्शपरमार्थः मंत्रनाथः भावभेदतइतिमुमुक्षवस्तुभुक्तिभिर्य।
च्छ्रेयोबुभुक्षवोपिस्वहृदयधामामर्शपरःसर्वकर्मणिप्रवर्तमानाविघ्नैर्नाभिभूयन्तेइतिश्री।
सर्वाचारभट्टारकउक्तं योमाविन्यादिप्रागेवव्याकृतः । ग्रन्थ ॥

यागमस्यप्रवक्ष्यामिकि
यत्तेनयथेच्छया पर्वताग्रेनदीतीरेगवांगोष्ठेचत्वरे वनेचोपवनेरम्येदेशकाला।
न्नरूपतः सर्वशल्यविनिर्मुक्तेइष्टसत्त्वविवर्जिते पुण्यधर्मिष्टसंवासेपापाचारविव
र्जिते यत्रनिन्दापराघोरा नदृश्यन्तेकदाचन यत्रपश्यन्तितेदुष्टाःसंकीर्णाःस।
र्वसंकराः नस्मिन्यजेन्महामंत्रमीतिभिःपरिवर्जिते ॥

देवतोद्देशेनद्रव्यत्यागो
यागः यथेच्छयेतिपर्वताग्रादिषुस्थानानतिक्रमेणयथेच्छातत्रकार्यइत्यर्थः देशकाला
न्नरूपतइतिदेशकालसौकर्येणेत्यर्थः पुण्यश्चासौधर्मिष्टसंवासइतिसमासः संकी
र्णाः विलोमजाः सर्वसंकराइतिदुष्टपापिष्टहिंस्रादिभिःसर्वैःसंकरोव्यामिश्रतायेषांइत
योनिकृष्टाचाराः । यद्वा ॥

महायागःप्रकर्तव्यआचार्यैस्तत्त्वदर्शिभिः ॥

तत्वदर्शितांविनातत्त्वार्थत्वं। किंचित। सव॥ सगुणस्तस्यप्रकर्तव्योविशेषाच्छांतिकर्मणि
विशेषशब्दोनित्येपिगुणमिमाह। नैमित्तिकेक शान्तोपुष्टेप्रयत्नेनसगुणंमंजयनंध्रुवंध्रुवंति
र्मणिअन्यग्रहाप्राधान्यतथानियमइत्याह॥
स्थितंकृत्वा॥
अत्रोपपत्तिमाह॥ यस्माद्धिंसापरालोकेदृश्यन्तेसिद्धिहिंसकाः॥
सिद्धिहिंसकशब्दवाच्याःरुद्रायोगिनीभूतपिशाचाद्याः यतोहिंसापरादृश्यन्ते ततःसगुण
तैवयुक्ता तैर्हि॥ कीलनंचैवमंत्राणांभेदनंमोहनंतथा मंत्रासंताडनंचैवजंभनंस्तम्भनंतथा
या विपुत्वकरणंवान्यत्स्त्रंगिरावत्वमेवहि सर्वहानिविधायत्वं। कियतेदुष्टमंत्रिभिः॥
तत्र॥ नाज्वल्यमानंसंचिंत्यपादांगुष्ठात्तमस्तकं प्रविश्याधोमुखंकृत्वाअपानस्थानआत्मनः
हृदयकाष्ठसमप्राप्यसाध्यमुल्मुकरूपिणम् त्यक्तदेहंविचिंत्यैवंमंत्रच्छेदःकृतोभवे
त कीलनंचैवतेजोहानिस्तथाभवेत् रुद्राच्छेदश्चभवतिसत्यंनात्रसंशयः सर्वदि
ष्टश्चभवतिनमंत्रस्तस्यसिध्यति ककारपुटयोर्मध्येयस्यनामसमालिखेत् तद्बाह्येव
ह्निभवनेरेफाष्टकविभूषितम् लिखित्वास्थापयेद्यंत्रंकपाला
तिध्यानयुक्त्या तथा॥
भयसंपुटे यस्यनाम्नामहारोगोरिमंत्रच्छेदस्ततस्यवै ॥

ने· जायते सिद्धिहानिश्च विद्विष्टः सर्वतो भवेत ।।

घो·टी· इत्यादियंत्रयुक्ताच श्रीकुलार्णवोक्तया
तथाश्चाकारच्छेदने प्रोक्त इतिदकारस्ताडनं इत्यादिना श्रीमच्छुम्भतंत्राद्यादिष्टाकारादिसं।
२२ पुटीकारयुक्तयादेहप्रयोगसहितयंत्रताडनादिदुष्टाकुर्वन्ति । कीलनमस्याहृशत्वापादने भे
९३३ दनं साध्यसाः मात्मत्यागे मोहनं निर्वीर्यीकरणं । जंभनं कार्यकरणासाध्यसामर्थ्याधाने स्त
म्भनं निश्चेष्टत्वापादने प्रत्यंगिरत्वं भूतादिदमनप्रयुक्तस्य मंत्रस्य प्रयोक्तारं प्रतिविरुद्धकारि
139 त्वं । स्पष्टमन्यत ।। एवं दशप्रकारेणप्रयतन्तेदि हिंसकाः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन खड्गमोक्षार ।
हि यस्मादयं खड्गेरक्षितत्रयथाक्त (रणपरि खड्गहेकारयेयत्नाद्यागे होमे जपे तथा ।।
चिगुप्तेकर्तेशक्यत्वात । किंचायं ।। अघन्तफलदः श्रेष्ठः खड्गोमृत्युजित्सदा मण्डले ।
भवत्येवातः फलमितिनिश्चितम स्थण्डिले कुम्भे निर्विशंकेन चेतसा ।।
नसाकुम्भादौ खड्गस्थानित्यसिद्धोभीष्टफलप्रदः । किंच ।। हर्म्योपरितथाहोमो वि
तथेति खड्गस्यानिःसंशयत्तयाच ।। अतश्च ।। शेषाच्छांति पुष्टिदः ।
निर्विकल्पोत्रदेवेशिः कार्यःयतः । विकल्पाद्रौरवंब्रजेत ।।

तदुक्तमन्यत्र ॥ नान्यच्छिद्रं प्रपश्यामि मंत्रसाधने । यत्र तादृक्कथालिंगः केवलं विचलत्य ॥
सावित्ति ॥ तेनयोनिष्कस्य ः साधकः ॥ यागं होमं तत्र वै सर्वं सिद्धिफलप्रदं ॥ संशयप्रवृत्तं तु ।
तस्करं तत्त्व विजानीयात्सिद्धिहानिकरोतियः नाधिकारी भवेद्देव सतंत्रे स्मिन्यावमेश्वरे ॥
अनाश्वस्तहृदयतया पारमेशच्छमना प्रवर्तमानश्चौरवद्दृश्यते इत्यर्थः यत एवं तेन ॥ सर्ववि
त्सभवेद्देवि ॥ यः ॥ तत्त्वविश्वाध्वविद्गुरुः ॥ तत्त्वविन्साक्षात्कृतप्रकाशानन्दघनपरमशिवात्म
स्वस्वरूपः अध्वविक्रियाशक्तिविकामात्मविश्वंचिन्वानः यत एवं तत एवं स्वस्फारोल्लासितं सर्व
फलमेसोदात्वंतमः किंच ॥ एवं ह्यामितत्त्वयो वेत्ति परापरविभागतः सभवेन्मोचकः साक्षा
साधकानामिवसिद्धिर्मस्त च्छिवः परमकारणं
णंमुक्तिस्तत्त्वविदवेत्यर्थः साक्षाच्छिवः परमकारणमिति विशे
षणेनात्र भेदवादरूपपरमाशिवामुक्ताशिवानामन्यत्वंनाशंकामित्याशयात एतदेव व्यतिरेक
मुखेन द्रढयति ॥ शिवतत्त्वमविज्ञाय दीक्षां प्रकुरुते मयः तेन स ह दीक्षिता नापवर्गगामिनः ।
अपितु ॥ अन्ध्येनैव यथान्यान्यस्तसर्वे ते श्वभ्रपातिनः । एवकारो यथोक्तशिवतत्त्वज्ञानहीनस्य
लेशेनाप्य न्निमिषितपरनेत्रप्रकाशत्वं घनति ॥

ने॰ अतश्चाविज्ञाततत्त्वेनाधिकृतोपि नो विकयाप्रवृत्तः॥ आत्मानं च तथा शिष्यान्नयेन्निरयसं
यो॰टी॰ यत एवं॥ तस्मात्तत्त्वविदाचार्यः श्रीमान्सर्वप्रदो भवेत्॥ कटं।
(७३) श्रीमान्जीवन्मोक्षलक्ष्म्यालिंगितः न च तत्त्ववित्त्वं विनाकर्मणि गण्याचार्यस्य प्रवृत्तिर्युक्तेत्याह।
१३४ यावन्न तत्त्ववित्त्वेव कथं कर्माणि कारयेत् मंत्रो मंत्रप्रयोगेन परस्यैवात्मनोपि वा॥
मननत्राणधर्मकपराशक्तिवीर्यसारमंत्रकरणके यागे शिवाध्वरे। यानि पूजाहोमदीक्षादिकर्मा
134 णि तानि यावन्न परमसदेश्वरात्मस्वात्मतत्त्ववित्भूत एव न स्फुरत्तात्मकमहावीर्यसारमंत्रज्ञः शै
वशास्त्रे आचार्यस्तावत्कथं कारयेत् कुर्वन्ति मंत्रकरणानि कथं प्रयुंजीत परस्यात्मनोपि वेत्य
यमर्थः आत्मन एवासौ कर्तुं न किंचित्क्षमः किं पुनः परस्येति ननु मंत्रमण्डलादिमाहात्म्य
नदीक्षासेत्स्यति किमाचार्यस्य तत्त्वज्ञतयेति चित्रमण्डलोल्लिखनन्यासतमदनतिलाज्यप्रक्षेप
मात्रकृतप्रयासानां मोहमपोहयति महेश्वरः॥

यावन्न निर्मला मंत्रास्तावत्सिद्धिः कथं भवे
त् निर्मलः स भवेच्चेत्तु तस्या मंत्राः सुनिर्मलाः तद्भूतास्तत्समास्ते भवेयुः सर्वसिद्धिदाः
यथाचार्यो निर्मलः प्रशान्तदेहपुर्यष्टकादिकालुष्यो मिषत्स्वच्छस्वच्छन्दचिदानन्द॥

समावेशशालीततस्तदुद्भूतास्तच्छक्तिवीर्यसारतयोऽस्य मन्त्रा अपि तत्समानिर्मलाः
सर्वसिद्धिप्रदाभवंति। यथोक्तंश्रीस्वच्छन्दे। मंत्राःकरणरूपास्तुपशुःकार्यस्यसाधनं आचा
यःकारणंतत्रशिवरूपोयतःस्मृतइति स्पन्देपि तदाक्रमेत्यादिनैनेतेशिवधर्मिणइत्य
न्ते तत्समाइत्युक्तिंस्फुटयति॥ शिवशक्तिनियोगाच्चमंत्राणामुदयःपरः सर्वत्रफ
शिवशक्तिनि। लदामंत्रायतस्तेनतःशिवाःस्मृताः तस्माच्छिवसमाःसर्वेनित्यानुग्रह
योगःपरप्रकाशानन्दोपोद्बलितत्वेनतोमंत्राणांवाच्यवाचकाभेदस्फुरत्तासा \कारिणः
शाणांपरइत्ययोभवति अतश्चसर्वत्रफलदाः यतएवमतस्तेस्मृता एवंरूपतयाविस्पष्टाशि
वैकरूपाः तस्मादितीदृशेनाशिवसमास्तेनैतेनित्यमनुग्रहंतात्स्थील्येनकुर्वंतिशिवावेशात्से
वाचार्यस्यागतशिवरूपास्सन्तःफलन्तीति। प्रकृतमनुवभाति॥ शिवश्चाचार्यरूपेण
रूपशब्दःशिवाचार्ययोरधिष्ठात्रधिष्ठेयतामनन्यतिबोधयति (तेनैतेफलदाःस्मृताः ॥
तदुक्तंश्रीस्वच्छन्दे॥ मण्डलस्थोहमेवात्रसमुपक्रम्यसातास्वदेहसंस्थोहंकर्तानुग्रहकर्म।
णामिति। एतदेवस्वप्रतिज्ञयादृढीकरयति॥ यावन्नतत्त्वविन्मंत्रीगुरुर्वासाधकोपिवा
साधकःफलदःस्मृतः। अपिशब्दात्तत्र (तावन्नफलदोदेविसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥

ने॰ कोपि पतद्देयमर्थ्यात्स्माद्दर्शयति ॥ अन्यथाभोगसंयुक्तआचार्यः फलदोनहि ॥
यो॰ टी॰ पानाशनावेशावेवश्यपोषितशरी
रशरीरित्वाभिनिवेशः पशुनिविशेषयेत्यर्थः यतएव ॥ तस्मात्तत्त्वविच्छ्रेष्ठः सर्वदासर्व
१४ नित्यादिषु। किंच। तेनयोदीक्षितोजन्तुः अभो ॥ अशक्तोपिशिवोभवेत् ॥ कर्मसु ॥ अस्य
२३४ महाप्रभावतामादिशति ॥ यत्रयत्रस्थितोदेशेयश्चैवंतविधिंयजेत् येनयेनोपचारेणभावभे
१३५ देनयेनवा सामान्येनविशेषेणकौलिकेनाथसंव्रते तत्तत्साधयतेश्रीमत्प्रयत्नाद्देवःसदाशिव :
एवमितिशिवावेशोन्मिषन्मंत्रज्ञानयायोविधिशांभवंनियोगंयजेद्यागेनसम्पादयेत् भावभे
देनतत्तदाराध्यदेवताराधनौचित्येनयोयोहेताद्देतविमिश्ररूपउपचारआचारस्तेनतेनासौतत
दभीष्टंचददितिघटयति। सदाशिवनाथवत् नवतत्त्वतत्स्यकुण्डमण्डलप्रमाणादिनियमः
त्यार ॥ चतरश्रेवर्तलेयद्दलमात्राधिकेपिवा ॥ आचार्यस्वेच्छयासर्वसिद्धिर्हितिव्याप्तिवेदना
व्याप्तिलेशतोदर्शय ॥ व्याप्तिज्ञानेवाचार्यीयासमस्तसिद्धिसाधनी ॥
क्रियाशक्तिस्वरूपेणकुण्डल्याव्याप्तिभावनात् तत्कुण्डंव्यापकं
निजक्रियाशक्त्यात्मकोर्ध्वकुण्डलिनीव्याप्त्याकुण्डस्य (ज्ञात्वासर्वज्ञस्तुभवेद्गुरुः ॥

व्यापकतां ज्ञात्वा शिवावेशशाली देशिको दीक्षादिना भोगमोक्षप्रदो भवति व्याप्तिज्ञेनैव फ
लदेति व्यतिरेकतोऽन्वयतश्चादिशति ॥ यावन्न विन्दते व्याप्तिं कृपणस्यैवात्मनोऽपि च साध्यस्य
वपुषोऽस्य वपाशानां च षडध्वनः बालवत्क्रीडते तावत्कार्यं तस्य कथं भवेत् यः पुनर्वे
त्ति चात्मानं शिवशक्तिस्वरूपकं स सर्वफलदः श्रेष्ठः स कर्ता सर्ववित्कि
तव कृपणस्यार्धकृ वः
णलिनीशान्त्यात्मा आत्मनः परमशिवमयी । साध्यव्याप्यस्य मंत्रस्य पराशक्तिस्फुर
त्तावीर्यसारा व्याप्तिरित्युक्त पाशास्तु शब्दराशिसमुत्थस्येति नीत्या गृहीतसंकोचशिवात्मता
आणवमायीयकार्मणमपूर्णंमन्यताभिन्नवेद्यप्रथा आभासादिसंस्काररूपाणां सततमस्तम
नाच पारमेशेच्छाज्ञानक्रियाशक्तिसंकोचप्रकर्षस्वभावा व्याप्तिः यथोक्तं ॥ स्वातंत्र्यहानिर्बो
धस्य स्वातंत्र्यस्याप्यबोधता द्विधाणवं मलमिदं स्वस्वरूपापहानितः इति भिन्नवेद्यप्रथात्रैवमा
याख्यं कर्मभोगदं कर्तर्यबोधे कार्मं त्विति च स्वांगरूपेषु भावेषु पत्युर्ज्ञानं क्रिया च या मायात
तीये ते पशोः सत्वरजस्तमः इति प्रत्यभिज्ञायां स्वल्पेऽपि । निजाशुद्ध्यासमर्थस्येत्यादि वर्णमं
त्रपदकलातत्त्वभुवनाख्यस्य षडध्वनोऽपि परसूक्ष्मस्थूलरूपतावस्थितवाचकतत्त्वाध्वाभासरूप
क्रियाशक्तिया शक्तिस्फारसततत्वता तत्राप्यभेदेन विश्वं विमृशन्ति वर्णाः भेदाभेदाभ्यां मंत्राः भे

ने. देनपदानि। पूर्वः पूर्वस्याधाद्योत्तरव्यापकतयास्थितः उत्तरउत्तरः पूर्वत्रव्याप्यतयान्तर्भूतइ।
घो.टी. तिसर्वंसर्वत्रास्त्यतएवगर्भीकृतेतराध्वपंचकैकाध्वमुद्दिश्यतत्रतत्रशास्त्रेचोदिता। तथाश्रीस्व।
१५ च्छन्दे। भुवनव्यापितातत्वेष्वनन्तादिशिवान्तके व्यापकानिचषड्विंशन्मंत्रवर्णपदात्मकाः तत्वा
न्तर्भाविनः सर्वेवाच्यवाचकयोगतः कलान्तर्भाविनस्तेवैनिवृत्याद्यास्थताःस्मृताः इत्याद्युक्तं
१३६ पतश्च तदुद्योतेनिर्णीतमस्माभिः। एवंमण्डलादावपिपरमेशाभेदसारत्वपर्यवसानायाद्।
शीभ्याभिस्तथात्रैववितत्यदर्शितं अतएवमण्डलस्याहमेवाग्रेत्यादिवितत्यश्रीस्वच्छन्दादौ।
देवदेवेनादिष्टमित्यलं कार्यमितिभोगमोक्षादि। पृथ्व्यात्मानंमुख्यतयाचकारसमुच्चितमंत्रा
दिसर्वंशिवंप्रकाशमानतयाप्रकाशैकघनशिवरूपतथाविधतत्वातंत्र्याद्दर्पणनगरवद्भेदेने
वस्फुरणाच्छक्तिरूपंचेत्यस्यावभेदसर्वज्ञसर्वकर्तृशिवरूपोभोगमोक्षप्रदः स्पष्टः। उक्तंचश्रा
रू।। स्वपरस्थेषुभूतेषुइत्यादिश्रीत्रिशिरोभैरवेपि।। जीवः शक्तिश्शिवस्यैवसर्वत्रावस्थितापिसा
स्वरूपप्रत्ययारूढाज्ञानस्योन्मीलनाच्छिवेति। पूर्वोक्ताक्रियाशक्तिमयसकुण्डस्य।।

ज्ञानशक्तिमयोवह्निर्व्याप्यव्यापकभेदतः।।

आचार्येणज्ञातव्यः ।।

ज्ञातातत्त्वतः पर्वकर्तापर
यश्वरगाचार्यः॥ मन्त्राणांसर्वकर्ताचमोक्षदःफलदोभवेद्गुरुः। ज्ञाफलदासिद्धिदः किंच।
क्रियाशक्तिस्फारा
षडध्वातीतयागंतयजतेयस्तुदैशिकः मायोदधौसनोभूतः सर्वत्राणकरःशिवः॥
षडध्वातीतश्चिदानन्दघनःपरमशिवःसमवेश्यते इतिश्रुतत्याचयागोयाज्यस्तयोदेशिकश्चाचार्यो
यजेतसमायाब्धौनौरिवसर्वस्यत्राणकृच्छिवरूपः यथाक्रांतव्यामिमन्त्रावा॥
अध्वमध्यगतंयागंयःकरोत्यविचारतः नासौमोचयितुंशक्तः परमार्थानमेववा॥
यागंपूजाहोमादिरूपं अध्वमध्यगतमितियाज्ययजनाधारयजन। याजकादिसर्वंभेदमयंमन्वा
नः अविचारतस्तत्त्वाविमर्शात आत्मानमेवेतिवाशब्दस्तत्रपत्तदार्थ्ये। एषव॥
त्वतयदेहाद्यात्माभिमानिनः॥
अध्वनाम्यभेदप्रमा। नैवसिद्धिंतलभतेनकार्यकरणेक्षमः॥
षडध्वनाततेनैवबन्धनंतमलंस्मृतं॥
तेनैवेतिपरमशिवतया परिज्ञानेन एवंविधस्य
विसरेत्प्रस्तुतविशेषेणासरे
वाम्य॥ मायी ए व का मे त वि सरे ह्यन्यकारणम्॥ तत्रस्थोध्वमध्यगतोगुरुरितिनाम
त्यमरेत अतश्चासौ॥ परोक्षेवनतत्रस्यशक्तोविमोचनेगुरुः॥

ने· माहेशाय द्दादेहादिमयत्वाद्दारभूतः ॥ अथ मध्यगताः पाशाः प्रोद्दन्ति सदात्मनः ॥
यो·टी· अधमध्यगतत्तयाभिन्नतोमत्वा तस्य
अतत्त्वोक्तोपदेशपुत्तयात्माने ॥ तदतीतं परं ज्ञात्वा को न मस्येत बन्धनात् को वा मोक्षप्रदो न स्या
२९
९२६
180
त्कः सिद्धिं लभते नैव को न दाता भवेन्मंत्रीकः कार्येन तमः प्रि
तदतीतमध्वातीतं परमशिवैक
रूपं दातेति साधकेभ्यः सिद्धेः कार्ये इति शेषः प्यायादौ ॥ अतस्तु ॥ यः परः सर्वतो रुद्रस्तं ज्ञा ये
यश्चत्व सामान्यः परोनन्तरः सकलकप्रवणा — द्वः ज्ञात्वेति सात्म त्वातन्मयो भवेत् ॥
रूपतया प्रत्यभिज्ञाय ॥ अतस्तत्स्व ॥ मानोन्मानप्रमाणादिवर्तिवेयोध्वनो गुरुः शिल्पिव
त्स भवेद्धन्तो विचित्राकारकारकः नमोह्स्तकभवतिनाशे साक्षिद्धि फलप्रदः ॥
वेष्टनोर्ध्ववैपुल्यमानं मानोन्मानप्रमाणं आदिशब्दात्तत्वादीनाम् तद्वार्यथकमम् विचित्राकार
कारक इति नानासन्निवेशमात्रकल्पकः न तत्त्वाभिज्ञः यत एवमज्ञायेगुरवो हेयाः ॥
शिवसमाधिस्थविद्यर्थात् यद्यपि । कार्मी योगी तथा (वसमाः सर्वद्रष्ट्वात्मतत्त्ववेदिनः ॥ तस्माच्छि
ज्ञानी आचार्यस्त्रिविधः स्मृतः ॥ तत्र तत्र शास्त्रे । तथापि ॥
कर्मयोगो न देवेशि ज्ञानमूलो फलप्रदो पृथग्भेदो न दृश्येत ज्ञानाद्धि योगकर्मणोः ॥

क्रियायास्तद्विशेषफलात्मनश्च योगस्य ज्ञानशक्तिस्फारऋपत्वात् तज्ज्ञानात्पृथग्भेदोस्ति
श्रपितज्ज्ञानदर्पणान्तः प्रतिबिम्बितत्वेनभिन्नाभासत्वाशिव। यतएवं ॥ तस्मादाचार्यमुख्य
स्तज्ज्ञानवान्सर्वदोभवेत् ॥
ज्ञानवान्परचित्समावेशात्मकप्रशस्तज्ञाननित्ययुक्तो यः स
एवकर्मयोगादिप्रधानाचार्याणांमध्येमुख्यश्राचार्यः सएवसर्वदोभवति। तदुक्तंश्रीकामिका
यां। ज्ञानमूलोगुरुः प्रोक्तः ससमंत्रीप्रवर्तकइति। श्रीसिद्धामतेपि॥ ज्ञानेनतुमहासिद्धाभवे
द्योगीस्वराद्यविति ज्ञानवत्वाद्देवस्पसौ॥ शिवाश्रयः शिवस्यस्तशिवशक्तिप्रचोदितः नि
र्मिमीतेजगत्सर्वंशिवरूपोयतः स्वतः ॥
शिवश्राश्रयोभिन्नरूपत्वेनावलंबनीयो
यस्यततएवशिवशक्त्याप्रचोदितोनुग्रहादौकर्मणिप्रवर्तितः तथापिचसम्यग्धेसावधानतेति
नीत्याशक्त्यवष्टम्भेनशिवेपरविद्गाभिस्थितस्तत्समावेशशालीअतएवाशिवस्वभावः संजगन्नि
र्मिमीतेप्रोन्मेषदशायांशब्दादिपंचकात्मविश्वंविद्रूसाध्यानविलापनात्मनाभेदेनाभेदेनचा
भासयति। अग्रेयदि॥ इच्छाज्ञानक्रियायोगशिवशक्तिविशारदः॥ इच्छाज्ञानक्रियाश।
क्तिभिर्योगोवीर्यंययोः प्रकाशानन्दात्मनोःशिवशक्त्योस्तत्रविशारदस्तत्समावेशमयः एवंभू
तेहिदीक्षाकार्म॥ यः करोतिशिवेच्छातोज्ञानाचार्यधर्मसंस्थितिं ॥

ने. पूर्वोक्तरूपाक्रियाशक्तिस्फारव्याप्त्याव्याप्यस्याध्वनः संस्थितिं ज्ञात्वायः शिवरूपस्य।
यो.टी. स्वात्मनः समन्वितेच्छयाकरोति। तस्यसमन्वयिनी। अचिन्त्यामंत्रशक्तिर्वैपरमेशानस्त्वो
परमेशानुस्त्वंपराशक्तिः अचिंत्यमंत्रशक्तिस्त्वायं॥ यद्यत्प्रकुरुतेज्ञानीशिवश (इवा
११ क्तिसमाश्रयत् तत्तन्निष्पाद्यतेतस्यशिवशक्तिप्रभावतः तस्यैवसमरवामंत्रात्दृष्टप्रत्ययका
१३८ दृष्टेत्युक्तिंस्फुटयति॥ शांतिकादीनिकर्माणि विषभूतग्रहादिषु ज्ञानीनकुरुतेसर्वं॥ (एकः
138 शान्तिकादीनिविषादिविषयाणिचनिर्विषीयकरणत्वानिकर्माणिनियोज्यं। ननस्ययदिकर
णैतत्सामर्थ्यंतच्छिवशक्तिप्रभावत इतिकिमुक्तमित्याशंक्यातत्रैवसर्वत्रमूलकारणत्वमित्या
ह॥ शिवःपरमकारणं॥ सएवहितत्तद्भूमिकाविष्टस्तत्तत्करोति। यथोक्तंश्रीश्रीकण्ठ्यां।
प्रवर्ततेस्वरात्सर्वंनिवर्तेततथैस्वरात् इति। अन्यत्र॥ तंप्रबोधयतेयुक्तज्ञानयोगबला
प्रबोधयतिस्वात्मान्तर्निगूहितस्वरूपंदे वितः मंत्रशक्तिप्रभावेनमहीहयान्दीलयतिश्चेय
हादिनिमज्जतोमज्जतश्चिद्रूचनतयासाक्षात्करोतिज्ञानयोगयोर्बलेनप्रकृष्याविवितोयुक्तोतञ्च
वीर्यसारमाहात्म्यान्दीहयादीलयत्येव एतदेवदीक्षानिरुक्तिभंग्यास्फुटयति॥
लयंनयत्यसौपाशान्दद्यात्येवपरंपदे योजन्यायोजनेशक्तः शिवशक्तिप्रभावतः॥

यः प्रोक्तः शिवशक्तिप्रभावतो सौ श्रीस्वच्छन्दाद्यादिष्टयोजनिकाक्रमस्थित्या योजने शिष्यस्य प
रापरपदे — पादेन शाक्तस्त्वस्याः शक्तिरूपेण शिवात्मपरपददानात्मिकां दीक्षामयमेव कर्त्तुमर्ह
तीति युक्तमुक्तं सर्वस्रोतःकर्मस्वेष एव प्रभवतीत्याह॥ प्रत्ययस्तु भवेत्तस्य दृष्टेनान्यस्य क
स्यचित गारुडे मातृतन्त्रे च वामेस्रोतसि दक्षिणे ज्येष्ठे च षडर्धे स्थिता ये च प्रत्यक्षफलदा क्रि
यतोस्य दृष्टश्चैव प्रत्ययः शिवसमावेशात्मा साक्षात्कारो भवति। ततो गारुडे पूर्वः या।
सिद्धान्ततंत्रादौ पश्चिमे नयादिनये वामे भैरवशास्त्रे च दक्षिणे दण्डामिथावादौऽर्धे ज्येष्ठे च मतङ्ग
लादौ रुद्रस्य स्रोतसि सर्वत्रास्य क्रिया विषभूतशमनमेलकसौभाग्यविविधानुग्रहादिरूपा प्रत्य
क्षमेव फलदः स यः प्रत्यय इत्यर्थः एतदीयादि॥ अत्यंतमलिनस्यास्य पुंसो विद्धस्य माय
कर्मणो भोगासक्तस्य अभिलाषान्वितस्य च मोक्षं ददाति दीक्षासौ क्रियाख्या ज्ञानरूपिणी॥
अत्यंतमलिनत्वमेव मायया कर्मणेत्युक्ताभ्यां मायीयकर्ममलाभ्यां तथा अभिलाषो मलोऽत्र हि ति
श्रीस्वच्छन्ददृष्ट्याणवमलेनाभिलाषान्वितस्येत्युक्तेन व्यक्तीकृतं क्रियाख्येति क्रियेत्याख्याय।
स्याः सावस्त्वतो ज्ञानस्वरूपिणीति कृत्वाचार्येणाभयत्नेनापि ज्ञानविश्रान्तेन भाव्यमित्याह।
यद्रक्रमन्यत्र न क्रियारहितं ज्ञानं न ज्ञानरहिता क्रिया क्रियाज्ञानविनिष्पन्न आचार्यः पशुपाश

ने॰ हेति होत्रादिक्रियायाअपि महाविमर्शमय्यान्तरी शक्तिः प्राणितरूपेत्याह ॥

घो॰ टी॰ उन्मनात्तु परा शक्तिः ज्ञानरूपावधूतिका साक्रियेत्यभिधीयेत नक्रियात्वधमध्यगा।

१८ परेत्यनवच्छिन्नस्फुरत्तात्मा ज्ञानरूपेति तस्मात्सातु पराविघेति श्रीस्वच्छन्दे उक्तत्वात्। अव
हतं धूतं कम्पायस्या सा तथा निर्व्यापारेत्यर्थः साक्रिया यदुक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् इत्थंय॰
थावदघटाद्याभासजगदात्मना तिष्ठासेदेवमिच्छेद्वहेतेनाकर्तृताक्रियेति अध्वमध्यगेति
एवंविधमहाविमर्शात्मक्रियाशक्तिव्याप्तिमूर्त्यनिः सारपूजाहोमाद्यात्मा यथाचशक्तक्रिया
शक्तिव्याप्तिसारपूजाक्रिया। तथाज्ञानक्रियायोगावपि तद्व्याप्तिमयावेवेत्याह ॥

योगशक्तिर्ज्ञानशक्तिः सर्वशास्त्रेषु गीयते साशक्तिः परमेशस्य शिवस्याशिवहारिणी ॥
तदुक्तं। श्रीगमशास्त्रे॥ योगोनान्यः क्रियानान्या तत्त्वारूढा हि या मतिः स्ववित्तवासनाशान्तौ
साक्रियेत्यभिधीयते इति॥ यतश्च सा शिवस्य समवायिनी अतएव। बन्धमोक्षकरी पुंसां न
शक्तिमत्स्वरूपायत्तत्वाच्छक्तेः॥ अनेनैवानुमानेन शिवस्तत्त्वप्रदः प्रभुः॥ स्वतन्त्रस्वभावतः॥
यदुक्तं श्रीविज्ञानभैरवे। शक्तिशक्तिमतोर्यस्मादभेदः सर्वदास्थितः अतस्तद्धर्मधर्मित्वात्पराशक्तिः
परात्मन इति। नकेवलं शिवशक्त्याभेदावष्टम्भाज्ज्ञानयोगक्रियाश्च शिवशक्तिमयो यावत ॥

उष्ट्रग्रीवोगजस्कन्धोह्रस्वकर्णोहुडाननः व्याघ्रजंघोपमाकारोवज्रायुधनखोपमः
कूर्मपृष्ठोमीनपुच्छः कुम्भीरः परिकीर्तितः ॥ हुडस्यमेषस्येवाननंयस्य वज्राख्ये
नायुधेननखोपमायस्य ॥ उत्पलहस्तामाह ॥ नीलोत्पलदलश्यामाशारदाम्बरसंनि
भा त्रिनेत्राचैकवक्त्राचनीलांबरविभूषिता सिंहपृष्ठसमारूढाशरचापकरोद्यता।
शक्तिहस्तामहादेवीतथाचोत्पलहस्तिका चतुर्दिक्षुस्थिताह्येताभैरवस्यगणांविके।
किंच॥ विदिक्षुरूपेणविन्यास्यावह्न्यादीशादिगन्ततः कालीचैवकरालीचमहाका-
लीतथैवच भद्रकालीतिविख्याताएताश्चक्रमेण॥
देवीरूपेणसंस्थिताः॥
किंचैताद्विभुजादेव्यः पद्मासनमवस्थिताः। क्रमेणावतरद्वारेषु।
कार्तिकामणरथारिणः।
क्रोधनोजृम्भकश्चैववकर्षणोथगजाननः द्विभुजाविकृतास्याश्चखड्गखेटकपाणयः॥
एतश्चदेव्यष्टकस्यकिंकराणांचमुख्यभैरवयामलपरिवारत्वेनरूपमुक्तं॥ काम्यविषयेत्वाह।
शांत्यर्थेसिताः सर्वे॥ सर्वेचसर्वाश्चान्यैकशेषः॥ रूपंवाकर्मभेदतः॥ एषांध्यायेत वश्ये र

ने॰ यो॰ टी॰ ५५

९४०

190

क्षेस्तंभेपीतमित्यादिकं किंकरांतत्रपरिवारोमूलमंत्रेणपूज्यइतिभाविरक्षाविधेःज्ञा-
तं। तदाह॥ अथेदानींप्रवक्ष्यामिराजरक्षाविधानतः मंत्रसंपुटयोगेनमध्येनामसमम्
लिखेत तदूर्ध्वेभैरवंदेवमष्टतेशंयजेत्प्रिये देव्यादलेषुतेनैवतथैवाघनतयोजिताः
हूत्यास्तथानियोज्यन्तेमूलमंत्रेणकिंकराः पद्मबाह्येसमुल्केतलिखेच्छशिम
ण्डलं चतुष्कोणंततद्बाह्येवज्रचिह्नलांछितं गोरचनाकुंकुमेनैवक्षीरेणासितयातथा
लिखित्वापूजयेत्तान्वैसर्वस्वतोपचारतः यथानुरूपनैवेद्यैर्वस्त्रैर्बलिनासवैः॥
गोरोचनाकुंकुमक्षीरसितशंकरोलिखितपद्मकर्णिकामध्येसाध्यनामप्राग्वन्मंत्रसंपु
टितंचन्द्रमण्डलगतंलिखित्वा तत्पृष्ठेमूलेनैवाष्टतेशंभैरवंप्रकरणान्तदेवीकंपूजयेत
प्रागुक्तदिक्क्रमेणदेवीदूतीश्चदलेषुसंपुटितानामतोलिखित्वार्चयेत। चतुर्दि-
ग्दलाग्रेषुतथैवमंत्रसंपुटितान किंकरालिखित्वाबहिर्वज्रलांछितंचतुरस्रंकृत्वाक्र-
मेणमंत्रचक्रमेतद्राजरक्षार्थंसर्वस्वतोपचारैर्महासंभारैर-
र्चयेत नैवेद्याद्यावलिस्नानसहितैरासवैरितिसंबन्धः
एवमर्चांकृत्वा॥

सितचन्दनसः मिश्रान्कर्पूरस्तोदपूसवान् मात्तुलंगाक्कलतिलान्सितशर्करयासह
घृतक्षीरसमायुक्ताहोमवेघस्त्वयत्नथीः॥
यत्नेपरोप्प्यायनादौचीन्यानसंविषस्यपदं्
होमंकुर्यात्तस्य॥ महाशांतिर्भवत्विप्रंगृहीतोयदिमृत्युना॥ मृत्युनापियदाकान्तः सा
ध्यस्तस्यरक्षावकार्याहोमतः शांतिर्भवत्येवेतिशिवम्॥ व्याधीनामगदंदिव्यभाधीनांतु
लकर्तने उपद्रवाणांदलनेश्रयेविनेत्रभैरवं॥ इतिनेत्रोद्योतेदशमाधिकारः १० ॐसर्वसौ
भाग्यसंभोगवसनेवामदर्शनम् दर्शयन्परमानन्दिनोमिनेत्रंत्रिशूलिनः। दक्षिणस्त्रोतो
नष्टानामन्तोमृत्युजिनाथस्यप्रदर्शयवामदर्शनान्मतादर्शनाय॥ श्रीभगवानुवाच॥
अथेदानींप्रवक्ष्यामितंत्रमुत्तमम् मंत्रेणानेनयष्टव्यंसर्वसिद्धिफलोदयम्॥
उत्तमत्वमस्यपराद्धयस्मात्तेनमहामंत्रयुक्तेयवनत्र॥ सर्वोपद्रवशांत्यर्थमष्टपत्रेकर्णिकये
पूर्वोक्तमण्डलेदेविमध्येदेवंचतुर्भुजं दशबाहुंस्मरेध्यानेपंचवक्त्रंत्रिलोचनम्॥
मूलमंत्रन्यसनासनोपरिमूलेनैवविन्यस्य॥ सदाशिवेनवपुषावक्त्राण्यस्यप्रकल्पयेत॥

ने.
यो.टी.
(५९)
२६२
191

मूलेनैव ॥ तंचावचन्द्रवपुषं राजीवासनसंस्थितं हिमकुन्देन्दुधवलंतुहिनाचलस
निभं नागयज्ञोपवीतंचसर्पभूषणभूषितं सर्वाभरणसंयुक्तंव्याघ्रचर्मकटिस्थले रा
गचर्मपरीधानंवृषारूढंमहाबलं खड्गचर्मधरंदेवंटंककन्दलभूषितं पाशांकुशधरं
ध्यायेत। राजी देवंचकरहस्तात्सप्तिणां वरदाभयहस्तंचसर्वकिल्बिषनाशनम् ॥
वासनंशुद्धविद्यापद्मव्याप्यात्तदुपरिवृषभोनादशक्तिव्याप्यात्तदुपरिचिन्मूर्तिर्देवः टंकः आयुध
विशेषः कन्दलंकपालं। अस्यच ॥ सर्वदिक्षुस्थितादेवः पूर्वादौदेव्यएवच अग्नेय्यादिवि
दूतीः किंकरांस्तुनामतउद्दिशति ॥ दिक्ष्वेवंकिंकराद्वादशातः ॥
जंभनीमोहनीचैवस्तंभगाउर्भगातथा हूतयस्तुसमाख्याताः किंकरांशृणुवतःपरं क्रो
तंधुरुनाथस्य। सव्यापसव्येगायत्रींसावित्रींचि (धनेश्वरकश्चैवगजकर्णोमहाबलः ॥
तदनन्तरमितिकिंकरास्तु निवेशयेत अथऊर्ध्वेकुशंमायांविन्यसेत्तदनन्तरम् ॥
समस्तमंत्रचक्रस्यवहिः इत्यंक्रमेण। सर्वाण्येतानियोज्यानिमूलमंत्रेणसर्वदा ॥
तेषांध्यानमाह। सितरक्तपीतकृष्णादेव्याश्चैवचतुराननाः ॥

आसांमध्यात चतुर्भुजात्रिनेत्राचटङ्ककन्दलधारिणी दण्डहस्तस्त्रहस्तावप्रेतोपरिवि

राजते जयादेवीतुविजयारक्तवर्णाचतुर्भुजा चतुर्वक्त्रात्रिनेत्राच शरकार्मुकधारिणी

खड्गचर्मधरीदेवीहुलूकोपरिसंस्थिता अजितापद्मगर्भाचचतुर्वक्त्राचतुर्भुजा शक्तिच

गदाधरादेवीचर्मपट्टिसधारिणी अष्टानूष्णामहादेवीसर्वाभरणभूषिता॥

अजितानयती॥ भिन्नेन्द्रनीलसदृशीचतुर्वक्त्रविभूषिता चतुर्भुजात्रिनेत्राचपाशांकुशधरा

तथा रत्नपात्रगदाहस्ताविद्यामनसंस्थिता सौवर्णाम्बरसंवीतास्वर्णभूषणभूषिता

पराजितेत्यर्थात पतस्त्र॥ स्वदिव्यसंस्थितःष्टाध्याताःसिद्धिफलप्रदाः॥ केरोव। किंच॥

मत्स्यःकूर्मस्तमकरोभेकस्तासांतथासने किंकरावद्धहस्तास्तद्विभुजाःचर्मधारिणः

एकवक्त्रात्रिनेत्रास्त्रभ्रुकुटीकुटिलेक्षणाः सितादिवर्णभेदेनध्याताःसिद्धिफलप्रदाः

सिताद्यास्यादिशाव्हाद्रक्तपीतकृष्णाः॥ गायत्रीवक्तवर्णाभावक्त्रैकेनविभूषिता बद्धपद्मा

सनासीनाध्यानोन्मीलितलोचना सावित्रीसितवर्णेनध्यानानन्दगतलोचना॥

तथैवावयवादेवी तथैवावयवेनैकवक्त्रादेवीचतुर्भुजावर्किंतपाशांकुशपुस्तकादस्तक

ने· रेयं देवीतिगायत्रीसावित्रीच किंच। मायाकुलाचतुर्भुजामहापटावगूहिन्यासंपुटाका
घो·टी· रयुग्मतः। महेति विततेनाख्यातिव्यापिनापटेनपार्श्वगपाशांकुशवरकरयुग्मध्यानेनशि
५० रस्थननिगूहन्याच्छादयतिविश्वमवश्यंतथा आईषत्संपुटाकारेणायुग्मेनांतःकृतविश्वा॥
च्छादनव्यापिनाकरद्वयेनोपलक्षिता। किंच। श्रंगशोभैरवाकारः पाशांकुशधरोविभुः
९८२ भैरवाकारइतिभृकुटीकरालदंष्ट्रालवक्त्रः। कपालखट्वांगधरोवसामांसग्रासलंपटः
अतएवश्रीनन्दिशिखायां। एकवक्त्रोमहाभीमस्त्र्यक्षकं तथास्निग्धविद्रुमसन्निभः पाशांकु
शाकारशिराःसाध्यस्याकर्षणः परइतितत्रैवाभिधानादेवंरूपाश्विन्यः उक्तवक्ष्यमाणस्य
मंत्रचक्रस्यासनन्यासार्थमाह॥

नाधोधाराणंवंबोधींशक्तिसाराधिकांसुभां आसना
व्योमव्याप्त्याआधारशक्तिः तदुपरितदीर्घपृथ्वीत र्थंप्रयुंजीतशोत्यर्थंमितनीरजे॥
दूर्ध्वेस्तत्वव्याप्त्याक्षीरार्णवः तदूर्ध्वेप्लवनचलनधर्मतयातेजोवायुद्वयव्याप्त्यानौः एतावती
वस्तुद्वविधातत्वव्यापिकसिताःजलपकन्दभूः यथोक्तंश्रीपूर्वे न्यसेदाधारशक्तिंतनाभ्यध
श्चतरंगुलं धरांक्षरोदंपोतंचकन्दश्चतिचतुष्टयमिति एवमासनमंत्रचक्रस्यध्यानमुक्त्वात्रैव
विशेषमाह॥

सर्वपर्वतदेवेशिमुमुक्षाः शांतिकारकाः रक्तापीतास्तथा कृष्णाध्यातव्याः कर्मभेद
तः वश्यादिवैशिष्ट्येण प्रागधिकारांतइव ॥
इहापि रक्ता विधिमाह ॥

अथान्यं संप्रवक्ष्यामि चक्रराजं महाबलं शांत्यादावप्रतिहतं ॥ तत्र ॥

आद्यन्तसम्पुटेनैव मध्ये नाम समालिखेत देवं देवीं च हूतीश्च पूर्ववद्विधिना न्यसेत मध्ये
दलेष्वन्यतः सुधीः ॥
पूर्वोक्तगोरोचनादिद्रव्यो ह्लिखिताः नकर्णिकायां चन्द्रमण्डलम
ध्येमंत्रसंपुटितं साध्यनाम लिखित्वोपरि सावित्री गायत्री सहितं देवं ध्यात्वा सितोपचारेण
पूजयेत पूर्वादिदि — ग्वेषु जयादिदेवीचतुष्टयं आग्नेय्यादिविदिग्दलेषु जम्भन्यादिहूतीन्म
न्त्रसंपुटितानामतो लिखित्वा पद्मस्य वहिर्दिक्चतुष्टये किंकरांस्तद्वहिर्मायांकुशौ तद्वहिर्वज्र
लांछितचतुरस्रसन्निवेशं लिखित्वा सर्वं मंत्रचक्रं सितोपचारेणार्चयेत इति पिण्डार्थः हूती
श्च नित्यकारात्किंकरान मायांकुशद्वयं च अन्यत इति पद्मलेखाद्वहिर्दिक्षु किंकरादिन्यासः स
र्वतः त्र्यनेन मायांकुशयोर्वहिश्चान्तः कोणं पुटं संस्थितं पत्रश्चक्रं लावकं ॥ यथान्तःपृष्ठे वे
ष्टे भूरि शांत्यर्थमात्मनः अन्यस्य वा प्रयोक्तव्यं लिखित्वाभ्यर्च्य धारणीयं ॥ किंच यष्टव्यंशा

ने. न्तिकर्मणि वह्निमण्डलकं कृत्वा अघोरेचिन्त्यन होममाह ॥ तिलतण्डुलमध्वाज्यक्षीर
घो. टी. मंत्रवक्रतस्यर्थमि शर्करयासह होमयेत्सर्वं वतरूणैरप्रशाल्मलन्यनदीपिते ॥
५८ त्यर्थात्सर्वं वह्निवित्तलरुग्यर्थः । एवंकृतंवत्येस्य । महाशांतिः प्रजायेत सत्यं सेनान्तरं तु
१६३ एतस्य ॥ सर्वरत्नाविधानेषु योज्यादेवः स्वसिद्धिदाः ॥ पंक्तिशावायजेद्देवीर्मध्येदनं वः
143 प्रोक्तपद्मक्रमेण वह्नियोगे क्रमांतरेणापीत्याह ॥ सव `` सर्वाश्रयः समामोतिसाधकः
एकाग्रचित्तएव ॥ अन्यस्यवाप्रयुंजानोजयत्यत्रनसंशयः ॥ संयतेन्द्रियः ॥
अत्रजगतिजयति इहिताभ्यासर्वोत्कर्षेणवर्तत इतिशिवम् ॥ सर्वासिद्धीवमहामाहात्मतम्य
काशनक्रमात् मृत्युजित्त्रयतिश्रीमानेत्रंशाक्ताम्नतोल्लणम ॥ इतिनेत्रोद्योते एकादशाधि
कारः ११ ॐयत्कामान्तकमप्यनन्तननताकामैकसंपूर्वणं यद्विषान्तकमन्यकान्तक ।
मलेयश्चाकुलंसकुलंसर्वोल्लासिसमग्रभेदलनाज्ञाणत्रिलोक्याः परंशावंतन्नयनंसदा
मनयनंधामत्रयात्मस्तुमः इर्धदातिणावामस्थानोत्पृतामुन्मील्यनदविभेदसारकला
त्रायमयतामपिमृत्युजिन्नाथस्यदर्शयितम ॥ ० ॥ ० ॥ ० ॥

श्रीभगवानुवाच अथातः संप्रवक्ष्यामि कुलाम्नायनिदर्शनं यागं होमं जपं कार्यं येन
कुलाम्नायेनिदर्शनंप्रकाशोयस्मात्तदर्शंकार्यंकर्तव्यंयागहोमादिसमग्र ।सर्वमवाप्नुयात
क. संप्रवक्ष्यामि येनसाधकः सर्वभोगंमोक्षंप्राप्नोति तत्रादावैशान्यादिवायव्यदिगन्तेगणे
शवटुकगुर्वादीन प्राग्दक्षिणपश्चिमासु श्रीखगेन्द्रकूर्ममेघनाथान्महतीसंतानानन्दीश्वरा
श्रीपक्षुल्लकंकोणमतादिसाधिकारराजपुत्रषंकंसहतीकमितीहृत्यमंत्र पूर्वपादांतमर्घ्यं
मितिकुलाम्नायदर्शनशब्दार्थः अथैतद्युगगुरुपंक्यन्तः ॥ पद्ममध्येनसंस्पृश्योभैरवः
पूर्वोचोदितः पूर्वादिदिग्दलावस्थास्त्वष्टौदेवाः स्वभावतः ब्रह्मादिदेवतानांचस्वरूपायुधवाह ना।
ब्रह्मादीनांस्वभावतइतितदीयेनमत्स्याद्रिकारिणास्वरूपेणयथास्थानिब्रह्मादिसंब।
न्धीनितपायुधवाहनानियासां ॥ तानामतोदर्शयति ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्ण
अथाष्टतत्त्वः पूर्वदक्षिणादिदि ।वीतथा वाराहीचैवमाहेन्द्रीचामुण्डाबहुरूपिणी ॥
क्षुपश्चिमपश्चिमवायव्यादिविदिक्ष्वेवमनुलोमप्रतिलोमाभ्यांसर्गसंहारक्रमकोटीकारोभवतीति

ने॰ गुरुवः आसांरूपायुधासनभेदं स्फुटयति॥ ब्रह्मादिवद्रूपानेरूपमासां स्ववाहनं स्वा
घो॰टी॰ ब्रह्मादीनां यद्रूपणत्वं चतुर्भुजानादि रूपंतद्वे युधंवैवसर्वासां स्वरूपेणविभूषितम्॥
५८ वासांतद्वाहनमेववाहनं तद्यद्धंसवृषमयूरगरुडपेरावणकुंभीरप्रेतरूपं वाराह्या स्त्र्वा
हनेनदृश्यते तदायुधमेवचायुधं तत्रदंडारत्रिशूलयुक्तिचक्रवज्रखङ्गरूपं पतस्वदासि
हेलपतस्वासनादिसर्वस्वेनस्वभावेनभ्राजमानं अन्यत्रहस्तत्रयेसाधारंविधिमाह॥
वामोवरदः दिकक्रमे कपालखट्वांगधरावरदानकरोद्यतः॥ गन्याससमुत्कापंक्तिक्रमे
णाह। पंक्तिस्थावायजेद्देवीः सर्वाभीष्टफलप्रदाः॥ देवस्यसव्यापसव्ययोस्तत्क्रचत
स्क्रमित्यर्थः। किंचेमाः। सर्वेषामेवशांत्यर्थं प्राणिनां— निमिछ्ता भूवियोगेनयष्टव्या
शांतिकादौमितादिरूपेणेत्यर्थः॥ विशेषाद्देवियष्टव्याभूस्तामपिदेशके: यथाकामानूरूपतः
महासंभावेणेत्यर्थः। यतस्ते।
आसामेवप्रसादेनराज्यंनिहतकण्टकं भुंजतेसर्वराजानः सुभगास्तवनेतले। इत्याह।
युक्तंचैत

यस्मादेतज्जगत्सर्वं देवीनांतत्स्वभावजं एतायोनिस्वरूपात्तदेवादिजगतः प्रिये सर्वा
स्ताः सर्वदुःखेविचद्दाविएयः प्राणिनांप्रिये रक्षंतिमातरश्चैवताः पालयंतिजगत्सदा
विश्वकारणत्वाद्विश्ववद्भूतसर्गस्य ततएवरक्षंति किंपुनरर्चिताइत्यर्थः किंच ॥
कोष्ठेवैकार्षकायद्वच्छक्तिरूपंजगत्प्रिये प्रलयेधारयंतिस्मसृजन्तीहपुनश्चताः ॥
यथाकृषीवलाः प्रलयेपौषमासात्मनिसंहारकालेशक्तिरूपंबीजावस्थावशेषंस्थावररूपंज
गत्कोष्ठेकुसूलेधारयंतिपुनः सृजन्तिवापेंदुरवंकुर्वंतितथादेव्योविश्वात्मजगत्संहारकालेषु
संस्कारावशेषंपुनश्चसृष्टसमाविसंपादयंति ॥ यद्वच्चकार्षकाः कालेवीजवापंप्रकुर्वते
कालइतिवसंतेफलदाइतिदेव्यः प्रलेति (फलायतद्वत्फलदाब्रह्मकल्पसिसृक्षया ॥
ब्रह्मणोयः कल्पः स्वदिनात्मातत्रयामिसृक्षातयादेवभूतयाब्रह्मकल्पस्सदाशिवात्मादिनोल
क्षणपरः देव्यएवहितत्तत्सदाशिवादिब्रह्मांतकारणाधिष्ठानेनसृष्ट्यादिकुर्वते । यद्वत्कं
श्रीमच्छ्रुते ॥ ब्राह्मीनामविभोश्शक्तिर्यत्रेच्छातत्रपातयेदिति तथावैस्मृत्यादेः स्मरतोविस्म
रितिच यतश्च ॥ कस्माद्दोकल्पमध्यानेव्याप्तवन्तिजगच्चताः तस्मात्सर्वप्रकारेणश्रा

ने॰ न्यर्थं हितकारिकाः यष्टव्यादेविहोतव्याथ्यातव्यः सिद्धिकामतः ॥

उ॰टी॰ होतव्या इति होमेन नतर्पणीयाः सिद्धिकामतः इति सिद्धिकामेन किंच ॥

६॰ सर्ववीजैस्तिमधाथैस्तिलैः वाश्रीफलैः शुभैः पुष्पैर्वाससप्रशस्तैश्च फलैर्वान्यैः सहोमै

९८४ सर्वसिद्धिप्रदस्वभावत्वात सर्वाणिकाम नैः सर्वसिद्धिप्रदादेव्यः सर्वकामफलप्रदः ॥

145 फलानिप्रददतीत्यर्थः। अत्रच। सर्वकामप्रदोहोमस्तिलैः शालाचृताविनैः धान्यै

वनार्थे सिद्ध्यर्थं चृतगुग्गुलहोमतः जायते विपुलासिद्धिरथमामयमानमा स्वेताव

श्यादिश्रीस्वच्छन्दोक्तमनुसतव्यमितिशिवं ॥ विल्वैराज्यार्थं विल्वेश्च श्रियमाप्नुयात

विश्वसर्गादिकृत्स्नाभावैरिं व्यादिकुलक्रमात अकुलोजयतिश्रीमानेकश्चिन्नेत्रभैरवः ॥

इति श्रीनेत्रोद्योते द्वादशाधिकारः ॥ १२॥ ओस्फुरन्मयाम्रतमावापूर्वैरापूर्यतन्मयं भक्ति

भाजांजगत्सर्वं दर्शयन्नेत्रमाश्रये ॥ अधिकारसंगतिपूर्वंवस्यपलेममम् ॥

श्रीभगवानुवाच एवंवैमंत्रराजस्यकौलिकश्चादितोविधिः पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामिवि

इहन्यग्राम्याहराभोगापवर्गदम् ॥ नत्र ॥

(यानंयत्फलप्रदं ॥

नारायणं चतुर्बाहुं पद्मपत्रायतेक्षणं अतसीपुष्पसंकाशमेकवक्त्रं द्विलोचनम् शंखच
क्रगदापद्मसर्वाभरणभूषितं दिव्याम्बरधरं देवं दिव्यपुष्पोपशोभितं स्फुरन्मुकुटमाणिक्य।
किंकिणीजालमण्डितम् दिव्यकुण्डलयतारमुक्ताजंन्नसदास्मरेत
शंखचक्रगदापद्मानिचस
र्वाभरणानिचेतिसमासः स्मरेदितीहृत्यमंत्रविमर्शपमानमित्यर्थात ॥ अथवापक्षिराजसं
स्वस्थेतंनमहोदरं त्रिवक्त्रंसौम्यवदनंवराहहरिभूषितं भुजैःषड्भिःसमायुक्तंवराभयसम
न्वितं उत्संगेस्यश्रियंध्यायेत्तद्वर्णगुणधारिणीं लावण्यकांत्यासदृशींदेवदेवस्यसंमुखीं॥
वराभयेतिशृंखांकशंखाघाधिकेनोक्तं लावण्यकांतीसन्निवेशावयवसौन्दर्यं अस्यावरणयुक्त्या॥
अंगानांविन्यासःप्राग्व तदीक्षस्थितादेवीविदित्वंगानिपूजयेत॥ तदेवीराह ॥ तास्त्र।
जयालक्ष्मीस्तथाकीर्तिर्मायावैदिक्षुतायजेत। पाशांकुशधरादेव्योवरदाभयपाणिकाः दे
वस्यसःसखीध्यायेत्क्षीवर्णारूपधारिणीः देवस्यसदृशांगानितद्वर्णास्वधराणिच ॥
देवस्यसदृशपादंगानामनन्तरंगात्वादेपूजा॥ एवंश्रीजयासंहितादृष्टोक्तामायासंहिवासनिका
स्थित्याप्याह॥ अथवाष्टभुजंदेवंपीतवर्णंसुशोभनम् मेषोपरिस्थितंदेविदिग्वस्त्रंचोर्ध्वलिंगिनं ॥

ने·
यो·टी·
६१
१४६८
146

अस्य छर्वीक्तकवचंकायुधाद्यतिरेकिकरद्वयेनिवेशमाह ॥ शृंगंवक्ष्म्यचैकेन मेषस्यसंबंधि
स्थितमित्यर्थात । वीणावीणघनपाणिकं बालरूपंघनेनित्यंकीडन्तंयोषितांगणैः ॥ अस्यच ॥
चतुर्दिक्षुस्थितादेव्योदिगम्बरमनोरमाः कर्पूरीचन्दनीचैवकस्तूरीकंकुमीतथा ॥ एताश्च
उग्ररूपधारिकादेव्यइच्छासिद्धिफलप्रदाः । यद्वा । वहुनात्रकिमुक्तेन विश्वरूपंततंस्मरेत
अनेकवक्त्रसंघातैरनेकास्त्रभुजैस्तथा । यद्वा । शायनस्यविवाहस्यमवलक्ष्मीयुतंतथा
केवलंनरसिंहंवावाराहंवामनंस्मरेत कपिलोप्यथवाव्यक्तोवापिनिष्कलः ।
अव्यक्तइत्येनदात्मः सचनिष्कलःस्वशांतस्वरूपः किंच । येनयेनप्रकारेणभावाभेदेनसं
स्मरेत नस्तन्मयतांयातिइत्याज्ञापारमेश्वरी ॥
मृत्युजिद्धामेत्यर्थात इदांनी
सोरसंहितावेदादिदृष्टदेवताकारेणापिमृत्युजिदाराधनमाह ॥
ने
वज्ञामयंमनोवस्थ्येयेनसिद्धिर्भवेन्नृणाम् रक्तपद्मनिभाकारंलाक्षारससमप्रभम्
राशिवर्णाभंपद्मरागसमप्रभं कुसुंभरागसंकाशंदाडिमीकुसुमप्रभम् सिंदूर
वह्निसदृशमेकवक्त्रंत्रिलोचनम् चतुर्भुजंमहात्मानंवरदाभयपाणिकम ॥ कल्यान्त ।

स्र्वंध्यायेत्सदा वज्रमेकेनहस्तेनरश्मिमेकेनधारयन्। तंच। समास्थरथमारूढंना

गयज्ञोपवीतिनं रक्तमाल्याम्बरधरंरक्तस:स्रत्नभूषितं अथवाष्टभुजंदेविलोकपाला

युधान्वितं त्रिवक्त्रंघोरवदनंत्रिनेत्रंविकृताननं अस्योपरिसमारूढंपद्ममध्येसदायजेत

लोकपालायुधानिवज्रशक्तिदण्डखड्गपाशध्वजगदात्रिशूलानिभगवतश्चावरणान्याह॥

स्वच्छिरस्त्रशिखावर्मलोचनास्त्रंप्रपूजयेत् प्राग्वत्सर्वांगानित्यसौदिनियावत॥ अत्रच॥

चन्द्रादिषट्कंकेतुंच पद्ममध्येयजेदेवंग्रहानष्टौद्वितायके॥ इत्येतिग्रहा:द्वितीयकदम्बावरणे।

नक्षत्राणितृतीयेतुयथासंख्यंत्रिभिस्त्रिभि: दलाग्रेतृतीयंपूज्यंलोकपालांश्चतुर्थके

पंचमेपद्मसंस्थानेअस्त्राण्यष्टौप्रपूजयेत्।

त्रिभिस्त्रिभिर्विभक्तानिनक्षत्राणिपूर्वादिदला

ष्टकेचतुर्विंशतित्रयंचपूर्वदलाष्टकेचतुर्विंशतित्रयंचपूर्वदलाग्रइतिनक्षत्रावरणंतृतीयंलो

कपालावरणंचतुर्थमस्त्रावरणंपंचमं प्रकारान्तरेणाप्याह॥ इक्तिंतंकेवलंवापिद्विभुजं

रश्मिसंयुतं विश्वकर्मस्वरूपंवाविश्वाकारंजगत्पतिं चतुर्भुजंमहात्मानंटंकपुस्तकधारिणं

सन्दंशंवामहस्तेनसूत्रंचैवदक्षिणेकरे देवैस्सिद्धैश्चगन्धर्वै:स्तूयमानंविचिन्तयेत॥

ने॰ सन्देशमितिविश्रुतं उक्तवक्ष्यमाणं सर्वं ॥ स्थलेनलेजलेचैवपर्वताग्रेप्रपूजयेत् यत्र
यो॰ टी॰ अस्यभगवतोदेवतास्थित्वनावश्यपेक्षापिकोपि वारोचतेचित्तेइच्छासिद्धिफलप्रदम्।
६२ नियमः चित्तेइतिचतुर्थ्यर्थेसप्तमी। किंच। शांतवक्त्रंदेहधवलंत्रिनेत्रंरुद्ररूपिणं पाद

९८६ शिवेनरूपेणवृषारूढंविचिंतयेत् चतुर्भुजंमहात्मानंशूलाभयसमन्वितं मातुलंगाध
(६५) वृषारूढंचतुर्भुजंमहात्मानंसादाशिवरूपाद्विशेषः। एवमेव। रंदेवमक्षसूत्रधरंप्रभुम् ॥

अथवाद्विभुजंदेवंनाटस्थंविं
तयेत्प्रभुम् उमावधारिणंयद्वाविश्लेषवावधारिणम् विवाहस्थंचवाध्यायेत्समीपस्थं
समीपस्थमित्युमादेव्याइत्यर्थात्। किंच।
प्रपूजयेत् ॥
अलावनर्मुखःसौम्योरक्तवर्णःसुलोचनः लंब
कर्णःसतेजाश्वरंसारूढश्चतुर्भुजः दण्डाक्षसूत्रहस्तश्चकमण्डल्वभयप्रदः वेदैश्च
वेदैरितिसाकारैःपार्श्वस्थैः किंच ॥
नभिःसंयुक्तःसर्वसिद्धिफलप्रदः ।
बुद्धः पद्मासनगतःप्रलंबश्रुतिधीवरःपद्माक्षःपद्मविकसन्मणिशोभजगद्धितः समाधिस्थोम
होदारीवरदाभयपाणिकः अक्षसूत्रधरोदेवःपद्महस्तःसुलोचनः एवंध्यातःपूजितश्चसर्वेषां
पद्ममिवाह्लिणीयस्य ॥
मोक्षफलप्रदः ॥

पमंचिक्कंकरादौलांछनंयस्यमणीवद्धरत्यादितागम्यादित्वानिष्ठाया: परत्वं ॥

यद्वावक्तुनात्रकिमुक्तेनयोन:पुण्यनस्सन्दरि कार्तिकेयश्चकामश्चसूर्यसोमोविनायक :
लोकपालास्तथासर्वेयेन्येवादेवयोनिजा: गारुडेभूततंत्रेचवाग्विधानेषुसर्वत: न्याया
दहतसांख्येषुवैदिकाद्येष्वनेकश: यामलीचैकवीरेचनवकेत्रिकभेदत: सोमभेदेच।
देव्याख्येदुर्गाख्येविन्ध्यवासिनी चंडिकाद्येचतक्षेचस्वयंभूक्तेमहेश्वरे शाक्यसिद्धिनद
येवाग्रहषिमानुषियोजिते आयुधेविविधेचैवविघपीठेषुसर्वत: सर्वपातालतंत्रेषुनागे
षुद्रामिडेषुच शाक्तयोवाह्यनन्ताश्चमंत्रेणानेनसुव्रते विधानेनार्चिता:सर्वेसर्वसिद्धि
फलप्रद: भवंत्यवितथा:सर्वेसत्यमेनान्दतंवच: ॥

सूर्यइतिशाक्तसंहिताप्रसिध्योक्त इहतवाह्य: अन्येइतिभूवाद्या: कार्तिकेयाद्यायेवदेवा: गारुडा
येषुद्रामिडान्तेषुचया: शाक्तयोदेवता:सर्वतेनैवमन्त्रेणविधानेनेतितत्तच्छास्त्रसिद्धेनेतिकर्म
व्यताभेदेनार्चिता:सर्वसिद्धिफलप्रदाभवन्तीतिसंबन्ध: न्यायशास्त्रेनवेभ्योभिन्न:सर्वज्ञत्वादि
गुणगमहेश्वरोदेवता अर्हतेषर्हन योगक्लेशाद्यस्पृष्ट:पुरुषविशेष: वैदिकमाद्ययोषुपौरा
णिकेतिहासिकेषुकर्मसु नवयाग्रग्न्याद्यादेवता: यामलइतिब्रह्मयामलरुद्रयामलादौ प

ने० कवीरइतिपरात्रिंशिकामतत्रिंशिकादौ नवकइतिनवात्मचक्रादौ त्रिकइतिषभयनयेषु।
यो०टी० सामभेदेचेतिपरात्रिंशिकामतत्रिंशिकादौ नवकइतिनवात्मचक्रादौ त्रिकइतिषडर्थनये
९३ षु सामभेदेचेतिमम विषमाख्यषुमतनयेषु देव्याख्यइतिनित्याचोरानयादिभेदेषु विन्ध्य
१६८ वासिनीतिपतदाख्यदेवताचतुष्टयाराधनप्रतिपादिनि स्वयंभुत्वेनोत्थितोयामहेस्वरोलिंगे
14P मूर्तिमन्तनतहावताराननुसारमाम्नायसिद्धेधिष्ठातरिदेवताविशेषेप्राकप्रतिष्ठितेत्वरविमाव
षयोजितइतिसामानाधिकरणेनसमन्यो विविधेखञ्जनाराचादौ नागेष्विति ततनाकारेषु द्रा
मिडेष्विति द्रमिडादिलोकावर्गीतप्रसिद्धिसिद्धेषुदेवताकारेषु प्रवितथइत्यादिप्राग्वत।
किंवाये।। सर्वसाधारणोदेवः सर्वसिद्धिफलप्रदः सर्वेषामेवमंत्राणांजीवभूतोयतःस्मृत :
मतः। प्रतिष्ठाष्टजनेचैवभद्रपीठार्चपात्रके अग्निसंस्कारणेचैवन्यासमध्यानादिवाहने।
विकल्पेनैवकर्तव्यस्सर्वसाधारणोयतः।।
वाहनन्यासने विकल्पइतिहैताहेत।
शास्त्रोक्तव्याप्तिभेदाशयेनात्रशंकितव्यंयतोयंदेवः प्रोक्तपरमाद्वयव्याप्त्यासर्वसाधारणः
विश्ववैचित्र्यस्यसमभित्तितलोपमः। अतश्च।। संकरोत्रनजायेततस्मात्छंकांपरि
अन्यत्रैवनात्रमंत्रादिसंकरःकोपीत्यर्थः प्रथमप्यस्यमंत्रराजस्यमहिमाप त्यजेत।। त।।

सकृत्तनसुश्रीरस्यः सकृत्तमोर्घपात्रके सकृद्दलेषु विन्यासो मानसेतु सकृत्तपात
वाह्यस्थितः सकृन्नन्त्यः सकृच्चन्द्रार्कमूर्तिषु सकृद्धामे सकृत्तप्येऽदकेतसकृद्धजे
त सकृत्सकृच्च सर्वत्र पूजयेत्परमेश्वरं ।।
सकृद्विभातत्वस्यैवमुक्तं ।। अतएव ।। नैवोपयुज्यते ह्यस्य मंत्रराजस्य सुव्रते ।
प्राणायामादिकः क्लेशो मुद्राद्यो यश्च धारणा
अस्य च भगवतार्चनादि सर्व व्यवसायेन कर्तव्यमन्यथा नैव मुखोपायमहामंत्रावीर्यानुप्रवे
शनेन न तु क्लेशेनेत्यर्थः यदि तु प्राणायामाद्यायासेन तदेतदत्र । दूषणं भवति व्यवसायेन तु
भवतीति शिवं ।। अमानतंत्रप्रतितं
क्रियमाणं । निश्छिद्रं साधकेन्द्रराज्ञो वाष्टविरुहये ।।
नियंत्रणग्रोटिसकृद्विभातं विदात्मनेत्रं प्रणमामि शार्वम
न भेदो न वासनाद्येय भिदास्ति यस्य
रतिनेत्रो योतत्रयोदशाधिकारः ।। १३ श्रीनिनाम रंभ्यनिजोजसे वय मंत्रचक्रं स्फुरयनिजा
म अनुग्रहाय्याधिकरोति नेत्रं नमस्तदेशं हृदयद्दकाशांते ।। एवमियताधिकारकदम्बकेन सर्व
दर्शनाभेदि महारहस्य पराद्वयरूपता मंत्रराजस्य यथा प्रश्ने निर्णीतेत्यपरमंत्राणामनुपयोगि
तां संभावयमाना ।। श्रीदेव्युवाच । यदि देव परत्वेन वर्णितो मंत्र उत्तमः ।।

ने· सर्वेषामेवमंत्राणांदेवतानांचसर्वतः हृदयंपरमंह्येषमंत्रराज्ञोवासिद्धिदः किम।
घो· टी· किमित्रस्यादेतहिशब्दोध्याहार्यः वकारश्च (त्यैर्मंत्रमोक्षमश्नन्ते विशिष्टैर्वदस्वमे ॥
६१ त्रैलक्षाराधनप्रकारैरपिकिमितिसमश्नुवीनोति स्वतिपदंभिन्नं । एवंपृष्टः ॥ श्रीभगवानुवा·
२६४ साधुसाधुमहेशानिपृष्टोहंयत्त्वयानघे तदहंसंप्रवक्ष्यामियस्मात्पारंपरमंध्रुवम् ॥
यद्दल्लत्वयाहंपृष्टस्तत्सम्यग्वक्ष्यामियस्मादेतद्ध्रुवंनिश्चितंमत्परंरहस्यंतदाक्रमुपक्रमते ॥
१४९ आसीदिदंशक्तिरूपमनोपम्यमनामयं सर्वंसर्वगतंसूक्ष्ममप्रतर्क्यमतीन्द्रियम् ॥
इदमितिदेहादिप्रमात्रपेक्षयेदंतावभास्यंयत्किंचिनेदं दायताविष्टपरचित्प्रमात्रपेक्षयाश
क्तिरूपेपरप्रमात्रभिन्नमतश्च स्वात्मैवस्वात्मनापूर्णाभावाभात्यमितस्यवितिस्थित्यानोप
म्यात्चिद्रूपं शिष्टंप्रागेवव्याकृतप्रायं अतश्च ॥ सिसृक्षुः स्वेच्छयादेविज्ञानशक्तिक्रिया
त्मकः प्रथमोह्यसौ ष टे वे शः सर्वज्ञः सर्वगः शिवः सर्वसर्वात्मकोदेवश्चाविर्भावि
यच्छक्तिरूपंविश्वमासीच्छक्तेश्चक्तिमदैकात्म्यात्सएषप्रथमःप्रदानसाय (प्रवर्तकः।
श्च सर्वसर्वयस्यसमर्व— र्यः यच्छक्तिग्रामात्मरूपंयस्मात्तादृक स्वेच्छयातयेवच।

ज्ञानशक्त्येति तद्रूपतामापन्नया क्रियात्मकोऽग्रहीनक्रियाशक्तिभूमिकः मननाश्रितसदा-
शिवाद्याभासिन्याद्यादिसृष्टेर्गर्भीकृतानन्तावांतरसर्गसंहारप्रपंचयोः प्रवर्तकउल्लासकः
एवमाद्यसृष्टिमुल्लास्यतद्रूपमावेव ।। ततोनुमंत्रसृष्टिर्वै शिवेन परमात्मना नानाप्रकारा रचि-
तापृथग्भेदव्यवस्थया ।। यथा यथैव देवेशः सर्वसर्वात्मकः परः साधारणो मंत्रनाथः सर्वे-
षामेववाचकः यदातदाहिसर्वेषामात्मभूतोप्यलेपकः ।
ततइतितद्भिन्नावेवमन्वितिसृतं
त्वप्रकाशात्मबोधप्राधान्यात्मनातत्स्वरूपेण अभेद व्य व स्थ ये ति ।। अनुग्राह्यतग्राहृवेवि-
द्याभासमनाशयेन शिवेन नानामंत्रसृष्टिर्यथा रचिता तथैव मंत्रसृष्टिः परा हृदयव्याप्तिः मानिसा-
हीदित्याशयेन सर्वसर्वात्मकः परो विश्वमंत्रपालनपूरणाकुलाधारणो महासामान्यरूपो न
एवसत्त्वकुवइवचटादीनांसर्वेषांवाचकः स्वाभिन्नमाहात्म्यामर्शनः शिवेनैव परमात्मना रचितो
निजमहाशक्त्याम्नोन्मीलितः यदाचैवं तदासर्वेषामात्मभूतो हीतियस्मादेवं तस्मादयमले-
पकोवेदवैसवगारुडसिद्धान्तादिमंत्रैर्नलिप्यते नोपरज्यते नभेदव्याप्तिंआस्यते लेपकाभिम-
तानांतेषांतच्चित्प्रकाशसारमहावीर्यात्मतांविनावस्तुत्वाभावात् अतश्च ।। ताः
मंत्रकोट्योह्यसंख्याताव्यक्ताव्यक्ताव्यवस्थिताः सर्वास्ताः सिद्धिदास्तेनआयतनेनविरोधि

ने॰ एतत्सम्पुटयोगेन जप्ताः सिद्धिफलप्रदाः तदर्थं तव सम्प्राणि स्वदेहेन प्रकटीकृतं दर
यो॰टी॰ असंख्याना इति परिवारोपेतत्या व्यक्ताव्यक्ताः सकलनिष्कलरूपाः आद्य (स्यंपरमं मम ।
९५ न्त इति स्वष्टितं संपुटीकृत्येत्याम्नातनीत्या तदेवमहामंत्रवीर्यात्मविद्रुमादिभूतं स्वाभिन्नो मंत्र
चक्रमुन्मील्य चिन्मकाशेनैवा — रयतीति प्रथमन्त्रवीर्यप्राधान्येन निरोधार्थो विवक्षितः
सम्पुटीकारस्तु मंत्रपाठयुक्त्या एतच्च यतः ईदृ — ग्रहस्यमतः नाख्येयो यस्य कस्यचित।
अनिर्भूत्तभेदवासनाकलंकस्य। यतः। गुप्तः स सिद्धिदो देवि प्रकटः सिद्धिहा भवेत॥
शोभना सिद्धिः मुक्तिपर्यवसाना भुक्तिः॥ तस्मात्सुगुप्तः कर्तव्यः संप्रदायो मुखागमः॥
मुखात्परशक्त्यात्मनो वक्त्रादागमः प्रस
रणं यस्य सोयं आख्यातरहस्यात्मा सम्यक्कीव्रतम शक्तिपातं विचार्य तत्त्वेन दीयत इति संप्र
दायो यम्। सुष्टुगुप्तः स्वविश्रान्तः कर्तव्य इति शिवम्॥ आद्यन्तस्फुरणात्मवी।
र्यरूपविपश्रीमन्त्रराजोऽभितं स्वात्मिन्यान्तिविधाय शास्त्रं कुलं तत्तुल्यवीर्यस्फुरत् ना।
नाउग्रहकर्मकेलिमभितो निर्वाहयच्छंकरं नेत्रं नौमि समग्रशक्तिपरमानन्दाम्रुतैकह।
ह्वयम्॥ इति नेत्रोद्योते चतुर्दशाधिकारः॥ १४॥

१५०

150

णं सर्वं सर्वात्मविलसत्स्फारसंवित्स्फरात्मणं रक्षोघ्नं सर्वरक्षाकृच्छार्वनेत्रमुपास्महे। एवं नि-
र्णीतमाहात्म्यस्य मंत्रराजस्य रक्षादेवतामपि निर्णीतम्॥ श्रीभगवानुवाच। अतः परं प्रवक्ष्या

मि सर्वरक्षाकरो यथा मंत्रनाथो महोग्रं च स्वरूपं रक्षोघ्नचोदितं॥ मादिप्रकारे
यथेति येन रक्षो-
ण महोग्रमिति सर्वोपद्रवप्रशमनं स्वरूपं तथा रक्षोघ्नतया चोदितं रक्षोघ्नशब्दवाच्यं वक्ष्ये प्रवक्ष्यामि उ
पलक्षणं चैतत् सुब्भादेः यतोऽनेन मंत्रेण॥ सप्तवाराभिजप्तस्तु रक्षोघ्नो यस्य दीयते॥ यस्त्वतं॥
अथ रक्षोघ्न शिरस्यं धारयेन्नित्यं सर्वदोषैः स मुच्यते॥ स्य नामानि स्वमाहात्म्यं प्रदर्शयति॥

सर्वदैत्यक्षयार्थं तु मदंके नैव ब्रह्मणा सर्षपाणां चैव सर्वेषामभिचारो यतः कृतः तदासौ
सर्षपः प्रोक्तः पाति रक्षति सर्वतः॥
सर्षपाणां मात्सर्यपूर्णानां दानवादीनां सेर्षेभ्यः पाति रक्ष
तीति कृत्वा अक्षरसाधर्म्यात् सर्षप इत्यर्थः। यदा रक्षांसि सर्वाणि विद्रुतानि हतानि च त
दा देवि मया प्रोक्ता रक्षोघ्ना प्रथिता भुवि॥
रक्षांसि घ्नंतीति कृत्वा रक्षोघ्ना इति मया प्रोक्ता
भुवि प्रथिता इत्यर्थः॥ आहवेषु च सर्वेषु देवैः सहस्रशोत्तमैः त्रिपुरादिहर्तारः सिद्धार्थ रिपु
नाशनं॥

तेषामर्थो यदा सिद्धस्तेन सिद्धार्थका भवि ख्याता दर्पदशा देवि भूतानां दुष्टचेतसां ॥
विघ्ननाशनविषये मन्त्रैः स्वात्मसिद्ध्यर्थं यतो दुष्टदन्तीरो निघ्नन्ति कपम्भम्भ अतेषां मराणां सिद्धार्थः प्रयो
जनं यदा तदा सिद्धार्थकाः ख्याताः ॥ यदा सर्वेषु भूतेषु भयत्रस्तेषु सर्वतः नीराजनविधानेन
नासां कंनकुर्यात्प्रिये रक्षां संकल्पमनसा मंत्रीरक्षार्थमुच्यते तदा नीराजनं ख्यातं सर्वश्रेयः
सर्वतो भयत्रस्तेषां त्मिकादिदोषोपद्रुतेषु नीराजनविधानेनेति वक्ष्यमो (रकरं परम् ॥
शेन नीराजनमिति निश्चयेण राजनं दीपनम् एतत्सर्षपाख्यं वस्तु ख्यातं प्रथितं। यश्चायं वर्णो
द्वासौ ॥ सितादियुगभेदेन वर्तते तेन गृहे बली ॥ कृतादियुगभेदेन सितरक्तपीतकृष्णरूपैर्व
हलानन्न गृहे प्रवर्तते तत्र ॥ शुक्लः सर्वप्रदः ख्यातो रक्तो राज्यविधायकः पीतो रत्नाकरः श्री
एवं वर्णभेदाश्रयः कर्मभेदः पुराकल्पभूत्सम्प्रति न ॥ कृष्णः शत्रुविनाशकृत
राजसर्षपो राजि चतुर्युगेषु सर्वेषु पीत कृष्णो हि रूपको राजसर्षपगौराख्या।
कागौरः पीतः ॥ हिरूपोन्तर्हितः प्रिये ॥

